

ІНСТИТУТ ДЕМОГРАФІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ім. М.В. ПТУХИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КОРНІЄНКО ОЛЕНА ОЛЕКСІЇВНА

УДК 314.7

ДИСЕРТАЦІЯ

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ РЕГІОНАЛЬНОЇ
АСИМЕТРІЇ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

Спеціальність 08.00.07 - демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика

Подається на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
О.О. Корнієнко.

**Науковий керівник (консультант): Пирожков Сергій Іванович, доктор
економічних наук, професор, Академік НАН України**

Київ - 2018

АНОТАЦІЯ

Корнієнко О.О. Соціально-економічний аспект регіональної асиметрії міграційних процесів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 - демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАНУ. – Київ, 2017.

Дисертацію присвячено питанням теоретичного узагальнення сутності регіональної асиметрії міграційних процесів та поглиблення науково-методичних положень її дослідження. Удосконалено понятійний апарат міграційних досліджень, зокрема дано авторське визначення термінів «міграція населення», «асиметрія міграційних процесів», «регіональна асиметрія міграційних процесів». Визначено підходи до аналізу форм асиметрії міграційних процесів на різних рівнях дослідження, зокрема обґрунтовано необхідність дослідження міграційної асиметрії як на рівні сукупності міграційних потоків, так і на рівні укрупнених потоків, кожному з яких відповідає особливий набір форм асиметрії і специфічні показники її оцінки.

Показано, що міжнародним міграційним процесам притаманна асиметричність, загальноекономічною причиною якої є асиметрія глобалізаційного розвитку. Розглядається регіональна міграційна асиметрія як нерівномірність концентрації міграційних потоків та порушення пропорцій чисельності та структури населення між складовими територіальної системи.

Виявлено, що у сучасному світі сформувалися шість основних центрів тяжіння робочої сили: Північна Америка, Західна і Центральна Європа, нафтодобувні країни Близького Сходу, країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону, Латинська Америка, група окремих країн Центральної та Південної Африки. Значний соціально-економічний та культурний потенціал країн Східної Європи дозволяє сподіватися, що за умов успішної адаптації та

імплементатії досвіду формування та реалізації механізмів міграційної політики розвинених країн світу, вони мають можливість стати новим масштабним центром тяжіння робочої сили. Проаналізовано тенденції міграцій населення у світі, зокрема у країнах Східної Європи. Здійснено оцінку міграційної ситуації в Україні.

У ході комплексного аналізу встановлено, що рух капіталу здійснюється у трьох формах: міжнародних інвестицій, міжнародного кредиту та офіційної допомоги розвитку, серед яких домінуючою є перша з названих форм. Міжнародні інвестиції є вагомим чинником соціально-економічного розвитку окремих країн та подолання надто великої асиметрії світової економіки. Відповідно показник міжнародної інвестиційної привабливості країни (МІП) набуває ролі одного з найвагоміших детермінаторів міграційних процесів.

Досліджено взаємозв'язок міграційного сальдо та міжнародної інвестиційної позиції країни, зокрема розроблено модель, що обґрунтовує закономірність зростання відносного міграційного сальдо із зниженням показника відношення міжнародної інвестиційної позиції України до ВВП. Моделювання взаємозв'язку між часткою міжнародної інвестиційної позиції України у ВВП (факторна ознака) та відношенням сальдо міграції до середньорічної чисельності населення (результативна ознака) дозволило виявити стійку тенденцію до збільшення величини сальдо міграцій із зменшенням МІП. Встановлено, що виявлена залежність є дуже тісною, причому рівень надійності моделі є вищим порівняно з аналогами, які описують відповідну залежність для інших країн Східної Європи. Таким чином гіпотеза про визначальний вплив змін МІП на трансформації міграційного приросту для України (на відміну від низки східноєвропейських країн) повністю підтвердилася.

Обґрунтовано, що вірогідне збереження додатного міграційного приросту в країнах Східної Європи не тільки забезпечить стійке зростання населення в найближчі десятиліття, а й сприятиме гальмуванню старіння

населення і згладжувати вікової структури населення. Разом з тим, імміграція стає викликом для окремих країн регіону. Так, прибуття нелегальних мігрантів (зокрема до Польщі, Румунії та Словаччини) може викликати трансформації ментальних характеристик населення відповідних країн, що є суттєвою соціально-демографічною проблемою і навіть загрозою національній безпеці.

Доведено, що міграційну політику слід оцінювати як реакцію урядів відповідних країн на асиметричність міграційних процесів. Проведено оцінювання факторів впливу на регіональну міграційну асиметрію, зокрема виявлено вплив ВПО на асиметричність міграційних процесів в Україні. Дослідження регіональної асиметрії міграційних процесів на рівні сукупності міграційних потоків дозволило виявити, що усім регіонам України притаманна значна правостороння асиметрія розподілу як прибулих до регіону, так і вибулих з нього, тобто має місце концентрація мігрантів у відносно невеликій кількості найбільш масових потоків при незначних параметрах більшості напрямів переміщень.

Показано, що основний вплив зовнішньої трудової міграції на асиметричність пов'язаний з нерівномірністю розподілу переказів трудових мігрантів між регіонами України та між групами населення в межах конкретних регіонів. Залучення міграційного капіталу в економіку країни і відповідне зменшення його спрямування на поточне споживання та інші особисті потреби є важливим чинником пом'якшення негативних наслідків асиметричності розподілу грошових переказів.

Розроблено класифікацію напрямів використання міграційного капіталу. Запропоновано рекомендації щодо пом'якшення негативних проявів регіональної асиметрії міграційних процесів.

Ключові слова: регіональна асиметрія міграційних процесів, форми асиметрії, коефіцієнт асиметрії, міжнародна інвестиційна позиція, сальдо міграції.

ABSTRACT

Korniienko O.O. Socio-economic aspect of regional migration processes asymmetry. - Manuscript.

A Thesis for the Academic Degree of Candidate of Economic Sciences in specialty 08.00.07. – Demography, labour economics, social economics and politics. Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine - Kiev, 2017. — Manuscript.

The thesis is devoted to the questions of theoretical generalization of the essence of migration processes regional asymmetry and deepening of scientific and methodological positions of its research. The conceptual apparatus of migration research has been improved, in particular, the author gives the definitions of the terms “population migration”, “migration processes asymmetry”, “regional asymmetry of migration processes”. The approaches to the analysis of the migration processes asymmetry forms at different research levels are determined, in particular, the necessity of migration asymmetry research is substantiated for both at the level of the aggregate migratory flows and at the level of enlarged flows, each of which corresponds to a special set of asymmetry forms and specific indicators of its estimation.

It is shown that international migration processes have an inherent asymmetry and the general economic reason for which is the asymmetry of the global development. The regional migration asymmetry is considered as the disproportional concentration of migratory flows and the violation of the population size and structure proportions among the components of the territorial system.

It is defined that in the modern world six main centers of labor force attraction have emerged: North America, Western and Central Europe, oil-producing countries of the Middle East, countries of the Asia-Pacific region, Latin America, group of separate countries of Central and South Africa. Significant socio-economic and cultural potential of Eastern European countries allows hoping that in the conditions of successful adaptation and implementation the developed

countries experience of forming and implementing the migration policy mechanisms, they have the opportunity to become a new large-scale center of the workforce gravity. The tendencies of population migration in the world, in particular in the countries of Eastern Europe, are analyzed. An assessment of the migration situation in Ukraine is carried out.

During the comprehensive analysis it was established that capital flows are carried out in three forms: international investment, international credit and the official development assistance, among which the first one of these forms is the dominant one. International investment is a significant factor of individual countries socio-economic development and overcoming the over-asymmetry of the world economy. Correspondingly the indicator of the country's international investment attractiveness (The international investment position – the IIP) is becoming one of the most difficult determinants of migration processes.

The interconnection of the migration balance and the international investment position of the country is investigated, in particular, it was developed a model that substantiates the growth regularity of relative migration balance with a ratio decrease of Ukraine's international investment position to GDP. The modeling of the relationship between the ratio of the international investment position of Ukraine to GDP (a factor sign) and the ratio of migration balance to the average annual population (an effective trait) made it possible to identify a steady tendency to increase the migration balance with the IIP decrease. It is established that the revealed dependence is very close, moreover the level of the model reliability is higher than the analogues that describe the corresponding dependence for other countries of Eastern Europe. Thus, the hypothesis of the determinative influence of the IIP changes on the migration growth transformation for Ukraine (as opposed to a number of Eastern European countries) has been fully confirmed.

It is substantiated that the probable preservation of a positive migration growth in the countries of Eastern Europe will not only ensure sustainable population growth in the coming decades, but will also contribute to slow down the population aging and smooth over the population age structure. However,

immigration is a challenge for individual countries in the region. Thus, the appearance of illegal migrants (in particular, to Poland, Romania and Slovakia) may cause for mental characteristics transformation of the corresponding countries population, which is a significant socio-demographic problem and even a threat to national security.

It is proved that migration policy should be evaluated as the response of the corresponding countries governments to the migration processes asymmetry. An estimation of the influence factors on regional migration asymmetry was conducted, in particular, the influence of IDP (Internally displaced people) on the migration processes asymmetry in Ukraine was revealed. The investigation of the regional asymmetry of migration processes at the level of the aggregate migration flows allowed to find that all regions of Ukraine have a significant right-hand asymmetry of the distribution for both arrived to and out of the region, that is, there is a concentration of migrants in a relatively small number of the most mass flows with minor parameters for the most areas moving.

It is shown that the main influence of external labor migration on asymmetry is connected with the uneven distribution of labor migrants' transfers between regions of Ukraine and between groups of population within specific regions. The attraction of migration capital into the country's economy and the corresponding reduction of its focus on current consumption and other personal needs is an important factor in mitigating the negative effects of the asymmetric distribution of remittances.

The classification of directions of the migration capital usage is developed. The recommendations for mitigating the negative displays of the migration processes regional asymmetry are suggested.

Key words: regional migration processes asymmetry, asymmetry forms, asymmetry coefficient, the international investment position, migration balance.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Корнієнко О.О. Міграційна політика України в системі глобального розвитку світової економіки / О.О. Корнієнко // Управління сучасним містом. Київ. – 2013. – Вип. 3-4/7-12(51-52). – С. 51-56. (0,5 д.а.).
2. Корнієнко О.О. Аналіз регіональної міграційної асиметрії в країнах Східної Європи / О.О. Корнієнко // Глобальні та національні проблеми економіки.-Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського. – 2014. – С. 959-964. (0,5 д.а.).
3. Корнієнко О.О. Вплив основних макроекономічних показників на сучасні міграційні потоки в умовах глобалізації / О.О. Корнієнко // Формування ринкових відносин в Україні. – Науково-дослідний економічний інститут, 2015. – Вип. 3(166). – С. 64-69. (0,5 д.а.).
4. Корнієнко О.О., Блудова Т.В. Взаємозв'язок показників міграції та міжнародної інвестиційної позиції України/ О.О. Корнієнко, Блудова Т.В. // Бізнес-Інформ (Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, РИНЦ, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, CiteFactor, Academic Journals Database, Research Bible, Соціонет, Open Academic Journals Index, GetInfo, BASE, OpenAIRE, SUNCAT Union Catalogue, COPAC Union Catalogue, J-Gate, Open Access Library, Scientific Indexing Services, Advanced Science Index, Академія Google, InfoBase Index, WorldCat). – 2015. – № 4. – С.130-137 (0,8 д.а., особисто автору належить 0,6 д.а.: проведено аналіз основних макроекономічних показників України, представлено динаміку відношення МІП до ВВП, розглянуто структуру основних міграційних потоків України).
5. Корнієнко О.О. Особливості сучасного етапу міжнародних міграційних процесів / О.О. Корнієнко // Економічний простір (Index Copernicus, Google Scholar, Advanced Science Index). – 2015. – №104. – С.28-43 (1,6 д.а.).

6. Корнієнко О.О. Співставлення рівнів соціально-економічного розвитку країн – передумови аналізу міграційної асиметрії / О.О. Корнієнко // Друга міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання економічних наук (13-14 березня 2015 р.). – Херсон: вид. дім «Гельветика». – 2015. – Ч.1. – С. 84-88 (0,2 д.а.).

7. Корнієнко О.О. Роль міграції населення в демографічному розвитку України / О.О. Корнієнко // Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток нової економічної системи на світовому, державному та регіональному рівнях» (Львів, 30 січня 2015 р.). – Львів: ЛЕФ, 2015. – Ч.2. – С.44-47 (0,2 д.а.).

8. Корнієнко О.О. Кластерний аналіз міграційних потоків в межах України / О.О. Корнієнко // Міжнародна науково-практична конференція «Зовнішні та внутрішні фактори впливу на економічну систему країни» (Київ, 31 січня 2015 р.). – К.: ГО «Київський економічний науковий центр», 2015. – Ч.2. – С.16-20 (0,3 д.а.).

9. Корнієнко О.О. Функціональна залежність сальдо міжнародної міграції від міжнародної інвестиційної позиції України / О.О. Корнієнко // Міжнародна науково-практична конференція «Євроінтеграція економіки України: виклики та рішення» (Дніпропетровськ, 20-21 лютого 2015р.) // Національний гірничий університет. – Дніпропетровськ: вид. дім «Гельветика». – 2015. – С.147-150 (0,2 д.а.).

10. Корнієнко О.О. Моделювання регіональної міграційної асиметрії / О.О. Корнієнко // Міжнародна науково-практична конференція «Наукові засади ресурсозбереження в системі антикризового управління і відтворення економіки» (Хмельницький, 30-31 січня 2015 р.). Університет економіки і підприємництва. – Хмельницький: вид. дім «Гельветика». – 2015. – С.90-93 (0,2 д.а.).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	12
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ АСИМЕТРІЇ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	 19
1.1. Міграційні процеси в системі соціально-економічного розвитку	19
1.2. Асиметричність міграційних процесів в контексті нерівномірності глобалізаційного розвитку	41
1.3. Міграційна політика як чинник асиметричності міграційних процесів	61
Висновки до розділу 1	75
 РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА ЇХ АСИМЕТРИЧНІСТЬ	 78
2.1. Світові тенденції міграцій населення	78
2.2. Соціально-економічний аналіз міграційних процесів та їх регіональної асиметрії у країнах Східної Європи	98
2.3. Аналіз міграційних процесів в контексті соціально-економічного розвитку України	127
Висновки до розділу 2	151
 РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА АСИМЕТРИЧНОСТІ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ЇЇ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ З СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ	 154
3.1. Взаємозв'язок регіональної асиметрії міграційних процесів та інвестиційної привабливості країн	154
3.2. Асиметричність міграційних процесів в Україні та шляхи її пом'якшення	171
Висновки до розділу 3	191

ВИСНОВКИ	194
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	198
ДОДАТОК	218

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах глобалізації міграційні процеси у світі набувають величезних масштабів, при цьому вони характеризуються соціально-економічною асиметричністю, що обумовлена нерівномірністю розвитку країн та регіонів світу. Асиметричність міграційних процесів призводить до перерозподілу населення між територіями, зміни структурних характеристик населення країн та регіонів. Тому дослідження соціально-економічного аспекту регіональної асиметрії міграційних процесів, вивчення їх сучасного стану і тенденцій розвитку та регулювання становлять окремий напрям економічних досліджень.

Питанням комплексного аналізу сучасної міграційної ситуації в Україні, дослідженню широкого кола проблем теоретичного та прикладного аспектів трудової міграції, оцінці впливу міграції на демографічний та соціально-економічний розвиток, прогнозуванню міграції населення, дослідженню етнічного складу населення і чинників його динаміки, а також дослідженню імміграції в Україну та інтеграції іммігрантів присвячено праці українських вчених Гладуна О.М., Гнатюк Т.О., Драгунової Т.А., Іванкової-Стецюк О.Б., Лібанової Е.М., Майданік І.П., Малиновської О.А., Мостової І.О., Овчиннікової О.Р., Пирожкова С.І., Позняка О.В., Прибиткової І.М., Романюка М.Д., Хомри О.У., Шушпанова П.Г.

Питання ключових характеристик сучасного етапу розвитку глобального ринку праці розглянуто в роботах українських науковців: Лісогор Л.С., Лук'яненко Д.Г., Макарової О.В., Петрової Т.П., Поручника А.М., Столярчук Я.М., Ткаченко Л.Г. Проблеми формування державної міграційної політики та напрямів її вдосконалення розкрито у працях таких дослідників, як Малиновська О.А., Піскун О.І., Розка І.К., Шульга М.О.

Дослідження теорії регіональних міграційних процесів широко висвітлені в роботах зарубіжних вчених. П.Педерсен, М.Питлікова, Н.Сміт

вивчають міграційні потоки в країнах ОЕСР, питанням економічних досліджень детермінант імміграції присвячені роботи Дж. Боряса, Д. Левхарі та О.Старк.

Аспекти асиметричності міграції розглядають у своїх працях Е. Кац та О.Старк. Причини і економічні наслідки масової міграції вивчають Х.А.Алонсо, Р.Гутьєррес, Дж.Вільямсон і Т.Хаттон. А.Соліmano проводить комплексне дослідження глобальних міграційних процесів. Р.Адамс, Х.Лі, Дж. Макхейл, О.Старк, Н.Чао досліджують питання асиметрій в міжнародних міграційних процесах. Моделі системного дослідження процесу міждержавної трудової міграції населення наводять в своїх працях Д.Каремер, Г.Лопес-Казанова, А.М. Майда, М.Торрес, Т.Хаттон.

Разом з тим проблеми регіональної асиметрії міграційних процесів у світовій і, особливо, вітчизняній науковій літературі вивчаються і аналізуються на недостатньо глибинному рівні. Соціально-економічний аналіз міграційних процесів та дослідження їх ефективності в умовах регіональної асиметрії набувають особливого значення у вимірі сучасних економічних реалій та, відповідно, наукових досліджень. Проблема регіональної міграційної асиметрії потребує пошуку ефективних шляхів вирішення.

Таким чином, і в теоретичному, і в практичному планах комплексне дослідження соціально-економічних аспектів регіональної асиметрії міграційних процесів є актуальним, що й зумовило вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в рамках науково-дослідних тем «Довгострокові наслідки зовнішніх трудових міграцій населення України: методологія та практика оцінювання» (номер державної реєстрації 0112U006753), в межах якої автором виявлені особливості тенденцій міграційних процесів в Україні на сучасному етапі, та «Інтеграція іммігрантів, трудових мігрантів та внутрішньо переміщених осіб в Україні»

(номер державної реєстрації 0115U004584), в рамках якої автором здійснено оцінку регіональної міграційної асиметрії в Україні, впливу руху ВПО на асиметричність міграційних процесів, розроблено заходи щодо пом'якшення регіональної міграційної асиметрії.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є удосконалення теоретичних засад оцінки регіональної міграційної асиметрії, виявлення її взаємозв'язків з соціально-економічними процесами та розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності державної політики подолання негативних наслідків асиметричності міграційних процесів. Відповідно до теми та логіки дослідження у дисертації сформульовано такі завдання:

- узагальнити теоретичні засади дослідження регіональної асиметрії міграційних процесів;
- удосконалити понятійний апарат дослідження міграційних процесів та їх регіональної асиметрії;
- комплексно охарактеризувати форми асиметрії сучасних міграційних процесів на різних рівнях;
- виявити особливості сучасного етапу міжнародних міграційних процесів, встановити тенденції міграцій населення у країнах Східної Європи і, зокрема, в Україні;
- здійснити всебічний аналіз асиметрії міграційних процесів в Україні, включаючи асиметричність міграційних потоків, розподілу міграційного капіталу та вплив руху внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО) на регіональну міграційну асиметрію;
- визначити взаємозв'язок між параметрами міграцій та міжнародної інвестиційної позиції країн Східної Європи, оцінити вплив міжнародної інвестиційної позиції на асиметричність міграційних процесів;

- розробити рекомендації щодо удосконалення міграційної політики в контексті пом'якшення негативних наслідків асиметрії міграційних процесів.

Об'єктом дослідження є регіональна асиметрія міграційних процесів, яка розглядається в соціально-економічному контексті.

Предметом дослідження є виявлення чинників та особливостей формування регіональної асиметрії міграційних процесів.

Методи дослідження. Дослідження виконане із використанням: теорії трансформації світового ринку праці та його ключових напрямів модифікації; теорії міжнародних міграційних процесів; теорії регіональної асиметрії міжнародних процесів.

У процесі дослідження використано: методи наукового абстрагування, спостереження, синтезу узагальнення для виокремлення ключових соціально-економічних чинників впливу на міграційні процеси (п. 1.1), при аналізі форм асиметрії сучасних міграційних процесів (п.1.2), соціально-економічному аналізі регіональної асиметрії міграційних процесів (п.2.2, 2.3); системно-структурний аналіз для дослідження національного та міжнародного виміру міграційної політики (п.1.3) та соціально-економічного аналізу регіональної асиметрії міграційних процесів (п. 2.3); статистичний і графічний методи для дослідження міграційного сальдо в країнах Східної Європи (п.3.1); економіко-математичне моделювання – для встановлення функціонального взаємозв'язку міграційного сальдо та міжнародної інвестиційної позиції країн Східної Європи (п.3.1).

Інформаційною та аналітичною базою дослідження регіональної асиметрії міграційних процесів є монографічні праці зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів, що присвячені міжнародній міграції, матеріали й аналітичні звіти міжнародних організацій, що займаються питаннями міграції (Міжнародна організація з міграції, Міжнародна організація з праці, Комісія з народонаселення і розвитку ООН, Світовий Банк та інші), нормативно-правові та статистичні дані державних органів

влади України, результати наукових досліджень Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАНУ, Інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів дисертації полягає в теоретичному узагальненні сутності регіональної асиметрії міграційних процесів та поглибленні науково-методичних положень її дослідження. Основні результати, що містять елементи наукової новизни, полягають у такому:

удосконалено:

- понятійний апарат міграційних досліджень, зокрема дано авторське визначення терміну «міграція населення», яке, на відміну від існуючих, враховує такі особливості процесу, як супроводження його змінами соціально-економічного статусу індивіда та формування міграцій під дією взаємозв'язку різниці соціально-економічних умов у регіонах вибуття та прибуття і територіальної віддаленості між ними, а також запропоновано авторські дефініції «асиметрія міграційних процесів», «регіональна асиметрія міграційних процесів», «природна асиметрія», «надмірна асиметрія», «диспропорційна асиметрія», які акцентують увагу на наслідках міграційної асиметрії для соціально-демографічного розвитку;
- класифікацію напрямів використання міграційного капіталу, яка, на відміну від існуючих, враховує не лише напрями використання грошових переказів, але й витрат, здійснених в країнах перебування. В підсумку виділені максимально корисні, корисні, умовно корисні та некорисні напрями використання заробітків зовнішніх трудових мігрантів;

дістало подальшого розвитку:

- підходи до аналізу форм асиметрії міграційних процесів на різних рівнях дослідження, зокрема обґрунтовано необхідність дослідження міграційної асиметрії як на рівні сукупності міграційних потоків, так і на рівні укрупнених потоків, кожному з яких відповідає особливий

набір форм асиметрії і специфічні показники її оцінки. Це дає змогу комплексно оцінити ступінь асиметричності міграційних процесів в Україні, виявити існуючі проблеми та розробити заходи щодо їх пом'якшення;

- дослідження взаємозв'язку міграційного сальдо та міжнародної інвестиційної позиції країни, зокрема розроблено модель, що обґрунтовує закономірність зростання відносного міграційного сальдо із зниженням показника відношення міжнародної інвестиційної позиції України до ВВП;
- оцінювання факторів впливу на регіональну міграційну асиметрію, зокрема виявлено вплив ВПО на асиметричність міграційних процесів в Україні. Здійснені розрахунки дали змогу встановити, що асиметричність розселення ВПО за регіонами України призводить до виникнення надмірної міграційної асиметрії в окремих областях.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення сформульованих автором теоретичних положень, висновків і рекомендацій полягає в тому, що вони можуть слугувати методологічною базою формування методичних підходів до аналізу соціально-економічних аспектів регіональної асиметрії міграційних процесів.

Матеріали та результати дослідження впроваджено в навчальний процес ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» під час розроблення робочих програм, науково-методичного забезпечення та викладання дисциплін «Теорія ймовірностей та математична статистика» та «Регіональна економіка» на факультеті маркетингу (довідка від 23 травня 2016 р.) та в навчальний процес ВНЗ «Інститут реклами» під час розроблення робочих програм на кафедрі рекламного та виставкового бізнесу (довідка №28-р від 25 травня 2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Всі наукові результати, які викладені в дисертаційному дослідженні та виносяться на захист, одержано автором особисто.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки результатів дослідження доповідалися та обговорювалися на п'яти конференціях, зокрема: міжнародній науково-практичній конференції «Наукові засади ресурсозбереження в системі антикризового управління і відтворення економіки» (Хмельницький, 30-31 січня 2015 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Євроінтеграція економіки України: виклики та рішення» (Дніпро, 20-21 лютого 2015р.); міжнародній науково-практичній конференції «Зовнішні та внутрішні фактори впливу на економічну систему країни» (Київ, 31 січня 2015 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток нової економічної системи на світовому, державному та регіональному рівнях» (Львів, 30 січня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання економічних наук» (Херсон, 13-14 березня 2015 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації опубліковано автором у 10 наукових працях загальним обсягом 2,4 д.а., з них: 3 – у наукових фахових виданнях, 2 – у наукових фахових виданнях, зареєстрованих в міжнародних наукометричних базах даних, 5 – в інших виданнях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Робота викладена на 217 сторінках машинописного тексту, містить 35 таблиць, з них 11 представлені на 11 повних сторінках; 80 рисунків, з них 15 займають 11 повних сторінок; список використаних джерел із 181 найменування подано на 20 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації становить 185 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ АСИМЕТРІЇ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1. Міграційні процеси в системі соціально-економічного розвитку

Сучасний світовий ринок праці, як динамічний компонент економічної глобальної системи, вимагає постійного удосконалення якості трудових ресурсів, прогресивного розвитку нових форм зайнятості та утвердження більш широких можливостей у питанні мобільності робочої сили. У форматі інтенсифікації глобалізаційних процесів світовий ринок праці набуває нових відмінних особливостей, що виражаються у більш значних масштабах обміну інформацією, знаннями та досвідом між народами, а також у активізації міжнародних міграційних процесів та формуванні глобальної регуляторної системи міжнародної трудової міграції.

На сьогодні світовий ринок праці визначається як складна прогресивна система міждержавних відносин з приводу узгодження попиту та пропонування робочої сили, регулювання її міждержавних потоків, оплати праці та соціального захисту за умов транснаціоналізації національних економік [55,с. 35].

Лук'яненко Д.Г. визначає наступні ключові характеристики сучасного етапу розвитку глобального ринку праці – посилення соціальної орієнтації світової економіки, демократизація трудових відносин, стандартизація умов життя і праці людей у різних частинах планети, розвиток та удосконалення особистості на основі загальнолюдських цінностей [102, с. 335]. Я. Столярчук та С.Поручник розширюють дану сукупність характеристик, включаючи лібералізацію умов міждержавного обміну трудовими ресурсами, координацію, узгодження та зближення соціальної політики держав світу [102].

Особливе місце у сукупності характеристик сучасного світового ринку праці займають міжнародні міграційні процеси у форматі їх закономірностей та тенденцій щодо напрямів міграційних потоків, обсягів та географії переселенських рухів, професійно-кваліфікаційного складу мігрантів, їхньої ролі в економічних процесах [55, с. 335].

Дослідження сучасних міграційних процесів передбачає аналіз кількісних та якісних характеристик міграційних процесів, динаміки соціально-демографічних характеристик мігрантів, прогнозування напрямків міграційних потоків та їх інтенсивності. У даному підрозділі дослідження буде включати історичний аспект розвитку міграційних процесів, їх класифікацію згідно різних критеріальних ознак, теоретичну детермінацію понять «міграція населення» і «трудова міграція», аспекти динаміки, масштабу та структури міграційних процесів (динаміка чисельності мігрантів, їх гендерний та віковий склад), чинники стимулювання міграцій, характерні особливості формування сучасного ринку праці та напрямки розвитку сучасних міграційних процесів.

Оскільки процес – це послідовна зміна станів об'єкту в часі, міграційний процес можна визначити як послідовну видозміну етапів міграції, її періодів та станів, а також наслідків. У дослідженні міграційних процесів ключовим терміном є міграційний потік, тому представимо теоретичну детермінацію даного поняття. Міграційний потік (лат. *Migratio*, англ. *migration flow*, нім. *Migrationsstrom*) – це сукупність територіальних переміщень населення, що відбуваються в певний час у рамках тієї чи іншої територіальної системи. За структурою міграційний потік може бути розділений за статтю та віком мігрантів, їх сімейним станом, національністю та іншими характеристиками [59].

На прийняття рішення щодо здійснення еміграції впливає низка чинників, аналізу яких присвячені численні дослідження зарубіжних вчених.

В умовах розвитку сучасної знаннєвої економіки, освітній рівень мігранта забезпечує його успішну конкурентоспроможність на ринку праці

інших країн. Наприклад, Річард Адамс (Richard Adams) у своїй роботі «Міжнародна міграція, грошові перекази та витік мізків» [113], Оded Старк та Нансі Чао у роботі «Формування людського капіталу, асиметрична інформація та динаміка міжнародної міграції» [161], Хіаоянг Лі, Джон Макхейл «Еміграція та інституції» [144] підкреслюють, що на сьогодні накопичений людський капітал мігранта – професійні навички, компетенції і знання – є його цінним активом, що відкриває можливості, а також впливає на рішення емігрувати. Висококваліфіковані мігранти сприяють інноваційно-технологічному розвитку у країні-призначення, здійснюючи вплив на всі сфери суспільного життя.

Бранко Мілановіч у своїй роботі «Заможні і бідні. Коротка та унікальна історія глобальної нерівності» [151] зазначає, що на сьогодні в умовах постіндустріальної економіки, на противагу індустріальній економіці з пріоритетом фізичного капіталу, цінним дефіцитним ресурсом виступає людський капітал й відповідно зростає ключова роль освіти у глобальному вимірі. В умовах науково-технологічної революції зростає попит на висококваліфікованих працівників, що призводить до значної нерівності в доходах між висококваліфікованими і низькокваліфікованими працівниками як на національному рівні, так і на глобальному. На сьогодні освітній рівень мігранта відіграє важливу роль в отриманні потенційно високого рівня доходу і відповідно є мотивуючим фактором щодо еміграції у розвинені країни, в межах яких існує попит на висококваліфікованих працівників.

Хосе Антоніо Алонсо та Родольфо Гутьєррес у своєму дослідженні «Міграція і мова. Роль іспанської мови в міжнародній міграції» [114] акцентують увагу на такому конкурентоспроможному факторі, який впливає на рішення емігрувати, як успішна інтеграція мігранта у країні-призначення. Одним з компонентів людського капіталу, який має значну цінність на ринку праці країни-реципієнта, а також оптимізує витрати мігранта, є спроможність до швидкої соціально-культурної адаптації. Інтеграційний фактор пояснює чому мігранти з англомовних країн орієнтуються виїхати у такі країни як

Великобританія і США, у той час як франкомовні емігранти широко представлені у Франції та Бельгії, а латиноамериканці – в Іспанії.

Програма розвитку ООН у своєму звіті «Подолання бар'єрів: людська мобільність та розвиток» також підкреслює визначальну роль інтеграційного фактору, зазначаючи, що сприйняття і розуміння мігрантом культури приймаючої країни може значно зменшити його витрати на інтеграцію. Даний фактор пояснює, чому шість з десяти мігрантів направляються в країни з аналогічною їх власній релігії, і чотири з десяти – в країни з тією ж мовою [169].

Педер Педерсен, Маріола Питлікова, Ніна Сміт у праці «Вплив мереж? Міграційні потоки в 27 країнах ОЕСР» [153] зазначають, що на рішення емігрувати впливають не тільки об'єктивна відмінність рівнів економічного розвитку різних країн, вартість еміграції, але й інші неекономічні фактори, такі як мовна близькість; міжособистісні зв'язки (мережі мігрантів першого, другого покоління, громадян країни-призначення); культурна дистанція.

У роботах Джорджа Боряса «Економічні вигоди імміграції» [116], «Економічне дослідження детермінант імміграції: уроки для Європейського союзу» [117], «Етнічний капітал і мобільність між поколіннями» [115], аналізується як макроекономічні переваги та недоліки міграції для країн-донорів та для країн-реципієнтів, так і мікроекономічний аспект імміграції з позиції самого іммігранта, зокрема досліджуються питання інтенсивності еміграції різних верств населення, навичок і знань, актуальних на ринку праці приймаючих країн, прибутків, які отримують іммігранти?».

Одед Старк та Девід Левхарі у своїй роботі «Міграція і ризики у менш розвинених країнах» [162], а також Еліакім Кац та Одед Старк у роботі «Міграція та асиметричність інформації» [142] пропонують розглядати міграцію як стратегію ризик-ухилення домогосподарств від економічно вразливих середовищ за рахунок диверсифікації джерел доходів. Рішення емігрувати одного з членів сім'ї може виявитися ефективною тактикою щодо скороченню рівня економічного ризику при умові достатньої

поінформованості щодо особливостей ринку праці та культурного середовища країни-призначення.

Тімоті Хаттон і Джеффри Вільямсон у своїх роботах «Епоха масової міграції: причини і економічні наслідки» [130], «Які основні стимули світової міграції» [131], «Глобальна міграція та світова економіка. Два століття політики та її реалізації» [132], з точки зору історії економіки аналізували наслідки міграційних процесів в демографічному, економічному та політичному аспектах. Одним із висновків названих досліджень було твердження, що рішення емігрувати не може бути реалізоване у найменш розвинених країнах серед найбідніших верств суспільства. Економічні витрати, пов'язані з міграцією, не можуть бути задоволені, оскільки зазначені верстви населення не мають необхідного капіталу. Ця думка підкресляється і у роботах Бредфорда Баргама і Стівена Боучера «Міграція, грошові перекази та нерівність: оцінка чистого впливу міграції на розподіл доходів» [120].

Андреас Солімано у праці «Міжнародна міграція та глобальний економічний порядок» [160] проводить комплексне дослідження глобальних міграційних процесів в рамках історичного проміжку часу XIX-XXI століть. У зазначеній праці автор виокремлює фактори, які впливають на рішення емігрувати, зокрема мережі мігрантів, розвиток транспортної системи, розвиток ТНК, які є потужними культурними, інноваційно-технологічними та матеріальними центрами світової економіки.

Дослідження міграційних потоків на регіональному та національному рівнях представлені, зокрема у роботах Девіда Каремера «Гравітаційна модель аналізу міжнародної міграції в Північній Америці» [141], Тімоті Хаттона «Пояснення тенденцій імміграції Великобританії» [129], Івана Морено Торреса та Гуілем Лопес-Казановас «Детермінанти міжнародної міграції в Іспанії» [152], Анни Марії Майди «Міжнародна міграція: аналіз панельних даних з визначальних чинників двосторонніх потоків» (в межах країн ОЕСР) [145] та ін.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що сукупність чинників, які впливають на рішення індивіда щодо здійснення міграції або відмови від її здійснення, досить широка. Якщо міграція має добровільний характер, то основний вплив на неї справляють економічні чинники, дія яких поєднується з впливом соціально-демографічних характеристик індивіда та особливостями ситуації в регіонах виходу і вселення.

Історично світові міграційні процеси відзначалися різними ознаками і особливостями розвитку, трансформуючись від формату примусової міграції рабовласницького та воєнного характеру до міграції на добровільних засадах зі зростанням частки висококваліфікованих спеціалістів (інтелектуальна міграція).

Розглянемо історичний аспект міграційних процесів у форматі Концепції мобільного переходу американського вченого Уїлбура Зелінського (вперше опублікована у науковому виданні «Географічний огляд» у 1971 році) (таблиця 1.1) [181]. Концепція мобільного (міграційного) переходу розроблена за аналогією з концепцією демографічного переходу, надаючи характеристику міграційним процесам від формату традиційної економіки з мінімальною мобільністю населення до формату постіндустріальної економіки зі збільшенням масштабів та інтенсивності міграційних процесів на основі розвитку інформаційно-комунікаційної, транспортної інфраструктури, інтернаціоналізації національних ринків праці і капіталу.

Уїлбур Зелінський виокремлює п'ять стадій розвитку міграційних процесів. Основна теза даного дослідження полягає в тому, що мобільність суспільства корелює перш за все з процесами модернізації економіки, маючи на різних стадіях свого розвитку характерні особливості (ціль міграції, частота, тривалість, напрямок, контингент мігрантів і т.д.).

Уїлбур Зелінський акцентує увагу на тих припущеннях, що у розвиненому та надрозвиненому суспільствах мобільність населення буде знижуватись за рахунок новітніх інноваційно-комунікаційних технологій; наявні міграційні потоки будуть здійснюватись більшою мірою між містами

або всередині агломерацій; зростає значення креативної сфери економіки та міграції, пов'язаної з даною сферою; внутрішня і зовнішня міграція буде обмежуватись контролем з боку держав.

Таблиця 1.1

Стадії розвитку міграційних процесів

Тип суспільства	Характеристика
Первісне традиційне суспільство	1. Мінімальні міграційні потоки з метою зміни місця проживання і обмежені переміщення, пов'язані із землекористуванням, громадським життям, торгівлею, військовими справами або релігійними обрядами
Раннє мобільне суспільство	1. Масові міграції з сільської місцевості в міста, старі і нові. 2. Характерний рух сільських жителів з метою колонізації околиць, якщо в країні існують неосвоєні землі. 3. Масовий відтік емігрантів в доступні та привабливі країни. 4. При певних обставинах невелика, але характерна імміграція кваліфікованих робітників, конструкторів, вчених з інших країн. 5. Значне зростання різного виду циркуляції населення.
Пізннє мобільне суспільство	1. Ослаблі, але все ще переважаючі міграції з сільської місцевості в міста. 2. Зменшення міграції з метою колонізації околиць. 3. Спад або припинення еміграції. 4. Подальше зростання циркуляції населення з ускладненням структури циркуляції.
Розвинене суспільство	1. Мобільність громадян падає і коливається на низькому рівні. 2. Рух з сільської місцевості в місто триває зі зниженням в абсолютних і відносних показниках. 3. Потужні міграційні потоки «місто-місто» і всередині агломерацій. 4. Якщо прикордонні поселення зберігаються, то вони в стані застою або ізоляції. 5. Значна імміграція некваліфікованої і середньокваліфікованої робочої сили з відносно доступних країн. 6. Можливі значні міжнародні міграції або циркуляції кваліфікованих робітників і фахівців, але напрямок і обсяг потоку залежить від певних умов. 7. Значно збільшується циркуляція населення, більшою мірою в економічній сфері та сфері розваг.
Надрозвинене суспільство	1. Можливе зменшення рівня міграції та уповільнення деяких форм циркуляції, пов'язане з розвитком комунікацій і пошти. 2. Практично всі міграції здійснюються між містами або всередині агломерації. 3. Можлива подальша міграція щодо некваліфікованої робочої сили з менш розвинених областей. 4. Збільшення циркуляції може бути наслідком появи нових її форм. 5. Внутрішня і зовнішня міграція обмежена суворим контролем.

Джерело: [181, с. 230-231]

На наш погляд, концепція У.Зелінського недостатньо враховує конкретні особливості кожного історичного етапу розвитку людства і, крім того, стосується більшою мірою міграцій вередині країн та регіонів, які менше впливають на розвиток економіки, ніж глобальні міграційні тенденції. Авторське бачення історичних етапів розвитку міграційних процесів представлено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Історичні етапи розвитку міграційних процесів

Етапи розвитку міграційних процесів	Характеристика етапів розвитку міграційних процесів
Перший етап (античний період)	Представлений міжрегіональними переміщеннями людей, більшою мірою примусовим вивезенням рабів до могутніх держав Стародавнього світу (Стародавнього Єгипту, Стародавньої Греції, Стародавнього Риму), а також колонізацією територій фінікійцями, греками, пізніше – римлянами.
Другий етап (період Середньовіччя)	Охоплює період Середньовіччя, в межах якого основними формами міграції стали розвиток міст (головним чином в результаті торгівлі), а також військова міграція, що було обумовлено конфронтацією західноєвропейських держав та відповідними масштабними війнами.
Третій етап (від початку Великих географічних відкриттів до початку промислової революції)	Представлений міграційними рухами масового характеру, що були спричинені Великими географічними відкриттями і формуванням капіталістичних відносин в Європі (кінець XV століття і до середини XIX століття).
Четвертий етап (кінець XIX ст./ і до 1914 р.)	Характеризувався становленням монополістичного капіталізму. Збільшення міжконтинентальної міграції (міграційні потоки з європейських країн були направлені до США, Канади, Австралії).
П'ятий етап (1914 – 1945 роки)	Виокремився між двома світовими війнами, відзначаючись скороченням міжконтинентальних міграційних потоків у роки Великої депресії 1929-1933 років та збільшенням міграційних потоків полонених та біженців у воєнні роки.
Шостий етап (після Другої світової війни і до 1990-х років)	Утвердився після Другої світової війни і тривав до краху соціалістичної системи, характеризувався збільшенням міграційних потоків, які жорстко контролювалися високорозвиненими країнами світу.
Сьомий етап (з 1990-років XX ст. і донині)	Сучасний етап, відзначається процесами інтеграції ринків праці, збільшенням ролі інтелектуальної міграції, посиленням міждержавного регулювання.

Джерело: узагальнено автором на основі [15]

В даній роботі увага концентрується на сучасному етапі розвитку міграційних процесів, який, в той же час, розглядається як логічний результат міграційних переміщень попередніх періодів.

Для подальшого аналізу розглянемо класифікацію міграційних процесів згідно різних критеріальних ознак. Останні можна поділити на об'єктивні (які не залежать від волі і свідомості індивіда) та суб'єктивні (сприйняття індивідами об'єктивних реалій). До останніх належить в першу чергу мета поїздки – насправді міграційні переміщення зазвичай викликані комплексом причин і визначення основної з них має суб'єктивний характер. Інша суб'єктивна критеріальна ознака – добровільність переміщень: мігранти можуть вважати вимушеною не тільки міграцію, яка викликана обставинами, що містять безпосередню загрозу для життя, але й економічними чинниками: важка економічна ситуація, неможливість знайти роботу, яка відповідає вимогам мігранта щодо заробітної плати тощо.

На рис. 1.1 представлена класифікація міграцій згідно об'єктивних критеріальних ознак. Класифікація спирається на зовнішні по відношенню до мігранта чинники, і тому не враховує такі ознаки, як мета та добровільність поїздок, що мають переважно суб'єктивний характер.

Міграційні процеси можна аналізувати за такими класифікаційними критеріями як: факторами впливу (фактори тяжіння (фактори соціально-економічного та культурного характеру міграції) та фактори поштовху (економічна та політична нестабільність, війни, етнічні конфлікти, стихійні лиха тощо), часова визначеність (постійна міграція, тимчасова, маятникова), спрямованість міграційних процесів (еміграція, імміграція, рееміграція), територіальне охоплення (внутрішня міграція, зовнішня міграція), законність (легальна міграція, нелегальна міграція), якісний склад мігрантів (некваліфіковані працівники, висококваліфіковані працівники, представники креативного класу, осіб, які мають творче мислення та здатність до нешаблонного вирішення завдань) тощо.

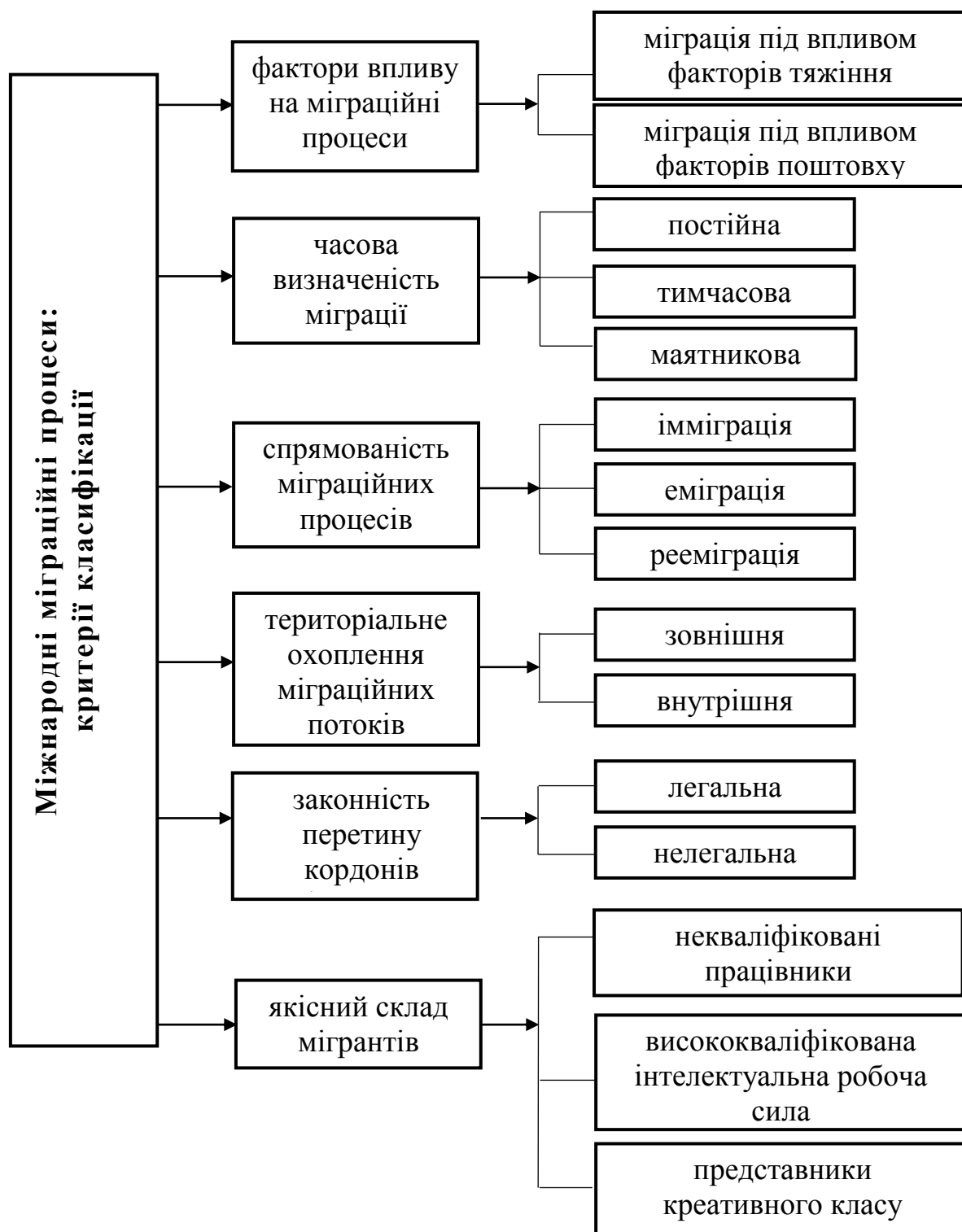

Рис.1.1. Класифікація міжнародних міграційних процесів

Джерело: складено автором на основі [21, 148, 55]

Якщо проаналізувати міграційні процеси з точки зору демографічного аспекту (вирішення питання «старіння нації») за таким критерієм як територіальне охоплення, варто відзначити, що за рахунок зовнішньої міграції відбувається механічний приріст населення певної країни-реципієнта, на відміну від внутрішньої міграції, що здійснюються в межах країни між окремими регіонами, містами, селами, між містами і селами і не передбачає вирішення даного питання.

Так як у дослідженні міграційних процесів ключовими термінами є міграція населення та трудова міграція, представимо визначення даних понять. Міграція населення – це переміщення людей у територіальному просторі з метою пошуку нового місця постійного або тимчасового (на тривалий термін – не менше року) проживання. Трудова міграція – це переміщення людей у територіальному просторі з метою пошуку місця роботи без наміру зміни місця проживання. В залежності від факту перетину міждержавних кордонів міграція може бути зовнішньою (міжнародною) або внутрішньою.

У більш широкому розумінні міжнародну трудову міграцію можна також розглядати як форму міжнародних економічних відносин, яка полягає в перетіканні трудових ресурсів з одних країн в інші і відображає процес перерозподілу трудових ресурсів між ланками світового господарства.

Отже, міграція населення характеризується також трудовим характером і є фактором формування пропозиції робочої сили на міжнародному, національному та регіональних ринках праці [66]. Міграція є міжтериторіальним процесом, за інших рівних умов інтенсивність міграційних потоків обернено пропорційна відстані між регіонами.

Зауважимо, що в економічній літературі «міжнародна міграція робочої сили» і «міжнародна трудова міграція» представлені як синонімічні поняття, основні визначення яких представлені у таблиці 1.3.

Аналізуючи визначення міжнародної трудової міграції на основі формалізованого підходу, можна відзначити, що більшість дослідників

представляють міграцію як переміщення, пересування, переселення і переїзд осіб.

Таблиця 1.3

Основні визначення міграції в сучасній економічній літературі

<i>Автор</i>	<i>Визначення міграції</i>
Дмітрів А. В. [18, с. 20].	Переміщення населення у межах однієї країни (внутрішня міграція) чи з однієї країни до іншої (міжнародна міграція). Це такий тип переміщення людей, який завершується зміною постійного місця проживання.
Малиновська О. А. [45, с. 9]	Територіальні переміщення людей, які пов'язані з перетином певних кордонів: адміністративних чи державних.
Римаренко Ю. І. [52, с. 153]	Рух, переселення, пересування, переміщення тощо.
В. Т. Бусел [11, с. 526]	Переселення народів як у межах країни, так і з однієї країни до іншої.
Л. М. Баш, А. В. Боброва [99, с. 521]	Переміщення людей, що пов'язане зі зміною місця проживання, як у середині країни, так і за її межами.
Г.В. Осипов [100, с. 18]	Зміна місця проживання, переміщення людей на іншу територію (район, місто, країна і т.д.).
Соціологічний словник [7, с. 475]	Переїзд людей з однієї країни до іншої, маючи намір там облаштуватися.
Валентей Д. І. [16, с. 251]	Переміщення людей через кордони певних територій зі зміною місця проживання назавжди або на тривалий період.
Бондирєва С. К. [8, с. 39].	Просторова активність (переміщення) особи, спрямована на оволодіння ресурсами нових територій і пов'язана зі зміною місця проживання.
Є. С. Зенович [98, с. 293].	Переміщення людей, що пов'язане, як правило, зі зміною місця проживання.
Т. Драгунова [21, с. 36].	Переселення спільності людей, що характеризується певними кількісними і якісними параметрами.
Кіреєв А.П. [30, с. 321].	Міграція робочої сили - переселення працездатного населення з одних держав в інші терміном більш ніж на рік.
Позняк О.В., Майданік І.П. [59]	Трудова міграція - переміщення у просторі, що здійснюються індивідами з метою підвищення рівня життя на основі більш вигідного використання власної робочої сили без зміни постійного місця проживання.
Лівенцев Н.Н. [49]	Міжнародна міграція - пересування осіб найманої праці через кордони в пошуках роботи.
А.С. Булатов [9, с. 135].	Міжнародна трудова міграція - переміщення населення через державні кордони з метою вступу в трудові відносини з роботодавцями, які знаходяться в іншій державі.
Євдокімов А. І. [22, с. 477].	Міжнародна міграція робочої сили – переселення працездатного населення з одних держав до інших з метою пошуку роботи терміном більш ніж на рік.
Лук'яненко Д.Г. [55, с. 367].	Міжнародна трудова міграція – обумовлене економічними причинами міжкраїнне переміщення працездатного населення в пошуках ліпших умов життя, працевлаштування та самореалізації.
«UN Statistics Division» [148]	Довгострокова (короткострокова) міграція осіб – переїзд до країни (не постійного проживання), на термін не менше року (відповідно – не менше 3 місяців і не більше року), окрім випадків відпочинку, відпустки, відвідування друзів і родичів, з комерційних поїздок, лікування, паломництва.

Джерело: систематизовано автором

Разом з тим, існуючі визначення міграцій не враховують такі особливості процесу, як супроводження його змінами соціально-економічного статусу індивіда, а також формування міграцій під дією взаємозв'язку різниці соціально-економічних умов у регіонах вибуття та прибуття і територіальної віддаленості між ними.

Тому на нашу думку, міграція – це зміна місцеперебування осіб, яка супроводжується трансформацією їх соціально-економічного статусу в умовах зміни соціальної, освітньої, виробничої, інноваційно-інвестиційної, інституціональної та інформаційно-комунікаційної інфраструктури при переміщенні від території вибуття до території прибуття; інтенсивність відповідних переміщень (за умови добровільного характеру міграції) є прямо пропорційною відмінностям в умовах життя між двома територіями та обернено пропорційною відстані між ними.

Глобалізаційні процеси сприяють інтеграції національних ринків праці за рахунок постійних та все більш масштабних транснаціональних міграційних потоків. Розглянемо динаміку транснаціональних міграційних потоків у світовому вимірі та у вимірі європейських країн.

Формування глобального ринку праці відзначається складністю взаємозв'язків його ключових елементів – міграції капіталу та робочої сили; безперервними інтеграційними процесами національних ринків праці, постійним поглибленням науково-технологічного розвитку, що в сукупності призводить до стимулювання міграційних процесів і формування нових тенденцій у сфері міжнародної трудової міграції. Представимо у вигляді схеми сучасний процес формування світового ринку праці (рис. 1.2). Відзначимо, що у сучасній структурі світового ринку праці визначились два характерні сегменти робочої сили. Перший охоплює робочу силу з постійною зайнятістю, високим рівнем кваліфікації і заробітної плати. Деякі представники даного сегменту світового ринку праці, що працюють у великих міжнародних компаніях, представляють транснаціональну робочу силу, котрій притаманна міжнародна гіпермобільність.

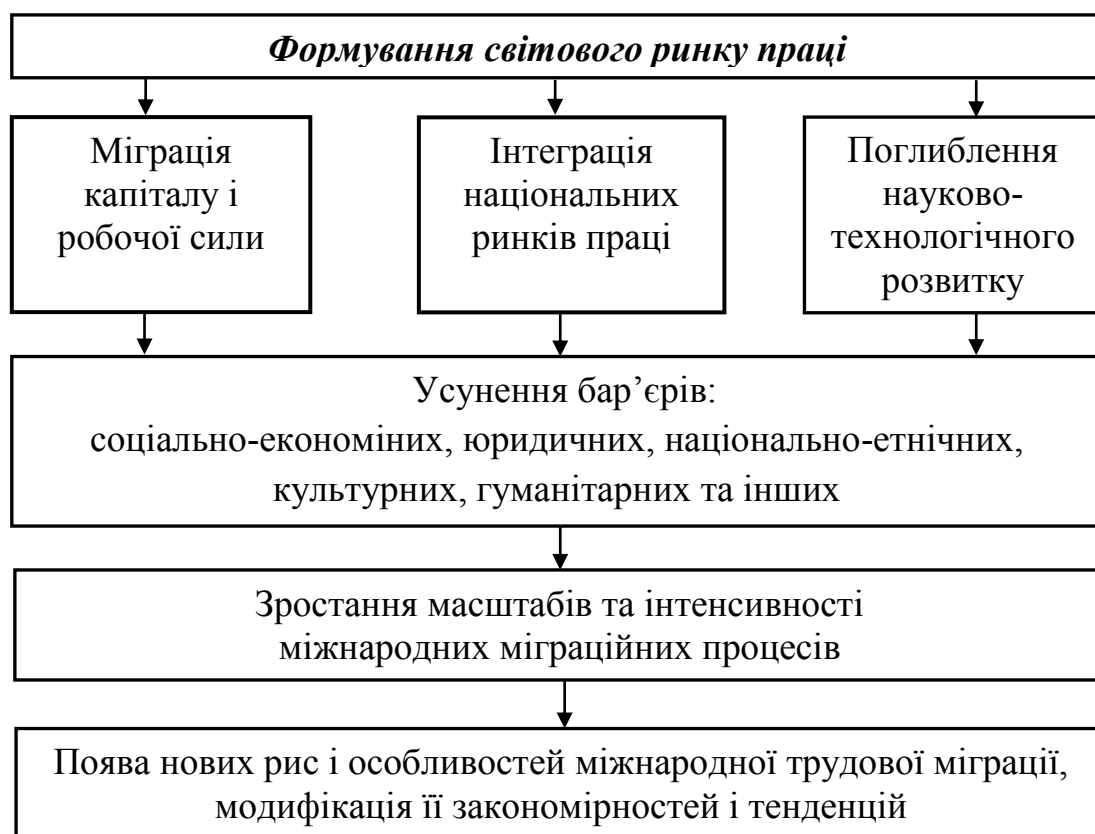

Рис. 1.2 Процес формування світового ринку праці

Джерело: складено автором на основі [6]

Основними центрами територіальної концентрації даної групи робочої сили є країни- реципієнти транснаціонального капіталу: країни Латинської Америки, Західної та Східної Європи, Азії та Африки. Представники цієї групи робочої сили отримують досить високу заробітну плату, здійснюючи значні грошові перекази своїм сім'ям та родичам.

На рис. 1.3 представлено основні чинники впливу на формування світових центрів тяжіння транснаціональної робочої сили.

Другий сегмент охоплює робочу силу, яка походить з районів світу з відносно низьким рівнем економічного розвитку, відзначається низьким рівнем кваліфікації і незадовільним рівнем заробітної плати. Цей сегмент представлений більшою мірою працівниками без урегульованого статусу, які по суті мають обмежені юридичні і політичні права. Компанії, в яких працюють представники даної групи, за необхідності легко можуть позбавитись їх, вдаючись до депортації.

Рис.1.3 Формування світових центрів тяжіння транснаціональної робочої сили

Джерело: складено автором на основі [6, 45]

У структурі світового ринку праці можна виділити й інші сегменти робочої сили в залежності від віку, професійного спрямування, мобільності, гендерної ідентифікації, національних культурних цінностей тощо. Наприклад, гендерна політика компаній малого та середнього бізнесу, які здійснюють свою діяльність у країнах, що розвиваються, спрямована на найм певних категорій робочої сили, зокрема молодих незаміжніх жінок, які не висувають високих вимог щодо оплати праці і водночас є слухняними, надійними, спритними в роботі і т. д. У глобальній економіці під впливом інформаційної революції зростає попит на висококваліфікованих спеціалістів, які здатні трансформувати інформацію в знання. На сьогодні успішність компаній, які, насамперед, діють у високотехнологічних галузях економіки, залежить від масштабів та потенціалу розвитку їх

інтелектуального та інформаційного ресурсів. В Табл. 1.4 представлено теоретичні дослідження світового ринку праці.

Таблиця 1.4

Теоретичні дослідження світового ринку праці

Вчені	Назва теорії	Об'єктивні витоки теоретичних досліджень	Суть	Результат теоретичного дослідження
Д. Мессі, О. Старк, М. Тодаро, Дж. Харріс	Неокласична економічна теорія	Світова економічна рівновага та наявні міжкраїнні диференціації у рівнях оплати праці.	Обґрунтовується саморегулювальна функція світового ринку праці, яка обумовлюється рухом робочої сили з країн з низьким рівнем оплати праці до країн з високою зарплатою.	Міждержавне переміщення робочої сили з часом вирівнює доходи в різних країнах і приводить до стабілізації світового ринку праці
Дж. Беккер, Г. Кларк, Т. Шульц, Л. Стаастад, Б. Чизвік	Теорія людського капіталу	Рішення індивідів, залежних від витрат на переїзд, сприятливості умов проживання в країні імміграції, психологічні втрати, а також доступ до культури і суспільних благ більш високого рівня	Обґрунтовується як один з механізмів інвестицій в людський капітал	Міжнародна трудова міграція проходить за умов, якщо вигоди від міграції перевищують втрати від неї
І. Валлерстайн, С. Сассен, І. Петрас	Теорія глобальних систем	Міжкраїнні відмінності в оплаті праці найманих працівників	Обґрунтовується глобальна асиметричність у рівнях соціально-економічного розвитку	Обумовлено країнову стратифікацію на ядро світового господарства, його напів- та периферію
Дж. Пайєр	Теорія сегментованого ринку праці	Сегментація ринків праці країн з постіндустріальною моделлю економіки. Заповнення вторинного сектору національних ринків праці в основному трудовими мігрантами	Обґрунтовує причини міжнародної трудової міграції як результату дії структурних факторів економічного розвитку	Досліджено, що робочі місця в первинному секторі національних ринків праці забезпечують місцевому населенню стабільну роботу, високий рівень заробітної плати і можливості проф. зростання.
Е.Плетньов, Дж. Джонсон	Теорія світового ринку праці	Попит і пропонування робочої сили, країновий рівень заробітних плат, а також політичні, економічні та демографічні процеси	Формування світового ринку праці розглядається крізь призму експорту та імпорту трудових ресурсів	Посилення соціальної орієнтації світової економіки; стандартизація умов життя і праці людей у різних країнах; координація та зближення соціальної політики держав

Джерело: складено автором на основі [6, 45, 59]

Міграційні процеси в світовій науці оцінюються як у рамках теорій ринку праці загалом, так і у рамках конкретних міграційних теорій. Представлено дослідження світового ринку праці з точки зору неокласичної економічної теорії, теорії людського капіталу, теорії глобальних систем, теорії сегментованого ринку, теорії світового ринку праці.

Представимо також дослідження саме у форматі теорій міжнародної трудової міграції у вимірі нової економічної теорії міграції, теорії міграційних систем, теорії тяжіння, теорії кумулятивної причинності (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

**Теоретичні дослідження міжнародної трудової міграції
зарубіжними дослідниками**

Вчені	Назва теорії	Об'єктивна причина міжнародних міграційних процесів	Суть міжнародних міграційних процесів	Результат теоретичного дослідження
П.Арнольд О. Старк, Дж. Тейлор	Нова економічна теорія міграції	Максимізація очікуваного доходу домогосподарств від грошових переказів трудових мігрантів.	Обґрунтовується мотиваційні стимули міжнародних міграційних процесів що розглядаються крізь призму макро- і мікро підходів	Доводиться мінімізація ризиків, пов'язаних з недостатнім розвитком у країнах еміграції ринків праці, страхування, ф'ючерсів і кредитів
Ф. Хьюго, Е. Тейлор, Д. Массей	Теорія міграційних систем	Міжкрайнові переміщення робочої сили з погляду міграційних систем	Обґрунтовується аналіз міжнародної трудової міграції, як процесу	Міграція, як динамічний, циклічний та взаємозалежний процес, який постійно ускладнюється і модифікується
Е. Равенштайн	Теорія тяжіння	Наявність бар'єрів, які зростають зі збільшенням відстані між цими країнами	Обґрунтовується функція відносної привабливості країн в'їзду та виїзду	Наявність бар'єрів розглядається як обмеження міграційних процесів
Д. Мессі	Теорія кумулятивної причинності	Соціально-економічні і культурні трансформації	Обґрунтовуються трансформації які відбуваються у країнах-донорах та реципієнтах робочої сили,	Чинники впливу на міждержавні переміщення населення

Джерело: складено автором на основі [6, 45, 55, 59, 126]

Тобто, проведені дослідження доводять визначальний вплив економічних чинників на формування міграційних потоків. Підкреслимо, що загальноекономічною причиною міжнародних міграційних процесів є асиметрія світогосподарського розвитку, яка виявляється в наявних міждержавних відмінностях щодо забезпеченості факторами виробництва та їх продуктивності.

Винятки з цього правила можуть стосуватися неекономічної міграції населення, яка спричинюється політичними, природними, воєнними, релігійними та гуманітарними факторами.

Міжнародна трудова міграція, змістом якої є рух людського капіталу, залишається невід'ємною компонентою соціально-економічного розвитку суспільства.

Це виявляється у її позитивному впливі на макроекономічне зростання країн імміграції та подолання бідності і відсталості країн еміграції. Водночас, будучи дуалістичним процесом, міжнародна трудова міграція має й негативні наслідки, які полягають у загостренні проблем соціального, економічного та демографічного характеру в країнах-постачальниках робочої сили, що суттєво гальмує їхній інноваційно-технологічний прогрес [55, с. 381].

З іншого боку, в країнах-реципієнтах можливе посилення напруження в суспільстві, пов'язане з притоком осіб, які мають відмінний від корінного населення менталітет.

Для подальшого дослідження сучасних міграційних процесів визначимо більш детально їх позитивні і негативні сторони.

Основні позитивні наслідки міграційних процесів для країн-донорів та для країн-реципієнтів у певній сфері суспільних відносин подані у таблиці 1.6.

Таблиця 1.6

Позитивні наслідки міграційних процесів

Сфера відносин	Країни-донори	Країни-реципієнти
Економічна	Мінімізація напруженості внутрішнього ринку праці за рахунок реалізації вакансій резидентами	Оптимізація структури ринку праці за рахунок реалізації вакансій нерезидентами в різних сферах економіки (наприклад у непрестижних сферах)
Освітньо-наукова	Можливість долучення до новітніх освітніх технологій, знань та інновацій	Оптимізація інвестиційних ресурсів при підготовці спеціалістів різних профілів, при реалізації академічних наукових розробок
Соціально-демографічна	Розширення міжнародних соціальних зв'язків; підвищення рівня соціального добробуту членів сімей мігрантів за рахунок валютних та інших трансфертів	Розширення міжнародних соціальних зв'язків; вирішення демографічного питання «старіння нації»
Валютно-фінансова	Збільшення масштабів валютно-фінансових надходжень у форматі переказів емігрантів	Можливість ефективною реалізації мігрантами валютних та фінансових цінностей у країні-реципієнті
Податкова	Оптимізація бюджетного навантаження	Зростання податкових надходжень до бюджету зі сторони мігрантів
Інвестиційна	Збільшення масштабів та розширення напрямів інвестиційної діяльності, зокрема приватного інвестування	Розвиток підприємницької діяльності нерезидентами-мігрантами
Інноваційно-технологічна	Можливість адаптації новітніх інноваційно-технологічних розробок зарубіжних країн	Підвищення інноваційно-технологічного розвитку економіки за рахунок праці висококваліфікованих мігрантів
Культурна	Формування нових інтегрованих культурних цінностей та удосконалення принципів ділової етики	Формування нових інтегрованих культурних цінностей та удосконалення принципів ділової етики

Джерело: складено автором на основі [55, 102, 126]

Аналогічно таблиці 1.6 продемонструємо основні негативні наслідки міграційних процесів для країн-донорів та для країн-реципієнтів у певній сфері суспільних відносин (таблиця 1.7).

Таблиця 1.7

Негативні наслідки міграційних процесів

Сфера відносин	Країни-донори	Країни-реципієнти
Економічна	Дисбаланс ринку праці, що полягають у появі негативних структурних зрушень	Посилення напруженості на ринку праці (підвищення рівня конкуренції між резидентами та нерезидентами; посилення тиску на рівень зарплати)
Освітньо-наукова	Вийзд інтелектуальної еліти та висококваліфікованої робочої сили за кордон («відплив інтелекту»)	Додаткове навантаження на освітньо-академічний та науковий сектори економіки
Соціально-демографічна	Загострення питання «старіння нації»	Зростання рівня інвестиційних вкладень у соціальний захист мігрантів
Валютно-фінансова	Звуження потенційних валютно-фінансових операцій на внутрішньому ринку	Збільшення масштабів міграції капіталу до країни-донора
Податкова	Зростання дефіциту бюджету (ведення мігрантами тіньової економічної діяльності, ухилення від податків при відсутності угод про уникнення подвійного оподаткування між країнами)	Зростання дефіциту бюджету за рахунок вимушених додаткових вкладень інвестиційних ресурсів (що пов'язані з міграційними процесами) у різні сфери економіки
Інвестиційна	Звуження потенційних інвестиційних вкладень резидентами-мігрантами	Підвищення інвестиційного ризику різної природи: економічний ризик (структурний дисбаланс економіки), екологічний ризик)
Інноваційно-технологічна	Звуження потенційних можливостей інноваційно-технологічних розробок за рахунок еміграції інтелектуальної еліти	Неспроможність реалізувати інноваційно-технологічні розробки в силу певного рівня економічного розвитку країни
Культурна	Підвищення рівня можливої втрати культурної ідентичності нації; збільшення загрози загострення соціально-культурних конфліктів (міжнаціональних, міжетнічних)	Підвищення рівня можливої втрати культурної ідентичності нації; збільшення загрози загострення соціально-культурних конфліктів (міжнаціональних, міжетнічних)

Джерело: складено автором на основі [55, 102, 126]

Як бачимо, міграція справляє різноманітний як позитивний, так і негативний вплив на розвиток країн походження та прийому мігрантів. Зрозуміло, що в кожному конкретному випадку сукупність наслідків буде різною – окремі з них можуть бути відсутні, інші, навпаки, можуть набути значної гостроти.

Оцінка соціально-економічних наслідків міграційних процесів має здійснюватись з трьох позицій – самого мігранта, країни еміграції та країни імміграції. Це дає змогу, з одного боку, системно враховувати баланс національних інтересів країн – учасниць міграційної взаємодії, а з другого – власне економічні інтереси її суб'єкта, а саме мігранта та членів його родини [55, с. 381].

У цьому аспекті, цікавим є звіт Міжнародної організації з міграції «Як світ оцінює міграцію» (2015 р.) [133], представляючи собою емпіричне дослідження міграційних процесів на глобальному рівні, що створене на основі інтерв'ювання 183 тис. осіб у більш ніж 140 країнах світу в межах часового періоду 2012-2014 років. Основний висновок вищезазначеного дослідження полягає в тому, що відношення респондентів до міграційних процесів (негативне або позитивне) залежить економічної та соціально-демографічної ситуації в країні.

Розглянемо більш детально кожний чинник впливу на оцінку імміграційних процесів, окреслюючи історичний [181], географічний, економічний та демографічний аспекти [133]:

Історичний аспект проявляється у:

- *об'єктивному формуванні нових центрів тяжіння імміграційних потоків*: соціально-економічний розвиток регіонів, а також процеси урбанізації сприяють переорієнтації імміграційних потоків.

Географічний аспект полягає у:

- *диверсифікації ставлення до імміграційних потоків*: більшість респондентів різних регіонів, окрім європейців, підтримують ідею незмінності або збільшення імміграційних потоків до своєї країни.

Економічний аспект проявляється у:

- *суб'єктивізмі оцінки соціально-економічної ситуації в країні:* респонденти, які оцінювали соціально-економічну ситуацію як негативну, ставилися до імміграційних потоків також негативно, на противагу респондентам, які характеризували соціально-економічну ситуацію як позитивну і ставились до імміграції відповідно;
- *впливі трудового статусу респондентів (зайнятість/безробіття) на оцінку імміграції:* у більшості випадків негативне ставлення до імміграції висловили особи, які не мали роботи на момент опитування, ніж ті, хто працював;
- *впливі рівня національного доходу на оцінку імміграційних потоків:* у країнах з високим рівнем доходу: респонденти зазначили, що мігранти займають непрестижні робочі місця, на які немає попиту з боку місцевих жителів. У країнах з низьким рівнем національного доходу респонденти вважають, що мігранти створюють конкуренцію на внутрішньому ринку праці.

Демографічний аспект полягає у:

- *наданні оцінки імміграції залежно від наявної кількості населення країни:* у країнах, де частка міжнародних мігрантів складає 3-10% від загальної кількості населення, більшість респондентів вважають, що міграційні потоки мають бути суттєво обмежені;
- *наданні оцінки імміграції залежно від покоління мігрантів:* мігранти першого покоління (особи, які народилися в іншій країні, ніж в тій, в якій проживають) найбільш позитивно ставляться до імміграції. Більшість мігрантів другого покоління (один з батьків є мігрантом першого покоління) та громадяни за народженням вважають, що імміграційні потоки мають бути обмежені;
- *наданні оцінки імміграції залежно від освітнього рівня:* респонденти з вищою освітою воліли, щоб імміграційні потоки зберігалися на нинішньому рівні або ж збільшувалися до їхніх країн, а респонденти

з низьким рівнем освіти вважали, що міграційні потоки мають бути обмежені;

- *наданні оцінки імміграції залежно від віку*: на відміну від респондентів зрілого віку, молоді люди, як правило, висловлювали більш позитивне відношення до збільшення імміграційних потоків.

Отже, міграція населення формується під дією низки чинників і справляє як позитивний, так і негативний вплив на розвиток і країн-донорів, і країн-реципієнтів. Використання можливостей міграцій та мінімізація їхніх негативних наслідків значною мірою залежить від міграційної політики відповідних країн.

1.2. Асиметричність міграційних процесів в контексті нерівномірності глобалізаційного розвитку

На сьогодні трансформаційний вплив глобалізаційних процесів охопив всі сфери суспільного життя, об'єктивно характеризується як позитивними, так і негативними аспектами. З одного боку, глобалізований світ відзначається синергетичністю соціально-економічних, культурних, політичних та інших зв'язків між країнами та регіонами, а з іншого – все масштабнішою асиметричністю таких зв'язків, виникненням нових глобальних викликів.

Наша подальша дослідницька увага буде зосереджена на як на питанні асиметричності глобалізаційного розвитку в цілому, так і асиметрії міграційних процесів зокрема.

Дослідження асиметричності як економічної категорії було представлено у працях вітчизняних та зарубіжних вчених: Дж. Бортс, І. Валлерстайн, Д. Гелд, Дж. Ейклерлоф, Х. Зиберт, Г. Мюрдаль, М. Спенс, Дж. Стігліц, Вахович І. М., Геєць В.М., Гребьонкіна А. С., Жовтяк А.Г.,

Колот А.М., Кравчук Н.Я., Лукьяненко Д.Г., Скрипнюк Д.Ф., Столярчук Я.М., Шубна О.В. та ін.

Столярчук Я.М. зазначає, що «виходячи з первородної суті асиметрії як перманентного порушення структури матерії в процесі її розвитку у просторі і часі, економічний зміст цього поняття полягає в усталеній відсутності структурної рівноваги глобальної економічної системи і проявляється у непропорційності розвитку підсистем і елементів світового господарства в силу об'єктивно існуючих суперечностей між ними» [101, с. 5].

Кравчук Н.Я. представляє поняття «асиметрія» як модальне від «симетрії». Асиметрія об'єднує в собі об'єктивні та суб'єктивні аспекти, проявляється у порушенні функціонально-ієрархічної рівноваги (неузгодженність інтересів суб'єктів господарювання), порушенні інваріантності (порушення стабільності розвитку світової економіки, її циклічність), порушенні пропорційності (нерівномірність та різновекторність соціально-економічного розвитку складових елементів світового господарства). Кравчук Н.Я. пропонує розглядати асиметрію не з точки зору деструктивного ставлення, а з позиції її розуміння як рушійної сили світогосподарського розвитку: «співвідношення симетрії і асиметрії можна розглядати як співвідношення рівноваги і розвитку» [43, с. 187]. «Асиметрія» — відображає існуюче в об'єктивному світі порушення порядку, рівноваги, відносної стійкості, пропорційності і співрозмірності між окремими частинами цілого, що може бути зумовлене змінами, розвитком, структурно-функціональною та організаційно-інституційною реструктуризацією [43, с. 183].

Жовтяк Г.А. підкреслює, що «асиметрія сучасного регіонального розвитку, чинить вагомий вплив на конфігурацію економічного простору, його властивість неоднорідності стає подвійною: у місцях концентрації економічної діяльності (великі промислові і культурні центри) економічний простір має пікоподібну форму, на решті території він досить однорідний» [24]. Один із висновків дослідження Жовтяка Г.А. полягає в тому, що

асиметричність регіонального розвитку створює певну суперечність, деформує цілісність економічної системи, однак, в той же час створює умови для реалізації соціально-економічних, культурних, політичних та інших змін, утвердження різноманітності та унікальності регіонів.

Шубна О.В. дослідила аспект просторової асиметрії розміщення трудових ресурсів як «сформованої в результаті існуючих розходжень у регіональній структурі й взаємодії елементів природного, соціального й міграційного відтворення населення концентрацію значної кількості трудових ресурсів на території одних регіонів країни й одночасно низький ступінь їхньої концентрації в інших регіонах» [112, с. 444].

Зауважимо, що, як зазначає Шубна О.В., регіональне розміщення населення охоплює три визначальні компоненти: міграційне, соціальне та природне відтворення населення (рис. 1.4)

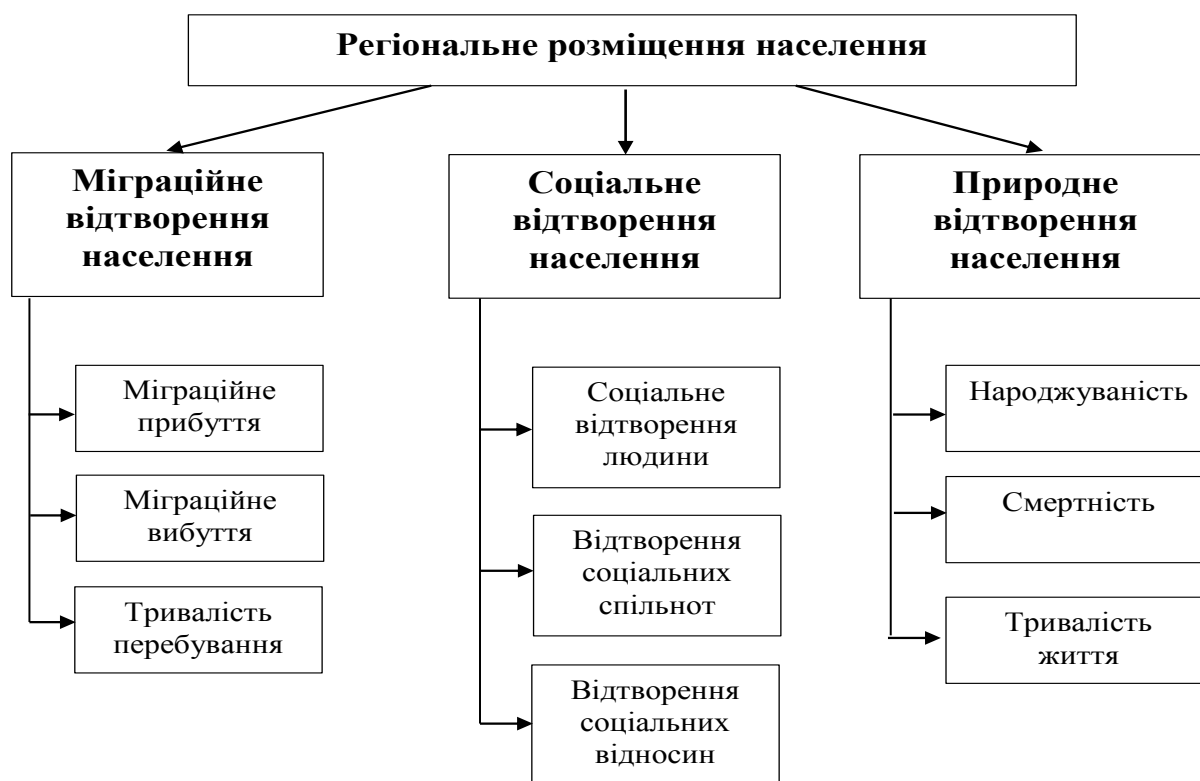

Рис. 1.4 Компоненти регіонального розміщення населення

Джерело: [23, с. 32]

Проаналізувавши різні погляди науковців щодо визначення поняття «асиметрія», представимо авторське трактування цієї категорії як першопричини кризових явищ та як першопричини розвитку (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Підходи до трактування категорії «асиметрія»

Класичне визначення асиметрії	Асиметрія як причина кризових явищ	Асиметрія як причина розвитку
відсутність симетрії, дисбаланс, нерівномірність, непропорційність.	контрадикторність, турбулентність, фрагментарність, дискретність.	біфуркація, емерджентність, трансформація, дивергентність, інклюзивність.

Джерело: ситематизовано автором

Ми вважаємо, що асиметричність розвитку не можна трактувати звужено – лише в рамках класичного підходу або з точки зору окреслення негативних наслідків. Асиметричність розвитку може бути фактором стимулювання різновекторних відносин як на національному, так і на міжнародному та глобальному рівнях.

Узагальнюючи різні підходи науковців, представимо класифікацію поняття «асиметрія» за різними визначальними критеріями: за наслідками, напрямом, рівнем охоплення, тривалістю дії, динамікою результатів, рівнем порушення сталого перебігу процесів, за предметом дослідження.

В Таблиці 1.9 приведена класифікація асиметрії за різними критеріями - за наслідками, за напрямом, за рівнем охоплення, за тривалістю, за динамікою результатів, за рівнем порушення сталого перебігу процесів, за характером. Відповідно до критеріїв наведені типи асиметрії та їх сутність.

Таблиця 1.9

Класифікація асиметрії за різними критеріями

Критерій	Тип асиметрії	Сутність
За наслідками	Позитивна	асиметричність як причина розвитку
	Негативна	асиметричність як причина кризового стану
За напрямом	Горизонтальна	у системі «регіон-регіон», «країна-країна», «група країн – група країн», «інтеграційне об'єднання країн - інтеграційне об'єднання країн»
	Вертикальна	у системі «центр-периферія»
За рівнем охоплення	Часткова	локальний характер (асиметрії за окремими показниками)
	Загальна	глобальний характер (асиметрії процесу регіонального відтворення загалом)
За тривалістю дії	Короткострокова	нетривалий характер асиметричності
	Тривала	тривалий характер асиметричності
За динамікою результатів	Наростаюча	протягом певного періоду зростає асиметричність
	Спадна	протягом певного періоду зменшується асиметричність
	Стабільна	протягом певного періоду асиметричність не змінюється
За рівнем порушення сталого перебігу процесів	Об'єктивна	спричинена об'єктивними регіональними відмінностями, за яких забезпечується нормальний перебіг соціальних, економічних та екологічних процесів
	Прийнятна	не порушується нормальний перебіг соціальних, економічних та екологічних процесів
	Надмірна	порушується нормальний перебіг соціальних, економічних та екологічних процесів
За характером	Економічна	відмінності у рівнях наявності та використання економічного потенціалу, нівелювання інтересів суб'єктів господарювання у процесі розподілу доходів.
	Соціальна	Нерівномірність соціального становища, порушення принципу соціальної справедливості, поглиблення розшарування за рівнем доходів, нерівномірність доступу до соціальних благ, зростання відмінностей у якості життя
	Політична	взаємне віддалення політичних сил, що представляють інтереси різних соціальних груп та сегментів населення
	Інформаційна	характеризується різним рівнем доступу до інформації, нерівномірним розподілом та спотворенням інформації
	Інституційна	несформованість інститутів-норм та інститутів-організацій ??
	Екологічна	диспропорції у рівнях екологічного навантаження на регіон
	Інші ??	в залежності від предмету дослідження

Джерело: узагальнено автором на основі [94, с. 674; 29, с.85; 103; 93]

Питання асиметричності економічного розвитку розглядалось вченими в межах значної кількості теорій, зокрема: теорії меркантилізму, класичної політичної економії, неокласичної економічної теорії, теорії марксизму, еволюційної економічної теорії та новітніх теорій економічного розвитку. Розглянемо групу новітніх теорій асиметрії економічного розвитку (друга половина XX століття і до сьогодні), які пояснюють сучасні першопричини асиметричності економічного розвитку (табл. 1.10).

Таблиця 1.10

Новітні теорії асиметрії економічного розвитку

Назва теорії	Представники	Сутність теорії
Теорія полюсів зростання	Ф. Перру, Г. Мюрдаль, А. Хіршиан, Е. Еміль, Е. Фесер та ін.	Нерівномірність економічного розвитку пояснюється різношвидкісним характером технологічної трансформації галузей національних економік. Полюси зростання – авангардні галузі економіки, які розвиваються на основі постійного оновлення технологічної бази.
Теорія зовнішньої залежності	С. Амін, П. Еванс, Ф. Борншир, Т. Біерстекер, Т. Моран, Е. Фалетто та ін.	Орієнтація нерозвинених економічно країн на стратегії індустріалізації на основі імпортозаміщення. Розвинені країни, що орієнтуються на постіндустріальні стратегії розвитку, нарощуючи свій економічний, політичний, технологічний потенціал, трансформують параметри економічного суверенітету відсталих країн, підкорюють їх національні та економічні інтереси інтересам своїх монополій.
Теорія ендогенного зростання	М. Франкель, П. Ромер, Р. Лукас та ін.	Асиметричність економічного розвитку пояснюється як диференціація виробництва технологічних та організаційних знань (нагромадження інтелектуального капіталу).
Теорія світових систем	І. Влрерстайн, Р. Арон, Д. Зінгер, Р. Мерріт, Г. Модельські та ін.	Внутрішні ресурси (ендогенні змінні) та глобальні чинники (екзогенні змінні) визначають місце країни у системі «ядро-напівпериферія-периферія».
Теорія синергетики	Г.Хакен, І. Пригожин, І. Стенгерс, О. Князева, Д. Пожарський та ін.	Асиметричність - невідємна характеристика складних відкритих систем. Теорія синергетики кваліфікує нерівномірність економічного розвитку як іманентну форму розвитку економічних систем суспільств, котра формує фундаментальні рушійні сили їхнього еволюційного розвитку та основі самоорганізації.

Джерело: узагальнено автором на основі [103, с. 28-35]

Серед них можна виокремити: теорію полюсів зростання, теорію зовнішньої залежності, теорію ендogenousного розвитку, теорію світових систем та теорію синергетики

Підсумовуючі основні теоретичні аспекти вищезазначених теорій асиметричності економічного розвитку, виокремимо визначальні причини асиметричності в масштабі світової економіки (рис. 1.5).

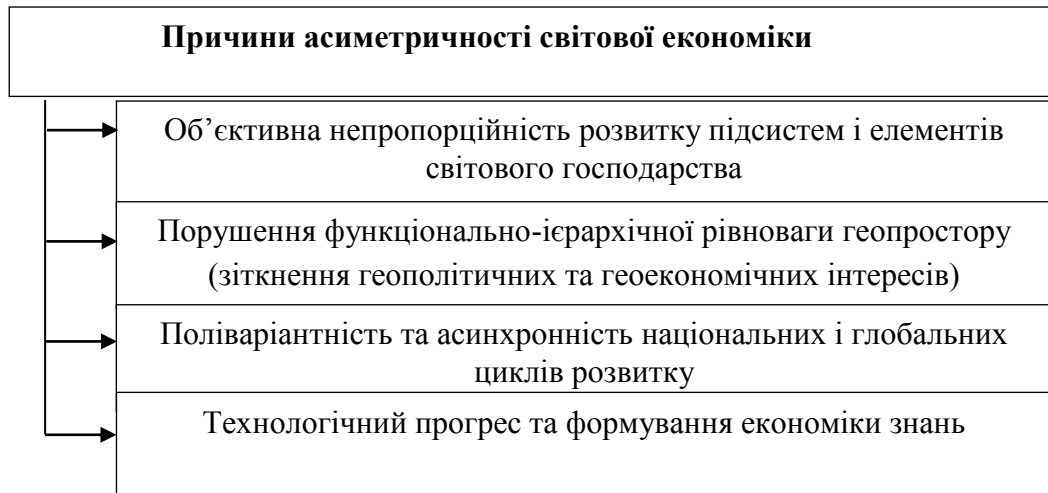

Рис. 1.5 Ключові причини асиметричності світової економіки
Джерело: [94, с. 674; 29, с.85; 1037, с. 28-35]

У глобальному вимірі асиметричність розвитку країн світу можна проаналізувати в системі міжнародних рейтингових оцінок, зокрема згідно Індексу глобалізації (KOF Index of Globalization), Індексу глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index), Індексу економічної свободи (Index of Economic Freedom), Індексу легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business Index), Індексу розвитку людського потенціалу (Human Development Index, HDI) та ін.

У контексті нашого дослідження розглянемо Індекс глобальної конкурентоспроможності країн світу, що був розроблений Світовим економічним форумом. Індекс глобальної конкурентоспроможності засновується на трьох інтегральних групах показників конкурентоспроможності країни (табл. 1.11):

- базові фактори (інституції, інфраструктура, макроекономічне середовище, охорона здоров'я та початкова освіта);
- фактори, що підсилюють ефективність (вища освіта та професійна підготовка, ефективність ринку товарів, ефективність ринку праці, рівень розвитку фінансового ринку, технологічна готовність, розмір ринку);
- фактори розвитку та інноваційного потенціалу (рівень розвитку бізнесу, інновації).

Таблиця 1.11

Критерії оцінки стадії розвитку економіки країни

Стадії розвитку				
Стадія факторної орієнтованості (1)	Перехід від першої до другої стадії (1-2)	Стадія орієнтованості на ефективність (2)	Перехід від другої до третьої стадії (2-3)	Стадія орієнтованості на інновації (3)
ВВП на душу населення, дол. США				
<2000	2000-2999	3000-8999	9000-17000	>17000
Вага субіндексу «Базові вимоги», %				
60	40-60	40	20-40	20
Вага субіндексу «Підсилювачі ефективності», %				
35	35-50	50	50	50
Вага субіндексу «Фактори розвитку та інноваційного потенціалу», %				
5	5-10	10	10-30	30

Джерело: [165, с. 22]

Представимо детальніше складові Індексу глобальної конкурентоспроможності у форматі інтегральних груп показників конкурентоспроможності країни [27, 165, 166]:

1). Базові фактори (інституції, інфраструктура, макроекономічне середовище, охорона здоров'я та початкова освіта):

- Інституції. Інституційне середовище характеризує взаємовідносини як державних, так і приватних зацікавлених сторін у форматі правових та адміністративних аспектів. Інституційне середовище значно корелює з розвитком бізнесу в цілому та прийняттям стратегічних інвестиційних рішень зокрема.
- Інфраструктура. Високорозвинена інфраструктура забезпечує сталий розвиток економіки через ефективність транспортної системи, ефективність постачання електроенергії, ефективність інформаційно-телекомунікаційної мережі.
- Макроекономічна стабільність. Стабільність макроекономічного середовища має велике значення для бізнесу і для національної конкурентоспроможності в цілому (рівень обслуговування державного боргу, рівень державного бюджетного дефіциту, рівень інфляції та інші показники).
- Охорона здоров'я та початкова освіта. Робоча сила із задовільним станом здоров'я має найважливіше значення для конкурентоспроможності. Працівники з гарним станом здоров'я можуть повноцінно реалізовувати свій потенціал, що, в свою чергу, підвищує ефективність бізнесу. Початкова освіта забезпечує більш ефективне виконання робочих завдань та швидшу адаптацію до складніших виробничих процесів і технологій.

2). Фактори, що підсилюють ефективність (вища освіта та професійна підготовка, ефективність ринку товарів, ефективність ринку праці, рівень розвитку фінансового ринку, технологічна готовність, розмір ринку):

- Вища освіта та професійна підготовка. Сучасна глобальна економіка потребує від країн створення резерву високопрофесійних працівників, формування високоосвічених лідерів бізнесу, які в змозі виконувати

складні завдання, швидко адаптуючись до зміни середовища й нових вимог економіки.

- Ефективність ринку товарів. Країни з ефективними ринками виробляють асортимент товарів та послуг з урахуванням кон'юнктури ринку. На сьогодні компанії – інноваційні лідери враховують фактор орієнтованості на клієнта, фактор вибагливості покупців. На сьогодні дані фактори набувають вагомого значення в умовах сучасної ринкової економіки.
- Ефективність ринку праці. Ефективність залучення висококваліфікованих працівників та гнучкість ринку праці є важливим фактором розвитку сучасної економіки. Ринки праці мають бути гнучкими, щоб бути спроможними швидко і з найменшими витратами переміщувати працівників з одного сектору до іншого й допускати коливання заробітної плати без великих соціальних потрясінь.
- Рівень розвитку фінансового ринку. Розвинений фінансовий сектор (розвинений банківський сектор, фондовий ринок, наявний венчурний капітал) спрямовує ресурси на підприємницькі, інвестиційні проекти з найбільш очікуваною нормою прибутковості, що забезпечує інтенсивний розвиток економіки.
- Технологічна готовність. Швидкість використання і адаптація інноваційних технологій, зокрема передових інформаційно-комунікаційних технологій, інтенсифікує розвиток економіки, сприяє формуванню інтеграційних зв'язків з іншими країнами світу.
- Розмір ринку. Значні за розміром ринки дають змогу компаніям використати ефект економії на масштабі. У глобалізованому світі для експортно-орієнтованих економік зовнішні ринки є досить важливими компонентами розвитку, так як можуть бути заміною внутрішнім.

3). Фактори розвитку та інноваційного потенціалу (рівень розвитку бізнесу, інновації):

- Рівень розвитку бізнесу. На сьогодні рівень розвитку бізнесу можна оцінити у форматі двох інтегральних груп факторів: зовнішніх (кластерна структура взаємовідносин компаній) та внутрішніх (новітні стратегії та технології ведення бізнесу).
- Інновації. Рівень інноваційного розвитку можна оцінити за допомогою показника обсягу інвестицій у науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки, наявності розвинених науково-дослідних інститутів, рівня співробітництва між університетами і бізнесом у галузі наукових досліджень, рівня захисту прав інтелектуальної власності.

Згідно Індексу глобальної конкурентоспроможності, якщо економіка країни базується на першій групі факторів, то така економіка визначається як факторо-орієнтована (транзитивна економіка). Економіка країн, що базується на другій групі факторів відповідно визначається як економіка орієнтована на ефективність (економіки, що розвиваються). Економіка країн, що базується на третій групі факторів – інноваційно-орієнтована (економічно розвинені країни світу).

Зауважимо, що топ-десять країн за Індексом глобальної конкурентоспроможності на 2015-2016 роки є розвиненими економіками, що перебувають на стадії орієнтованості на інновації. Більшість країн Східної Європи, зокрема й Україна, належать до економік, що орієнтовані на ефективність.

З обраних нами країн Східної Європи лише Молдова знаходиться на позиції переходу від першої до другої стадії розвитку (1-2). Позицію Білорусі важко визначити, оскільки вона не включена до Індексу глобальної конкурентоспроможності (табл. 1.12).

Таблиця 1.12

Стадія розвитку економіки країни в рейтингу Індексу глобальної конкурентоспроможності на 2015-2016 роки

Позиція країни в рейтингу на 2012-2013 роки	Позиція країни в рейтингу на 2013-2014 роки	Позиція країни в рейтингу на 2015-2016 роки	Країна	Стадія розвитку економіки країни в рейтингу на 2015-2016 роки
1	1	1	Швейцарія	Стадія орієнтованості на інновації (3)
2	2	2	Сінгапур	Стадія орієнтованості на інновації (3)
7	5	3	США	Стадія орієнтованості на інновації (3)
6	4	4	Німеччина	Стадія орієнтованості на інновації (3)
5	8	5	Нідерланди	Стадія орієнтованості на інновації (3)
10	9	6	Японія	Стадія орієнтованості на інновації (3)
9	7	7	Гонконг	Стадія орієнтованості на інновації (3)
3	3	8	Фінляндія	Стадія орієнтованості на інновації (3)
4	6	9	Швеція	Стадія орієнтованості на інновації (3)
8	10	10	Великобританія	Стадія орієнтованості на інновації (3)
46	39	31	Чехія	Стадія орієнтованості на інновації (3)
41	42	41	Польща	Перехід від другої до третьої стадії (2-3)
67	64	45	Росія	Перехід від другої до третьої стадії (2-3)
78	76	53	Румунія	Перехід від другої до третьої стадії (2-3)
62	57	54	Болгарія	Стадія орієнтованості на ефективність (2)
56	62	59	Словенія	Стадія орієнтованості на інновації (3)
		63	Угорщина	Перехід від другої до третьої стадії (2-3)
71	78	67	Словаччина	Стадія орієнтованості на інновації (3)
73	84	79	Україна	Стадія орієнтованості на ефективність (2)
87	89	84	Молдова	Перехід від першої до другої стадії (1-2)
-	-	-	Білорусь*	-

*- Білорусь не включена до рейтингу країн згідно Індексу глобальної конкурентоспроможності (за аналітичними даними незалежних дослідників Білорусь може займати позицію в діапазоні від 70 до 80).

Джерело: розроблено автором на основі [165, 166]

Згідно Індексу глобальної конкурентоспроможності на 2015-2016 роки розглянемо чинники, що можуть мати значний вплив на прийняття рішення щодо міграції (рис. 1.6). На нашу думку, у контексті трудової міграції значний вплив серед інших факторів на прийняття рішення щодо міграції формують: базові фактори (охорона здоров'я та початкова освіта), фактори, що підсилюють ефективність (вища освіта та професійна підготовка, ефективність ринку праці) та фактори розвитку та інноваційного потенціалу (інновації).

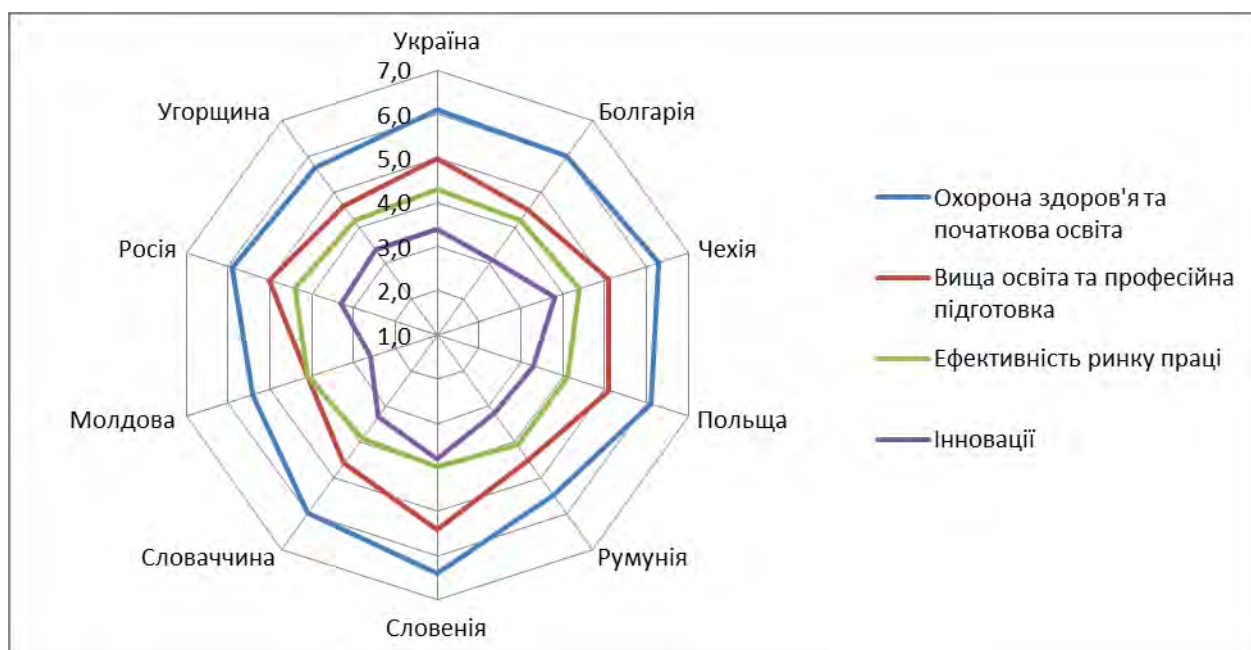

Рис. 1.6 Чинники, що впливають на прийняття рішення щодо міграції
на прикладі окремих країн Східної Європи

Джерело: розроблена автором на основі [166]

У представлених країнах рівень початкової освіти та охорони здоров'я є вище середнього у порівнянні з досліджуваними країнами світу, лише Молдова та Румунія, у порівнянні з представленими країнами Східної Європи, мають незначне негативне відхилення. Рівень вищої освіти та професійної підготовки (навчання на робочому місці) має аналогічні щодо першого аналізованого показника характеристики. Ефективність ринку праці в середньому відповідає оцінці 4,2 і охоплює такі показники: гнучкість (співпраця у відносинах працівник-працедавець; гнучкість при встановленні заробітної плати, практика наймання і звільнення) та ефективність використання кваліфікованих працівників (оплата праці і продуктивність, ставка на професійне управління, здатність утримувати таланти, здатність залучати таланти, частка жінок у робочій силі). Високим рівнем інноваційного розвитку відзначаються Словенія та Чехія як економічно розвинені економіки, всі інші країни відзначаються середнім рівнем інноваційного розвитку, окрім Молдови, де показник становить 2,6 бала.

Асиметричність міграційних процесів є відображенням нерівномірності глобалізаційного розвитку. Вона обумовлена самою суттю міграції, що є поєднанням потоків прибуття і вибуття, котрі зазвичай відрізняються за своїми масштабами, а також за структурними характеристиками мігруючих.

Зауважимо, що асиметрія трудової міграції на сьогодні є об'єктивним явищем і визначається як непропорційність розподілу міграційних потоків між країнами/регіонами світу. Міграційна асиметрія є інтегральним поняттям і включає в себе як кількісні, так і якісні показники: обсяги та форми міграційних потоків, моделі і структури розселення, результати міграційної політики як чинника, що обумовлює асиметричність міграційних процесів тощо.

Отже, асиметрія міграційних процесів – це нерівномірність потоків міграцій внаслідок різної привабливості окремих країн (регіонів) для мігрантів в умовах асиметричності глобалізаційного розвитку. Міграційна асиметрія відображає процеси розподілу міграційних потоків у національних, міжнародних та глобальних масштабах, має як негативні аспекти, так і позитивні сторони.

Регіональна міграційна асиметрія визначається як нерівномірність концентрації міграційних потоків та порушення пропорцій чисельності та структури населення між складовими (підрозділами) територіальної системи. При цьому в якості територіальної системи та її складових частин (компонентів) можуть відповідно виступати:

- одиниця адміністративно-територіального поділу держави та її територіальні підрозділи;
- держава та її регіони;
- група держав та окремі держави, що входять до її складу;
- світ та окремі регіони світу.

Регіональна асиметрія міграційних процесів, на наш погляд, може вивчатися на двох основних рівнях, яким відповідають особливі форми асиметрії.

По-перше, мова йде про вивчення асиметрії на рівні сукупності міграційних потоків. В межах цього рівня виділяються два підрівня: сукупності потоків між компонентами територіальної системи (наприклад, між регіонами країни) та сукупності міграційних зв'язків окремого компоненту територіальної системи з іншими. В першому випадку враховуються усі потоки з кожного регіону до кожного: якщо територіальна система складається з n компонентів, то сумарна кількість потоків буде дорівнювати $n*(n-1)$. В другому випадку беруться до уваги потоки прибуття до певного регіону з кожного з інших підрозділів територіальної системи та протилежні їм потоки. Кількість потоків, асиметрія по яким оцінюється, становитиме $2(n-1)$ або $(n-1)$ – якщо оцінка здійснюється окремо по прибуттю та вибуттю. Мірилом регіональної міграційної асиметрії на рівні сукупності міграційних потоків є коефіцієнт асиметрії як числова характеристика розподілу ймовірностей дійсної випадкової величини [48]. В залежності від величини показника виділяють дві форми асиметрії: лівосторонню (при від'ємному значенні коефіцієнта асиметрії) та правосторонню (при додатному значенні показника).

По-друге, міграційна асиметрія може бути оцінена на рівні укрупнених потоків – сукупності прибулих та вибулих до конкретного регіону. При дослідженні асиметрії на цьому рівні можна виділити такі дві її форми: додатна (при переважанні прибуття над вибуттям) та від'ємна (при зворотному співвідношенні). Як мірило асиметрії при її дослідженні на цьому рівні можуть розглядатися сальдо міграцій, загальний коефіцієнт сальдо міграцій та коефіцієнт результативності міграцій (відношення кількості вибулих до кількості прибулих).

Регіональна міграційна асиметрія, на наш погляд, може бути природною, надмірною та диспропорційною. Як природну ми розглядаємо таку регіональну міграційну асиметрію, яка не призводить до суттєвих порушень рівноваги територіальної системи. Надмірну міграційну асиметрію визначаємо як відмінності в масштабах міграційних потоків між

підрозділами територіальної системи, які призводять до загрози перенаселення (надлишку робочої сили) в одних підрозділах та обезлюднення (нестачі робочої сили) в інших. Диспропорційною слід вважати таку регіональну міграційну асиметрію, яка призводить до потенційно небезпечних змін в структурних характеристиках населення окремих складових територіальної системи.

Відповідно при дослідженні на рівні укрупнених потоків надмірна міграційна асиметрія може бути зафіксована відносно регіонів-донорів (таку надмірну асиметрію можна визначити як додатну), так відносно регіонів-реципієнтів (від'ємна надмірна асиметрія). Разом з тим, про диспропорційну міграційну асиметрію можна говорити лише відносно тих підрозділів міграційної системи, де спостерігається значно вища частка представників найбільш репродуктивно та економічно активних вікових контингентів серед вибулих, ніж серед прибулих, оскільки протилежна ситуація не має ознак загрози для поступального розвитку регіону.

Визначення конкретних числових критеріїв надмірності та диспропорційності регіональної міграційної асиметрії пов'язане з виявленням параметрів демографічної та міграційної ємності території, яке залишається до кінця невирішеним в економічній науці. Для країн (регіонів) зі збалансованим ринком праці як критерій додатної надмірності міграційної асиметрії можна визначити такий обсяг переваги прибуття над вибуттям, за якого (за умови збереження існуючих параметрів) чисельність економічно активного населення (яке є базою формування обсягу пропозиції робочої сили) у короткостроковій перспективі зросте у відносному вимірі на величину, що відповідає різниці між критичним рівнем безробіття та його природною нормою. Як короткострокову перспективу зазвичай розглядають період до 5 років – за цей час обсяги попиту на робочу силу суттєво не змінюються (якщо не відбувається форс-мажорних подій). Природною нормою безробіття зазвичай вважають його рівень до 5%. В якості критичного найчастіше розглядають рівень безробіття у 15%. Приймаючи

вказані параметри, визначаємо, що орієнтовний критерій додатної надмірності міграційної асиметрії становить $(15-5)/5=2\%$ міграційного збільшення чисельності економічно активного населення на рік. Зрозуміло, що дана оцінка скоріше відображає порядок величини, ніж точні числові параметри. До того ж, як зазначалося вище, подібна оцінка стосується територій, де попит та пропозиція робочої сили більш-менш збалансовані: при нестачі робочої сили відповідний критерій буде значно вищим, навпаки, при надлишку робочої сили навіть мінімальний додатний міграційний баланс здатен суттєво посилити напругу на ринку праці.

Визначення критеріїв (навіть орієнтовних) від'ємної надмірності та диспропорційності асиметрії міграційних процесів є більш складним завданням. За принципом аналогії орієнтовний критерій від'ємної надмірності міграційної асиметрії може бути оцінений на рівні 2% міграційного зменшення чисельності економічно активного населення на рік, орієнтовний критерій диспропорційності міграційної асиметрії – як міграційне збільшення на 2% на рік показника демографічного навантаження особами пенсійного віку (кількості осіб пенсійного віку у розрахунку на 1000 осіб працездатного віку).

Окрему проблему становить оцінка надмірності та диспропорційності регіональної міграційної асиметрії при її дослідженні на рівні сукупності міграційних потоків. Вочевидь, що прийнятий у статистичній науці критерій значної асиметрії як значення модулю коефіцієнта асиметрії понад 0,5 є занадто малим для використання у якості критерію надмірності: серйозний дисбаланс попиту і пропозиції робочої сили в регіонах може виникнути лише при набагато більших значеннях модулю показника. На наш погляд, асиметрію міграційних процесів в рамках територіальної системи можна вважати надмірною (диспропорційною), якщо досягнуто критерій надмірності (диспропорційності) міграційної асиметрії на рівні укрупнених потоків хоча б для одного регіону в межах даної територіальної системи.

Перебіг міграційних процесів та їх регіональна асиметрія формуються під дією низки чинників. Експерти Міжнародного валютного фонду запропонували такий підхід до дослідження факторів, що стимулюють міграційні потоки, розділивши їх на дві комплексні групи [134]:

- Фактори тяжіння (фактори соціально-економічного та культурного характеру міграції);
- Фактори виштовхування (політична нестабільність, війни, етнічні конфлікти, стихійні лиха, дефіцит базових ресурсів для повноцінного життя (їжа, вода)).

Якщо для міграції, що зумовлена факторами тяжіння, визначальним є рівень соціально-економічного розвитку країни-призначення, то для міграції, що зумовлена факторами поштовху, вирішальну роль відіграє безпосередня загроза життю.

Складовою глобальних змін у соціально-трудовій сфері є трансформація зайнятості, у процесі якої здійснюється модифікація традиційних і виникнення абсолютно нових її форм. Ці зміни активно впливають на основні параметри ринку праці (попит, пропозицію, ціну робочої сили, появу нових суб'єктів та інститутів тощо). До нетрадиційних форм зайнятості, які набувають дедалі більшого поширення на світовому ринку праці, належать: зайнятість на умовах неповного робочого часу або строкових трудових договорів; тимчасова, вторинна, дистанційна зайнятість; самозайнятість; нереєстрована зайнятість у формальному секторі економіки [20, с. 21-22].

Як підкреслює Дощенко А.В., за останні 10–15 років у соціально-економічній сфері виокремились ключові взаємозв'язані процеси, які набувають дедалі більших масштабів, інтенсивності та змінюють зайнятість і усталені параметри ринку праці (рис. 1.7) [20, с. 21].

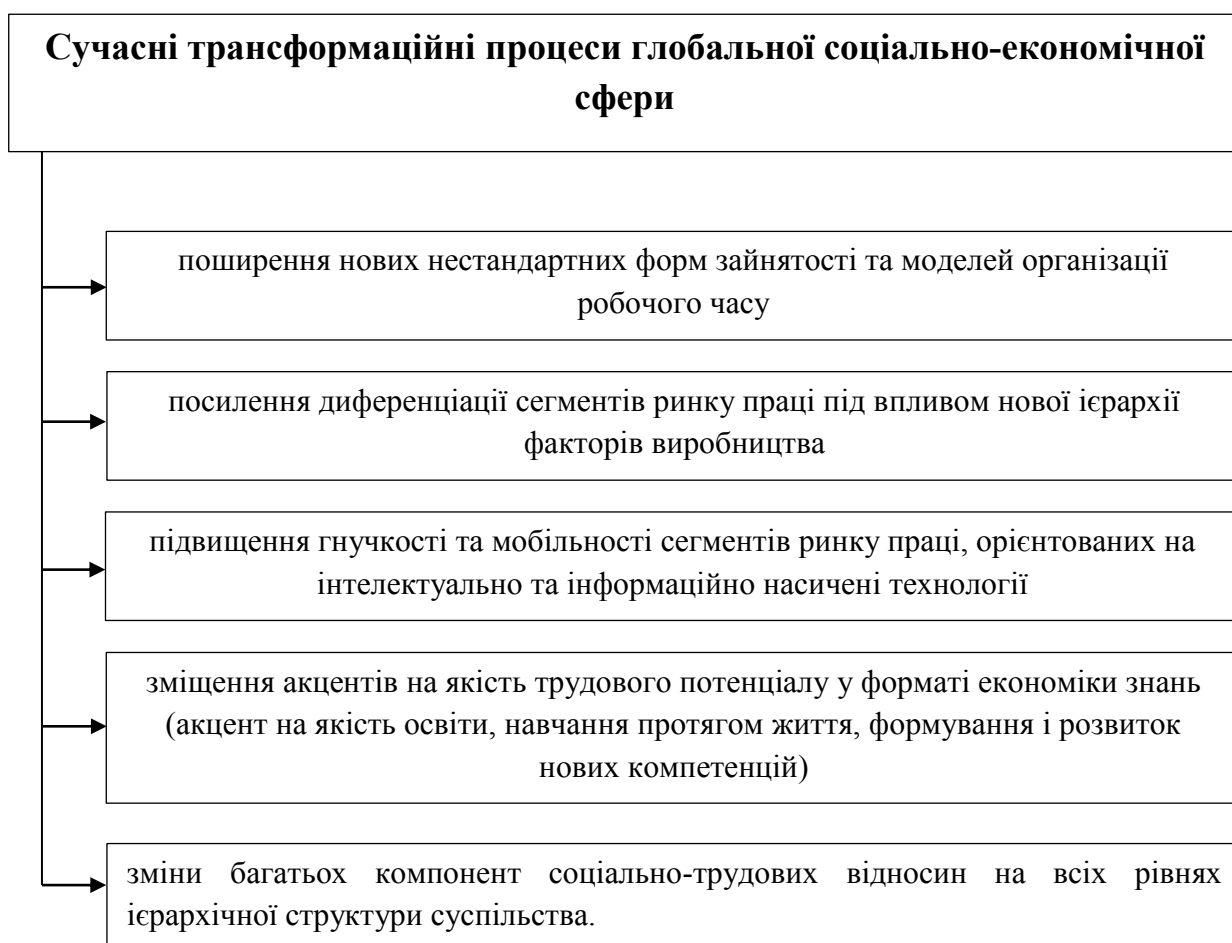

Рис. 1.7 Сучасні трансформаційні процеси глобальної соціально-економічної сфери

Джерело: [20, с. 22].

На думку Колота А.М. на сьогодні можна виокремити такі глобальні чинники, що дестабілізують соціально-трудова сферу та породжують значні асиметрії [31, с. 10]:

- глобалізація світової економіки та зростання відкритості національних економік;
- трансформація в бік погіршення вікової структури населення в цілому й економічно активного зокрема;
- лібералізація соціально-економічної політики, складником якої є так званий економоцентризм;

- зниження ролі соціального діалогу в оптимізації відносин між провідними соціальними силами;
- трансформація інституту зайнятості та різновекторність змін на ринку праці;
- низька, неадекватна потребам сьогодення, роль держави в забезпеченні стійкого розвитку соціально-трудої сфери.

Задля глобального прогресивного розвитку ключових інститутів соціально-трудої сфери (ринку праці, системи соціального захисту, соціального партнерства) Колот А.М. наголошує на імплементації соціальної відповідальності в загальну систему суспільного розвитку, що потребує як додержання законів, традицій, так і високої загальної культури та моральності суб'єктів соціально відповідальної поведінки [31, с. 11].

У підсумку зауважимо, що парадигма глобального економічного розвитку, що сформувалася на рубежі ХХ- ХХІ століття, передбачає утвердження міжнародних відносин на основі технологічного розвитку, інтелектуалізації, інформатизації та соціалізації. Країни, що орієнтуються на постіндустріальні цінності, представляють сучасне «ядро» глобальної економіки, забезпечуючи решту держав технологічними інноваціями. До другої підсистеми належать країни з панівним індустріальним суспільством, які на основі технологічного послідовництва залучаються у модель міжнародного поділу праці через мікро- та макроінтеграцію. Третя підсистема охоплює країни доіндустріального типу розвитку, котрі на сьогодні є аутсайдерами процесів глобальної трансформації [101, с.73].

Нерівномірність світового розвитку відображається на тенденціях міграційних процесів, як реагують на зміни, що відбуваються. Внаслідок різного рівня привабливості країн та регіонів для мігрантів міграційні процеси характеризуються асиметричністю.

На сьогодні світова спільнота постійно наголошує на розробленні ефективних механізмів вирішення глобальних проблем сучасності, формуючи комплексні програми глобального стійкого розвитку. Зокрема

такою програмою є Декларація Тисячоліття ООН, затверджена 189-ма державами світу у 2000 році на Саміті Тисячоліття ООН. Цілі Розвитку Тисячоліття на 2000-2015 роки визначили стратегічні напрями розвитку, серед яких: боротьба з голодом і злиденністю; забезпечення доступу до освіти; досягнення гендерної рівності; зниження рівня материнської та дитячої смертності; скорочення масштабів поширення ВІЛ/СНІДу та інших захворювань; досягнення екологічної сталості; гармонізація зовнішньої допомоги для країн, що розвиваються. На сьогодні відбувається не тільки процес підведення підсумків виконання завдань Цілей Розвитку Тисячоліття країнами світу, але й визначення нових орієнтирів сталого розвитку, враховуючи сучасні глобальні виклики.

1.3. Міграційна політика як чинник асиметричності міграційних процесів

На сьогодні міжнародна міграція є глобальним, складним, масштабним, динамічним та впливовим процесом. Більшість країн світу одночасно є країнами походження, призначення та транзиту мігрантів, відчують як різноманітні проблеми, так і значні можливості, пов'язані з міграцією. Тому формування сучасної збалансованої міграційної політики і на національному, і на міжнародному рівнях, яка б гарантувала економічну безпеку, а також сприяла розкриттю соціально-економічного потенціалу країн, є актуальним питанням. Ефективна міграційна політика має формуватися у відповідь на потреби ринку праці, а також відповідати демографічними цілям країн світу.

Міграційна політика є реакцією уряду відповідної країни на конкретні особливості, виклики і загрози міграційних процесів. Оскільки, як уже зазначалося, міграційним процесам притаманна асиметрія, міграційна

політика держав стає важливим чинником посилення або пом'якшення асиметрії міграційних процесів.

В умовах глобалізації у світогосподарському розвитку виокремлюється проблема масової міграції населення з країн з етнічними конфліктами та іншими локальними проблемами, що істотно ускладнює економічну та соціальну ситуацію у відносно благополучних країнах [111, с. 108-109].

В цьому контексті ООН заохочує національні уряди і сприяє їм у розробці нових заходів соціальної політики, виступає за рішучі державні дії в цілях використання нових технологій, підтримує національні програми боротьби з безробіттям та злиднями.

Підкреслимо, що Програма дій, прийнята ООН з метою досягнення "глобалізації з людським обличчям", має такі цілі:

- розвиток людського потенціалу з урахуванням умов глобальної економіки (нейтралізація негативних умов на ринку праці, створення робочих місць, підвищення кваліфікації працівників та ін.);
- зменшення загроз плинності фінансових потоків та викликаних ними проблем для людства;
- боротьба на світовому рівні з глобальними загрозами безпеці;
- сприяння національній діяльності з розробки технологій для викорінення злиднів;
- вжиття заходів, спрямованих на зменшення розриву між багатими і бідними країнами, виконання колективних дій на реальному рівні, розширення потоків офіційної допомоги, скорочення граничної величини заборгованості країн з 200-250% від обсягу експорту до 100% та ін.;
- виправлення диспропорцій в структурі глобального регулювання;
- формування більш цільної і демократичної системи глобального регулювання.

Усі цілі підкріплені пропозиціями конкретних заходів. ООН підтримує національні реформи, надає допомогу в розробці нормативної бази,

проводить аналітичні дослідження для підтримки національних зусиль з лібералізації економіки та суспільно-політичного життя [14, с. 102-103].

В табл.1.13 представлені роки прийняття Конвенцій та протоколів – інструментів правових документів ООН стосовно зайнятості, статусу і справах біженців, прав дітей, торгівлі людьми, контрабанди тощо.

Зауважимо, що два протоколи, що стосуються міжнародної міграції є доповненням Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, а саме:

- Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї [91];
- Протокол проти незаконного ввозу людей по суші, морю і повітрі [92].

Таблиця 1.13

Правові інструменти Організації Об'єднаних Націй

Рік прийняття	Назва конвенції
1949	Конвенція МОП про працівників-мігрантів
1951	Конвенція про статус біженців
1967	Протокол про статус біженців
1975	Конвенція МОП щодо працівників-мігрантів
1989	Конвенція про права дитини
1990	Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей
2000	Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми
2000	Протокол проти незаконного ввезення мігрантів

Джерело: [26]

Історично регуляторний механізм у сфері міграцій формувався поступово і пройшов шлях від стимулювання припливу іммігрантів країнами масової міграції (США, Канада, Австралія, Бразилія, Аргентина та ін.) у другій половині XIX ст. до обмеження міграції на початку XX століття і до селективного і значною мірою регламентованого відбору мігрантів на сучасному етапі [55, с. 388].

Регулювання міграційних процесів здійснюється на таких рівнях: корпоративний (тактичні і стратегічні корпоративні плани щодо залучення

праці мігрантів, тобто внутрішньо-корпоративна міграційна політика), державний (національна міграційна політика, що охоплює соціально-економічні, адміністративні та правові засади регулювання і контролю і реалізується в межах компетенцій таких інституцій як міністерство соціальних справ, міністерство праці, міністерство внутрішніх справ та міністерство закордонних справ та ін.), регіональний (укладення двосторонніх та багатосторонніх угод у сфері регулювання міграції в рамках інтеграційних угруповань, наприклад, спільне міграційне законодавство країн-членів ЄС) та міжнародний (формування міжнародно-правових стандартів та рекомендацій щодо здійснення міграційної політики в межах компетенцій наднаціональних організацій, наприклад, ООН, Міжнародної організації праці).

Проблема розробки та реалізації збалансованої міграційної політики як на національному, так і на міжнародному рівні розглядалася в роботах вітчизняних вчених: Багмет М. О., Комірної В.В., Малиновської О.А., Палагнюк О. В., Савіцької О.П., Чуприни О.О., а також в роботах іноземних вчених: Дж.Беккера, М.Крітца, Дж.Саймона, П.Стокера, У.Томаса та ін.

Структурно Організація Об'єднаних Націй виділяє чотири типи міграційної політики урядів країн світу: політика сприяння збільшенню міграційних потоків, політика підтримки міграції на незмінному рівні, політика сприяння зниженню міграції і політика невтручання. Згідно аналітичних даних Організації Об'єднаних Націй, 73% з 174 опитаних урядів, реалізують імміграційну політику, спрямовану на підтримку незмінного рівня імміграції чи політику невтручання, 16% впроваджують політику зниження рівня імміграції і 11% - політику підвищення [133, с. 37].

З точки зору проблеми вирівнювання небажаної асиметрії міграційних потоків сучасну міграційну політику можна представити у форматі двох напрямків: імміграційної політики та еміграційної політики. У таблиці 1.14 представлені основні складові відповідних напрямків міграційної політики згідно звіту Департаменту з економічних і соціальних питань ООН

«Міжнародна міграційна політика: урядовий погляд і пріоритети» [137], що засновується на аналізі міграційної політики у 193 держав-членів Організації Об'єднаних Націй. У даному дослідженні окреслені актуальні питання щодо заохочення імміграції висококваліфікованих працівників; сприяння інтеграції мігрантів до суспільства країни-реципієнта; репатріації громадян; підвищення ролі діаспори для розвитку країн походження; мінімізації нелегальної міграції та ін.

Таблиця 1.14

Ключові складові напрямків імміграційної та еміграційної політик

Міграційна політика	
Імміграційна політика	Еміграційна політика
• політика інтеграції іммігрантів; • політика натуралізації; • політика сприяння поверненню іммігрантів у країни їх походження; • політика возз'єднання сім'ї; • політика щодо залучення висококваліфікованих працівників.	• політика щодо подвійного громадянства; • політика стимулювання повернення громадян на батьківщину; • політика залучення діаспори до розвитку батьківщини.

Джерело: складено автором на основі [137]

Проаналізуємо більш детально складові імміграційної політики (рис. 1.8). Імміграційна політика включає в себе наступні складові: інтеграційна політика щодо мігрантів; політика натуралізації; політика сприяння поверненню мігрантів у країни походження.

Важливою складовою імміграційної політики є інтеграційна політика країни-призначення. Більшість країн реалізують ініціативи щодо успішної

інтеграції міжнародних іммігрантів до приймаючого суспільства, зокрема через реалізацію таких механізмів: протидія дискримінації мігрантів, навчальні мовні курси, курси історії та культурних особливостей приймаючої країни.

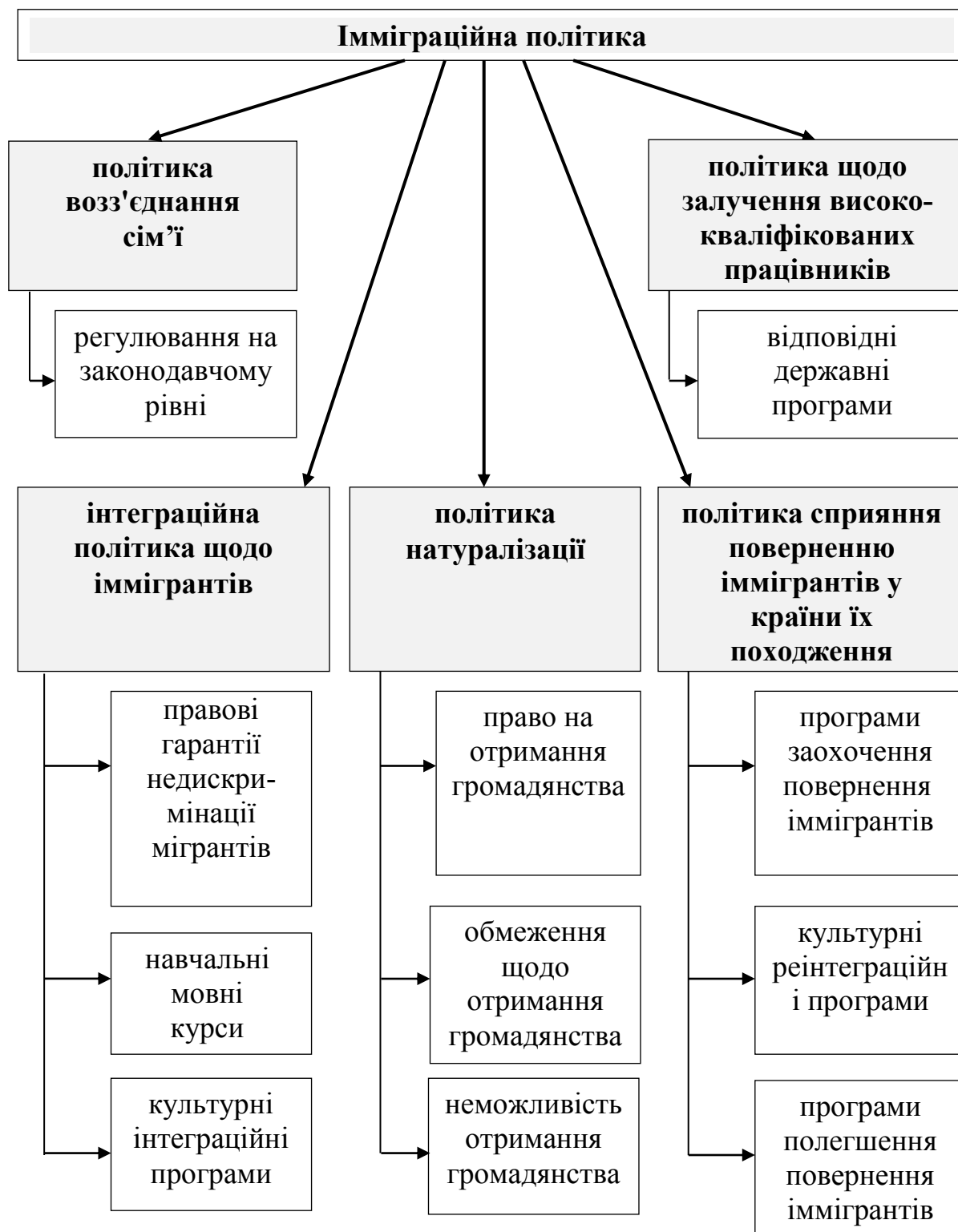

Рис. 1.8 Складові імміграційної політики

Джерело: складено автором на основі [137]

Іншою складовою імміграційної політики є політика натуралізації, що є досить різноманітною, оскільки критерії для отримання громадянства можуть варіюватися на законодавчому рівні у різних країнах світу. Наприклад у 2010 році, Греція знизила мінімальну тривалість проживання для натуралізації з десяти років до семи років, в той же час політика повної заборони натуралізації діє у п'яти країнах – Кувейті, Лівані, М'янмі, Науру та Об'єднаних Арабських Еміратах [137].

Ще однією складовою імміграційної політики є політика сприяння поверненню іммігрантів у країни їх походження, що реалізується на державному рівні у форматі програм заохочення, реінтеграції і полегшення повернення іммігрантів на батьківщину. Наприклад, такі країни як Чехія, Японія та Іспанія успішно реалізують політику сприяння повернення мігрантів за рахунок фінансових стимулів. В Японії у період 2009-2010 років реалізовувалась «Програма повернення мігрантів», в якій взяли участь близько 22000 мігрантів, переважна більшість (93%) повернулась до Бразилії. У 2008 році в Іспанії була реалізована програма під назвою «Plan de Retorno Voluntario», що передбачала грошову допомогу по безробіттю для неєвропейських мігрантів, які мали бажання повернутися на батьківщину [179]. В рамках програми ЄС на 2008-2013 роки «Солідарність та управління міграційними потоками» був створений Європейський фонд з питань повернення мігрантів на батьківщину, який надає фінансові ресурси для сприяння добровільному поверненню іноземних осіб, що проживають в країнах-членах Європейського союзу [164].

Іншою важливою складовою імміграційної політики є політика возз'єднання сім'ї. Міграція з ціллю возз'єднання сім'ї передбачає міграцію членів сім'ї, навіть якщо вони не є фінансово залежними. Законодавство більшості країн світу забороняє можливість возз'єднання сім'ї, якщо один іммігрант працює на основі тимчасового контракту. Політика возз'єднання сім'ї реалізується в межах національних міграційних законів, які регулюють кількість і склад міжнародних мігрантів.

Крім того, складовою імміграційної політики є політика щодо висококваліфікованих мігрантів. На сьогодні більшість країн світу проводять політику щодо залучення висококваліфікованих працівників. Висококваліфіковані мігранти, як правило, мають можливість скористатися різними преференціями щодо здійснення імміграції, тривалості перебування, зміни місця роботи і можливості возз'єднання сім'ї, на противагу низькокваліфікованим мігрантам.

В умовах постіндустріальної знанневої економіки, важливе місце займає напрямок імміграційної політики країн світу щодо механізмів заохочення високопрофесійних працівників. Наприклад, на регіональному рівні, в рамках Європейського союзу з 2009 року у 25 країнах-членах ЄС (окрім Данії, Ірландії та Великобританії) реалізується законодавча норма «Блакитна карта», що представляє для висококваліфікованих мігрантів з різних країн світу дозвіл на здійснення трудової діяльності у країнах ЄС, встановлює їх умови в'їзду, проживання та регулює інші питання, пов'язані з міграцією.

За умов зростаючої глобальної конкуренції за таланти, «Блакитна карта» має на меті зробити Європейський союз більш привабливим для висококваліфікованих працівників з усього світу і зміцнити свою економіку знань. Наприклад, у 2012 році країнами ЄС було надано 3664 одиниць «Блакитних карт», а 2013 році вже 15261 одиниць. Найбільше Блакитних карт надали такі країни як Німеччина, Люксембург, Франція,. Найменше – такі країни як Словаччина, Фінляндія, Угорщина, Бельгія. У 2012 рік найбільше «Блакитних карт» країнами ЄС було надано висококваліфікованим мігрантам з Азії (1886), Східної Європи (463), Північної Америки (380), Південної Америки (278), Південної Європи (227), Північної Африки (174) та Центральної Америки (118). Тільки 78 висококваліфікованих робітників емігрували до країн ЄС з Африки на південь від Сахари. Мігранти країн Океанії отримали 38 «Блакитних карток».

Для більшості країн світу актуальним залишається питання не тільки залучення високопрофесійних працівників, але й високоінтелектуальної бізнес-еліти. На законодавчому рівні багатьох країн світу передбачають певні преференції для постійних мігрантів (інвесторів, підприємців, осіб, що здійснюють успішну бізнес-діяльність), які з економічної точки зору не є трудовими мігрантами, оскільки не шукають, а створюють робочі місця у країнах-реципієнтах. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки Закон про імміграцію від 1990 року встановлює квоту 10,000 віз на рік для іммігрантів, що інвестували 1 млн. дол. і більше в економіку США, а також створили і зберегли мінімум 10 робочих місць для американських робітників протягом 2 років з моменту прибуття (Служба громадянства та імміграції США) [137, с. 36].

Зауважимо, що міждержавні трудові міграції — важливий чинник надходження в країну нових технологій, досвіду, перебудови професійної та кваліфікаційної структури зайнятості, швидкого й ефективного пристосування до умов світового ринку.

Наприклад, в 2011 році з найбільших компаній списку Fortune 500 близько 40% були засновані іммігрантами. У більшості ІТ-компаній, від 10 до 50% співробітників – іммігранти або представники діаспор. Ці компанії в 2010 році заробили 1,7 трлн. дол. США. Proctor&gamble, Pfizer, Ebay, Google і багато інших створено іноземними мігрантами. Зазначимо, що компанії PayPal і What's Up – засновані мігрантами з України.

Розглянемо другий масштабний напрямок міграційної політики – еміграційну політику, що включає в себе наступні складові: політику прийняття подвійного громадянства, політику стимулювання повернення громадян на батьківщину, заходи щодо залучення інвестицій з діаспори (табл. 1.14).

Згідно рис. 1.9 важливою складовою еміграційної політики є політика подвійного громадянства. Для багатьох мігрантів питання громадянства є

досить актуальним, так як становить систему прав і обов'язків, впливає на подальшу соціально-економічну інтеграцію мігрантів та їх сімей.

Рис. 1.9 Складові еміграційної політики

Джерело: складено автором на основі [137]

У випадку відсутності певних міжнародних договорів про подвійне громадянство між країнами походження та призначення, мігранти мають прийняти рішення про вибір громадянства. За статистичними даними Департаменту з економічних і соціальних питань ООН (відділ народонаселення) у 2011 році 53% урядів дозволяють мати подвійне громадянство без обмежень; 19% урядів дозволили своїм громадянам зберегти громадянство при отриманні громадянства іншої країни, але тільки за певних умов; 28% урядів не дозволяють подвійне громадянство. Наприклад, Латинська Америка і Карибський басейн відзначаються найвищим відсотком урядів, які дозволяють подвійне громадянство без обмежень (79%), тоді як в Азії зафіксовано найвищий відсоток урядів, що забороняють подвійне громадянство (50%). Політика заборони подвійного громадянства поширена у країнах Океанії (38%) та Африки (30%).

Іншою складовою еміграційної політики є політика стимулювання повернення емігрантів на батьківщину. В умовах постіндустріальної знаннєвої економіки, політика заохочення повернення громадян орієнтується в першу чергу на реалізацію заходів щодо репатріації інтелектуальної еліти. У дослідженні Коена Джонкерсена щодо зворотних міграційних процесів, політика стимулювання повернення громадян представлена у форматі трьох напрямків (рис. 1.9): мережева політика, тимчасові програми повернення, постійні програми повернення [140]:

- Перший напрямок політики стимулювання повернення громадян (мережева політика) має на меті не тільки сприяння поверненню висококваліфікованих емігрантів, а й стимулювання різноманітних контактів між мігрантами, громадянами та зарубіжними громадами вчених і підприємців. Наприклад, Міністерство закордонних справ Індії співпрацює з громадами мігрантів у питаннях підвищення ефективності здійснення грошових переказів, інвестицій та інших цінних ресурсів;

- Другий напрямок політики стимулювання повернення громадян (тимчасові програми повернення емігрантів) сприяє тимчасовому поверненню громадян, які проживають за кордоном. Наприклад, китайський уряд разом з Національним фондом природних наук Китаю реалізує програму «Програма двох базисів» для китайських вчених-емігрантів, надаючи їм другу лабораторію у Китаї (поряд з наявною лабораторією у країні проживання) для проведення досліджень;
- Третій напрямок політики стимулювання повернення громадян (постійні програми повернення мігрантів) полягає у стимулюванні постійного повернення висококваліфікованих мігрантів на батьківщину за рахунок надання певних податкових пільг, грантів, бонусних виплат. Наприклад, Китайська академія наук реалізує програму «Програма 100 талантів». Вчені, які беруть участь у цій програмі (вчені, які мають більше 4 років досвіду роботи у науковій сфері після отримання наукового ступеня доктора наук), отримують не тільки грант у грошовому еквіваленті, але й певні преференції, зокрема, отримання конкурентоспроможної заробітної плати, надання офісних приміщень, оформлення житлових субсидій тощо.

Наступною складовою еміграційної політики є політика створення стимулів для діаспори щодо здійснення інвестицій, яка полягає у заохоченні членів діаспори у прийнятті більш активної участі у соціально-економічному розвитку своєї країни. З цією метою уряди країн походження створюють спеціальні підрозділи (наприклад, Національний секретаріат у справах мігрантів (Еквадор), Підрозділ регіональної інтеграції та діаспори (Домініка), Підрозділ по закордонних справах (Сінгапур), які надають комплексну інформацію щодо можливостей здійснення інвестицій членами діаспор, а також іншу інформацію, пов'язану з програм підтримки повернення мігрантів, актуальних питань громадянства, програм соціально-культурної

реінтеграції, механізмів здійснення грошових переказів, можливостей працевлаштування репатріантів та ін.

У 2011 році уряди країн походження емігрантів реалізували різні інструменти щодо залучення інвестицій діаспори (рис. 1.10). Розглянемо реалізацію урядами даних інструментів у 79 країнах згідно даних Департаменту з економічних і соціальних питань ООН (відділ народонаселення) ООН (рис. 1.10).

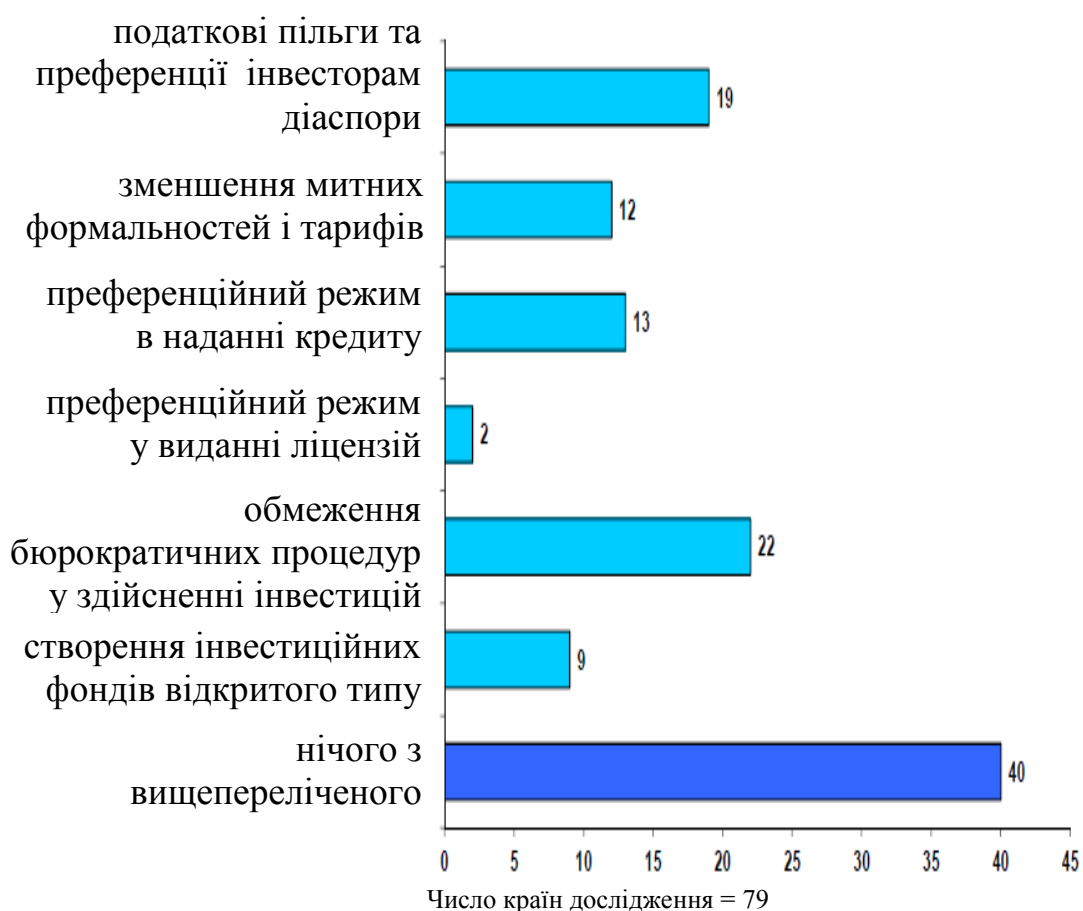

Рис. 1.10 Кількість країн, що реалізували інструменти залучення інвестицій діаспори

Джерело: [172]

Серед усіх реалізованих інструментів першість займають: обмеження бюрократичних процедур у здійсненні інвестицій, реалізація податкових пільг та преференцій для інвесторів з діаспори; преференційний режим в наданні кредиту. Інші інструменти, такі як преференційний режим у виданні ліцензій реалізували лише 2 із 79 досліджуваних країн. Такі інструменти як

створення інвестиційних фондів відкритого типу та зменшення митних формальностей і тарифів займали посереднє значення порівняно з реалізацією інших інструментів.

На сьогодні, поряд з легальними міграційними потоками, які системно регулюються на державному, регіональному та міжнародному рівнях, нелегальні міграційні потоки важче піддаються регулюванню і контролю. Нелегальна міграція породжує вагомі культурні, соціально-економічні, політичні проблеми в країнах походження, в країнах транзиту та в країнах призначення. Окремо проаналізуємо політику держав, пов'язану з нелегальною міграцією. Оцінити кількісно нелегальну міграцію досить складно, однак Міжнародна організація з міграції (МОМ) надала наступну оцінку мігрантам, що не мали відповідних документів: у 2010 році даний показник складав 10-15% від 214 млн. міжнародних мігрантів. У 2012 році Сполучені Штати Америки, використовуючи «залишкову» методологію оцінили нелегальну міграцію в 11,7 млн. осіб. [137, с. 91]

Проблема примусової трудової міграції (торгівлі людьми) на сьогодні є досить гострою і потребує вирішення на державному, регіональному та міжнародному рівнях. Міжнародна організація праці (МОП) надала оцінку торгівлі людьми у світовому вимірі: на 2012 рік нараховувалось 20,9 млн. осіб, які стали жертвами примусової трудової міграції [137, с. 93].

Проблема нелегальних міграційних потоків та заходи щодо їх попередження та мінімізації на державному, регіональному та міжнародному рівнях на сьогодні залишаються актуальними напрямками досліджень.

У цьому контексті, наприклад, Європейський союз реалізує комплексну міграційну політику, на основі спільних політичних принципів і солідарності, що має назву «Глобальний підхід Європейського Союзу до міграції та мобільності» (GAMM - The Global Approach to Migration and Mobility).

Завданнями Глобального підходу Європейського Союзу до міграції та мобільності є [124]:

- підвищення якісного рівня організації легальної міграції і сприяння керованій мобільності населення;
- впровадження механізмів запобігання та боротьби з незаконною міграцією; реалізація протидії торгівлі людьми;
- максимізація впливу міграції та мобільності з метою соціально-економічного розвитку;
- сприяння міжнародному захисту мігрантів, надання притулку.

Глобальний підхід Європейського Союзу до міграції та мобільності реалізується через політичні інструменти (двосторонні і регіональні політичні діалоги і плани дій), правові документи (наприклад, спрощення візового режиму та реадмісія), програм і проектів підтримки міжнародних організацій. У період 2004-2013 років у Європейська комісія виділила понад 1 млрд. євро більше, ніж 400 проектів, пов'язаних з міграцією (провідні бенефіціари даного фінансування – країни Південної Європи та країни Африки на південь від Сахари) [124].

Питання проведення виваженої міграційної політики є не тільки механізмом мінімізації міграційних ризиків, а, перш за все, запорукою ефективного використання позитивного потенціалу міграційних процесів в інтересах подальшого прогресивного соціально-економічного розвитку та засобом подолання негативних наслідків асиметрії міграційних процесів.

Висновки до розділу 1

1. Сучасний світовий ринок праці, як динамічний компонент економічної глобальної системи, вимагає постійного удосконалення якості трудових ресурсів, прогресивного розвитку нових форм зайнятості та утвердження більш широких можливостей мобільності робочої сили. Завдяки інтенсифікації глобалізаційних процесів світовий ринок праці набуває нових особливостей, що виявляються у значних масштабах обміну інформацією,

знаннями та досвідом, а також в активізації міжнародних міграційних процесів та формуванні глобальної регуляторної системи міжнародної трудової міграції.

2. Критеріальні ознаки класифікації міграційних процесів можна поділити на об'єктивні (які не залежать від волі і свідомості індивіда) та суб'єктивні (сприйняття індивідами об'єктивних реалій). До останніх належить в першу чергу мета поїздки (міграційні переміщення зазвичай викликані комплексом причин і визначення основної з них має суб'єктивний характер) та добровільність переміщень (мігранти можуть вважати вимушеною не тільки міграцію, яка викликана обставинами, що містять безпосередню загрозу для життя, але й економічними чинниками).

3. Сукупність чинників, які впливають на рішення індивіда щодо здійснення міграції або відмови від її здійснення, досить широка. Якщо міграція має добровільний характер, то основний вплив на неї справляють економічні чинники, дія яких залежить від соціально-демографічних характеристик індивіда та особливостей ситуації в регіонах виходу і вселення. Міжнародним міграційним процесам притаманна асиметричність, загальноекономічною причиною якої є асиметрія глобалізаційного розвитку, яка виявляється в наявних міждержавних відмінностях щодо забезпеченості факторами виробництва та їх продуктивності.

4. Під асиметрією міграційних процесів ми розуміємо нерівномірність потоків міграцій внаслідок відмінностей привабливості окремих країн (регіонів) для мігрантів в умовах асиметричності глобалізаційного розвитку. Регіональна міграційна асиметрія розглядається як нерівномірність концентрації міграційних потоків та порушення пропорцій чисельності та структури населення між складовими (підрозділами) територіальної системи. При цьому регіональна міграційна асиметрія може бути природною, надмірною та диспропорційною.

5. Визначення критеріїв надмірності та диспропорційності асиметрії є складним завданням, реалізація якого пов'язана з вирішенням наукової

проблеми виявлення параметрів демографічної та міграційної ємності території. Для країн (регіонів) зі збалансованим ринком праці в якості орієнтовного критерію надмірності міграційної асиметрії можна визначити обсяг різниці між прибуттям та вибуттям, за якого чисельність економічно активного населення в результаті міграційних процесів змінюється на 2% за рік. Орієнтовним критерієм диспропорційності міграційної асиметрії є міграційне збільшення на 2% на рік показника демографічного навантаження особами пенсійного віку. В рамках територіальної системи в цілому асиметрія міграційних процесів є надмірною (диспропорційною), якщо виконується критерій надмірності (диспропорційності) хоча б для одного регіону в межах даної територіальної системи.

6. Міграційну політику слід оцінювати як реакцію урядів відповідних країн на асиметричність міграційних процесів. Структурно Організація Об'єднаних Націй виділяє чотири типи міграційної політики урядів країн світу: політика сприяння збільшенню імміграційних/еміграційних потоків, політика підтримки імміграції/еміграції на незмінному рівні, політика сприяння зниженню імміграції/еміграції і політика невтручання. На сьогодні більшість країн світу реалізують імміграційну політику у напрямі підтримки незмінного рівня імміграції, або ж не втручаються у перебіг процесу. Еміграційна політика у більшості країн світу орієнтована на невтручання та на зниження рівня еміграції.

Основні висновки, пропозиції та положення наукової новизни, викладені в 1 розділі, опубліковані у роботах автора [34, 39].

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА ЇХ АСИМЕТРИЧНІСТЬ

2.1. Світові тенденції міграцій населення

На сьогодні посилення впливу демографічних чинників на масштаби трудової міграції виявляється у країнах Західної Європи, США та Росії, де низький приріст населення та старіння нації значною мірою компенсуються за рахунок іммігрантів. Так, нетто-імміграція забезпечує у розвинених регіонах світу 56% демографічного приросту, зокрема у західноєвропейських країнах – 89%. На сьогодні у країнах – основних реципієнтах іноземної робочої сили частка іноземців становить 5-20% загальної чисельності населення, або 10-25 % економічно активної його частини [55, с. 370]. Розглянемо компенсатори імміграції на 200-2050 роки (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Компенсатори імміграції на 2000-2050 рр.,
тис. осіб у розрахунку на 1 млн. жителів щороку**

Країна	Імміграція, необхідна для утримання чисельності працездатного населення (15—64 років)	Імміграція, необхідна для збереження співвідношення чисельності осіб старших за 65 років і осіб/ віком 15—64 років
Німеччина	6,0	44,8
Італія	6,5	39,8
Франція	1,8	30,4
США	1,3	43,2
Японія	5,1	85,6
Росія	2,1	20,3

Джерело: [55, 155]

Зазначимо, що на період до 2050 р. найбільше потребуватимуть компенсаторної нетто-імміграції такі країни, як Німеччина (майже 45 тис. осіб на 1 млн. жителів щороку), Італія (39,8 тис.), Франція (30,4 тис.), США

(43,2 тис.), Японія (82,6 тис.). Навіть Росія потребуватиме близько 20,3 тис. іноземців на 1 млн. жителів (табл. 2.1) [55, с. 370-371].

Підкреслимо, що суттєві зміни в інноваційно-технологічному розвитку країн були пов'язані з міграцією фахівців високої кваліфікації. У результаті формування глобального науково-освітнього простору, особливо активізувалась міжнародна мобільність інтелектуальних кадрів в умовах стрімкого розвитку міжнародних інформаційно-комунікаційних мереж.

Збільшення масштабів інтелектуальної міграції сприяє формуванню міжнародних інноваційно-технологічних центрів (мереж) мігрантів за кордоном від студентських наукових мереж до асоціацій висококваліфікованих емігрантів. Наприклад, програма розвитку ООН (ПРООН) здійснила внесок у вирішення питання «впливу інтелекту» у форматі програми ТОКТЕН (програма функціонує з 1997 року), що забезпечує можливість повернення на добровільній основі емігрантів-професіоналів (інтелектуальної еліти) до країн походження з метою передачі інноваційних технологій, знань та цінного досвіду. Серед масштабних інтелектуальних мереж мігрантів, можна виділити Колумбійську мережу дослідників та інженерів за кордоном (Red Caldas), Південно-Африканську асоціацію науковців за кордоном, асоціації тайських професіоналів у США, Канаді, Європі та Японії.

В епоху інформаційної економіки все більшого значення набуває віртуалізація виробничих процесів, в межах яких робоча сила залучається на території зарубіжних країн без зміни свого фізичного місцезнаходження через інструменти онлайн-аутсорсингу (квазіміграційні процеси).

Онлайн-аутсорсинг на сьогодні є перспективною альтернативою традиційним формам зайнятості, представляючи собою більш гнучку і швидку систему найму через онлайн-платформи (наприклад, платформа Upwork (після об'єднання у 2015 році фріланс-платформ Elance та oDesk)), відкриваючи більш широкий доступ до високоспеціалізованих працівників, реалізуючи 24-годинний робочий графік, і в цілому, представляючи новий

формат конкуренції на глобальному ринку праці. Згідно даних онлайн-платформи Upwork кількість зареєстрованих фрілансерів на даній платформі за 2014 рік досягла 10 млн. осіб та 4 млн. бізнес-структур, в цілому, сукупний дохід яких на 2014 рік досяг 3,2 млрд. дол. [173].

Стосовно структури світової зайнятості, можна відмітити, що за даними Міжнародної організації праці, світова чисельність зайнятої робочої сили, наприклад, на 1980 рік становила близько 1 млрд. осіб, а у 2013 р. цей показник досяг 2,9 млрд. осіб. Представимо динаміку рівня регіонального безробіття, як одного з вагомих чинників впливу на міграційні процеси, протягом 2007–2014 рр. (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка рівня регіонального безробіття протягом 2007–2014 рр., %

Група країн	2007	2012	2013	2014
Світ в цілому	5,5	6,0	6,0	6,1
Розвинені країни та країни-члени ЄС	5,8	8,6	8,6	8,6
Країни Центральної та Південно-Східної Європи (не члени ЄС) та країни-члени СНД	8,2	8,0	8,2	8,3
Країни Середнього Сходу	10,2	10,9	10,9	11,0
Країни Північної Африки	11,1	12,1	12,2	12,2
Країни Африки на південь від Сахари	7,5	7,6	7,6	7,6
Країни Латинської Америки і Карибського басейну	6,9	6,6	6,5	6,5
Країни Східної Азії	3,8	4,4	4,5	4,7
Країни Південно-Східної Азії і Тихоокеанського басейну	5,5	4,1	4,2	4,3
Країни Південної Азії	4,1	3,9	4,0	4,1

Джерело: [126]

Згідно з статистичними даними Міжнародної організації праці у 2013 році кількість безробітних у світі сягнула 202 млн. осіб, що на 5 млн. більше, ніж у 2012 році. За прогнозами МОП показник безробіття досягне 215 млн. осіб на 2018 рік. На 2015 рік найвищим рівнем безробіття відзначалися країни Північної Африки (12,1%) та країни Середнього Сходу (10,9%), високим - розвинені економіки та країни-члени ЄС (8,4%), а також країни

Центральної та Південно-Східної Європи (8,2%), середнім - країни Африки на південь від Сахари (7,5%) та країни Латинської Америки і Карибського басейну (6,5%), низьким - країни Східної Азії (4,8%), країни Південно-Східної Азії і Тихоокеанського басейну (4,3%) та країни Південної Азії (4,1%).

Розглянемо детальніше рівень безробіття на 2009-2018 роки у європейських країнах (табл. 2.3), зокрема у країнах Східної Європи (табл. 2.4), оскільки у другому та третьому розділах дисертаційної роботи йтиметься саме про них.

Таблиця 2.3

**Ситуація на ринку праці і та перспективи її розвитку в країнах з
розвиненою економікою (включаючи країни «старого» Європейського
Союзу на 2009-2018 роки, %**

		Роки							
		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2017*	2018*
Рівень економічної активності		60,4	60,2	59,9	60,0	59,9	59,9	59,7	59,6
Рівень безробіття	Все економічно активне населення	8,4	8,8	8,4	8,6	8,6	8,6	9,0	7,9
	Чоловіки	8,8	9,1	8,5	8,6	8,6	8,5	7,8	7,6
	Жінки	7,9	8,4	8,3	8,5	8,6	8,6	8,3	8,2
	Молодь	17,4	18,1	17,6	18,0	18,3	18,0	16,3	16,0
	Дорослі	7,1	7,5	7,2	7,4	7,3	7,4	7,0	6,9
Річний темп зростання зайнятості	Все економічно активне населення	-2,2	-0,2	0,4	0,5	0,4	0,4	0,5	0,4
	Чоловіки	-3,1	-0,4	0,7	0,5	0,4	0,4	0,5	0,5
	Жінки	-1,1	0,0	0,1	0,6	0,4	0,3	0,5	0,4
	Молодь	-7,5	-0,4	-0,1	-1,1	-0,6	0,1	0,1	0,0
	Дорослі	-1,5	0,3	0,6	0,7	0,5	0,4	0,5	0,5
Річний темп зростання ВВП		-3,6	2,6	1,6	1,4	1,0	1,9	2,5	2,4

Джерело: [126, с. 36]

*Примітка. * - прогнозні показники*

На 2014 рік рівень економічної активності як для європейських країн, так і для групи країн Східної Європи був однаковий (59,9%). Прогнозні дані

Міжнародної організації праці, розраховані на 2017-2018 роки, представляють більш динамічний розвиток ринку праці країн Східної Європи, ніж країн-членів «старого» ЄС. На 2014 рік рівень безробіття для країн-членів ЄС становив 8,6% з превалюванням за гендерною ознакою - жінок (8,6%) та за віковою - молоді (18,0%), а для країн Східної Європи 8,3% з превалюванням за гендерною ознакою - чоловіків (8,5%) та за віковою - молоді (18,1%).

Таблиця 2.4

Ситуація на ринку праці і перспективи в країнах Центральної та Південно-Східної Європи (країни-члени ЄС) та в країнах СНД на 2009-2018 роки, %

		Роки							
		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2017*	2018*
Рівень економічної активності		59,9	59,1	59,5	59,7	59,8	59,9	59,9	59,7
Рівень безробіття	Все економічно активне населення	9,9	9,2	8,5	8,0	8,2	8,3	8,2	8,1
	Чоловіки	10,6	9,6	8,8	8,2	8,5	8,5	8,4	8,4
	Жінки	9,2	8,7	8,2	7,7	7,9	7,9	7,8	7,8
	Молодь	20,0	19,0	17,9	17,5	18,0	18,1	18,0	18,0
	Дорослі	8,2	7,6	7,0	6,6	6,8	6,9	6,9	6,9
Річний темп зростання зайнятості	Все економічно активне населення	-1,3	1,4	1,8	1,1	0,2	0,2	0,0	-0,1
	Чоловіки	-1,7	1,8	1,9	1,0	0,2	0,3	0,1	0,0
	Жінки	-0,7	1,0	1,7	1,1	0,1	0,1	-0,1	-0,2
	Молодь	-0,5	-2,2	-0,9	-4,6	-3,7	-3,3	-2,7	-2,4
	Дорослі	-0,7	2,0	2,2	1,9	0,7	0,7	0,3	0,2
Річний темп зростання ВВП		-5,9	5,8	5,6	3,0	2,5	3,3	3,9	3,9

Джерело: [126, с. 43]

*Примітка. * - прогнозні показники*

За прогнозними даними до 2018 р. рівень безробіття у країнах-членах «старого» ЄС буде відзначатися різкими негативними коливаннями (до 9,0% у 2017 році) зі значною часткою безробіття жінок та молоді, тоді як у країнах

Східної Європи залишиться більш стабільним (близько 8,2% у 2016-2018 роках) зі значною часткою безробіття чоловіків та молоді.

Глобальна ситуація на ринку праці залишається нерівномірною і нестійкою. Як зазначив Раймонд Торрес (Raymond Torres), директор дослідного відділу Міжнародної організації праці, у звіті «Глобальні тенденції зайнятості 2014 року», по-перше, світова економіка в осяжному майбутньому, ймовірно, зростатиме повільніше, ніж до світової кризи. Це ускладнює завдання генерації більше 42 мільйонів робочих місць, які необхідні щороку з метою задоволення зростаючого числа нових учасників ринку праці.

По-друге, основні причини світової кризи не були вирішені належним чином. Фінансова система залишається ахіллесовою п'ятою світової економіки. Багато підприємств, особливо малого бізнесу, мають обмежений доступ до кредитів, тим самим впливаючи на реалізацію виробничих інвестицій і створення робочих місць.

Також, значні фінансові бульбашки з'являються в ряді розвинених економік та економік, що розвиваються, створюючи ситуацію невизначеності та впливаючи на рішення щодо найму працівників. Крім того, глобальні трудові доходи продовжують рости повільнішими темпами, ніж виправдане підвищення продуктивності праці, впливаючи таким чином на сукупний попит.

По-третє, має бути вирішене питання юридичного обґрунтування нових форм зайнятості, таких як неформальні робочі місця і незадекларована робота» [126, с. 9].

За аналітичними даними Світового банку («Міграція і грошові перекази: останні зміни та перспективи» від 13.04.2015 року) чисельність міжнародних мігрантів у 2013 році оцінювалась у 247 млн. осіб (даний показник значно перевищив (на 15 млн.) показник попередніх років (близько 232 млн. осіб за період 2010-2013 роки) [134].

У 2015-2016 роках чисельність міжнародних мігрантів оцінювалася на рівні більше ніж 250 млн. осіб (приблизно 3,5 % світового населення [149], що дає підстави стверджувати, що транскордонні міграційні процеси набувають значних масштабів і відповідно наслідків, характеризуючись як соціально-економічними перевагами, так і негативними наслідками для країн-донорів і для країн-реципієнтів.

На рис. 2.1 представлена динаміка чисельності міжнародних мігрантів у відсотках від загальної чисельності населення за статтю у світі, в європейських країнах та у країнах Східної Європи за період 1990-2013 років.

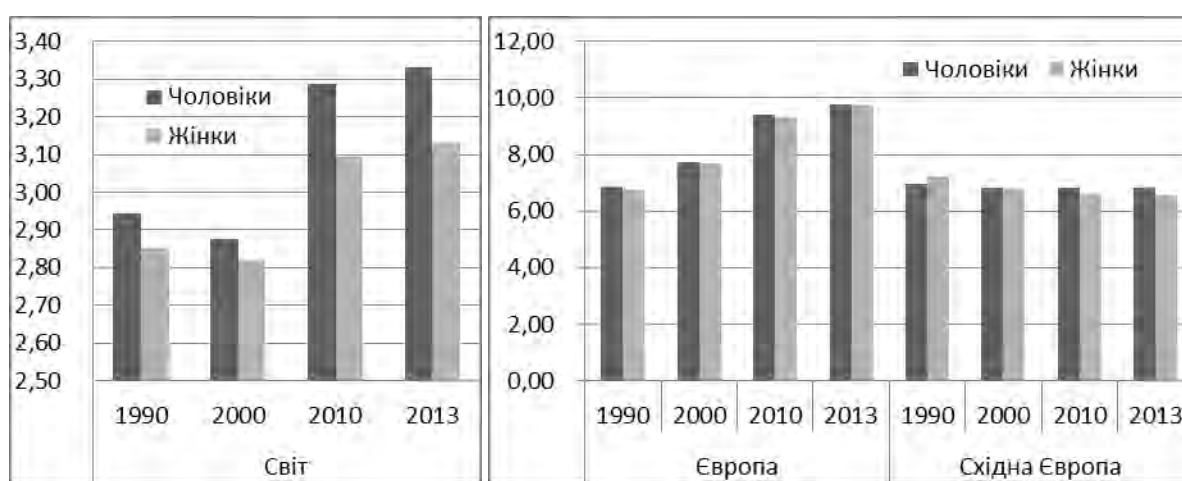

Рис. 2.1. Динаміка чисельності міжнародних мігрантів у відсотках від загальної чисельності населення за статтю у світовому вимірі, у вимірі європейських країн та у вимірі країн Східної Європи за 1990-2013рр., %
Джерело: складено автором на основі [150]

Зауважимо, що на 2013 рік у світовому вимірі мігранти-чоловіки становили 3,33% від загальної чисельності населення відповідної статі, мігранти-жінки 3,13% відповідно. У європейському вимірі відповідний показник для мігрантів-чоловіків складав 9,75%, тоді як для мігрантів-жінок відзначався невеликим превалюванням 9,76%. Для країн Східної Європи показники становили 6,84% для мігрантів-чоловіків та 6,56% для мігрантів-жінок.

На рис. 2.2 наведені річні темпи зміни чисельності мігрантів (обох

статей – чоловіків та жінок) у світі, у європейських країнах та у країнах Східної Європи в межах часового періоду 1990-2013 років.

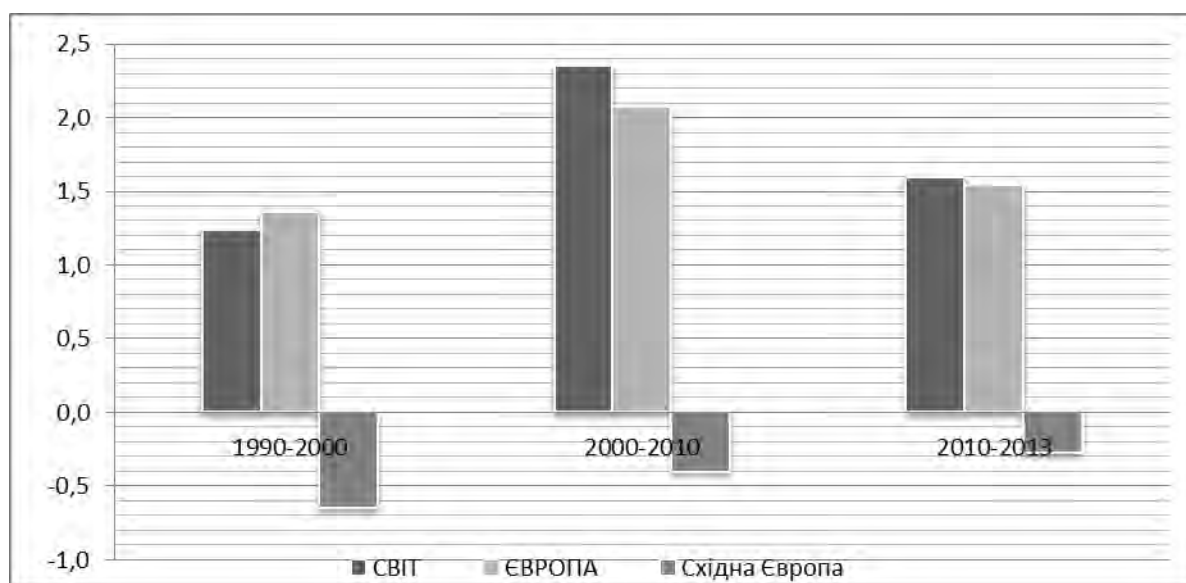

Рис.2.2 Річні темпи зміни чисельності мігрантів у світовому вимірі, у вимірі європейських країн та у вимірі країн Східної Європи (обох статей), %

Джерело: [3]

Згідно рис. 2.2, у світовому вимірі річний темп зміни чисельності мігрантів за період 1990-2000 років відзначався на рівні 1,2%, за період 2000-2010 років він відзначався більшою динамікою і становив 2,3% та за період 2010-2013 років становив 1,6%. У вимірі європейських країн у 1990-2000 роки річний темп зміни чисельності мігрантів (1,4%) перевищив світовий показник (1,2%) на 0,2 в.п. Проте, вже в межах 2000-2010 років світовий річний темп зміни чисельності мігрантів (2,3%) перевищив аналогічний європейський показник (2,1%) на 0,2 в.п. За період 2010-2013 років світовий показник (1,6%) та показник європейських країн (1,5%) відзначалися майже однаковим річним темпом зміни чисельності мігрантів – світовий показник перевищував аналогічний європейський показник на 0,1 в.п.

Варто відзначити, що річний темп зміни чисельності мігрантів країн Східної Європи за всі наведені часові періоди відзначався від’ємними

значеннями, проте з потенційно позитивною динамікою. За період 1990-2000 рр. даний показник становив -0,6%, за період 2000-2010 рр. відповідно -0,4%, а за період 2010-2013 років покращився до -0,3%.

На рис. 2.3 річний темп зміни чисельності мігрантів представлений з урахуванням гендерного аспекту (окремо – чоловіки та жінки).

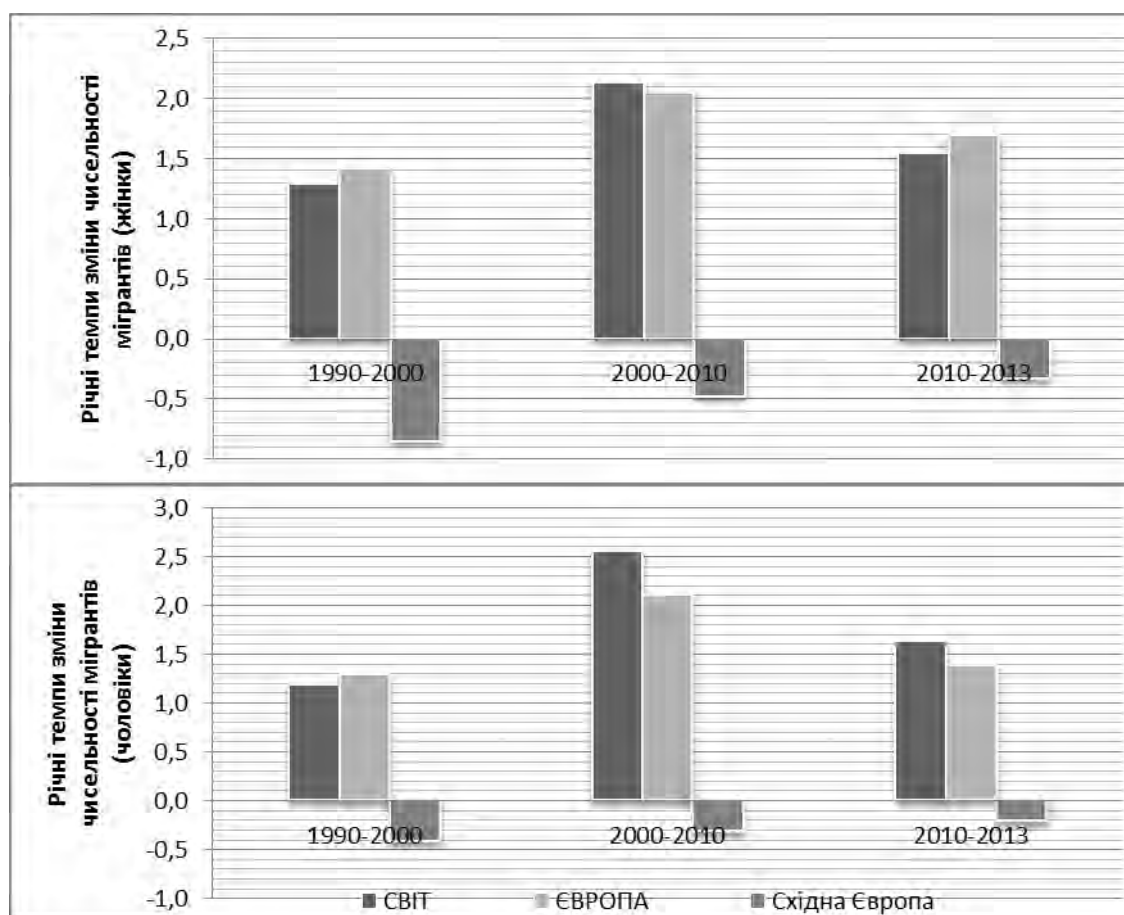

Рис.2.3 Річні темпи зміни чисельності мігрантів в світі, Європі та Східній Європі (жінки та чоловіки), %

Джерело: [3]

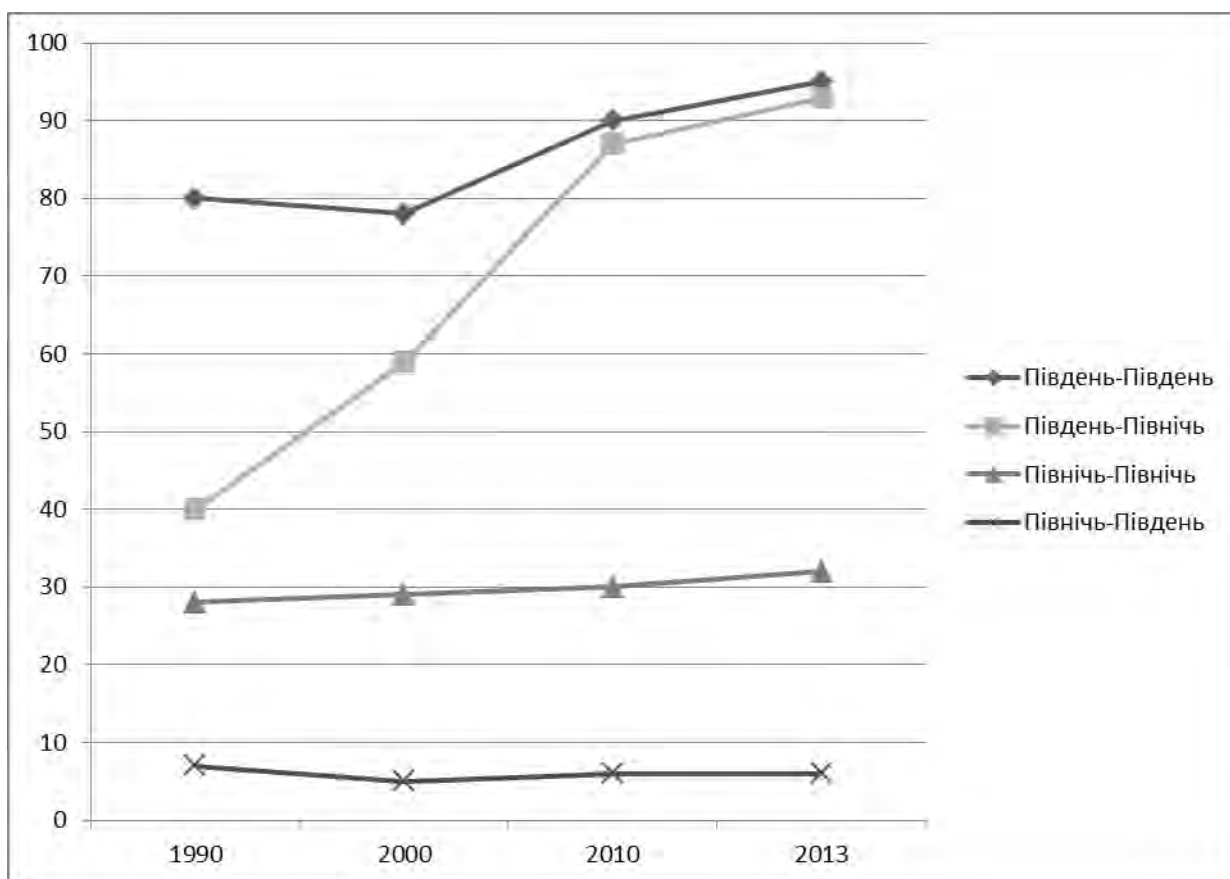
У світовому вимірі за період 1990-2000 рр. річний темп зміни чисельності мігрантів-жінок (1,3%) незначно перевищив (на 0,1 в.п.) аналогічний показник для мігрантів-чоловіків (1,2%). На період 2000-2010 рр. показник річного темпу зміни чисельності мігрантів-жінок (2,1%) значно поступився (на 0,5 в.п.) відповідному показнику для мігрантів-чоловіків (2,6%). У 2010-2013 роках річний темп зміни чисельності мігрантів-жінок

(1,5%) та мігрантів-чоловіків (1,6%) різнився незначно – на 0,1 в.п. У європейському вимірі у часові періоди 1990-2000 років показники річних темпів змін чисельності мігрантів-жінок (1,4%) та мігрантів-чоловіків (1,3%) відрізнялися незначно – на 0,1 в.п. з превалюванням показника для мігрантів-жінок. У 1990-2000 роках показники річних темпів змін чисельності мігрантів-жінок (2%) та мігрантів-чоловіків (2,1%) відрізнялися також незначно – на 0,1 в.п., але вже з превалюванням показника для мігрантів-чоловіків. Для країн Східної Європи річний темп зміни чисельності мігрантів-жінок в межах часових періодів 1990-2000 років, 2000-2010 років, 2010-2013 років відзначалися відповідними від’ємними показниками -0,8, -0,5, -0,3%, а для мігрантів-чоловіків відповідно: -0,4, -0,3, -0,2%.

Міграційна асиметрія у глобальному масштабі може бути представлена у форматі динаміки міжнародних міграційних потоків (виокремимо часовий період за 1990-2013 роки) та концентрації міграційних потоків (на 2013 рік у відношенні до кількості населення, %).

На рис.2.4 представлена динаміка основних міжнародних міграційних потоків, що концентруються у чотирьох масштабних напрямках:

1. Південь-Південь (переважно з країн Кавказу та Центральної Азії до Російської Федерації, а також з країн Південної Азії, Близького та Середнього Сходу до країн Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (Бахрейн, Катар, Кувейт, ОАЕ, Оман, Саудівська Аравія);
2. Південь-Північ (між країнами, що розвиваються, та розвиненими країнами світу (до європейських країн, США));
3. Північ-Північ (між розвиненими країнами);
4. Північ-Південь (з розвинених країн до країн, що розвиваються).

*Рис. 2.4 Міжнародні міграційні потоки у 1990-2013 роках (млн. осіб)
Джерело: адаптовано автором на основі [134]*

Відповідно до соціально-економічних реалій розвитку країн світу, масштабні міграційні потоки зосереджуються у напрямках Південь-Південь та Південь-Північ. Проміжне значення у сукупності всіх міграційних потоків займає напрям Північ-Північ. Найменше відсоткове значення охоплює міграційний потік Північ-Південь.

На рис. 2.5 представлена концентрація міжнародних міграційних потоків на 2013 рік (у % від чисельності населення). Найбільшими центрами тяжіння міграційних потоків стали такі країни як: Канада, США, країни Північної Європи та Західної Європи, країни Перської затоки, Австралія. Однак на сьогодні формується і певна концентрація міграційних потоків у країнах Східної Європи, окремих країнах Африки. Найменша концентрація міжнародних міграційних потоків на 2013 рік була представлена у країнах Латинської Америки, країнах Африки, країнах Східної та Південно-Східної Азії.

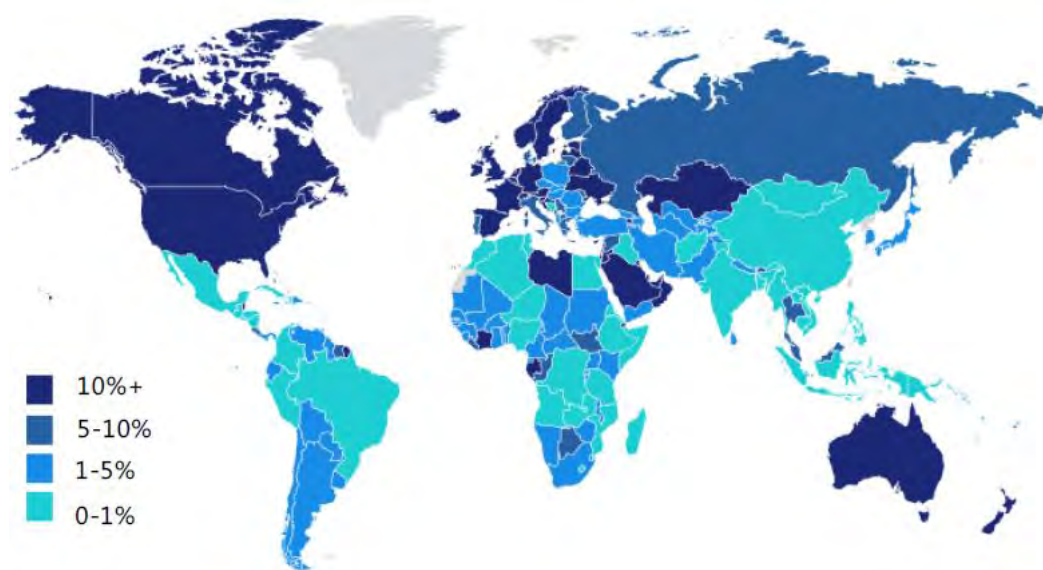

Рис. 2.5 Концентрація міжнародних мігрантів у 2013 році
(у % від чисельності населення)

Джерело: [134, 149]

Інтенсифікація воєнно-політичних конфліктів на Близькому Сході та в Північній Африці зумовлює збільшення масштабів саме вимушених міграційних потоків, які направлені більшою мірою до Пакистану, Туреччини, а також до ряду європейських країн, що створює соціально-економічне навантаження на них.

Аналізуючи флуктуаційну природу гуманітарних міграційних потоків, варто відзначити ключові їх характеристики [134]:

- За напрямком міграційних потоків: переважання, як уже зазначалося, напрямку Південь-Південь та Південь-Північ;
- За чисельністю мігрантів: починаючи від 1980 років і до 2014 року кількість біженців коливалась від 5 до 18 млн. чол., маючи тенденцію до зростання;
- За віковим складом мігрантів: значне превалювання вікової групи 0-17 років (51% всіх біженців) та 18-59 років (47% всіх

біженців), вікова група 60+ років складала лише 3% всіх біженців.

Оскільки визначальний вплив на міжнародні міграційні процеси має саме міжнародна трудова міграція, охарактеризуємо вікову структуру трудових мігрантів. Згідно рис. 2.6 на 2013 рік серед усіх вікових груп переважала саме група осіб працездатного віку (15-64 років). Іншими словами, 4% населення працездатного віку в світі перебувають за кордоном. Це призводить до покращення співвідношення між платниками податків та бенефіціарами системи соціального страхування в країнах-реципієнтах і погіршення ситуації в країнах-донорах. Зауважимо, що схильність до міграції має тенденцію до зниження з віком (вікова група 65+ років ненабагато переважає вікову групу 0-14 років), що обумовлено різними причинами, однієї з яких є отримання особами пенсійного віку менших економічних вигод, порівняно з молоддю.

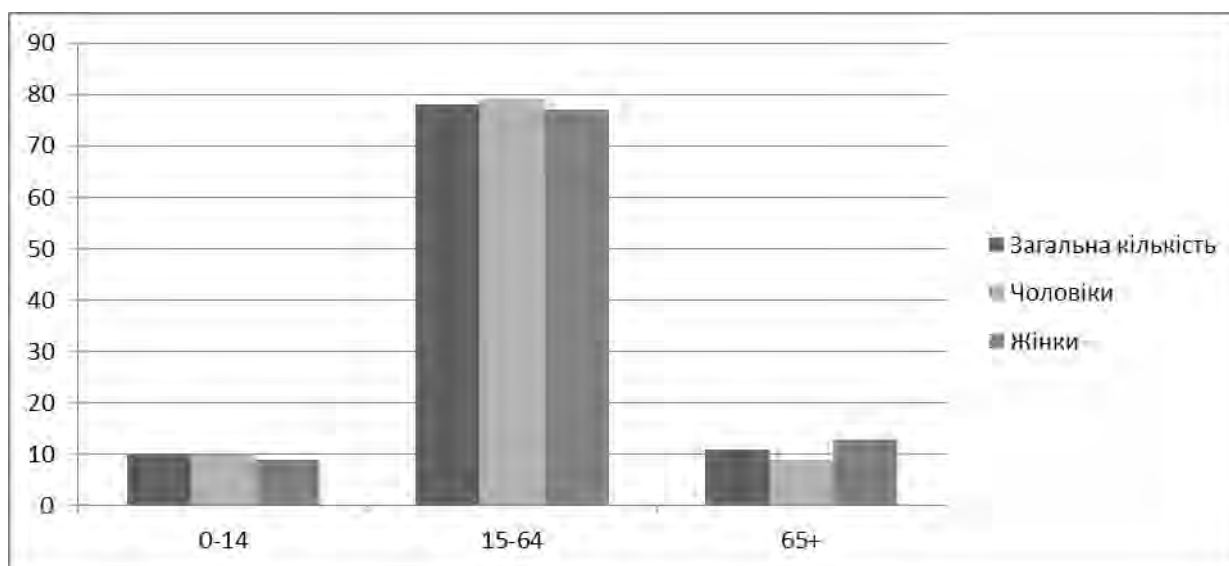

Рис. 2.6 Віковий склад міжнародних мігрантів на 2013 рік (у %)

Джерело: [134, 149]

За аналітичними даними МВФ, міграційні потоки характеризуються більшою часткою високоосвічених мігрантів що підтверджує збільшення масштабів «відпливу інтелекту». Якщо у 2000-х роках імміграційні потоки до

високорозвинених економік світу характеризувались відсотковим співвідношенням «повна вища освіта»-«середня освіта»-«початкова освіта» 34% -26%-40%, то у 2010 році дані показники зазначалися на рівні 40%-29%-31% відповідно [134].

Згідно з результатами дослідження, проведеного у 2012 році Державною службою статистики України та Інститутом демографії та соціальних досліджень, в Україні міграційні потоки характеризуються наступним співвідношенням освітнього рівня мігрантів: 30%-65%-5% [54].

Збільшення масштабів інтелектуальної міграції сприяє формуванню міжнародних інноваційно-технологічних центрів (мереж) мігрантів за кордоном від студентських наукових мереж до асоціацій висококваліфікованих емігрантів. Наприклад, програма розвитку ООН (ПРООН) здійснила ціннісний внесок у вирішення питання «впливу інтелекту» у форматі програми ТОКТЕН (програма функціонує з 1997 року), що забезпечує можливість повернення на добровільній основі емігрантів-професіоналів (інтелектуальної еліти) до країн походження з метою передачі інноваційних технологій, знань та ціннісного досвіду. Серед масштабних інтелектуальних мереж мігрантів, можна виділити Колумбійську мережу дослідників та інженерів за кордоном (Red Caldas), Південно-Африканську асоціацію науковців за кордоном, асоціації тайських професіоналів у США, Канаді, Європі та Японії.

В епоху інформаційної економіки все більшого значення набуває віртуалізація виробничих процесів, в межах яких робоча сила залучається на території зарубіжних країн без зміни свого фізичного місцезнаходження через інструменти онлайн-аутсорсингу (квазіміграційні процеси).

Онлайн-аутсорсинг на сьогодні є перспективною альтернативою традиційним формам зайнятості, представляючи собою більш гнучку і швидку систему найму через онлайн-платформи (наприклад, платформа Upwork (після об'єднання у 2015 році фріланс-платформ Elance та oDesk), відкриваючи більш широкий доступ до високоспеціалізованих працівників,

реалізуючи 24-годинний робочий графік, і в цілому, представляючи новий формат конкуренції на глобальному ринку праці. Згідно даних онлайн-платформи Upwork кількість зареєстрованих фрілансерів на даній платформі за 2014 рік досягла 10 млн. осіб та 4 млн. бізнес-структур, в цілому, сукупний дохід яких на 2014 рік досяг 3,2 млрд. дол. [173].

Таким чином, узагальнюючи, на рис. 2.7 представлена схема основних особливостей сучасних процесів міжнародної трудової міграції.

Рис.2.7. Особливості сучасних процесів міжнародної трудової міграції

Джерело: розроблено автором на основі [6, 55, 102, 126, 155]

Як зазначає Савіцька О. П., у світі сформувались 6 ключових центрів тяжіння робочої сили [95, с. 297-298]. На сьогодні першість займають такі країни як США та Канада, що проводять політику стимулювання мігрантів, в

першу чергу, осіб високого рівня професійно-кваліфікаційний підготовки, зокрема менеджерів, елітних фахівців, інвесторів;

На другому місці – країни Західної та Північної Європи, що обумовлено не тільки високими показниками соціально-економічного розвитку країн ЄС, а й уніфікацією адміністративних, економічно-соціальних та правових норм країн-членів Європейського Союзу щодо проведення зваженої міграційної політики.

Третій центр тяжіння робочої сили – нафтовидобувні країни Близького Сходу. Міграційні потоки до Об'єднаних Арабських Еміратів, Катару, Кувейту, Оману, Бахрейну, Саудівської Аравії історично почали формуватися у 1940-1950 рр. внаслідок розробки нафтових родовищ, проте на сьогодні структура зайнятості в даних країнах змінилася у галузевому аспекті, зокрема зросла роль туристичної галузі.

Четвертим центром тяжіння робочої сили є країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону (перш за все, це такі країни як Японія, Південна Корея, Сінгапур, інші країни).

П'ятий центр тяжіння робочої сили – країни Латинської Америки (Аргентина, Бразилія, Венесуела, Колумбія, Болівія, інші країни). Ці країни проводять міграційну політику, що орієнтована на залучення кваліфікованих працівників середньої ланки, зокрема у такі сфери як нафтова, хімічна, електронна, переробна і добувна промисловості та спрямована на заохочування тимчасової роботи необхідних місцевій економіці фахівців за контрактом. Четвертий та п'ятий центри тяжіння робочої сили в перспективі наступних десятиліть можуть зайняти лідерські позиції, так як стрімкий соціально-економічний розвиток даних країн буде все більше притягувати міграційні потоки.

Шостий центр тяжіння робочої сили, який на сьогодні лише формується, представлений країнами Південної та Центральної Африки.

Країни Східної Європи на сьогодні не представляють масштабний центр тяжіння робочої сили, проте, варто відзначити значний соціально-

економічний та культурний потенціал даних країн. На наш погляд, за умов успішної адаптації та імплементації досвіду формування та реалізації механізмів міграційної політики розвинених країн світу, а також поступального економічного розвитку, країни Східної Європи мають можливість стати новим центром тяжіння робочої сили.

Представимо також у імміграційну політику країн світу (рис. 2.8). За період 1996-2011 роки вона зазнавала змін. У 1996 році імміграційна політика у більшості країн світу була орієнтована на підтримку незмінного рівня імміграції та на зниження імміграції. Розглянемо напрямки імміграційної політики країн світу:

- політика зростання імміграції (окремі країни Африки та Латинської Америки);
- політика підтримки імміграції на незмінному рівні (найбільш притаманно для США, країн Латинської Америки (Бразилія, Аргентина), країн Центральної, Південної та Східної Азії, Австралії);
- політика зниження імміграції (найбільш притаманно для Канади, Мексики, країн Південної, Західної і Північної Європи, країн Північної, Південно-Західної та Південно-Східної Азії, країн Північної Африки (Єгипет, Лівія), країн Центральної Африки);
- політика неутручання (країни Латинської Америки (Венесуела, Колумбія, Перу, Болівія), країни Африки (Марокко, Нігер, Ефіопія, Мадагаскар).

У 2011 році імміграційна політика зазнала певної переорієнтації на впровадження як інструментів підтримки на незмінному рівні імміграційних потоків, так і на реалізацію інструментів, що забезпечують зростання імміграції. У світовому вимірі реалізація імміграційної політики представлена наступними напрямками:

- політика зростання імміграції (країни Північної, Центральної та Східної Європи, країни Північної, Центральної і Східної Азії);

- політика підтримки на незмінному рівні імміграційних потоків (найбільш притаманно для країн як Північної, так і Південної Америки, країн Західної і Центральної Африки, країн Південної Азії, Австралії);
- політика зниження імміграції (країни Північної і Південної Африки, країни Південно-Західної Азії);
- політика невтручання (Мадагаскар, країни Східної Африки, країни Південно-Східної Азії).

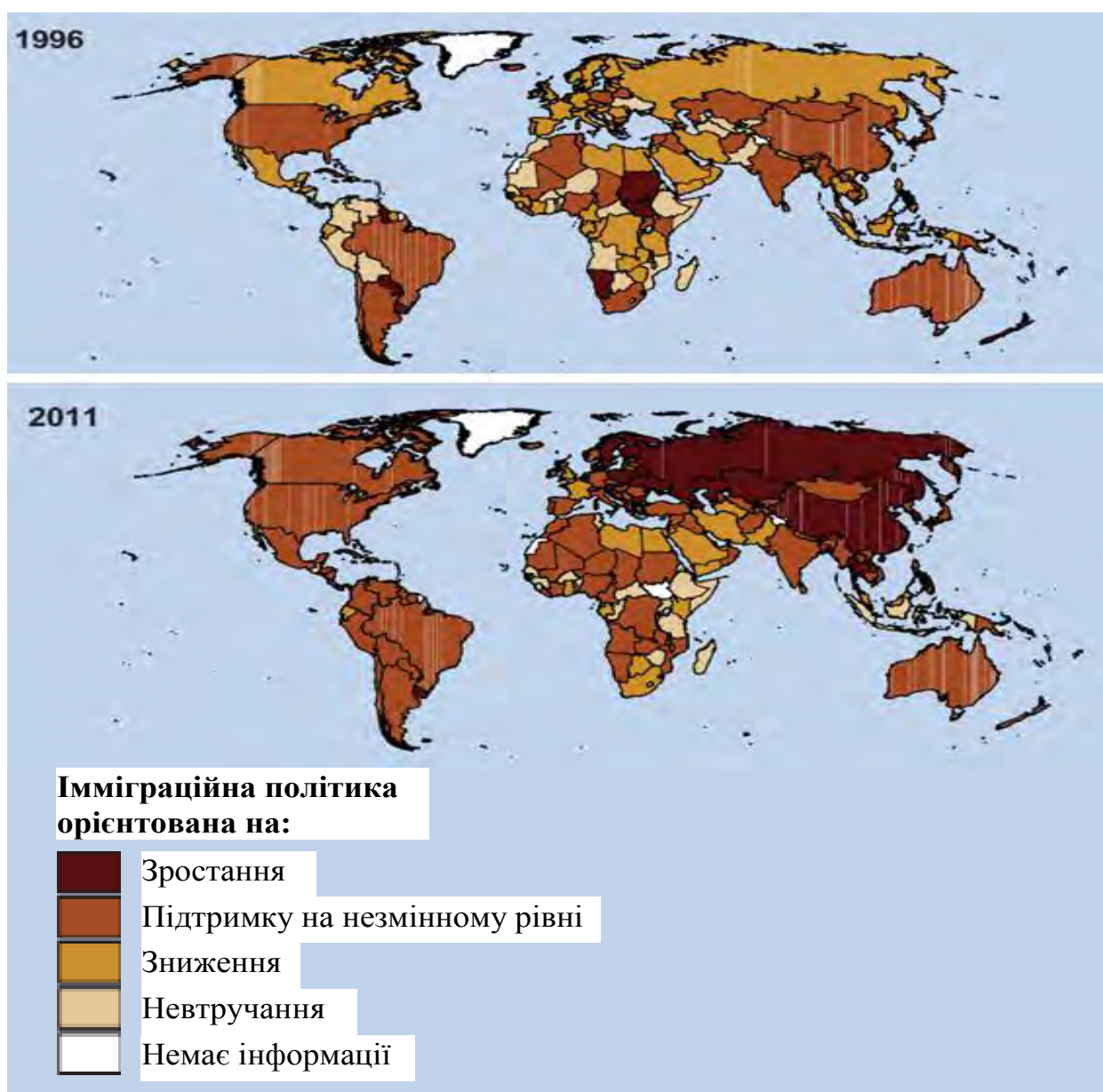

Рис. 2.8. Імміграційна політика країн світу на період 1996-2011 років

Джерело: [136]

Аналогічно рис. 2.8, представимо еміграційну політику у світовому вимірі (рис. 2.9).

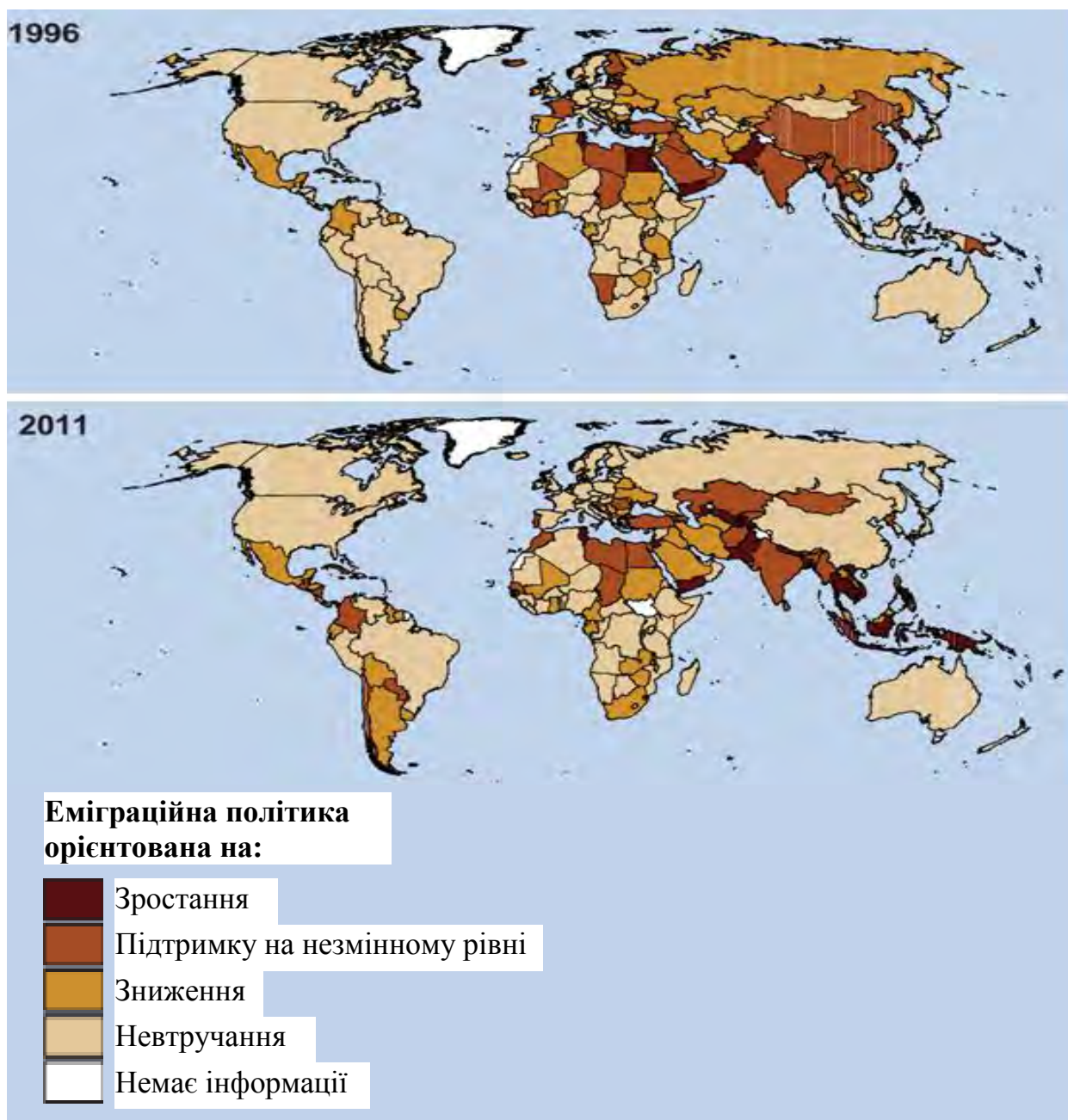

Рис. 2.9 Еміграційна політика країн світу на період 1996-2011 років

Джерело: [136]

Еміграційна політика за період 1996-2011 роки також була переглянута більшістю країн світу. У 1996 році ця політика була орієнтована на такі напрями як зниження еміграційних потоків та невтручання. Розглянемо у світовому масштабі напрямки еміграційної політики на 1996 рік:

- політика зростання еміграційних потоків (Єгипет, Ємен, Пакистан);

- політика підтримки еміграції на незмінному рівні (країни Східної Азії, країни Південної та Південно-Західної Азії, країни Північної Африки);
- політика зниження еміграції (Мексика, країни Центральної Америки, країни Східної Європи, країни Північної Азії, країни Африки (Алжир, Судан, Танзанія, Габон));
- політика неутручання (Канада, США, країни Латинської Америки, країни Східної і Південної Африки, Австралія).

У 2011 році еміграційна політика була орієнтована на неутручання, підтримку на незмінному рівні та зниження еміграції. Розглянемо у світовому масштабі напрямки еміграційної політики на 2011 рік:

- політика зростання еміграційних потоків (Ємен, Пакистан, Узбекистан, країни Південно-Східної Азії);
- політика підтримки на незмінному рівні еміграції (країни Латинської Америки (Колумбія, Парагвай, Чилі), країни Північної Африки (Лівія, Єгипет, Перу), країни Центральної та Південної Азії);
- політика зниження еміграції (Мексика, країни Латинської Америки (Аргентина, Болівія), країни Центральної Європи, країни Південної Африки, країни Південно-західної Азії);
- політика неутручання (Канада, США, країни Латинської Америки (Венесуела, Бразилія, Перу), країни Північної і Західної Європи, країни Північної та Східної Азії, країни Центральної та Східної Африки, Австралія).

Отже, країни світу проводять різну політику в сфері імміграції та еміграції відповідно до своїх інтересів. Наслідком цього є асиметричність міграційних потоків, що призводить до перерозподілу населення між країнами.

2.2. Соціально-економічний аналіз міграційних процесів та їх регіональної асиметрії у країнах Східної Європи

Країни Східної Європи здійснили перехід до ринкової економіки плавно та еволюційно, використовуючи історичні прецеденти промислового розвитку країн Заходу, хоча більш стислі строки проведення перетворень та необхідність подолання опору верств, зацікавлених у збереженні старих порядків, свідчили про те, що навіть ці "оксамитові" революції не проходили без антагонізмів, коливань, спроб повернення назад. Це стосується Чехії, Польщі, Угорщини, Словаччини, в яких занепад економіки припинився вже у 1994 р. і почалося поступальне зростання ВВП [109, с. 26].

Ознаками сприятливого включення до глобальних процесів, являється те, що за 2012-2013 рр. в деяких країнах Східної Європи спостерігалися високі темпи зростання ВВП, динаміки інвестицій, наявність дефіциту торговельного балансу, викликаного значною мірою зростанням імпорту устаткування для цілей модернізації, і чіткою тенденцією до зменшення безробіття.

Розглядаючи роль та значення міжнародної міграції населення в демографічному розвитку країн, зауважимо, що вона може зрости для більшості країн як за умови збільшення обсягів імміграції чи еміграції, так і масштабів тимчасової трудової міграції, а також вимушеної міграції.

Розглянемо ситуацію у 9 зарубіжних країнах Східної Європи, по яких наявні повні дані, та в Україні. На рис. 2.10-2.12 представлена динаміка загальної чисельності населення країн Східної Європи за статтю за 1990-2013 рр. Найкращою є ситуація в Чехії, де чисельність жінок знаходиться майже на одному рівні, а чисельність чоловіків зростає.

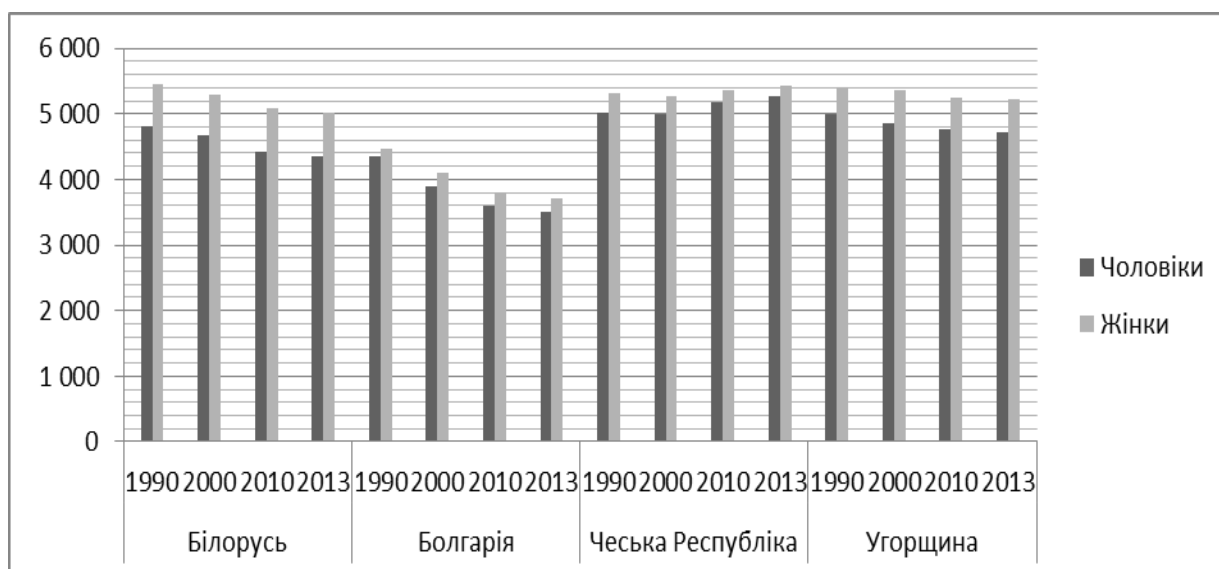

Рис.2.10. Динаміка загальної чисельності населення в Білорусії, Болгарії, Чехії, Угорщині за статтю за 1990-2013рр. (тисяч)
Джерело: [150]

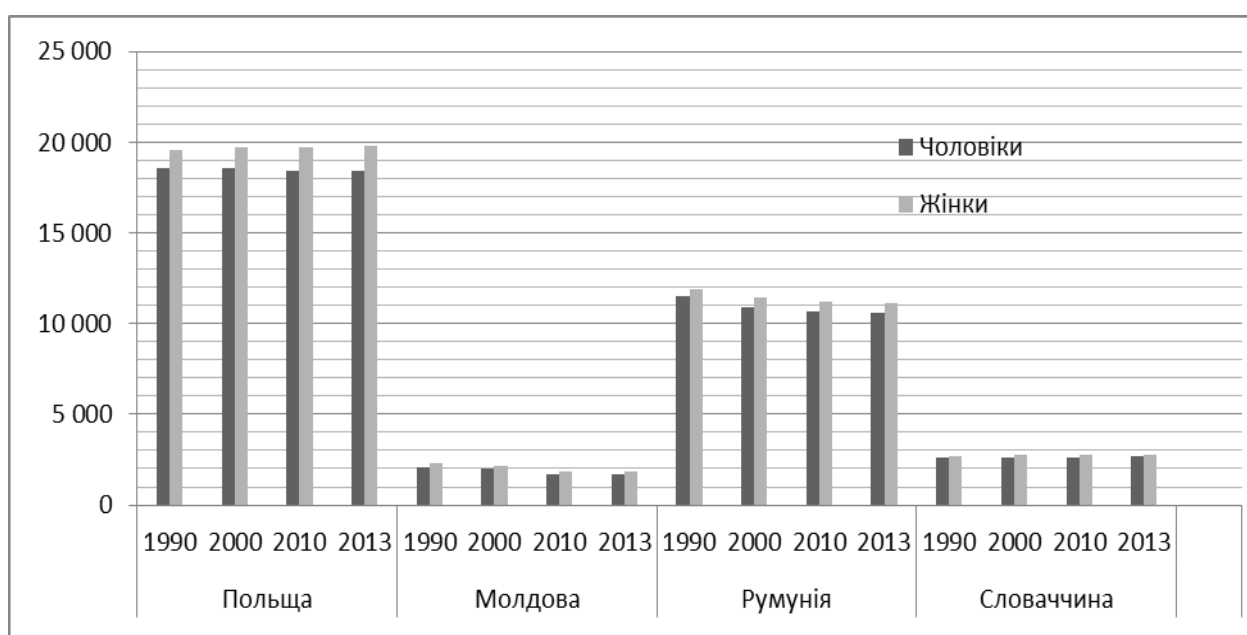

Рис. 2.11. Динаміка загальної чисельності населення в Польщі, Молдові, Румунії, Словаччині за статтю за 1990-2013 рр.(тисяч)
Джерело: [150]

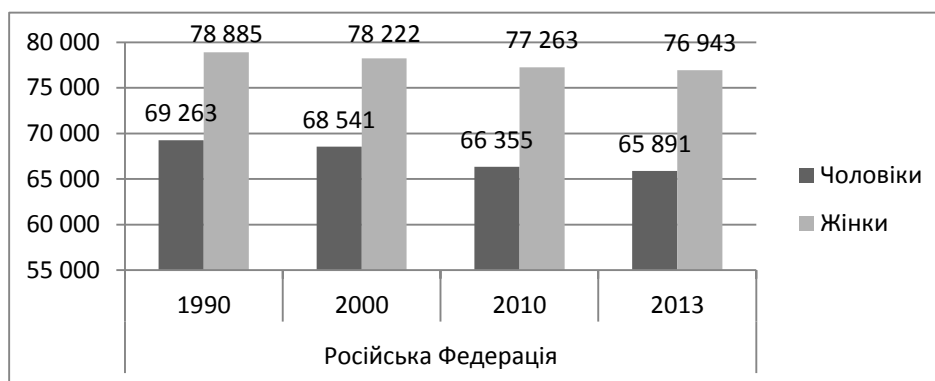

Рис.2.12. Динаміка загальної чисельності населення в Росії за статтю за 1990-2013рр. (тисяч)

Джерело: [150]

Динаміка загальної чисельності населення в Польщі, Молдові, Румунії, Словаччині має майже рівномірний характер для всіх цих країн. В Угорщині прослідковується невеликий спад.

Що стосується Білорусії, Болгарії та Росії, то окреслюється чітка тенденція до спадання. Динаміка прогнозованих змін в чисельності населення, річних темпів природного приросту на 1000 осіб та показника чистої міграції на 1000 осіб для країн Східної Європи представлена в табл.2.5

Як видно з таблиці 2.5 річні темпи природного приросту на 1000 осіб в Польщі і в Словаччині приблизно однакові, при тому що чисельність населення в Польщі більша в майже в 7 разів. Найгірший цей показник в кінці періоду очікується в Молдові.

Загальна чисельність населення прогнозується істотним зменшенням в усіх країнах цієї групи, крім Чехії. Річні темпи природного приросту на 1000 осіб в Чехії найменші, хоча і залишаються від'ємними.

Таблиця 2.5

Прогнозовані зміни в загальній чисельності населення

	2015-20	2025-30	2035-40	2045-50
БОЛГАРІЯ				
Загальна чисельність населення на кінець періоду	6 827	6 213	5 611	5 077
Зміна чисельності населення за період	-285	-314	-291	-263
Річні темпи природного приросту на 1000 осіб	-6,76	-8,28	-8,39	-8,17
показник чистої міграції на 1000 осіб	-1,44	-1,57	-1,74	-1,92
БІЛОРУСЬ				
Загальна чисельність населення на кінець періоду	9 027	8 488	7 905	7 359
Зміна чисельності населення за період	-232	-284	-286	-271
Річні темпи природного приросту на 1000 осіб	-4,86	-6,36	-6,86	-6,97
показник чистої міграції на 1000 осіб	-0,22	-0,23	-0,25	-0,27
ЧЕХІЯ				
Загальна чисельність населення на кінець періоду	10 924	11 053	11 101	11 218
Зміна чисельності населення за період	147	34	34	61
Річні темпи природного приросту на 1000 осіб	-0,05	-2,09	-2,10	-1,60
показник чистої міграції на 1000 осіб	2,77	2,72	2,71	2,68
УГОРЩИНА				
Загальна чисельність населення на кінець періоду	9 799	9 525	9 213	8 954
Зміна чисельності населення за період	-112	-147	-153	-122
Річні темпи природного приросту на 1000 осіб	-3,80	-4,63	-4,91	-4,36
показник чистої міграції на 1000 осіб	1,52	1,56	1,62	1,66
ПОЛЬЩА				
Загальна чисельність населення на кінець періоду	38 158	37 448	35 840	34 079
Зміна чисельності населення за період	-264	-476	-873	-867
Річні темпи природного приросту на 1000 осіб	-0,13	-2,33	-4,61	-4,80
показник чистої міграції на 1000 осіб	-0,20	-0,20	-0,21	-0,22
РУМУНІЯ				
Загальна чисельність населення на кінець періоду	21 226	20 232	19 056	17 809
Зміна чисельності населення за період	-353	-538	-596	-637
Річні темпи природного приросту на 1000 осіб	-2,88	-4,81	-5,70	-6,53
показник чистої міграції на 1000 осіб	-0,42	-0,44	-0,47	-0,50
МОЛДОВА				
Загальна чисельність населення на кінець періоду	3 323	3 066	2 773	2 484
Зміна чисельності населення за період	-114	-140	-145	-146
Річні темпи природного приросту на 1000 осіб	-3,06	-6,37	-7,40	-8,32
показник чистої міграції на 1000 осіб	-3,66	-2,55	-2,81	-3,13
СЛОВАЧЧИНА				
Загальна чисельність населення на кінець періоду	5 469	5 396	5 204	4 990
Зміна чисельності населення за період	11	-56	-104	-107
Річні темпи природного приросту на 1000 осіб	-0,15	-2,60	-4,53	-4,85
показник чистої міграції на 1000 осіб	0,55	0,55	0,57	0,60
РОСІЯ				
Загальна чисельність населення на кінець періоду	140 011	133 556	127 005	120 896
Зміна чисельності населення за період	-2087	-3411	-3196	-3047
Річні темпи природного приросту на 1000 осіб	-4,24	-5,93	-5,67	-5,71
показник чистої міграції на 1000 осіб	1,28	0,89	0,70	0,74

Джерело: [175]

Розглянемо динаміку прогнозованих змін чисельності населення працездатного віку (15-64 років) населення, на 1000 осіб, яка представлена в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Прогнозовані зміни в чисельності населення працездатного віку (15-64 років), середній варіант(на 1000 осіб)

Країна	2015-20	2025-30	2035-40	2045-50
Болгарія	-310	-213	-281	-251
Білорусь	-330	-273	-235	-327
Чехія	-200	32	-190	-124
Угорщина	-279	-64	-218	-185
Польща	-1381	-523	-798	-1626
Румунія	-610	-288	-737	-784
Молдова	-171	-103	-94	-170
Словаччина	-157	-88	-136	-198
Росія	-5061	-2926	-2944	-4253

Джерело: [150]

Згідно табл. 2.6 в другому п'ятирічному періоді очікується поліпшення показника з подальшим різким підвищенням темпів спаду, причому найкращі прогнозовані зміни очікуються в Чехії.

За останнє десятиліття зросла роль мігрантів в світі. За даними Всесвітнього банку, мігранти за рік заробляють в середньому близько \$2,6 трлн, що ставить міграційну економіку на шосте місце в світі – перед Великобританією і після економіки Франції. Багато досліджень доводять, що ефективність і продуктивність іноземних мігрантів набагато вищі, ніж корінного населення. За останніх 20 років багато розвинених країн подвоїли кількість іммігрантів. У США їх кількість досягла майже 46 млн., або близько 15% зайнятого населення. Відсутність позитивної динаміки зростання кількості мігрантів помітна в Україні. В цьому контексті необхідно провести аналіз асиметричності міграційних процесів, зокрема в країнах Східної Європи, до яких належить Україна.

Динаміка чисельності міжнародних мігрантів у відсотках від загальної чисельності населення за статтю в країнах Східної Європи за 1990-2013рр. наведена на рис.2.13-2.15. При цьому зменшення кількості мігрантів в країнах колишнього СРСР пов'язано з виїздом частини осіб до колишніх радянських республік-країн їхнього походження.

Рис. 2.13. Динаміка чисельності міжнародних мігрантів у відсотках від загальної чисельності населення за статтю в Білорусії, Болгарії, Чехії, Угорщині за 1990-2013рр.

Джерело: [177]

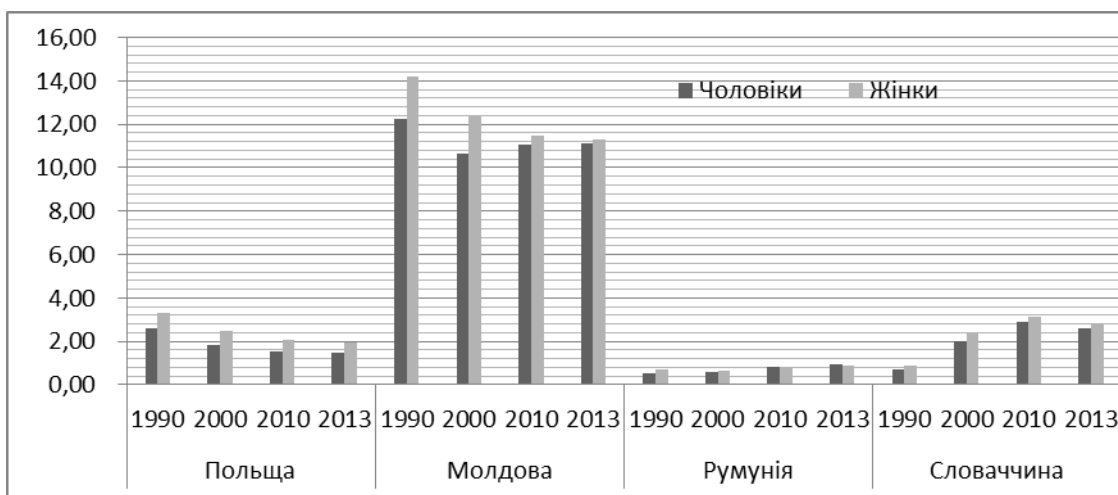

Рис. 2.14. Динаміка чисельності міжнародних мігрантів у відсотках від загальної чисельності населення за статтю в Польщі, Молдові, Румунії, Словаччині за 1990-2013рр.

Джерело: [177]

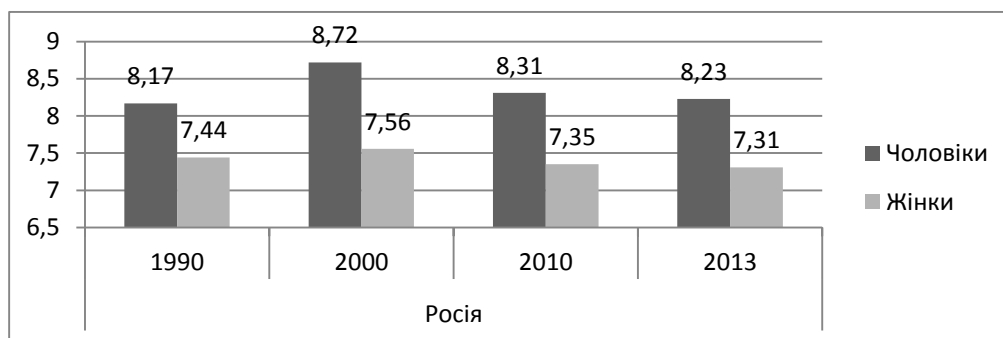

Рис.2.15. Динаміка чисельності міжнародних мігрантів у відсотках від загальної чисельності населення в Росії за статтю за 1990-2013рр.

Джерело: [177]

Як видно з рис. 2.13-2.15 в Білорусії, Польщі, Молдові, а останні роки – і в Росії, спостерігається поступовий спад, в Болгарії та Румунії – незначний підйом, в Чехії та Словаччині – суттєве зростання чисельності міжнародних мігрантів у відсотках від загальної чисельності населення (в Чехії – особливо чоловіків). В Угорщині присутній рівномірний розподіл по статям і зростання показника.

Динаміка припливу грошових переказів мігрантів до країн Східної Європи за період 1998-2014 рр. в млн. дол. США наведена на рис. 2.16-2.18, з яких спостерігається загальна тенденція до зростання у всіх країнах, що розглядаються. Зауважимо, що грошові перекази визначаються як сума грошових переказів оплати праці працівників та робочих переказів мігрантів. Регіональні агреговані показники розраховані Відділом народонаселення Організації Об'єднаних Націй. Усі дані наведено в млн. доларах США.

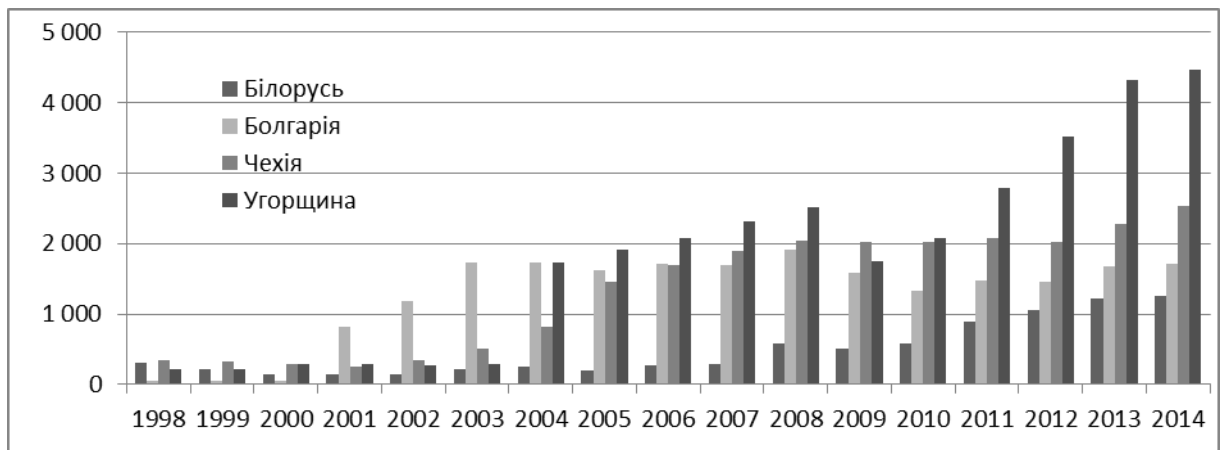

Рис.2.16. Динаміка припливу грошових переказів мігрантів Білорусії, Болгарії, Чехії, Угорщини за період 1998-2014 рр. (млн. дол. США)

Джерело: [177]

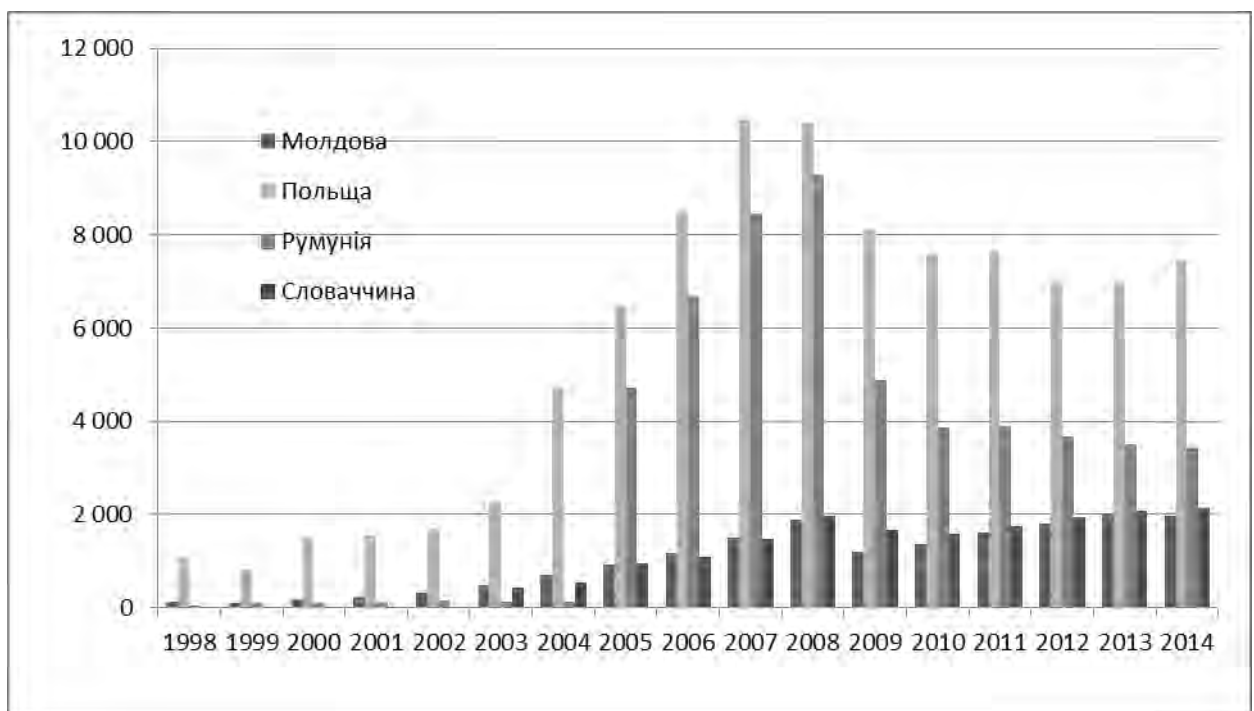

Рис.2.17. Динаміка припливу грошових переказів мігрантів Молдови, Польщу, Румунії, Словаччини за період 1998-2014 рр. (млн. дол. США)

Джерело: [177]

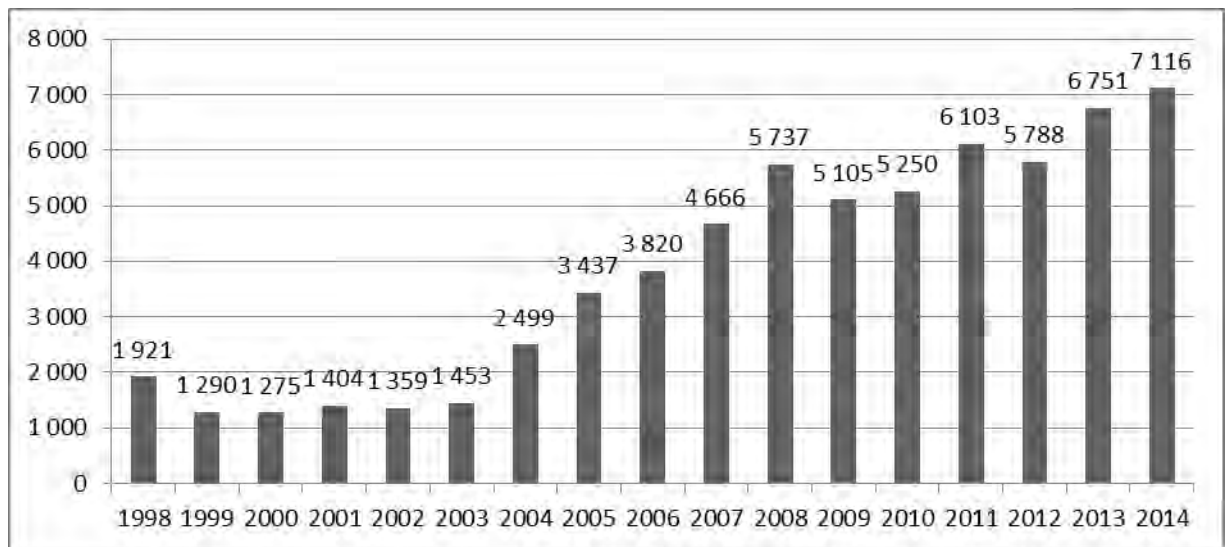

Рис.2.18. Динаміка припливу грошових переказів мігрантів Росії за період 1998-2014 рр. (млн. дол. США)

Джерело: [177]

Як видно з рис. 2.17 значний сплеск припливу грошових переказів мігрантів припадає на Польщу (2005-2008 рр.) з подальшим невеликим спадом, який стабілізувався в 2012-2014 рр. В Румунії спостерігається така ж конфігурація сплеску, як і в Польщі. Стосовно Молдови та Словаччини – то тут спостерігається однакова зростаюча тенденція.

Як видно з рис. 2.18, приплив грошових переказів для Росії має позитивну тенденцію. В той же час відтік грошових переказів мігрантів (як буде показано нижче) в Росії також зростає.

Динаміка відтоку грошових переказів мігрантів в країнах Східної Європи за період 1998-2014 рр. в млн. дол. США наведена на рис.2.19-2.20.

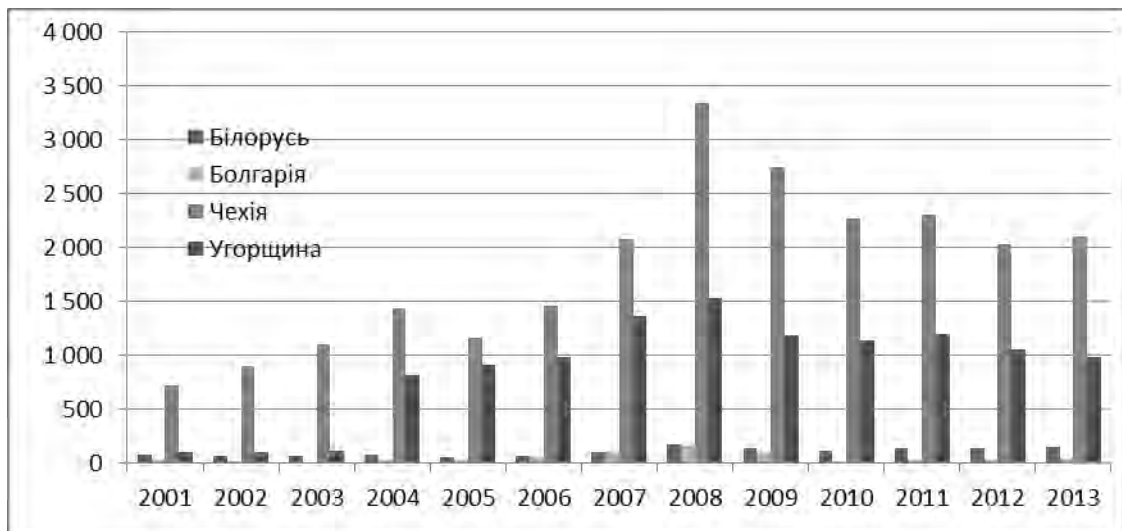

Рис. 2.19. Динаміка відтоку грошових переказів мігрантів Білорусії, Болгарії, Чехії, Угорщини за період 1998-2014 рр. (млн. дол. США)

Джерело: [177]

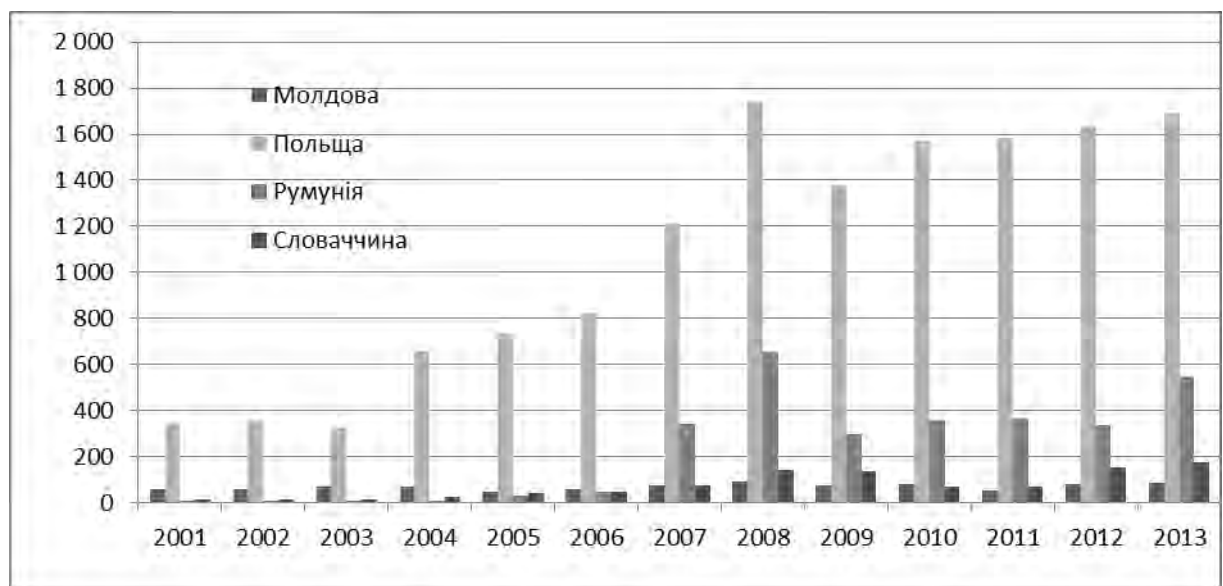

Рис.2.20. Динаміка відтоку грошових переказів мігрантів Молдови, Польщі, Румунії, Словаччини за період 1998-2014 рр. (млн. дол. США)

Джерело: [177]

Значний сплеск відтоку грошових переказів мігрантів притаманний Чехії, причому конфігурацію динаміки цього сплеску повторюється в Угорщині. В Польщі, Словаччині та Румунії відтік в останні роки збільшується.

З усіх розглянутих країн відтік грошових переказів стабільно переважає приток тільки в Росії (рис. 2.23), серед інших країн особливою є ситуація в Чехії, де відтік грошових переказів переважав приток в двох періодах: 2001-2004 рр. і 2008-2011 рр. (рис. 2.21). Зворотна тенденція спостерігається в 2012 і 2013 рр.

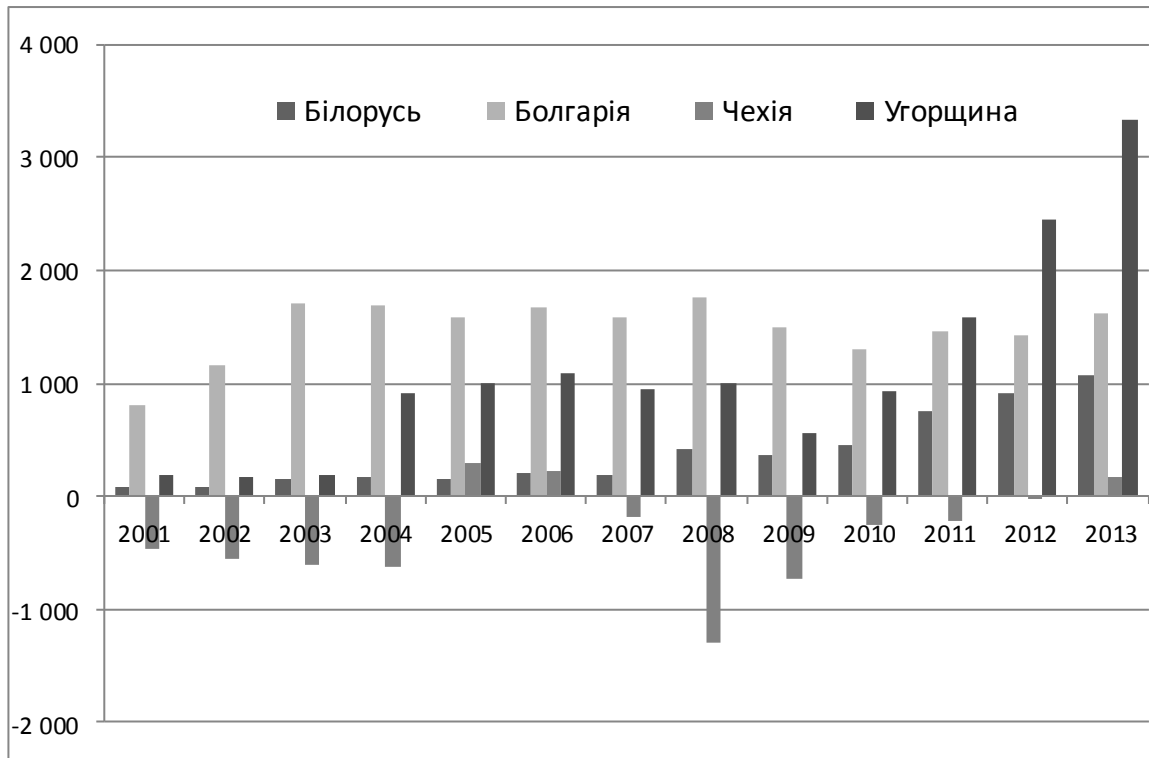

Рис.2.21. Динаміка різниці припливу і відтоку грошових переказів мігрантів Білорусії, Болгарії, Чехії, Угорщини за період 1998-2014 рр. (млн. дол. США)

Джерело: розраховано автором за даними [177]

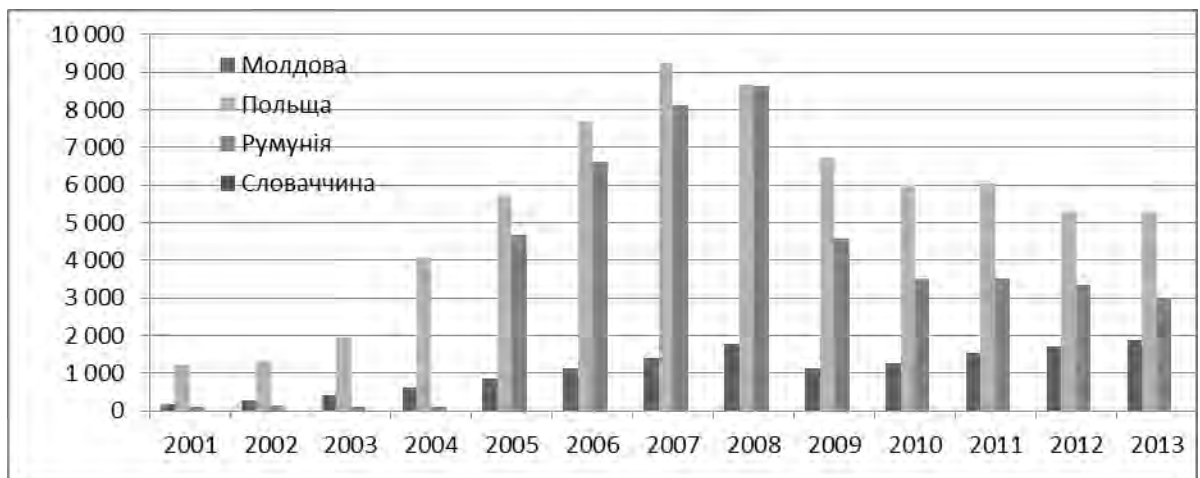

Рис.2.22. Динаміка різниці припливу і відтоку грошових переказів мігрантів Молдови, Польщі, Румунії, Словаччини за період 1998-2014 рр. (млн. дол.

США) Джерело: розраховано автором за даними [177]

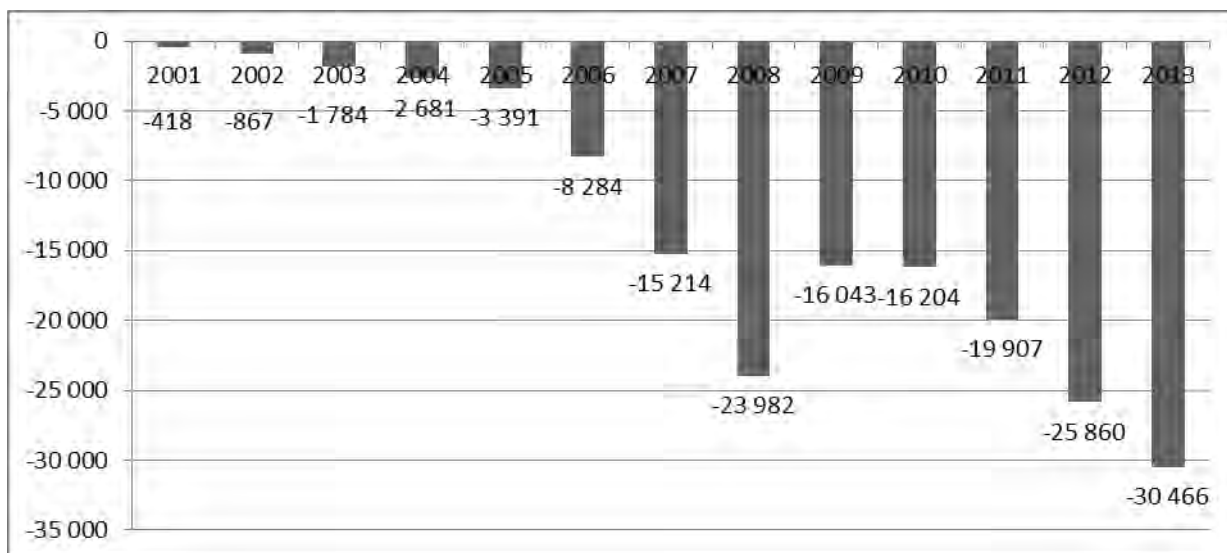

Рис. 2.23. Динаміка різниці припливу і відтоку грошових переказів мігрантів Росії за період 1998-2014 рр. (млн. дол. США)

Джерело: розраховано автором за даними [177]

В інших розглянутих країнах динаміка різниці припливу і відтоку грошових переказів мігрантів має позитивне значення (найкраще в Польщі, Словаччині та Угорщині), що говорить про перевагу припливу грошових переказів мігрантів.

Підкреслимо, що особливо цінними є досвід Чехії, Польщі та інших країн Східної Європи у створенні умов для здорової конкуренції, включаючи захист прав власності, прийнятті відповідних законів. Крім того, практика цих країн показує, що стратегія політики модернізації для всіх країн з перехідною економікою повинна полягати у концентрації всіх національних ресурсів на розвитку певних потенційно конкурентоспроможних виробництв, отже, і на селективному цілеспрямованому впливі держави на ці процеси через фінансування, варіювання ставками податків, створення правового режиму і диференціацію соціальних заходів.

Зазначимо, що в Росії домінує негативний погляд на міграцію виключно з точки зору як реальних, так і гіпотетичних ризиків. Хоча Росія залишається країною, привабливою для міграції та приймаючою велику кількість мігрантів з країн СНД, багато переселенців протягом тривалого

часу не можуть набути громадянство, що призвело до скорочення міграції до Росії. Наслідком такої ситуації може бути економічна стагнація і демографічна деградація країни в найближчі роки. За різними оцінками, мігранти в Росії забезпечують 5.8% ВВП країни, а їх грошові перекази не перевищують 0,1% ВВП.

Країни Східної Європи були регіоном, з якого люди виїжджали до інших країн. Починаючи з середини XIX століття цей регіон покинули десятки мільйонів осіб, які в більшості своїй переселилися до Північної Америки. На сьогодні для таких країн, як Польща, Румунія, Чехія та Угорщина не характерна масова еміграція, причому в Чехії міграційне сальдо додатне. З Болгарії та Польщі, навпаки, виїздить велика кількість емігрантів. Але найпотужнішою була хвиля емігрантів з колишніх республік Радянського Союзу. Цей регіон покинули близько 3,8 мільйона чоловік.

Міграція між країнами регіону відбувається зі значною інтенсивністю і набула значних масштабів. Розуміючи потенціал мігрантів, враховуючи їх інтелектуальний або трудовий потенціал, - більш розвинені країни починають стимулювати їх залучення, менш розвинені, – стимулюють повернення громадян з певним капіталом, знаннями і зв'язками. Підкреслимо, що в країнах Східної Європи спостерігається вплив населення з країн із нижчими показниками економічного розвитку та рівня життя й вищим рівнем безробіття, тому з Польщі, Словаччини – найбільший потік мігрантів до ЄС. А в Чехії, Угорщини – міграція незначна. До країн імміграції можна віднести також Болгарію, Румунію, Молдову.

Міждержавні трудові міграції — важливий чинник надходження в країну нових технологій, досвіду роботи, перебудови професійної та кваліфікаційної структури зайнятості, швидкого й ефективного пристосування до умов світового ринку.

Розширення ЄС з 2004 року, а також приєднання Румунії та Болгарії до нього в 2007 році, по суті, змінили форму європейського міграційного простору, істотно збільшивши мобільність населення цих країн зі Сходу на

Захід. Надання права на вільне пересування територією ЄС новим членам спілки – країнам Центральної та Східної Європи, з одного боку, і посилення контролю по відношенню до громадян інших європейських держав, які не є членами ЄС) з другого боку, призвели до трансформації міграційних потоків і різноманітності типів мобільності всередині європейських країн.

Так, лише за перше півріччя 2014 року тимчасову роботу в Польщі (до 6 місяців, для чого достатньо повідомлення властей без дозволу на працевлаштування) отримали 183 тисячі українців. Це на третину більше, ніж за аналогічний період 2013 року, й майже на десять відсотків більше, ніж за весь 2011 рік. Враховуючи економічні негаразди в країні та девальвацію гривні, українці дедалі більше задумуються про трудові міграцію [10].

Зауважимо, що до групи постійних заробітчан у країнах ЄС тепер приєднуються українці, які донедавна підробляли в Росії. Напрямок заробітків змінюється з Росії на Європу не лише через військово-політичний конфлікт, а також через ускладнення міграційного законодавства в Росії і економічний спад у цій країні [25].

Тенденція до виїзду з України спостерігається в усіх категоріях населення, констатують експерти [10]. Основна причина – складна економічна ситуація, що сприяє зростанню кількості бажаючих відправитись на заробітки за кордоном.

Еміграція з країн Східної Європи відрізняється щонайменше двома особливостями.

По-перше, вона значною мірою має етнічну або етнокультурну основу. Жителі Польщі та Румунії, які переселилися до середини 1990-х років в Німеччину, в більшості своїй були етнічними німцями, а багато з тих, хто переїхав в Угорщину – етнічними угорцями. Так само з колишнього Радянського Союзу в 1990-ті роки виїжджали головним чином німці та євреї, рідше – фіни, греки, чехи та поляки, а з країн СНД до Росії в цей період приїздили, зазвичай, етнічні росіяни і російськомовні.

Що стосується західних країн, то ця особливість прямо пояснюється їх імміграційною політикою: для в'їзду до Німеччини потрібно представити документи, що підтверджують німецьке походження прохача, а починаючи з 1996 року – ще й скласти іспит з німецької мови. Польща також спирається у своїй імміграційній політиці на принцип етнічного походження, дозволяючи в'їзд представникам польської діаспори, що проживають в країнах СНД. Вступ до ЄС або орієнтація на зближення з ЄС також створили нові відносини і можливості мобільності населення.

Друга характерна риса сучасної еміграції полягає в тому, що виїжджаючи, конструюючи для себе особливий простір, створюють між ними розвинені мережі особистих та професійних зв'язків.

Підкреслимо, що після того, як громадяни Болгарії та Румунії отримали повний доступ до Європейського ринку праці, кількість робітників, які мігрували до Великобританії, збільшилася з 30 тис. до рекордних 167 тис. осіб, станом на кінець вересня 2014 р., повідомляє The Telegraph.

У найближчі роки роль міжнародної міграції в зміні чисельності та складу населення ЄС-28 ще більше зросте. Згідно з прогнозними розрахунками Євростату (EUROPOP20102), чисельність населення ЄС-27 без міграційного приросту (при нульовому сальдо міграції) почне скорочуватися вже в найближчі роки, а при збереженні міграційного приросту - лише через кілька десятиліть.

Отже, збереження міграційного приросту не тільки забезпечить стійке зростання населення в найближчі десятиліття, а й сприятиме гальмуванню старіння населення і згладжувати вікової структури населення.

Відмітимо, що від'ємне міграційне сальдо – це кількісний показник, який не характеризує якісний склад населення, що виїжджає за кордон, і дає змогу підраховувати міграційні втрати, причому за певний проміжок часу (місяць, квартал, півріччя, рік). Щоб це зробити, використовують математичні методи та соціологічну статистику, вдаючись, звичайно, до інформаційних банків даних. Створення таких банків даних зумовлює

потребу мати інформаційно-аналітичну мережу джерел отримання та постачання звітних матеріалів.

На рис. 2.24 представлена динаміка відносного сальдо міграції населення Болгарії за період 2000-2014 рр.

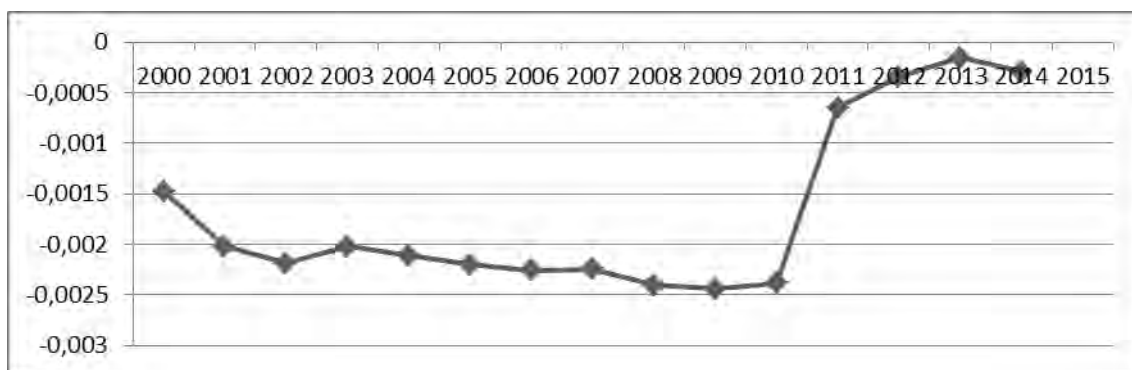

Рис. 2.24. Динаміка відносного сальдо міграції населення Болгарії за період 2000-2014 рр.

Джерело: розраховано автором за даними [122]

В Болгарії спостерігається перехід від від'ємного до нульового сальдо. Останнім часом населення Болгарії щорічно катастрофічно зменшується в середньому на 0,5% або на 60 тис. осіб [57]. Найвищі темпи зменшення населення характерні для Північної Болгарії, де населення зменшується в 7 разів швидше, ніж у південних регіонах країни. Основні причини масштабного зменшення населення Болгарії – низька народжуваність, висока смертність і розбалансованість економічного становища регіонів країни. В країні спостерігаються значні просторові відмінності в рівнях природного приросту населення, що значно впливає на динаміку зменшення загальної чисельності населення.

Криза 2009–2010 рр. зумовила помітний міграційний відтік населення Болгарії, що спричинив зростання від'ємних значень міграційного сальдо й коефіцієнта щорічного міграційного приросту. У наступні роки міграційне сальдо залишалося від'ємним. Так, у 2013 р. міграційне сальдо було порівняно невеликим – -1108 осіб, або -0,16‰. Із Болгарії емігрувало 19,7 тис. осіб, серед яких близько 56% були особи віком від 20 до 39 років.

Відносна частка емігрантів вікової групи 40–59 років становила 21,5% [108]. Водночас у Болгарію в 2013 р. прибуло 18,57 тис. іммігрантів, включаючи болгарських громадян, які повернулися в країну та громадян інших країн. Серед іммігрантів домінували чоловіки (56,5 %) й особи віком від 40 до 39 років (43,3 %).

На рис. 2.25 представлена динаміка відносного сальдо міграції населення Білорусії за період 2000-2014 рр.

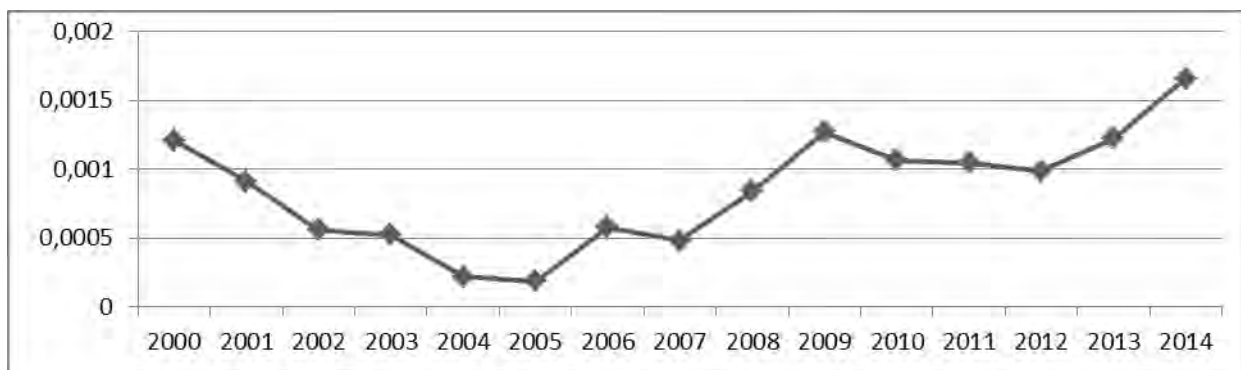

Рис. 2.25. Динаміка відносного сальдо міграції населення Білорусії за період 2000-2014 рр.

Джерело: розраховано автором за даними [122]

В останні роки в демографічній політиці Білорусі все більшого значення набуває міграція. В умовах збереження високої смертності саме міграція стала одним з ключових чинників, які дозволили в 2013 році вперше за останні 20 років переломити тенденцію депопуляції. Крім того, трудова міграція дає змогу Білорусі частково вирішувати проблему дефіциту трудових кадрів у певних галузях.

Згідно з Національною програмою демографічної безпеки Білорусі, до кінця 2015 р. сальдо зовнішньої міграції має збільшитися до 60 000 осіб. У 2013 р. міграційний приріст становив 11 643 осіб, в 2012р. - 9 328 осіб, у 2011р. - 9902 осіб. Тобто за два роки, що залишилися дії програми в країну має приїхати ще на 30 тисяч осіб більше, ніж виїхати з неї. Можливість працевлаштування в країні – важливий фактор для залучення мігрантів. За даними МВС Білорусі, в 2013 році на роботу до країни прибуло понад 18 тисяч іноземних громадян, що в два рази більше в порівнянні з 2012 роком.

Як зазначив заступник начальника управління зовнішньої трудової міграції, біженців та притулку департаменту з громадянства і міграції МВС Білорусі Володимир Маргевіч, це пов'язано зі збільшенням числа інвестиційних проектів, що реалізуються в Білорусі, зокрема, з будівництвом АЕС і об'єктів до чемпіонату світу з хокею 2014 року. Сьогодні в Білорусі працюють переважно громадяни України (7 тис.), Китаю (3 тис.), Туреччини (1,3 тисячі), Литви та Узбекистану (по 1,2 тисячі).

На рис. 2.26 представлена динаміка відносного сальдо міграції населення Чехії за період 2000-2014 рр.

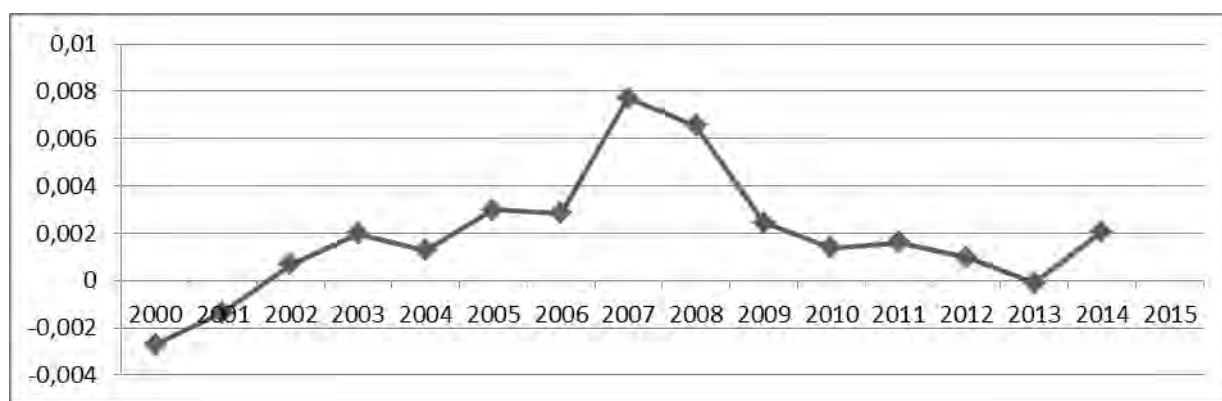

Рис. 2.26. Динаміка відносного сальдо міграції населення Чехії за період 2000-2014 рр.

Джерело: розраховано автором за даними [122]

Приплив мігрантів тісно пов'язаний з економічним розвитком країни. Чехія є найбільш стабільною і процвітаючою країною в Центральній та Східній Європі. ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності становив 27 100 долл. США у 2011 році, що сягає 85% від середнього показника ВВП по ЄС. Весь період існування окремої Чехії спостерігалися також інші сприятливі економічні характеристики, такі як низький рівень безробіття (6% у 2014 році) і низький рівень інфляції (0,9% у 2014 році).

Демографічна ситуація в Чехії істотно ускладнилася через загальне зниження чисельності населення та старіння нації. Як наслідок, відбулося зниження економічної активності чехів. Одночасно погіршилася ситуація на ринку праці: рівень безробіття зростав швидше за збільшення числа вакансій,

істотно змінилася структура зайнятості. Така ситуація на ринку праці призвела до зростання вартості життя. У цих умовах міжнародна трудова міграція швидко знайшла своє місце в ринковій економіці Чехії, а уряд скористався потенційними можливостями мігрантів для збагачення чеської нації та чеського ринку праці. Загальновідомо, що взаємозв'язок між імміграцією та ситуацією на ринку праці доводить, що міграційні потоки насамперед орієнтуються на території економічного піднесення, тобто в ті місця, де рівень безробіття нижчий, і, більше того, у багатьох випадках мігранти самі створюють для себе робочі місця в країні, тим самим позитивно впливаючи на економіку загалом. Отже, активна міграційна політика була оптимальним рішенням уряду Чеської Республіки. Уряд Чехії, орієнтуючись на виконання вимог щодо вступу Чехії до ЄС і розв'язання внутрішніх проблем у країні, виробив міграційну політику, реалізація якої здійснювалась за такими напрямками: здійснення заходів на посилення контролю за міграційними потоками та проведення ефективної боротьби з нелегальною міграцією; здійснення інтеграції мігрантів в чеське суспільство; активна участь у спільних міжнародних зусиллях щодо вдосконалення управління міграційними процесами. Така політика виявилася цілком успішною та дала змогу Чеській Республіці розпочати розв'язання внутрішньодержавних проблем, а відтак стати повноправним членом ЄС.

Співпраця з країнами походження мігрантів (Молдова, Україна і Білорусь) розглядається як найбільш бажана. Вона передбачає збільшення інвестицій в країни Східної Європи, транскордонне співробітництво і відкриття доступу до чеської систем освіти для іноземних студентів. Чеські експерти вважають, що мігранти і потенційні мігранти не мають достатньої інформації про процес міграції і ситуацію в країні призначення. Тому вони рекомендують максимально широко розповсюджувати інформацію про міграцію і пов'язані з нею питання. Конкретні рекомендації чеських експертів для урядів Молдови, Білорусі та України пов'язані зі створенням ефективних комунікаційних каналів для зв'язку з діаспорою.

На рис. 2.27 представлена динаміка відносного сальдо міграції населення Угорщини за період 2000-2014 рр.

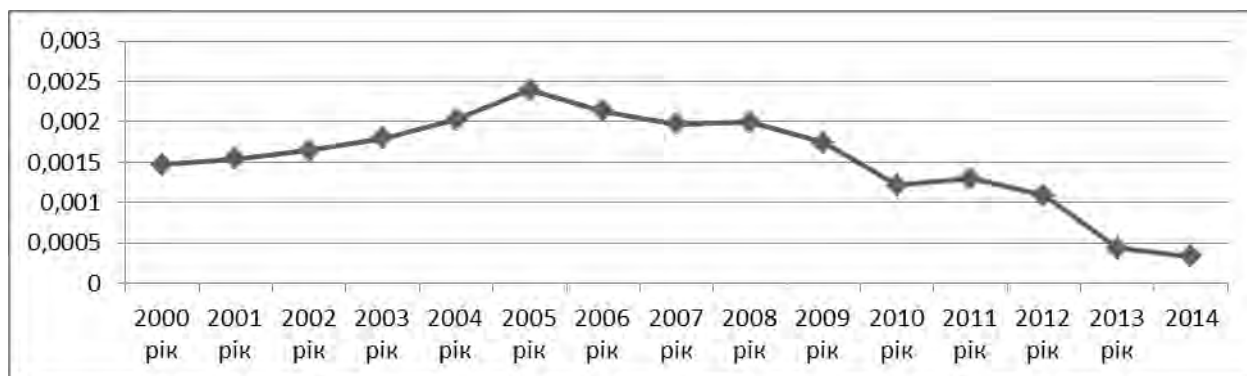

Рис. 2.27. Динаміка відносного сальдо міграції населення Угорщини за період 2000-2014 рр.

Джерело: розраховано автором за даними [122]

Демографічна ситуація в Угорщині характеризується низькою народжуваністю та високою смертністю, що має тенденції до зменшення. В розрізі основних адміністративно-територіальних одиниць населення розміщено нерівномірно, що пов'язано із рівнем соціально-економічного розвитку регіонів. Міграційні процеси характеризуються додатним міграційним сальдо та переважанням відтоку населення з інших міст та сіл до Будапешту.

Вступ Угорщини до ЄС активізував мобільність населення між країнами ЄС і багато громадян ЄС, переважно німці, приїхали до країни. З іншого боку, після зняття обмежень щодо роботи угорських громадян в країнах ЄС (наприклад, у 2004 році у Великобританії, Ірландії та Швеції, у 2007 році в Іспанії та Італії, у 2011 році в Австрії і Німеччині) на тлі загострення світової економічної кризи останніми роками спостерігається зростання еміграції. Питання еміграції поступово стає однією з ключових тем суспільного діалогу в Угорщині. В країні прийнято вважати, що емігранти є молодшими і більш професійно підготовленими, ніж середньостатистичні угорці. Міграційний відтік є особливо високим серед лікарів і медичних

працівників, інженерів, технічних працівників і студентів. Відповідно, обсяги еміграції та імміграції в Угорщині у на початку другого десятилітті XXI століття майже однакові.

У зв'язку з міграційною кризою в Європейському Союзі за останні роки в Угорщині помітно зросла кількість мігрантів. Якщо в період від 2005 до 2012 р. кількість мігрантів не перевищувала 5 тис. осіб, то станом на 2013 р. чисельність осіб, що шукають притулку в Угорщині, зросла до 18 900 осіб, а в наступному році – зросла майже втричі. У вересні 2015 р. угорська влада заявила, що на її території перебуває понад 100 тис. біженців, в основному із Сирії, Афганістану, де останнім часом різко погіршилися умови безпеки, а також із Косова.

На рис. 2.28-2.31 представлена динаміка відносного сальдо міграції населення Польщі, Молдовії, Румунії, Словаччині за період 2000-2014 рр.

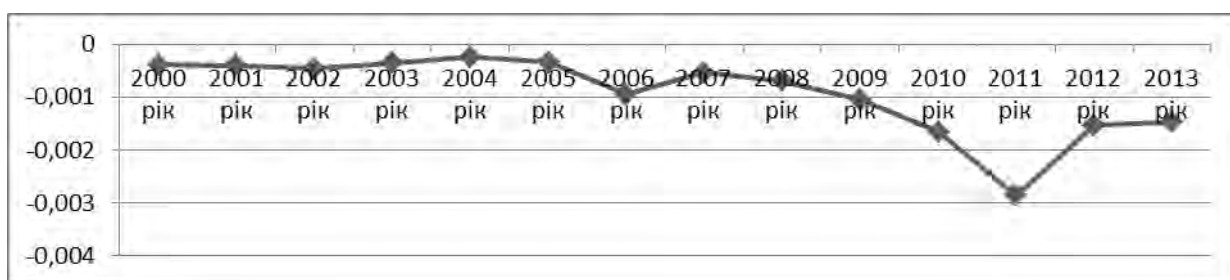

Рис. 2.28. Динаміка відносного сальдо міграції населення Польщі за період 2000-2014 рр.

Джерело: розраховано автором за даними [122]

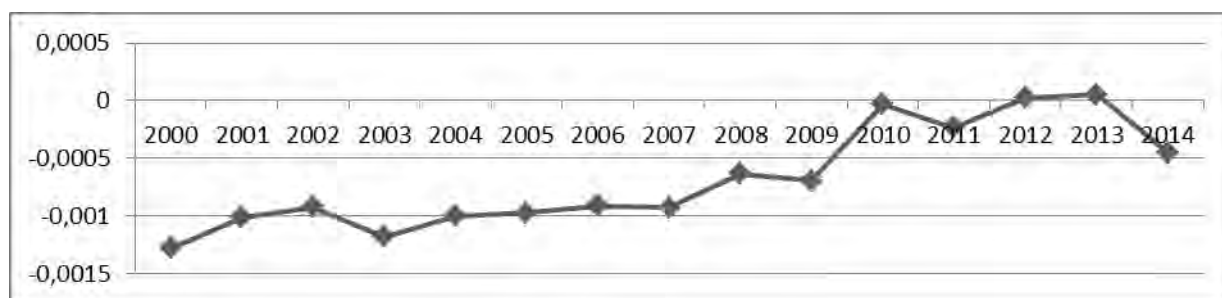

Рис. 2.29. Динаміка відносного сальдо міграції населення Молдови за період 2000-2014 рр.

Джерело: розраховано автором за даними [122]

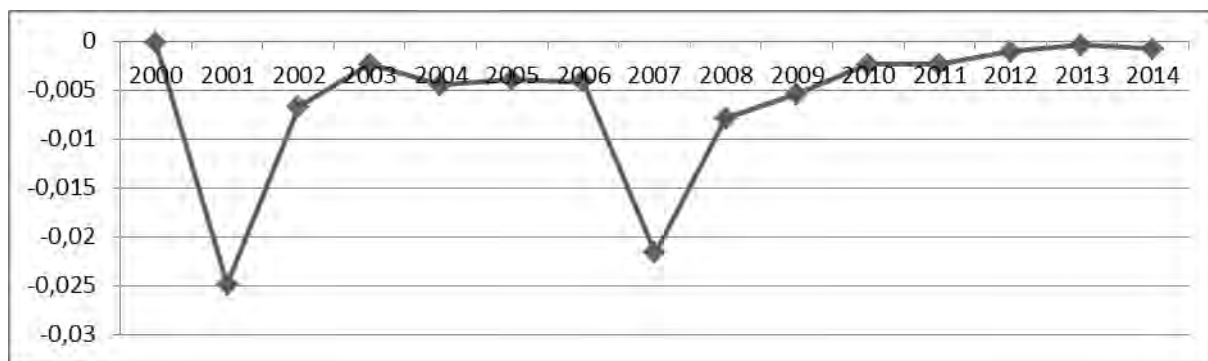

Рис. 2.30. Динаміка відносного сальдо міграції населення Румунії за період 2000-2014 рр.

Джерело: розраховано автором за даними [122]

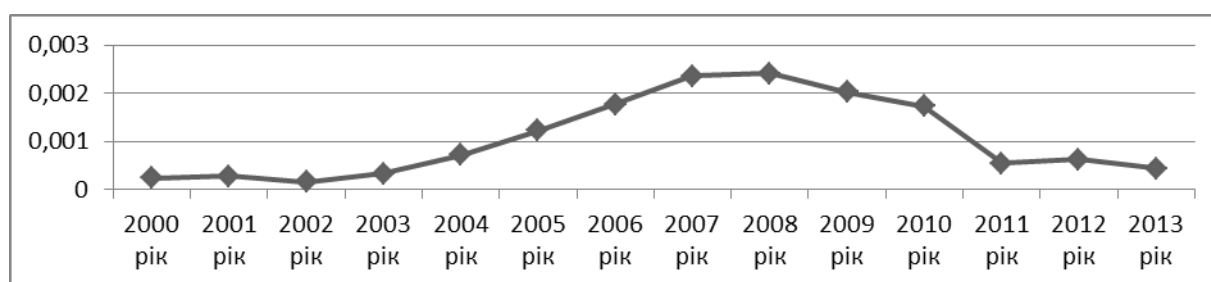

Рис. 2.31. Динаміка відносного сальдо міграції населення Словаччини за період 2000-2014 рр.

Джерело: розраховано автором за даними [122]

Ключові переваги Польщі як країни перебування, що впливають на масштаб, тенденції та джерела притоку мігрантів, є такими:

- 1) зростання привабливості Польщі в результаті економічного розвитку країни, що спостерігається останнім часом;
- 2) збільшення попиту на іноземних працівників в деяких секторах економіки;
- 3) нещодавня лібералізація правил в'їзду і працевлаштування для іноземців,
- 4) зміни в міграційній політиці, спрямовані на спрощення в'їзду бажаних категорій мігрантів, таких як студенти та іноземці польського походження.

Останніми роками Польща демонструє стабільне економічне зростання на тлі потужної світової економічної кризи. Крім того, за рахунок коштів ЄС, інвестицій в об'єкти інфраструктури та іноземних інвестицій привабливість Польщі збільшилася (особливо порівняно з південноєвропейськими країнами, де швидко зростає кількість безробітних на тлі економічної кризи). Зворотна міграція поляків і приплив іноземців з різних (іноді дуже

«екзотичних» країн, як-то Китай, Філіппіни та Індія) стають дедалі більш помітними. Масова еміграція поляків після вступу країни до ЄС, з одного боку, і економічний розвиток, з іншого боку, за короткий проміжок часу призвели до серйозного дефіциту робочої сили і зростання попиту на іноземних працівників.

Найбільш важливим позитивним впливом імміграції з України, на думку польських експертів, є компенсація браку робочої сили, включаючи постачання робочої сили, що має необхідні професійні навички, а також залучення студентів до навчання в освітній системі Польщі.

Єдиною проблемою майбутньої імміграції з України, Білорусі та Молдови до Польщі є відсутність урегульованого статусу у частини мігрантів. Нелегальне перебування або працевлаштування завдає збитків Польщі як країні імміграції (державний бюджет зазнає втрат, адже нелегальні працівники не платять податків) і самим мігрантам.

Українські мігранти за кордоном все більше дивитимуться в бік ЄС, за умови, що Росія продовжуватиме робити своє законодавство більш жорсткішим до них. Оскільки нині Росія посідає перше місце за кількістю трудових мігрантів з України, потенціал припливу до ЄС може зрости. Проте, Польща, безумовно, не є найбажанішою країною призначення для мігрантів, які раніше працювали в Росії, попри те, що рівень зарплат в Польщі вищий. На поведінку мігрантів впливатиме фактор близькості більш заможних країн ЄС і, відповідно, варто говорити про те, що чимало мігрантів розглядатимуть Польщу скоріше як транзитну країну.

Румунія стала країною призначення для незаконних мігрантів, згідно з наявними статистичними даними: кількість іноземців, що законно проживають в країні, зросла, у відсотковому відношенні до чисельності населення в країні (0,27%); основними регіонами, звідки приїжджають іноземці, є Азія, Європа і Африка; основними країнами походження іноземців, що законно проживають в Румунії, є Молдова, Китай, Сербія та

Україна. Разом з тим значні контингенти румунських громадян працюють у країнах «Старого ЄС», зокрема в Італії.

Основним викликом для Словаччини і нових країн-членів ЄС в найближчому майбутньому буде імміграція. Сьогодні стоїть питання не про те, чи відбудеться притік мігрантів, а радше з яких країн вони прибудуть, якщо Словаччина і країни Центральної Європи хочуть зберегти своє економічне зростання і рівень життя населення. Сусідні країни могли б стати найбільш прийнятними «постачальниками» взаємовигідної міграції.

До числа таких країн входять (з точки зору вигоди для Словаччини) Україна, Білорусь і Молдова. Відповідно, стимулювання притоку мігрантів з цих країн є важливим питанням міграційної політики Словаччини. Словаччина поки що не стала однією з традиційних країн призначення для мігрантів. Вона є однією з країн з найнижчою часткою мігрантів на одну особу серед країн-членів ЄС. Проте, протягом 2004-2008 років у відносних термінах Словаччина зазнала один із найбільших приростів кількості мігрантів серед європейських країн.

Основними причинами такого неочікуваного збільшення міграції є стійке економічне зростання протягом останніх двох десятиліть, швидкий приплив прямих іноземних інвестицій і географічна близькість Братислави до Відня. Крім того, міграція відіграє дуже важливу роль у зростанні населення в Словаччині. Якби не додатне сальдо від міжнародної міграції, Словаччина б зіткнулася з проблемою скорочення населення у 2001-2002 роках.

Словаччина сьогодні переживає переломний етап з точки зору міжнародної міграції. Як країна з низьким рівнем імміграції Словаччина зазнала серйозних змін протягом останніх 3-5 років. Збільшення припливу мігрантів до непередбачуваного рівня стало великим викликом для держави. У словацькому суспільстві існує страх, що лібералізація міграційної політики може призвести до зростання рівня безробіття або навіть збільшення злочинності.

Що стосується сучасної Молдови, то вона особливо сильно постраждала від масової трудової міграції. За різними оцінками близько 15-20% населення (з приблизно 3,5 млн. мешканців) на сьогодні перебуває за кордоном. Погіршення економічної та політичної ситуації в Україні негативно позначається на обсягу торгівлі між Молдовою та Україною, а також фінансовому становищі молдован, які заробляють собі на життя дрібною прикордонною торгівлею з Одеською областю. Ці обидва фактори, а також збільшення кількості молдован, які мають румунські паспорти, можуть сприяти збільшенню кількості молдован, які шукають роботу в ЄС.

Вплив економічного фактору на міграцію є цілком зрозумілим. Середньомісячна заробітна плата в Молдові станом на кінець 2013 року складала близько 200 євро (за даними Національного управління статистики), тоді як трудовий мігрант в ЄС може за місяць заробити понад 1000 євро. Таким чином, трудова міграція є дуже ефективним, а іноді і єдиним способом врятувати свою сім'ю від бідності.

Масова еміграція у поєднанні з погіршенням демографічної ситуації в Молдові має дуже сильний негативний вплив на економіку країни. За даними Національного управління статистики частка людей працездатного віку у загальній кількості населення знизилася з 45% до 33% за період з 2003 по 2013 рр. Сьогодні співвідношення населення працездатного віку і пенсіонерів у Молдові є 1,8:1. За оцінками, це співвідношення впаде до рівня 1:1 протягом найближчих п'яти років. Це викличе дуже серйозне навантаження на державний бюджет. Міграція до Росії, ймовірно, зменшиться певною мірою, як через поточну українсько-російську кризу, так і через більш жорстку міграційну політику, яку сьогодні впроваджує Росія.

У довгостроковій перспективі подальша еміграція жителів Молдови буде негативно позначатися на її економіці. Щоб мінімізувати цей негативний вплив Молдова повинна створити умови для ефективного залучення капіталу, накопиченого емігрантами за кордоном.

На рис. 2.32-2.33 представлена динаміка відносного сальдо міграції населення Росії та України за період 2000-2014 рр.

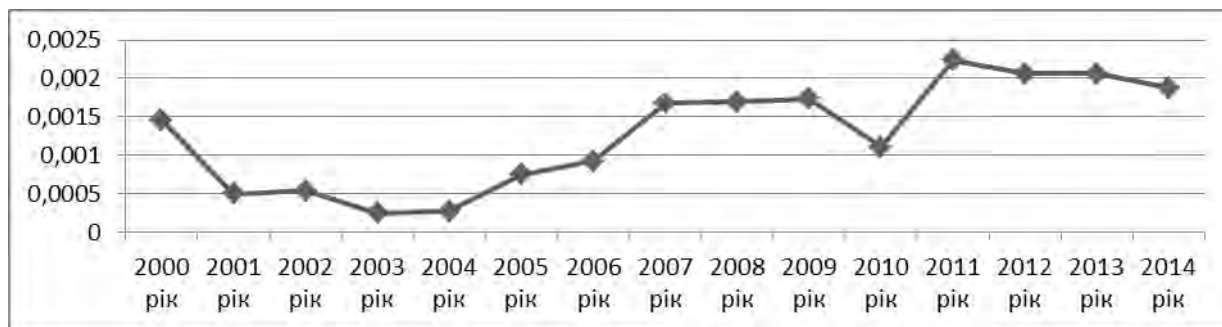

Рис. 2.32. Динаміка відносного сальдо міграції населення Росії за період 2000-2014 рр.

Джерело: розраховано автором за даними [122]

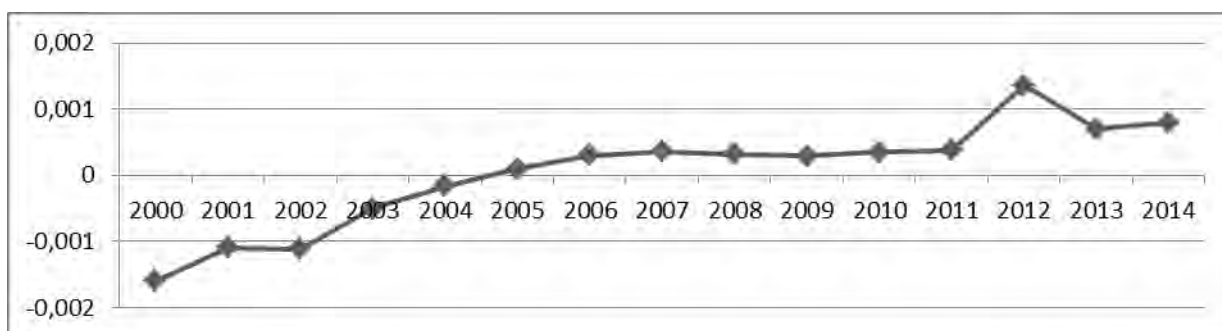

Рис. 2.33. Динаміка відносного сальдо міграції населення України за період 2000-2014 рр.

Джерело: розраховано автором за даними [122]

Сучасний стан розвитку суспільства в Україні характеризується досить високою інтенсивністю міграційних процесів – як внутрішніх, так і зовнішніх. У зовнішній міграції населення України (за даними реєстрації/зняття з реєстрації за місцем проживання), починаючи з 2005 р., спостерігаються переважання кількості прибулих над кількістю вибулих. У 2012 р. значно збільшується кількість прибулих до України за даними реєстрації місця проживання (76,4 тис. осіб) при майже не змінній кількості вибулих, сальдо зовнішньої міграції сягає +61,8 тис. осіб. Щоправда, в дійсності у 2012 р. відбулося не збільшення кількості прибулих, а поліпшення можливостей реєстрації тих, хто приїхав в Україну в попередні роки, внаслідок введення в дію нового Закону України «Про правовий статус

іноземців та осіб без громадянства» [88]. У 2014 р. порівняно з 2013 р. (+31,9 тис. осіб) відбувається зниження міграційного сальдо до +22,6 тис. осіб [108].

З початку конфлікту 2014 р. збільшилася кількість запитів про притулок від українських громадян у країнах ЄС. В січні-червні 2014 року близько 600 українців попросили притулок в Польщі, з яких близько 50 осіб прибули з Криму після його анексії Росією. Можна припустити, що головні напрями міграції для українців не зміняться. Особи зі Сходу та Півдня України, ймовірно, мігруватимуть переважно в Росію, тоді як із Заходу України надаватимуть перевагу країнам ЄС.

Зауважимо, що в регіоні Східної Європи триває активна робота з реалізації проектів та програм ЄС "Транскордонне співробітництво" (*"Польща–Білорусь–Україна"*, *"Угорщина–Словаччина–Румунія–Україна"*, *"Румунія–Молдова–Україна"*), "Східне партнерство" та "Бюджетна підтримка".

Представимо імміграційну політику країн Східної Європи більш деталізовано. Згідно таблиці 2.7, більшість країн Східної Європи оцінює рівень імміграції як задовільний, окрім Болгарії, Росії та Словаччини, які оцінюють рівень імміграції як низький. Більшість із зазначених країн орієнтовані на підвищення імміграційних потоків, окрім таких країн як Чехія, Угорщина, Молдова та Румунія, які орієнтуються на підтримку імміграційних потоків на незмінному рівні. Щодо політики висококваліфікованих працівників лише три країни Східної Європи орієнтовані на підтримку незмінного рівня імміграції: Чехія, Молдова та Україна, на противагу іншим країнам, які сприяють підвищенню рівня імміграції висококваліфікованих працівників. Сприяють інтенсифікації імміграції з метою возз'єднання сім'ї наступні країни: Білорусь, Угорщина, Польща. Більшість країн (Болгарія, Чехія, Молдова, Румунія, Словаччина, Україна) реалізують підтримку на незмінному рівні імміграції з метою возз'єднання сім'ї, і лише Росія проводить політику невтручання. Політику інтеграції іммігрантів реалізують без винятку всі країни Східної Європи.

Політику натуралізації (отримання громадянства) реалізують всі зазначені країни, окрім Молдови, яка передбачає обмеження у питання надання громадянства.

Таблиця 2.7

Імміграційна політика країн Східної Європи на 2011 рік

Країна	Сприйняття імміграції (рівень)	Імміграційна політика	Політика щодо висококваліфікованих працівників	Політика воз'єднання сім'ї	Політика інтеграції	Політика натуралізації
Білорусь	задовільний	підвищення	підвищення	підвищення	так	так
Болгарія	низький	підвищення	підвищення	підтримка	так	так
Чехія	задовільний	підтримка	підтримка	підтримка	так	так
Угорщина	задовільний	підтримка	підвищення	підвищення	так	так
Польща	задовільний	підвищення	підвищення	підвищення	так	так
Молдова	задовільний	підтримка	підтримка	підтримка	так	обмежена
Румунія	задовільний	підтримка	підвищення	підтримка	так	так
Росія	низький	підвищення	підвищення	невтручання	так	так
Словаччина	низький	підвищення	підвищення	підтримка	так	так
Україна	задовільний	підвищення	підтримка	підтримка	так	так

Джерело: [136]

Представимо також еміграційну політику країн Східної Європи (табл. 2.8). Більшість країн Східної Європи оцінює рівень еміграції як високий і лише Чехія та Угорщина оцінюють рівень еміграції як задовільний. На противагу оцінці еміграційних процесів країнами Східної Європи, їх еміграційна політика досить сильно варіює: від підтримки на незмінному рівні у Румунії; до політики невторчання у більшості країн Східної Європи (Чехія, Угорщина, Польща, Росія, Словаччина) і до політики зниження еміграції (Білорусь, Болгарія, Молдова, Україна). Політика заохочення повернення емігрантів на батьківщину реалізується у всіх зазначених країнах, окрім Чехії. Політика заохочення інвестицій з діаспори представлена у всіх країнах Східної Європи.

Нагадаємо, що в дослідженні Департаменту з економічних і соціальних питань ООН (відділ народонаселення) ООН (див. п. 1.3, рис. 1.10) були виділені шість груп інструментів щодо залучення інвестицій діаспори. Серед цих інструментів в країнах Східної Європи використовувані інструменти залучення інвестицій діаспори, тільки у Румунії (інструмент преференційного режиму у наданні кредиту) та в Україні (інструмент зменшення митних формальностей і тарифів на товари, що реалізуються компаніями діаспори) були реалізовані зазначені інструменти. Всі інші країни впроваджували інструменти залучення інвестицій діаспори, відмінні від представлених на рис. 1.10.

Таблиця 2.8

Еміграційна політика країн Східної Європи на 2011 рік

Країна	Сприйняття еміграції (рівень)	Еміграційна політика	Політика заохочення повернення емігрантів на батьківщину	Політика заохочення інвестицій з діаспори
Білорусь	високий	зниження	так	так
Болгарія	високий	зниження	так	так
Чехія	задовільний	невтручання	ні	так
Угорщина	задовільний	невтручання	так	так
Польща	високий	невтручання	так	так
Молдова	високий	зниження	так	так
Румунія	високий	підтримка	так	так *
Росія	високий	невтручання	так	так
Словаччина	високий	невтручання	так	так
Україна	високий	зниження	так	так**

* інструмент (3) преференційний режим в наданні кредиту;

**інструмент (2) зменшення митних формальностей і тарифів на товари, що реалізуються компаніями діаспори.

Джерело: [136]

2.3. Аналіз міграційних процесів в контексті соціально-економічного розвитку України

Міграційні процеси завжди відігравали визначну роль у демографічному розвитку України. З початку періоду незалежності постійні внутрішні міграції в нашій країні в основному відбувалися між містами: 40% – переважно з малих міст у великі, 30% припадало на переселення з села в місто, 15% – з міста в сільську місцевість і тільки 10% – між селами. 70% усіх цих мігрантів переселялися в межах своїх областей.

У середині 1990-х ця загальна тенденція дещо порушилася через невизначеність з умовами проживання у містах у період економічної кризи. Проте пізніше вона відновилася.

Незначні міжобласні потоки мігрантів в основному спрямовуються із західного регіону до східних та південних областей. Частину з них в минулому становили організовані мігранти, переселення яких стимулювала держава. Найбільше додатне сальдо міжрегіональних міграцій в кінці XX – на початку XXI ст. було характерне для Києва.

Маятникові міграції, як правило, здійснюються у великі міста з сіл і малих міст. На території України сформувалися два великі райони інтенсивних маятникових трудових міграцій: східний (Донецька і Луганська області) та західний (Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька, Закарпатська). Цьому сприяли густа сітка транспортних шляхів у них, а також високий рівень розвитку індустрії на Донбасі та велика густота сільського населення у західних областях.

Причини постійних і маятникових міграцій в основному економічні та навчальні, що спричиняли соціальну мобільність. Передусім, люди їхали у пошуках роботи, кращих умов життя. Тоталітарна держава цілеспрямовано недооцінювала сільськогосподарську працю, залишала селян безправними заручниками колгоспної системи. Тоді як у місті дешево можна було

купувати продукти харчування, вироблені селянами, а також отримувати безкоштовно житло, більшу зарплату та інше.

Еміграція з українських земель має давню історію. Частково інтенсивні потоки емігрантів пов'язані з поразками у визвольних змаганнях народу за свою державність або з примусовими виселеннями, що здійснювали колонізатори. Чисельна добровільна еміграція з економічних мотивів відбувалася із західних районів України наприкінці XIX – на початку XX століття до Канади та США, а із східних – в Сибір і на Далекий Схід Росії.

Три наступні хвилі еміграції мали переважно політичний характер. Вони пройшли після знищення більшовицьким режимом УНР, встановлення радянської влади у Західній Україні, а також знищення Української повстанської армії (кінець 40-х – початок 50-х років XX ст.). Четверта (значно менша за розміром) хвиля стосується виселення так званих дисидентів (людей, що відкрито виступали проти комуністичного режиму у 1960-70-і роки).

Окрім того з середини 50-х до 80-х років XX ст. значна еміграція відбувалася з економічних мотивів. Тисячі молодих людей їхали на освоєння цілих земель у Казахстан, на спорудження новобудов у Сибір, на Урал.

Спостерігалася етнічна еміграція єврейського населення. У середині 1990-х років зросла еміграція з України до Росії та західних країн.

В результаті еміграційних процесів сформувалася українська діаспора, яку умовно поділяють на західну та східну. Східною діаспорою називають українське населення колишніх республік СРСР. Загальна чисельність їх тут перед розпадом СРСР становила близько 7 млн. осіб. З них майже 4,3 млн. проживали в Росії (найбільше на Кубані, в Сибіру, Далекому Сході, Москві). Близько 900 тис. становило українське населення в Казахстані, 600 тис. — у Молдові. Після проголошення незалежності частина цих людей повернулася до України.

В нових геополітичних обставинах початку 1990-х років обсяги міграцій істотно зросли. Україна, яка по-суті знаходиться в центрі міграційних

переміщень зі Сходу на Захід, стала відігравати роль транзитної зони на шляху до країн Західної Європи. В першому десятилітті ХХІ століття після вжиття Державною прикордонною службою України заходів щодо протидії нелегальній міграції роль України як країни транзиту значно зменшилася.

Тенденції міграційних процесів в Україні формуються під впливом соціально-економічних обставин. 2013-2016 рр. були дуже складними для української економіки. Відбулося зниження ВВП, промислового виробництва, за винятком деяких галузей. Найбільший спад демонструють машинобудівна і металургійна галузі. Лише з 2016 р. почалося повільне покращення ситуації.

Скорочення прямих іноземних інвестицій, нестабільний зовнішній попит, істотне зниження капітальних інвестицій дозволять у найближчі роки розраховувати лише на внутрішній попит, потенціал якого в порівнянні з попередніми роками, набагато слабкіший. Несприятливі умови ведення бізнесу та низька платоспроможність населення ведуть до скорочення числа західних компаній на ринку і нереалізації інвестиційного потенціалу в Україні.

Баланс поточного рахунку стабільно перебуває в негативній зоні. Загальний внутрішній і зовнішній державний борг України зберігає тенденцію до збільшення. Дефіцит поточного рахунку платіжного балансу України ще в 2013 році, тобто до початку погіршення економічної ситуації 2014-2015 рр. становив близько 13 млрд. дол. США. Потреба економіки України в зовнішньому фінансуванні залишається на високому рівні.

На рис. 2.34 представлена динаміка споживчих витрат, валового накопичення, експорту та імпорту товарів та послуг України за період 2006-2013 рр., що має негативну тенденцію. Тут і далі аналіз переважно обмежено 2013 р., оскільки після анексії Криму та початку бойових дій на Донбасі якість збору даних державної статистики України, на жаль, різко зменшилася.

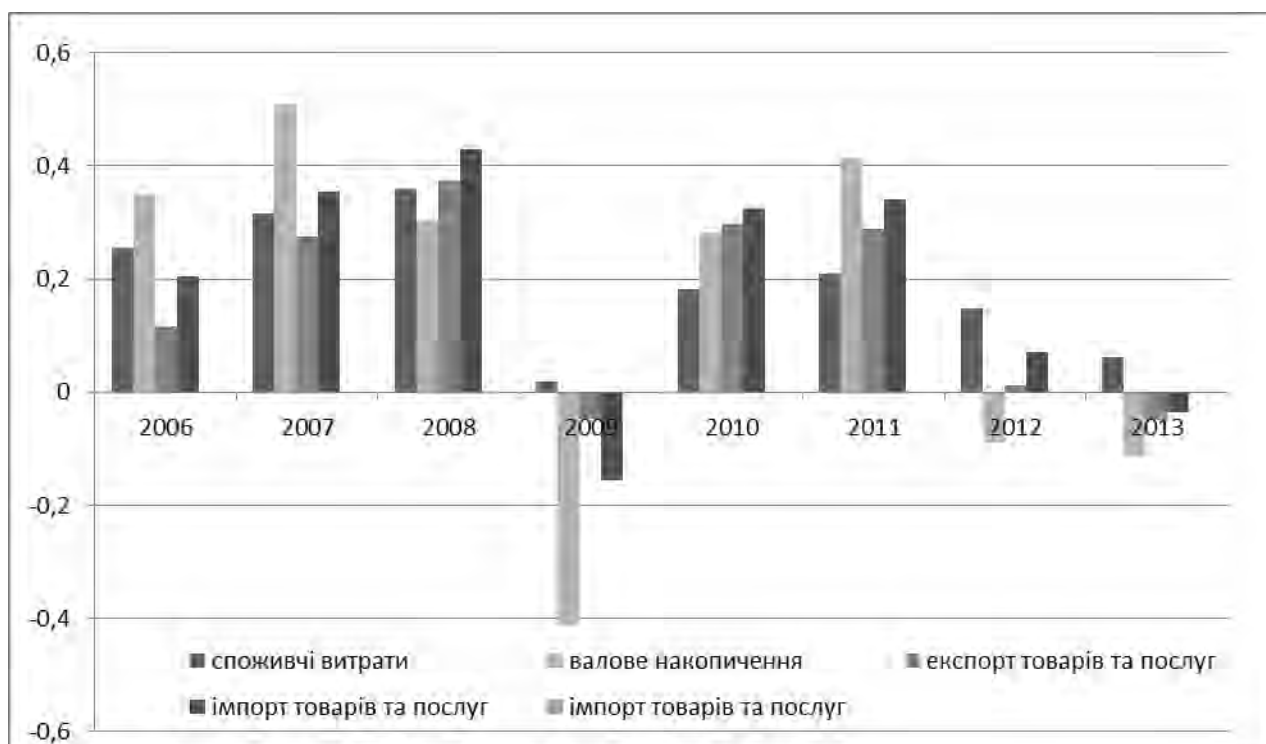

Рис.2.34. Динаміка споживчих витрат, валового накопичення, експорту та імпорту товарів та послуг за період 2006-2013 рр.

Джерело: [56]

Отже, після поживавлення економічного розвитку у 2010-2011 рр. після проходження піку світової фінансово-економічної кризи, з 2012 р. відбулося помітне погіршення макроекономічних показників (зрозуміло, що криза 2014-2015 рр. ще сильніше погіршила економічну ситуацію). Металургія як найбільший експортний сегмент (частка – 27%), скоротилася у 2013 р. на 13% після зростання на 28% в 2012 році. Основними причинами падіння стали зменшення ціни на продукцію і зменшення зовнішнього попиту. На зовнішніх ринках попит залишається нестабільним, що не дає змогу Україні збільшити експорт більш ніж на 2-3%.

У загальній структурі промислового виробництва падіння продажів металів було частково компенсоване зростанням виробництва та експорту продовольчої групи товарів на 41%. Частка експорту продовольчої групи збільшилася в 2012 році з 17% до 25%. Так відбивається зростання світового попиту і цін на продовольство. Ця тенденція зберіглася і в 2013 році.

Зовнішній ринок дає мало перспектив. У 2013 році, як і в 2012, Україна розраховувала на внутрішній попит щодо продукції промислового виробництва. На формування внутрішнього попиту більше впливала динаміка реальних заробітних плат і роздрібного товарообігу. Цей показник має стійку тенденцію до зниження як в 2012 році, так і в 2013 році.

Для проведення макроекономічної політики важливе значення має оцінка макроекономічних показників, що характеризують стан економіки в цілому [97, с. 10-11]. Розглянемо дослідження динаміки основних макроекономічних показників України з прогнозом до 2017 р. В таблиці 2.9 наведена динаміка номінального і реального ВВП за період з 2007-2015 рр. з прогнозом до 2017 рр. [176]

Таблиця 2.9

Динаміка номінального і реального ВВП за період з 2007-2015 рр. з прогнозом до 2017 рр.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2017
Номінальний ВВП (млрд.дол. США)	143	180	113	138	163	175	178	135	144	182
ВВП на душу населення (дол. США)	3,07	3,886	2,454	2,99	3,562	3,82	3,91	2,98	3,19	4,079
Реальне зростання ВВП (%)	7,6	2,3	14,8	4,2	5,1	0,3	0,0	7,0	0,0	4,0
Реальний ВВП зростання на душу населення (%)	8,2	2,9	14,3	4,6	5,5	0,6	0,1	6,6	0,5	4,5

Джерело: [147]

З табл. 2.9 видно, що ВВП на душу населення скоротився на 7% в 2014 році і за прогнозом відновиться у 2017 р. на рівні 2013 р. Також різке коливання темпу зростання ВВП в кризовому і посткризовому періоді 2007-2010 рр. змінюється до коливань з меншою амплітудою.

В табл. 2.10 [176] представлено основні показники динаміки державного боргу за період з 2007-2015 рр. з прогнозом до 2017 рр.

Таблиця 2.10

Основні показники динаміки державного боргу за період з 2007-2015 рр. з прогнозом до 2017 рр.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2017
Зміна загально-го державного боргу / ВВП (%)	1.1	10.6	14.1	10.5	3.1	3.0	4.7	20.8	7.5	1.0
Платіжний ба-ланс / ВВП (%)	(2.0)	(3.2)	(8.7)	(7.0)	(4.1)	(6.6)	(6.7)	(11.0)	(7.5)	(4.0)
Державний борг / ВВП (%)	12.3	20.0	34.8	39.5	36.3	36.5	40.2	60.1	62.7	58.7
Чистий держав-ний борг / ВВП (%)	10.1	18.6	33.8	37.2	35.1	36.0	39.6	59.7	62.3	58.3

Джерело: [154]

Як бачимо, державний борг в Україні різко зріс з 2014 р. і продовжує зростання. Стосовно фінансування загального дефіциту державного бюджету, то за оцінками уряду воно складатиме не менше 2% ВВП.

В той же час витрати органів державного управління по відношенню до доходів зросли у 2014 р. майже в 2 рази по відношенню 2013 р.

В табл. 2.11 представлено основні урядові витрати та динаміку індексу споживчих цін за період з 2007-2015 рр. з прогнозом до 2017 рр. [176].

Таблиця 2.11

Основні урядові витрати та динаміка індексу споживчих цін за період з 2007-2015рр. з прогнозом до 2017 рр.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2017
Витрати органів державного управління / доходи (%)	1.2	1.2	2.7	3.4	4.6	4.3	5.7	9.8	13.1	14.4
Витрати уряд. сектору / ВВП (%)	61.4	79.5	80.3	67.9	62.8	59.7	65.3	63.8	62.7	64.2
Зростання індексу споживчих цін (%)	12.8	25.2	15.9	9.4	8.0	0.6	0.3	15.0	8.0	6.0
Залові зовнішні фінансові потреби/Надходжень за рахунком поточних рахунків (%)	116.0	120.3	123.9	125.7	130.4	134.8	147.3	151.5	155.8	152.8

Джерело: [158]

Спостерігається позитивна динаміка, окрім витрат урядового сектору по відношенню до ВВП, яка зростала до 2009 р. потім спадала до 2012 р., потім знову має тенденцію до зростання.

Основна динаміка показників відносно сальдо рахунку поточних операцій за період з 2007-2015 рр. з прогнозом до 2017 рр. представлена в табл. 2.12 [176]. Як бачимо, баланс поточного рахунку стабільно перебуває в негативній зоні.

Таблиця 2.12

Основна динаміка показників відносно сальдо рахунку поточних операцій за період з 2007-2015рр. з прогнозом до 2017 рр.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2017
Сальдо рахунку поточних операцій /ВВП(%)Current ac-count balance/GDP	(3.7)	(7.1)	(1.5)	(2.2)	(6.3)	(8.2)	(9.2)	(2.8)	(4.6)	(5.9)
Сальдо рахунку по-точних операцій/ Надходжень за рахунком поточних рахунків (%) Current account balance /CARs (%)	(7.3)	(13.4)	(2.8)	(3.9)	(10.3)	(14.1)	(16.8)	(4.1)	(6.7)	(8.6)
чистий зовнішній борг /Надходжень за рахунком поточних рахунків (%)	52.4	60.4	100.5	84.6	76.1	85.9	104.1	121.7	120.1	107.2
Чисті зовнішні зобов'язання / Надходжень за рахунком поточних рахунків (%)	37.2	43.1	64.5	49.7	48.4	58.7	78.4	91.2	93.0	88.3

Джерело: [157]

Дефіцит рахунку поточних операцій очікується, до різкого зниження, до 3% ВВП в 2014 році зі зростанням за прогнозом у 2017 р. до 6% (рівень 2011 р.). Фактори, що сприяють такому зниженню – це перш за все значне скорочення імпорту.

Дефіцит поточного рахунку платіжного балансу України в 2013 році був близько 13 млрд. доларів, і зріс протягом 2014 р. Потреба економіки України в зовнішньому фінансуванні залишається на високому рівні.

В таблиці 2.13 представлені ключові фактори рейтингу України, які визначені агентством Standard & Poor's [53].

Таблиця 2.13

Ключові фактори рейтингу України, які визначені агентством S&P

Фактори	Рівень
Інституційні та ефективність управління	Слабкий
Економічна структура і зростання	Слабкий
Зовнішня ліквідність та міжнародна інвестиційна позиція	Слабкий
Фінансова гнучкість і продуктивність	Слабкий
Боргове навантаження	Нейтральний
Гнучкість грошово-кредитної політики	Слабкий

Джерело: [157]

Таким чином, інвестиційний клімат в Україні залишає бажати кращого.

Розглянемо динаміку загальної чисельності населення в Україні за статтю за 1990-2013 рр., яка, як показано на рис. 2.35, має тенденцію до спадання.

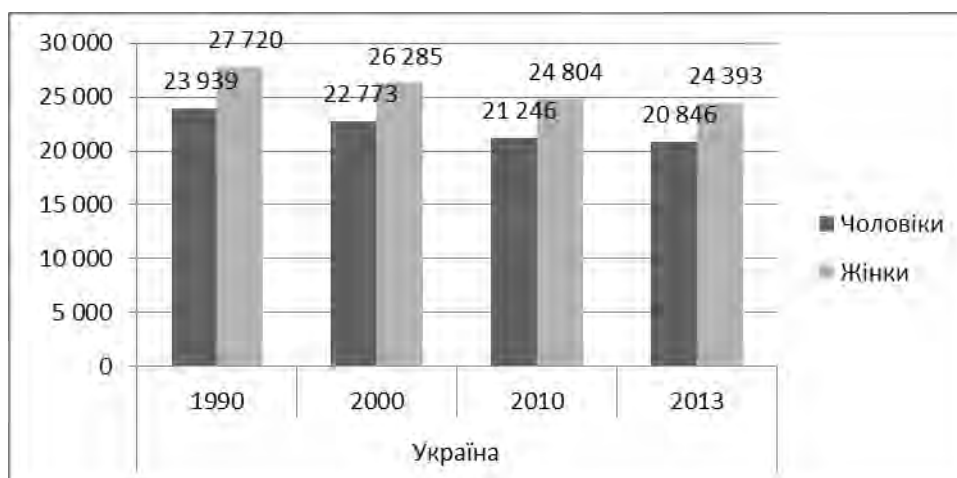

Рис.2.35. Динаміка загальної чисельності населення в Україні за статтю за 1990-2013рр. (тисяч осіб)

Джерело: [150]

Динаміка прогнозованих змін в чисельності населення, річних темпів природного приросту на 1000 осіб та показника чистої міграції на 1000 осіб для України представлена в табл. 2.14. Відповідні прогнозні розрахунки були здійснені міжнародними експертами Світового Банку.

Таблиця 2.14

Прогнозовані зміни в загальній чисельності населення України

	2015-20	2025-30	2035-40	2045-50
Загальна чисельність населення на кінець періоду	43 164	39 842	36 554	33 658
Зміна чисельності населення за період	-1482	-1718	-1581	-1426
Річні темпи природного приросту на 1000 осіб	-6,57	-8,25	-8,25	-8,07
Показник чистої міграції на 1000 осіб	-0,18	-0,20	-0,21	-0,23

Джерело: [175]

Як видно з табл. 2.14 до 2050 р. очікується скорочення населення України майже на 10 млн. осіб. В Україні показник чистої міграції, як очікується, буде від'ємним.

Динаміка прогнозованих змін в працездатному віці (згідно з віковим діапазоном, прийнятим для міжнародних оцінок – 15-64 років) населення на 1000 осіб для України представлена в табл. 2.15. Як бачимо, в Україні очікується стабільне зменшення чисельності представників відповідної вікової групи.

Таблиця 2.15

**Прогнозовані зміни в працездатному віці (15-64 років) населення
середній варіант(на 1000 осіб) в Україні**

2015-20	2025-30	2035-40	2045-50
-2401	-1324	-1268	-1719

Джерело: [150]

Результати демографічного прогнозу, розробленого фахівцями Інституту демографії та соціальних досліджень, також показують, що в Україні спостерігатиметься постійний демографічний спад. Тому питання ефективної міграційної політики, за рахунок якої можна б було компенсувати даний негативний аспект на сьогодні є досить актуальне для України. У період між 1991 і 2012 роками загальна чисельність населення скоротилася більш ніж на 7 млн. осіб внаслідок різкого зниження народжуваності і

негативного сальдо міграції. У дослідженні стверджується, що дана тенденція зберігатиметься, а загальна чисельність населення скоротиться ще на 10 млн. до 2050 року. Крім того, до 2050 року, за прогнозами, майже половина населення матиме вік понад 45 років. Частка осіб віком 60 років і більше збільшиться до 2050 року в 1,5 разу, а осіб віком 80 років і більше за цей же період збільшиться в 3,4 рази [54].

На рис. 2.36 представлена динаміка чисельності осіб, які народилися за межами України у відсотках від загальної чисельності населення України за статтю за 1990-2013 рр. Після падіння порівняно з кінцем XX ст. їх чисельність поступово стабілізувалася. Більшість цих мігрантів – народжені в інших республіках СРСР за радянських часів, значна частина прибули в Україну як внутрішні мігранти в період існування СРСР.

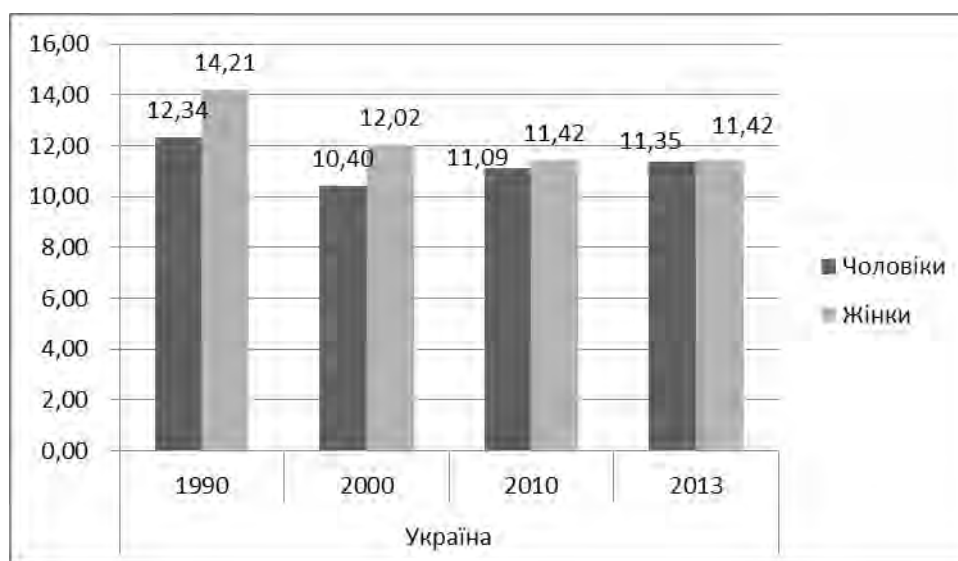

Рис.2.36. Динаміка чисельності міжнародних мігрантів (осіб, які народилися за межами України) у відсотках від загальної чисельності населення в Україні за статтю за 1990-2013 рр.

Джерело: [177]

Відповіддю на негативні тенденції економічного розвитку стало становлення і функціонування масштабних потоків зовнішньої трудової міграції. Цей процес в існуючих реаліях має більше позитивних наслідків для

України, ніж негативних, і є свого роду запобіжником досягнення надмірної регіональної міграційної асиметрії в країні. Згідно з результатами дослідження, проведеного у 2012 році Державною службою статистики України та Інститутом демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, за період 2010-2012 років 1,2 млн. українців (3,4% населення у віці від 15 до 70 років) працювали чи шукали роботу за кордоном. При цьому основними сферами працевлаштування стали: будівництво (46%), домашній догляд (18%), сільськогосподарський сектор (11%), оптова та роздрібна торгівля (9%), промисловість (4%), готельний та ресторанний сектор (4%), транспортний сектор (4%), інші види робіт (4%) [17].

Більшість українців виїзджали до сусідніх країн - Росія (43% мігрантів), Польща (14%), Угорщина (2%), а також до ряду європейських країн (Чехія (13%), Італія (13%), Іспанія (5%), Португалія (2%), та інші країни (8%) [17].

Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні за фінансової підтримки уряду Канади реалізувало проект **«Дослідження та діалог щодо політики у сфері міграції та грошових переказів в Україні»** (2016 рік), в якому представлені аналітичні дані, що отримані в результаті проведення комплексного опитування українських трудових мігрантів і домогосподарств в Україні у 2014-2015 роках [19, с. 20]. Зупинимось детальніше на аналізі результатів цього дослідження трудової міграції як найсвіжішого.

Основна мета проекту полягала у сприянні уряду України в розробленні політики, яка б ефективно використовувала зв'язок між міграцією та розвитком [19, с. 20]. Даний проект акцентує увагу на тому, що не тільки фінансові потоки від трудових мігрантів до їхніх громад на батьківщині лежать в основі зв'язку між міграцією й розвитком, а й весь комплекс фінансового, людського та соціального міграційного капіталу має реальний потенціал суттєво вплинути на економічний і соціальний розвиток України [19, с. 20].

Обсяг міжнародної трудової міграції в Україні на 2015 рік становив за результатами дослідження МОМ 688000 осіб, у т.ч. 423800 довгострокових (міграція не менше 1 року) і 264400 короткострокових трудових мігрантів (рис. 2.37). Окрім того, близько 310000 осіб висловили намір мігрувати в найближчі 12 місяців, що становить близько 45% від поточного обсягу. В Україні внутрішня мобільність населення вдвічі більша, ніж кількість зовнішніх трудових мігрантів (1643000 осіб). Загальний обсяг внутрішньої міграції в 2014 році становив 9% від економічно активного населення в Україні. Очікується, що річні темпи внутрішньої мобільності у 2015-2016 роках зростуть приблизно на 50% [19, с.11]. Обсяги міграцій за даними цього обстеження є меншими порівняно з даними опитування Держстату та ІДСД ім. М.В.Птухи НАНУ, вочевидь це пов'язано зі зменшенням рівня відвертості респондентів в кризових умовах.

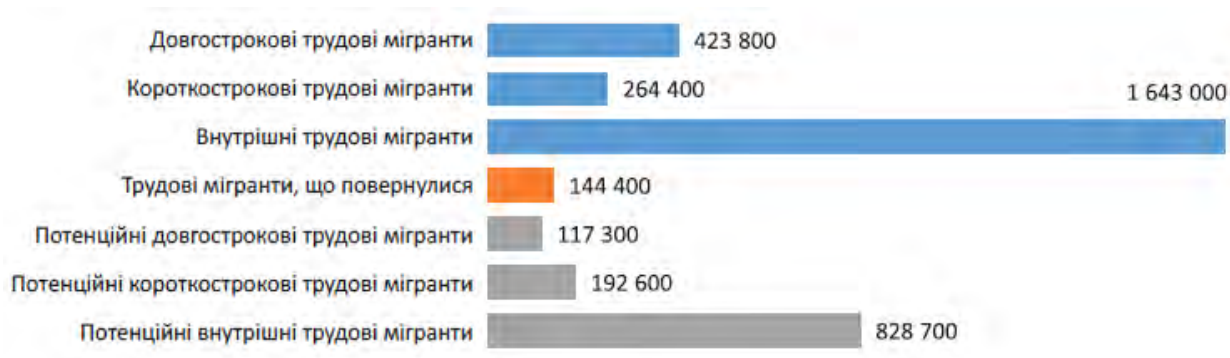

Рис. 2.37 Оцінка кількості різних категорій мігрантів в Україні на 2014-2015 роки

Джерело: [19, с. 30]

Якщо проаналізувати мету перебування за кордоном мігрантів з України у 2014-2015 роках, то робота обумовлює поїздки 87,9% мігрантів, навчання 5,3%, возз'єднання родини (3,8%). Найменший відсоток припадає на вимушену міграцію (0,5%) та інш (рис. 2.38).

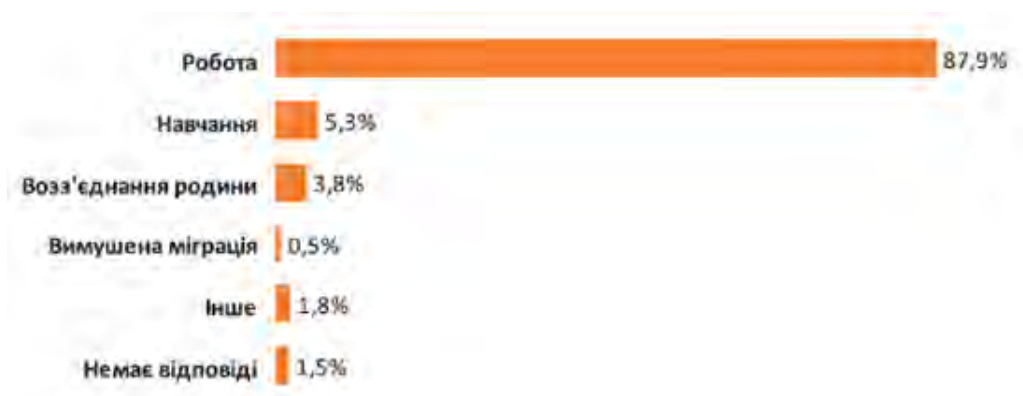

Рис. 2.38. Мета перебування за кордоном мігрантів з України на 2014-2015 роки

Джерело: [19, с. 32]

На відміну від короткострокової трудової міграції, де основною країною призначення є Російська Федерація, довгострокові міграційні потоки спрямовані на чотири основні напрями, такі як Польща, Російська Федерація, Чехія та Італія. Українські трудові мігранти, які вибирають Польщу і Російську Федерацію, роблять це, в першу чергу, через великі ринки праці в цих країнах, відносну свободу пересування, низьку загальну вартість міграції, історичні зв'язки, існування у цих країнах мережі трудових мігрантів, друзів і родичів, а також через соціально-культурну близькість [19, с.32].

У період з 2000 по 2009 роки відбувалося помітне зростання кількості українських трудових мігрантів до країн ЄС, від близько 59% до 86% всіх трудових мігрантів. З 2010 року ця тенденція частково змінилася у протилежному напрямку. У той же час, цікаво відзначити зниження міграції до інших країн, таких як США, Канада, Австралія, ОАЕ тощо у період з 2000 по 2014 роки, порівнюючи з періодом до 2000 року (рис. 2.39).

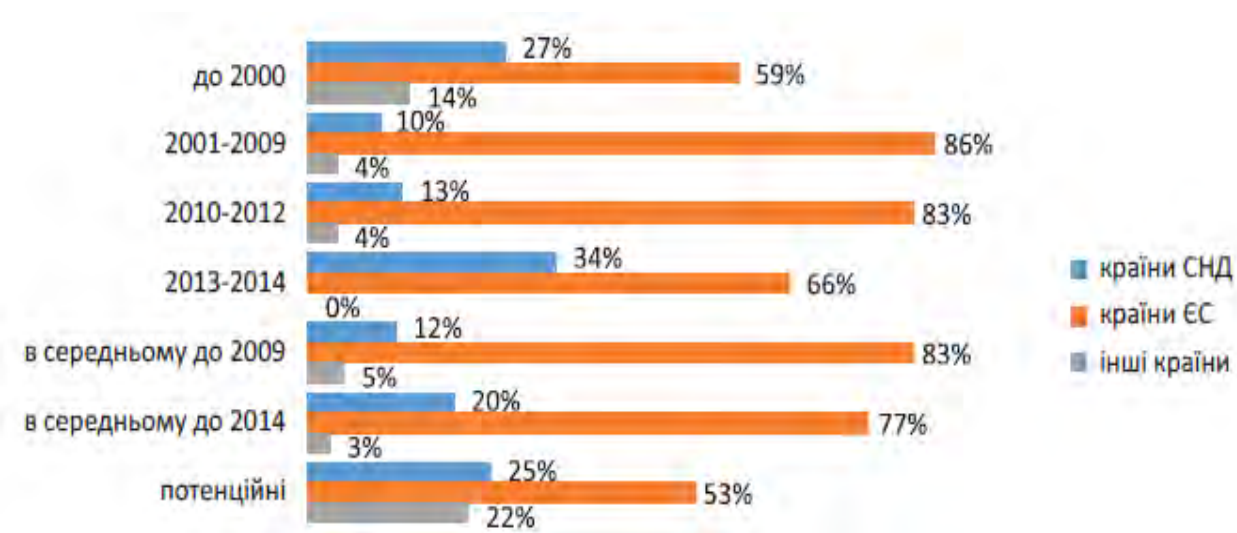

Рис. 2.39 Динаміка співвідношення довгострокових трудових мігрантів з України за основними регіонами призначення 2014-2015 роки

Джерело: [19, с. 33]

Приблизно 25400 українських громадян отримують освіту за кордоном (рис. 2.40). Міжнародні студенти, так само як трудові мігранти, демонструють відсутність гендерного балансу, а саме, кількість чоловіків переважає кількість жінок у співвідношенні 2 до 1 [19, с. 34].

З погляду регіонального розподілу, на відміну від тенденцій трудової міграції, міжнародні студенти більш рівномірно розподілені між п'ятьма регіонами України. Тим не менше, західний регіон продовжує переважати за кількістю студентів, а саме 35% усіх студентів походять з цього регіону. Три чверті цієї категорії – у віці 18-29 років, і решта 21% – у віці від 30 до 44 років. Такий розподіл можна пояснити тим, що українці виїжджають за кордон для отримання університетських та наукових ступенів або з метою підвищення своєї кваліфікації [19, с. 34].

Рис. 2.40 Міграція з України до інших країн світу з метою отримання освіти

Джерело: [19, с. 35]

Згідно з результатами опитування домогосподарств, приблизно 18200 осіб виїхали з країни в 2014 році із метою возз'єднання родини, що становило 4,2% всіх довгострокових трудових мігрантів [19, с. 34]. За отриманими даними один із 10 українців, які виїхали за кордон для возз'єднання сім'ї, був у віці 45 років і старші. Це може вказувати на об'єднання поколінь, а саме батьків зі своїми дітьми працездатного віку в країнах призначення. Це б узгоджувалося із традицією, коли бабусі й дідусі зазвичай піклуються про своїх онуків, а батьки працюють.

Що стосується країн призначення, ситуація із возз'єднанням сімей демонструє загальні тенденції міграції: рівень возз'єднання родин вищий у країнах ЄС, ніж у країнах СНД [19, с. 35].

Загальні тенденції міграційних процесів в Україні є такими [19, с.11]:

- більший обсяг довгострокової трудової міграції до США й Канади, а також збільшення короткострокової трудової міграції до регіону ЄС і зниження до країн СНД;

- більше жінок братимуть участь у довгостроковій і короткостроковій трудовій міграції;
- набагато вищий рівень участі молодих людей (віком 18-29 років) у внутрішній і міжнародній міграції;
- більші зовнішні довгострокові й короткострокові потоки трудової міграції з міських районів, особливо з великих міст;
- збільшення кількості жителів з північної, східної й центральної України, які будуть готові брати участь у довгостроковій трудовій міграції.

Повернення на постійне проживання до України після тривалої трудової міграції – це поточна тенденція, яка показує ознаки зростання. На сьогоднішній день 144400 міжнародних довгострокових трудових мігрантів, або 39% від загальної поточної кількості довгострокових трудових мігрантів, повернулися в Україну на постійне проживання. Найбільше мігрантів повернулося з таких чотирьох країн: Російська Федерація (33%), Польща (19%), Італія (9%) та Чеська Республіка (9%). Як і очікувалося, імовірність повернення трудових мігрантів зростає з віком [19, с.11].

Сектори зайнятості загалом схожі для короткострокових і довгострокових мігрантів України. Основними галузями зайнятості є будівництво, промисловість, ресторанно-готельний бізнес, домашній догляд і сільське господарство (рис. 2.41). Останні три сектори популярніші в країнах ЄС, тоді як торгівля й транспорт популярніші в країнах СНД [19, с.12].

Між чоловіками й жінками існує чіткий поділ праці. Чоловіки в основному зайняті на будівництві, виробництві і в галузі транспорту, тоді як жінки зайняті в основному в догляді на дому та в готельно-ресторанному бізнесі [19, с.15].

Рис. 2.41 Гендерний аспект зайнятості українських мігрантів за секторами економіки

Джерело: [19, с. 41]

Прогнозований дохід є важливим чинником у виборі країни призначення. Особистий щомісячний дохід у довгострокового трудового мігранта в середньому в чотири рази вищий, ніж середній дохід мешканців України (рис. 2.42). Оцінка середнього чистого річного доходу членів домогосподарств за кордоном становить близько 24150 доларів США, з яких 39% – це витрати домогосподарств за кордоном, а решта 61% – валові заощадження (тобто заощадження до грошових переказів). Це найвищий рівень заощаджень серед країн Південно-Східної та Східної Європи, зокрема: в Молдові цей показник становить 58%, в Румунії – 49%, в Косово – 42%, в Албанії – 37%, в Боснії і Герцеговині – 30% [19, с.13].

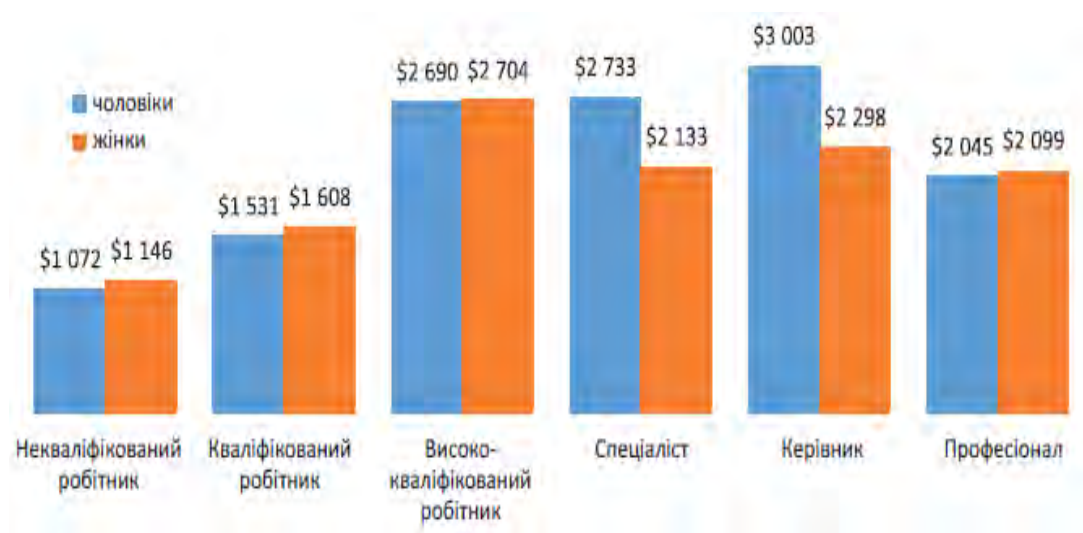

Рис. 2.42 Гендерний аспект середнього особистого доходу
довгострокових трудових мігрантів

Джерело: [19, с. 42]

Грошові перекази мають, безумовно, істотний позитивний вплив на загальний бюджет домогосподарств (ДГ), до яких належать трудові мігранти, що переказують гроші, забезпечуючи в такий спосіб основне джерело доходу середнього бюджету ДГ.

Грошові перекази становлять майже 50% бюджету тих ДГ, що отримують грошові перекази й мають у своєму складі довгострокових трудових мігрантів, і 60% бюджету тих ДГ, що отримують грошові перекази й мають у своєму складі короткострокових трудових мігрантів [19, с.13].

На основі результатів обстеження загальна річна вартість грошових переказів через офіційні й неофіційні канали в 2014 році оцінюється в близько 2,8 млрд. доларів США, причому найбільше переказали довгострокові трудові мігранти (рис.2.43) [19, с.13].

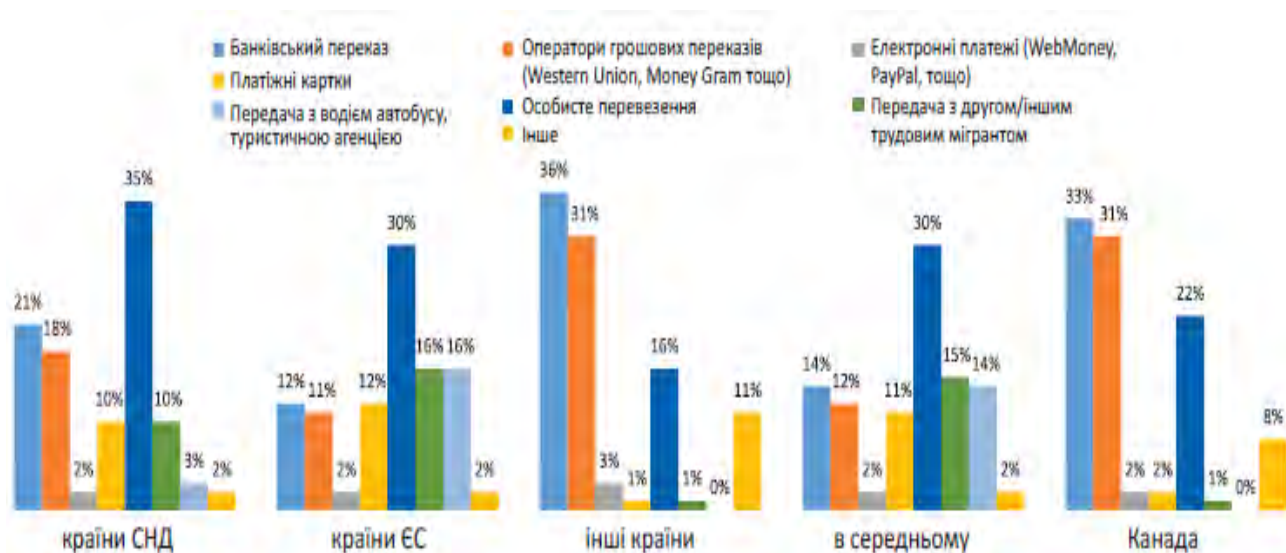

Рис. 2.43 Канали передачі грошових переказів

Джерело: [Д18, с. 61]

Окрім того, близько 0,1 млрд. доларів США було отримано в натуральній формі (рис. 2.44). Внесок довгострокових трудових мігрантів до цього фінансового впливання в Україну становив 61%, короткострокових мігрантів – близько 25%, а решту (14%) грошових переказів отримали домогосподарства без трудових мігрантів [19, с.13].

Рис. 2.44 Види переказів в натуральній формі

Джерело: [19, с. 68]

Трудові мігранти-жінки більше схильні відправляти гроші на підтримку батьків і родичів, тоді як трудові мігранти чоловічої статі

переказують кошти для відкладання заощаджень, купівлі нерухомості та інвестицій у бізнес [19, с.16].

Тобто, трудова міграція сприяє притоку переказів до України. Динаміка припливу приватних грошових переказів до України, у формуванні яких значну роль відіграють перекази трудових мігрантів, за період 1998-2014 рр. в млн. дол. США представлена на рис. 2.45.

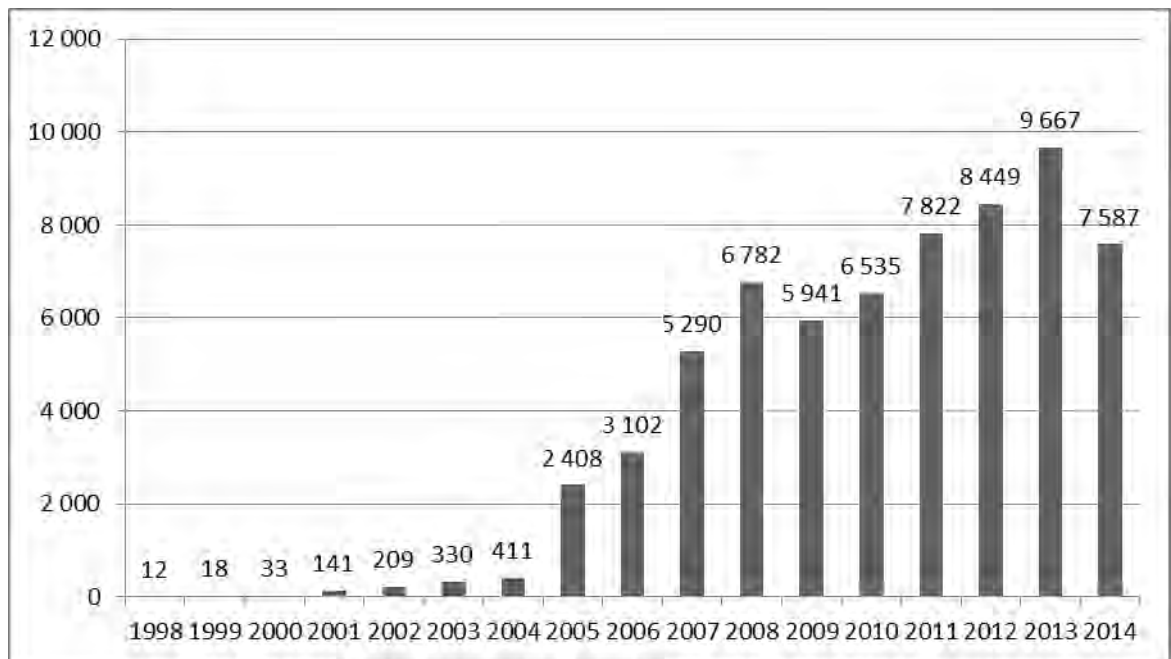

Рис. 2.45. Динаміка припливу приватних грошових переказів в Україну за період 1998-2014 рр. (млн. дол. США)

Джерело: [177]

Як видно з рис. 2.45, приплив грошових переказів для країни мав позитивну тенденцію із зростанням до 2013 р., яка змінилася спаданням в 2014 році.

Динаміка відтоку приватних грошових переказів з України за період 1998-2014 рр. в млн. дол. США представлена на рис. 2.46.

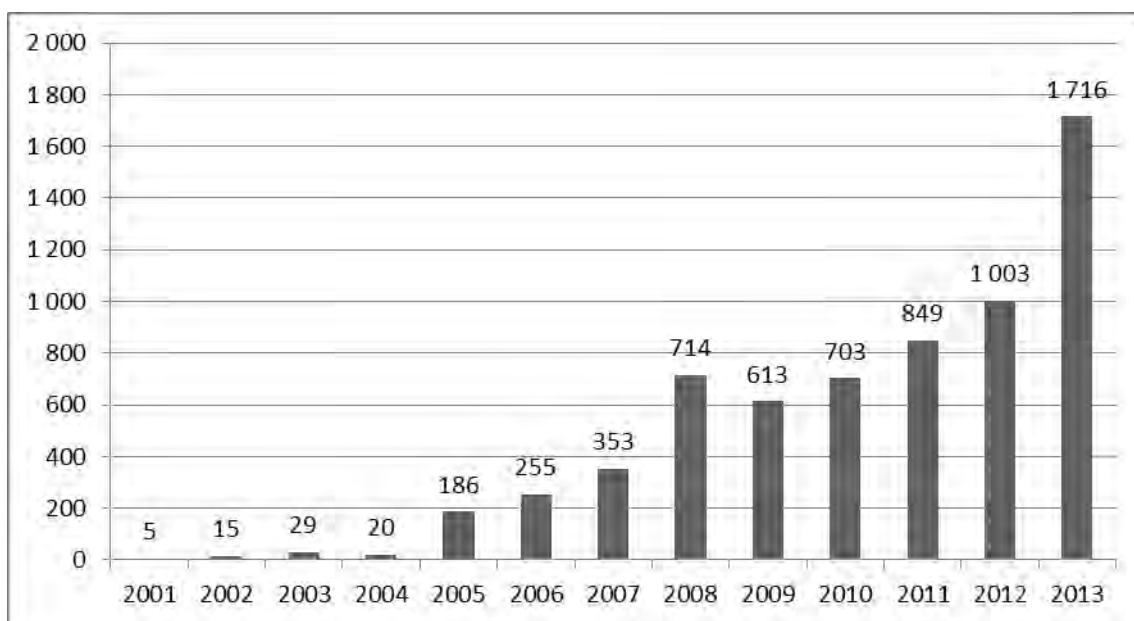

Рис. 2.46. Динаміка відтоку приватних грошових переказів з України за період 1998-2013 рр. (млн.дол.США)

Джерело: [177]

Як видно з рис. 2.46, в Україні ріст відтоку грошових переказів мігрантів з України до 2012 р. був помірним, у 2013 р. відбулося значне зростання цього показника.

Динаміка різниці припливу і відтоку грошових переказів мігрантів України за період 1998-2014 рр. в млн. дол. США представлена на рис. 2.47.

Як видно, в Україні протягом періоду, що розглядається, спостерігається перевага припливу грошових переказів мігрантів над відтоком. Більше того, враховуючи значну різницю між обсягами припливу і відтоку грошових переказів мігрантів, тренд динаміки їх різниці майже повністю повторює тренд динаміки притоку переказів.

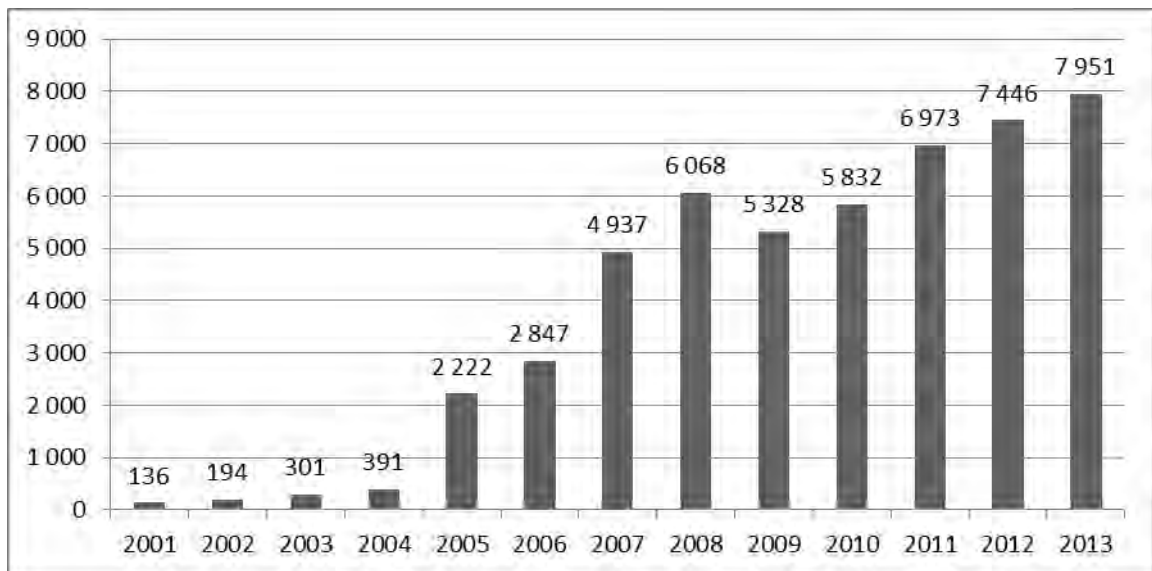

Рис. 2.47. Динаміка різниці припливу і відтоку грошових переказів мігрантів України за період 1998-2013 рр. (млн. дол. США)

Джерело: розраховано автором

Довгострокові трудові мігранти чоловічої статі переважають у віковій групі 30-44 років (на цю групу припадає 50% чоловіків усіх чоловіків та 36% усіх жінок), а трудових мігрантів-жінок більше в категорії 45-65 років (47% жінок / 28% чоловіків). У молодшій віковій групі 18-29 років кількість чоловіків / жінок більш збалансована (17% / 22%). [19, с.15].

Більшість короткострокових (64%) і довгострокових (71%) трудових мігрантів – це люди у віці від 18 до 44 років. Рисунок 2.48 показує, що старші люди більш схильні до короткострокової трудової міграції, в той час як ті мігранти, яким від 30 до 40 років, беруть більш активну участь в довгостроковій трудовій міграції [19, с.39].

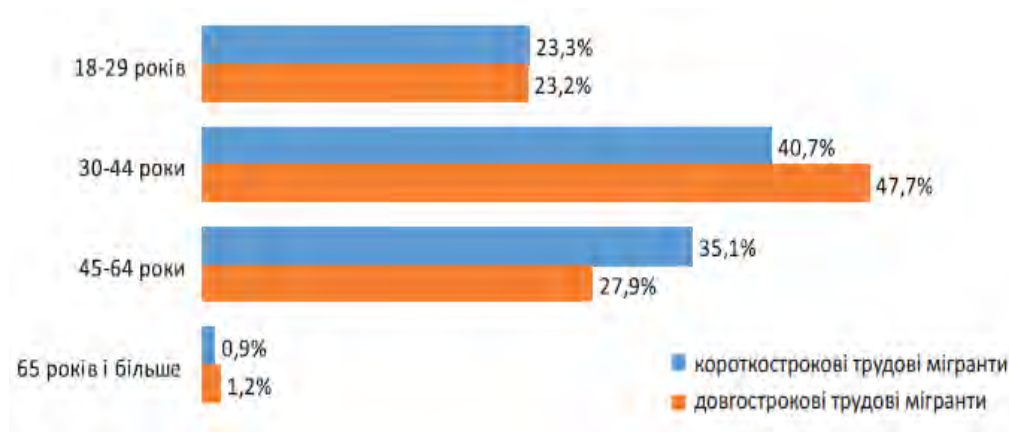

Рис. 2.48 Вікові групи короткострокових і довгострокових трудових мігрантів

Джерело: [19, с. 39]

Такий віковий розподіл короткострокових і довгострокових трудових мігрантів України можна пояснити наступними фактами [19, с. 39-40]:

- Україна залишається патерналістським суспільством, де очікується, що чоловіки будуть основними годувальниками, які приймають рішення в родині. Ці факти знаходять підтвердження у тому, що чоловіки становлять переважну більшість в усіх типах міграції; вони раніше починають здійснювати міграцію (у трудових мігрантів-чоловіків перший виїзд з країни відбувається, в середньому, на три роки раніше, ніж у трудових мігрантів жіночої статі). Довгострокові трудові мігранти-жінки, в основному овдовілі або розлучені (29% жінок-мігрантів у порівнянні з 10% чоловіками-мігрантами) і, таким чином, повинні бути самодостатніми. З іншого боку, одружені трудові мігранти-жінки, у переважній більшості випадків мігрували разом зі своїми чоловіками (58% у порівнянні з лише 27% одружених чоловіків-мігрантів).
- Ще один чинник стосується попиту на робочу силу за кордоном. Подібно до результатів в раніше обстежених країнах регіону Південно-Східної та Східної Європи, українські трудові мігранти-жінки (43%), як правило, працюють у галузі домашнього та сільського господарств. Ці

сектори трудової діяльності, в основному, приваблюють старших жінок (64% вікової групи 45-65 років у порівнянні з 12% вікової групи 18-29 років), у той час як молоді жінки працюють в індустрії гостинності, торгівлі та інших галузях послуг (17% вікової групи 45-65 років у порівнянні з 59% вікової групи 18-29 років).

Отже, проведене МОМ у 2015-2016 рр. дослідження трудової міграції в Україні підтвердило, що вона залишається важливим напрямом реалізації економічної активності працездатних громадян України та суттєвим джерелом валютних надходжень. Тобто міграційний капітал є потенційним джерелом розвитку економіки.

У 2013–2014 рр. в Україні виникає нова хвиля міграції – внутрішньо переміщені особи з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції. За даними Державної міграційної служби, станом на 31 грудня 2014 р. загальна кількість таких осіб, з урахуванням переміщених у межах Донецької та Луганської областей, становила близько 630 тис. осіб [57]. На кінець березня 2017 р. їх кількість збільшилася до 1065 тис. осіб [96]. За даними Мінсоцполітики їх кількість перевищила 1,6 млн. осіб у березні 2017 р. За даними ООН кількість біженців і внутрішньо переміщених осіб в Україні (з урахуванням тих, хто переїхав в інші регіони України, та тих, хто виїхав за межі країни) становить 1,8 млн. осіб [58].

Тобто поточні тенденції ілюструють збільшення внутрішньої міграції, за якої мешканці Донбасу (та меншою мірою Криму) мігрують на підконтрольну Уряду України територію. Однак в довгостроковому періоді за умови подальших протистоянь на сході України та проблемних стосунків з Росією можна очікувати прискорення зовнішньої міграції.

Таким чином, події на сході України вплинули не тільки на внутрішні потоки трудової міграції, а й на географію напрямів зовнішньої трудової міграції українців. Наймасовішою серед усіх потоків міграції є трудова міграція, яка не завжди є офіційною та безпечною. Зростає кількість українських трудових мігрантів, які працюють за кордоном не маючи

офіційного правового статусу, наслідком чого є порушення їхніх прав і свобод.

Отже, Росія і країни ЄС є основними країнами призначення для українців, які вирішили працювати за кордоном. Різниця в заробітній платі залишається основним фактором, який підштовхує українців до міграції. Це вимагає від українського уряду проведення економічних і соціальних реформ, спрямованих на забезпечення сталого економічного розвитку в країні.

Тим не менш, міграційні потоки можуть зрости, якщо напружені політичні стосунки з Росією загострюватимуться і в разі ескалації конфлікту в східних регіонах України і його поширення на інші регіони країни. В такому випадку можна очікувати на зростання кількості осіб, які прохатимуть притулку за кордоном. Тим не менше, Росія і країни ЄС залишатимуться основними країнами призначення для українських мігрантів.

Висновки до розділу 2

1. Інтенсивність міграційних процесів у сучасному світі постійно зростає. На сучасному етапі відбувається збільшення масштабів інтелектуальної міграції, крім того в епоху інформаційної економіки, в межах якої все більшого значення набуває віртуалізація виробничих процесів, робоча сила залучається через інструменти онлайн-аутсорсингу (квазіміграційні процеси). Онлайн-аутсорсинг на сьогодні є перспективною альтернативою традиційним формам зайнятості, представляючи собою більш гнучку і швидку систему найму через онлайн-платформи.

2. На прийняття рішення щодо здійснення еміграції впливають такі чинники: високий рівень кваліфікації (в умовах розвитку сучасної знаннєвої економіки освітній рівень мігранта забезпечує його успішну конкурентоспроможність на ринку праці); можливість успішної інтеграції у

країні-призначення (підтримка мереж, включаючи міжособистісні зв'язки мігрантів, наявність громадських організацій співвітчизників у країнах-реципієнтах); мінімальна культурна дистанція тощо); можливість диверсифікації джерел доходів за рахунок еміграції; інтенсивний розвиток транснаціональних компаній, які є потужними культурними, інноваційно-технологічними та матеріальними центрами світової економіки (вони сприяють поширенню зв'язків між країнами і т.ч. стимулюють розвиток міграційних процесів); розвиток транспортної системи (полегшує здійснення міграції) тощо.

3. У сучасному світі сформувалися шість основних центрів тяжіння робочої сили: Північна Америка, Західна і Центральна Європа, нафтодобувні країни Близького Сходу, країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону, Латинська Америка, група окремих країн Центральної та Південної Африки. Значний соціально-економічний та культурний потенціал країн Східної Європи дозволяє сподіватися, що за умов успішної адаптації та імплементації досвіду формування та реалізації механізмів міграційної політики розвинених країн світу, вони мають можливість стати новим масштабним центром тяжіння робочої сили.

4. Для країн Східної Європи переважно характерна еміграція населення та робочої сили, лише Чехія, Росія та (певною мірою) Білорусь і Словаччина є переважно країнами-реципієнтами. При цьому до більшості країн Східної Європи, в першу чергу до Польщі, Румунії, України та Молдови, спрямовані значні потоки переказів трудових мігрантів. Росія – єдина країна регіону, де відтік переказів стабільно переважає приток, в окремі роки подібна ситуація спостерігалася в Чеській Республіці. В останні роки зростає міграційна привабливість Польщі, що обумовлено збільшенням попиту на іноземних працівників в деяких секторах економіки, лібералізацією правил в'їзду і працевлаштування для іноземців, а також змінами в міграційній політиці, спрямованими на спрощення в'їзду бажаних категорій мігрантів, таких як студенти та іноземці польського походження.

5. Вірогідне збереження додатного міграційного приросту в країнах Східної Європи не тільки забезпечить стійке зростання населення в найближчі десятиліття, а й сприятиме гальмуванню старіння населення і згладжувати вікової структури населення. Разом з тим імміграція стає викликом для окремих країн регіону. Так, прибуття нелегальних мігрантів (зокрема до Польщі, Румунії та Словаччини) може викликати трансформації ментальних характеристик населення відповідних країн, що є суттєвою соціально-демографічною проблемою і навіть загрозою національній безпеці.

6. Негативні тенденції економічного розвитку України зумовили формування та розвиток масштабних потоків зовнішньої трудової міграції. Переважно громадяни України працюють в країнах ЄС (головним чином в Польщі, Чехії та Італії), а також в Росії. Протягом більшої частини періоду незалежності зовнішня трудова міграція була найбільшим за обсягом видом міграційних переміщень. Однак, анексія Криму та початок воєнних дій на сході України викликали формування потоків внутрішньо переміщених осіб, які нині стають співставними з потоками зовнішньої трудової міграції.

7. Події на сході України вплинули не тільки на внутрідержавний перерозподіл населення, але й на перебіг зовнішньої трудової міграції українців. У період починаючи з 2014 р. кількість українських трудових мігрантів зростає, вони все частіше стали обирати для працевлаштування країни ЄС, а не Російську Федерацію. Разом з тим збільшилася частка українських громадян, які працюють за кордоном не маючи офіційного правового статусу, наслідком чого є порушення їхніх прав і свобод. За умови подальших протистоянь на сході України можна очікувати продовження посилення зовнішньої міграції.

Основні висновки, пропозиції та положення наукової новизни, викладені в 2 розділі, опубліковані у роботах автора [33, 35, 38, 40].

РОЗДІЛ 3

ОЦІНКА АСИМЕТРИЧНОСТІ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ЇЇ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ З СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ

3.1. Взаємозв'язок регіональної асиметрії міграційних процесів та інвестиційної привабливості країн

Трансформаційні процеси в глобальній економіці, що обумовлені посиленням інтеграції національних економік, зростаючою транснаціоналізацією, поглибленням інтернаціоналізації виробництва та обміну, супроводжуються активізацією міжнародних міграційних процесів. Обумовлена переважно причинами індивідуально-економічного характеру, міжнародна міграція слугує одночасно вагомим чинником національного економічного зростання як країн-реципієнтів, так і країн-донорів людського капіталу. Значною мірою процеси міжнародної міграції впливають на глобальний перерозподіл капіталу, посилюють сучасні процеси геоекономічних трансформацій у форматі структурних змін світової фінансової архітектури [65, с. 183].

При формуванні світового господарства розвиваються міжнародні економічні відносини, які перш за все характеризуються міжнародним рухом (переміщенням) капіталу в грошовій або товарній формі з одних країн до інших, причому надлишок капіталу спрямовується до країн, які відчують його дефіцит.

Тому міжнародний рух капіталу взаємопов'язаний з міжнародною торгівлею та міграцією робочої сили.

Приведемо сучасні чинники зростання міждержавних міграційних потоків капіталу:

- перенагромадження капіталу в окремих країнах світу;
- національні відмінності у витратах виробництва та ризиках,
- транснаціоналізаційні процеси у світовій економіці,

- прагнення країн-лідерів до зовнішньої економічної експансії,
- загострення конкуренції на глобальних ринках,
- економічні кризи,
- високі екологічні вимоги до бізнесу в розвинених країнах,
- інвестиційна привабливість окремих регіонів та територій світу.

На рис. 3.1 представлені основні форми міжнародного руху капіталу.

Рис. 3.1. Форми міжнародного руху капіталу

Джерело: розроблено автором

У сучасну епоху міжнародний рух капіталу здійснюється переважно у формі фінансових ресурсів, або інвестицій.

Саме багатоцільова інвестиційна діяльність суб'єктів міжнародної економічної системи є ядром та ключовим рушієм глобалізаційних процесів. Завдяки їй забезпечується ефективна транснаціоналізація національних економік, їх підключення до виробничих мереж ТНК, здійснюється міжнародний науково-технологічний трансфер та досягається нова якість відтворювальних процесів на інтернаціональному рівні.

Для оцінки рівня і масштабів міждержавного руху капіталу використовуються абсолютні та відносні показники.

До абсолютних показників належать:

- обсяги експорту та імпорту капіталу країни за визначений період;
- величина чистих іноземних активів країни;
- кількість підприємств з іноземним капіталом;
- чисельність зайнятих на підприємствах з іноземним капіталом.

Відносними показниками міжнародного руху капіталу є:

- відсоткове відношення обсягу експорту (імпорту) капіталу до ВВП;
- відсоткове відношення іноземного капіталу до загального попиту на капітал у країні;
- сума іноземних інвестицій на душу населення;
- відсоткове відношення обсягу зарубіжних інвестицій до ВВП;
- відношення обсягу інвестицій даної країни за кордоном до обсягу іноземних інвестицій на її території;
- відсоткове відношення величини зовнішнього боргу країни до її ВВП.

Ці показники характеризують рівень конкурентоспроможності країни, міру її залучення до міжнародного ринку капіталу, привабливість її інвестиційного клімату, а також рівень залежності від зовнішніх кредитів.

Різну якість національного інвестиційного клімату країн підтверджує і глибока асиметрія в розподілі глобального інвестиційного капіталу.

Наведемо приклад нарощування інвестиційного потенціалу в Польщі, в якій з 1990 р. залучено більше, ніж 150 млрд прямих іноземних інвестицій. Поступове поліпшення інвестиційного клімату Польщі обумовлюється

скороченням податкового навантаження, спрощенням законодавства у сфері валютного регулювання, удосконаленням закону про банкрутство, спрощенням регулювання в окремих секторах економіки.

У Польщі іноземним інвесторам надається пільга звільнення від сплати податку на прибуток і на власність у спеціальних економічних зонах; надаються інвестиційні гранти, що покривають до 50% інвестиційних витрат, а для малих і середніх підприємств — до 70%. Надаються гранти на залучення робочої сили, а також на НДДКР.

Отже, вагомим аспектом впливу глобалізації на національні економіки є надзвичайно високі темпи зростання прямих іноземних інвестицій, які випереджають динаміку світової торгівлі. Прискорення економічного зростання розвинутих країн спрямовує потоки капіталу до країн, що розвиваються і особливо потребують фінансових ресурсів.

При цьому важливим фактором залучення іноземних інвестицій виступає обґрунтована державна макроекономічна політика, яка захищає права власності та створює сприятливі умови для підприємницької діяльності. Інвестори також враховують внутрішні фактори, до яких належать рівень забезпеченості робочою силою та її кваліфікація, вартість робочої сили, обсяг ринку, ступінь інвестиційних ризиків тощо.

Прямі іноземні інвестиції дають змогу країні-реципієнту вирішити цілий ряд існуючих проблем. Інвестування економіки сприяє прискоренню темпів зростання країни та покращанню рівня життя її мешканців. Результатом активізації інвестиційної діяльності, яка є наслідком процесів глобалізації, виступає зростання експорту, диверсифікація структури економіки, її технологічне оновлення, впровадження новітніх методів менеджменту і маркетингу. Усе це в цілому сприяє підвищенню конкурентоспроможності країни і дає змогу їй зайняти належне місце у світовій спільноті.

На рис. 3.2 представлено порівняльну динаміку припливу прямих іноземних інвестицій за період 1990-2014 рр. в світі, розвинених країнах, Європі та ЄС.

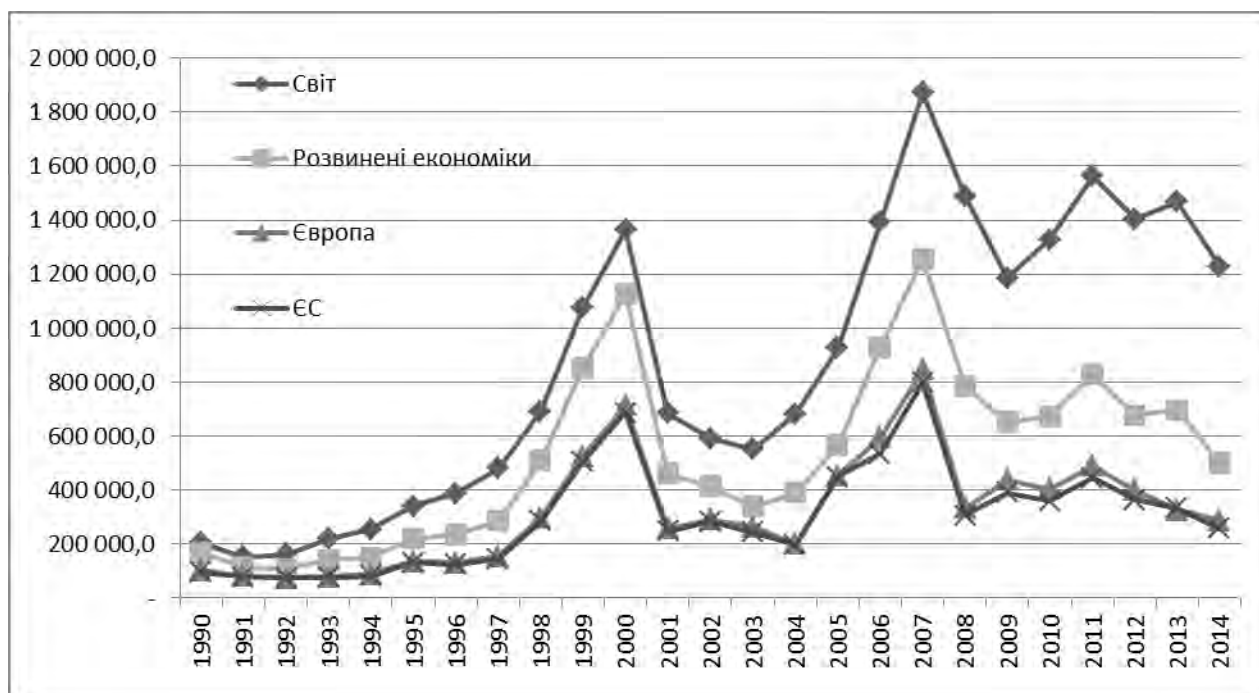

Рис. 3.2. Динаміка припливу прямих іноземних інвестицій за період 1990-2014 рр.

Джерело: [168]

Як бачимо, динаміка припливу прямих іноземних інвестицій має схожий характер коливань, що говорить про однакову реакцію в країнах ЄС та розвинених на світові кризові явища, які на рис. 3.2 особливо ілюструються спадами після 2000 і 2007 рр.

Для країн Європи та ЄС значення майже співпадають, а для розвинених економік показник має усереднені значення між країнами Європи та світу, що відображає їх місце у світовій економічній системі.

На рис. 3.3 представлена динаміка відтоку прямих іноземних інвестицій за період 1990-2014 рр. в світі, розвинених країнах, Європі, ЄС.

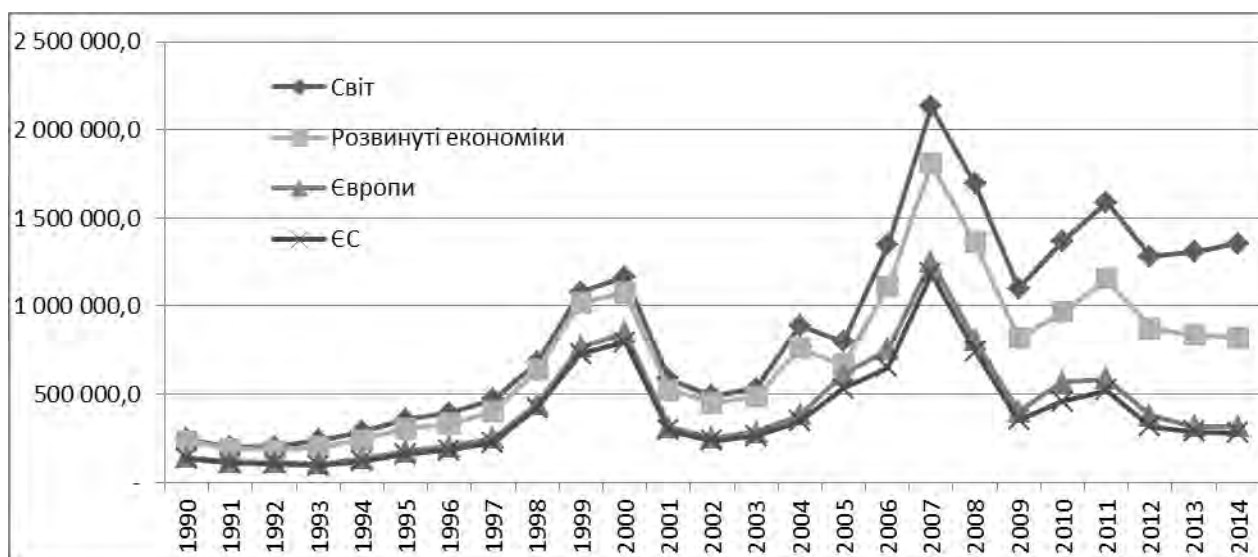

Рис. 3.3. Відтік прямих іноземних інвестицій за період 1990-2014 рр.

Джерело: [168]

Як видно з рис. 3.3 динаміка відтоку інвестицій є аналогічною до коливань припливу прямих іноземних інвестицій.

Розглянемо також динаміку різниці припливу та відтоку прямих іноземних інвестицій за період 1990-2014 рр. в світі, розвинених країнах, Європі, ЄС (рис. 3.5).

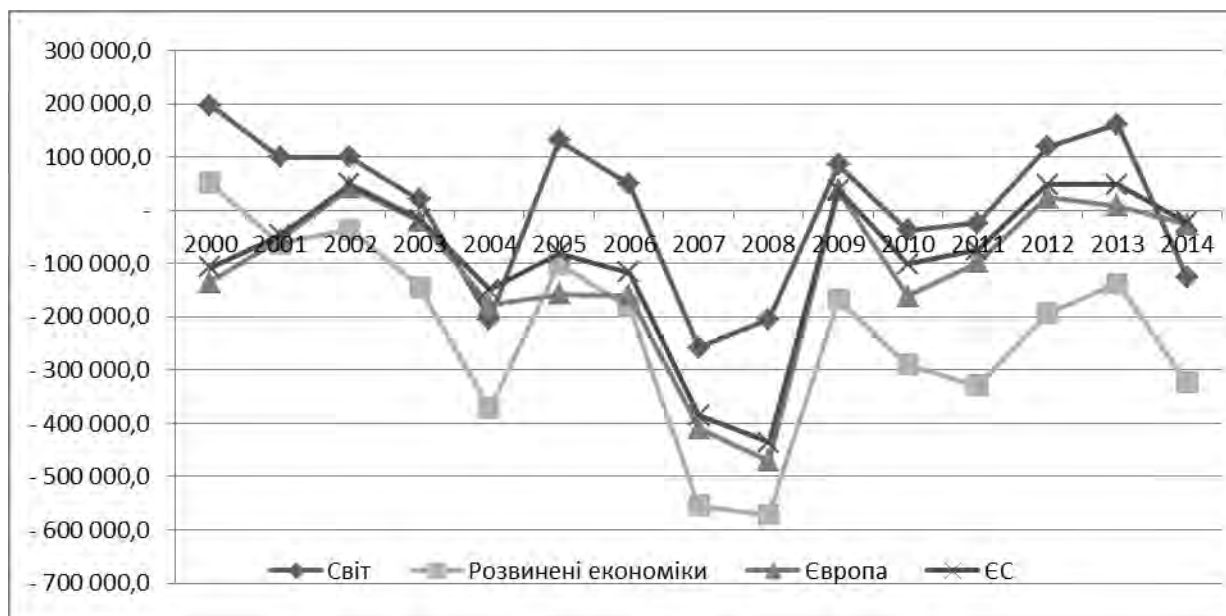

Рис. 3.5. Сальдо прямих іноземних інвестицій за період 2000-2014 рр.

Джерело: [168]

Однак, досягти позитивного ефекту від прискорення динаміки іноземного інвестування можливо лише за наявності розвиненої фінансової системи, яка визначається відношенням кредитів до ВВП, рівнем капіталізації фондового ринку, ліквідністю банківської системи. Дослідження економістів МВФ свідчать, що в країнах, де фінансові інститути слабкі, ефект від надходження прямих іноземних інвестицій обмежується тільки тими підприємствами, куди було вкладено іноземний капітал. При цьому зростання прямих іноземних інвестицій може мати й негативні наслідки, оскільки продуктивність праці та заробітна плата на вітчизняних підприємствах падають під час конкуренції з фірмами, які залучили іноземний капітал.

За сучасних обставин зростаючої взаємозалежності економік різних країн приплив та відплив іноземних капіталовкладень має велике значення для прийняття тих або інших економічних рішень.

В цьому контексті важливе значення відіграє міжнародна інвестиційна позиція держави (МІП). Більш розвинені в економічному плані країни та регіони світу здійснюють більш масштабні міжнародні інвестиційні операції, ніж інші держави світу.

Міжнародна інвестиційна позиція (МІП) відображає накопичені запаси зовнішніх фінансових активів та пасивів країни (всі фінансові вимоги та зобов'язання резидентів країни щодо нерезидентів).

У МІП враховуються основні фінансові компоненти зовнішніх вимог та зобов'язань країни, які відповідають статтям фінансового рахунку платіжного балансу. У МІП відображаються: обсяги активів та пасивів на початок і на кінець звітного періоду; та бруто-зміни за звітний період; зміни, що відбулися зі складовими позиції в результаті операцій; зміни вартісної оцінки складових позиції під впливом змін рівня цін, валютних курсів та інших факторів, а також інші коригування, здійснені у звітному періоді (одностороннє анулювання боргу, перекласифікація інвестицій, експропріація активів тощо).

З огляду на це найбільш простим методом оцінки інвестиційного клімату тієї чи іншої країни є просте порівняння Міжнародної інвестиційної позиції країн.

Дані МІП включають такі категорії:

- прямі інвестиції: акціонерний капітал, реінвестовані доходи, інший капітал;
- портфельні інвестиції: цінні папери, що дають право на участь у капіталі; боргові цінні папери;
- інші інвестиції: торгові кредити, кредити та позики, валюта та депозити, інші вимоги та зобов'язання;
- резервні активи.

Зазначимо, що міжнародна інвестиційна позиція України відіграє важливу роль у визначенні зовнішньої та внутрішньої економічної політики держави.

В Україні інформація про МІП, починаючи з 2009 року публікується у щоквартальному аналітично-статистичному виданні НБУ «Платіжний баланс і зовнішній борг України», який після виходу друком розміщується на сторінці НБУ [62].

Нами висувається гіпотеза про наявність тісного зв'язку між параметрами міжнародних міграційних потоків та міжнародною інвестиційною позицією країн. Для підтвердження цієї гіпотези необхідно проаналізувати як стрімкий соціально-економічний розвиток країн все більше притягує міграційні потоки.

Дослідження проводилось на прикладі країн Східної Європи. Для аналізу динаміки міжнародної інвестиційної позиції країн Східної Європи, яка має розмірність в млн. дол. США, приведемо МІП до якісного показника, взявши відношення МІП до ВВП.

В таблиці 3.1 представлено розрахункові значення МІП до ВВП країн Східної Європи за період 2000-2014рр.

Таблиця 3.1

Відношення МП до ВВП країн Східної Європи за період 2000-2014 рр.

МП/ ВВП Рік	Болгарія	Білорусь	Чехія	Словаччина	Угорщина	Польща	Румунія	Молдова	Україна	Росія
2000	-17,5	-18,26	-8,1	-32,5	-70,9	-28,7	-70,9	-5,00E-07	-0,30673	1,88E-07
2001	-19,3	-25,31	-9,5	-33,1	-64,8	-33	-64,8	-6,00E-07	-0,29232	1,43E-07
2002	-26	-24,56	-14,9	-37,2	-63,7	-37,2	-63,7	-5,00E-07	-0,28868	1,08E-07
2003	-26,8	-22,64	-18,8	-43,7	-76,3	-40,4	-76,3	-5,00E-07	-0,24174	9,12E-09
2004	-27,6	-19,17	-27	-51,6	-83,9	-41,1	-83,9	-5,00E-07	-0,18054	-7,90E-09
2005	-46,9	-12,89	-25,7	-60,9	-92,5	-42	-92,5	-6,00E-07	-0,14041	-4,20E-08
2006	-60,8	-15,19	-30,9	-65	-95,5	-45,1	-95,5	-6,00E-07	-0,13262	-1,50E-08
2007	-84,5	-17,47	-37	-56,6	-88,9	-49,3	-88,9	-6,00E-07	-0,16231	-1,10E-07
2008	-96,9	-22,02	-38,2	-58,4	-102,7	-56	-102,7	-6,00E-07	-0,19155	1,51E-07
2009	-96,2	-38,29	-44	-66,7	-116,1	-57,8	-116,1	-8,00E-07	-0,20522	8,41E-08
2010	-95,6	-46,91	-46,1	-62,3	-109,4	-65,4	-109,4	-8,00E-07	-0,24451	1,20E-08
2011	-85,2	-48,85	-45,3	-64,9	-106,7	-62,9	-106,7	-8,00E-07	-0,25288	7,83E-08
2012	-79,8	-61,61	-46,1	-62,2	-94,4	-65,9	-94,4	-7,00E-07	-0,27196	7,06E-08
2013	-75	-57,11	-41,5	-63,8	-84,1	-68,7	-84,1	-5,00E-07	-0,32659	6,34E-08
2014	-73,4	-55,62	-35,6	-69,4	-73,8	-68,3	-73,8	-6,00E-07	-0,45342	1,67E-07

Джерело: розраховано автором на основі [62]

Як видно з таблиці 3.1 розрахункові відношення МП до ВВП для більшості країн мають від'ємні значення з тенденцією спадання величини модуля до 2009-2010 рр. з подальшим невеликим його зростанням. Лише Росії притаманні значні коливання показника з тенденцією до зростання в останні роки. Для більш детального аналізу необхідно апроксимувати ці значення нелінійними функціями, які дадуть найкраще наближення розрахункових точок з коефіцієнтом детермінації близьким до одиниці. Це дасть можливість не тільки проаналізувати міжнародну інвестиційну поведінку країни, але й оцінити її подальший розвиток.

Апроксимуючі функції (пунктирні лінії) відповідно до розрахункових значень МП до ВВП таблиці 3.1 країн Східної Європи за період 2000-2014 рр. представлено на рис 3.6-3.15.

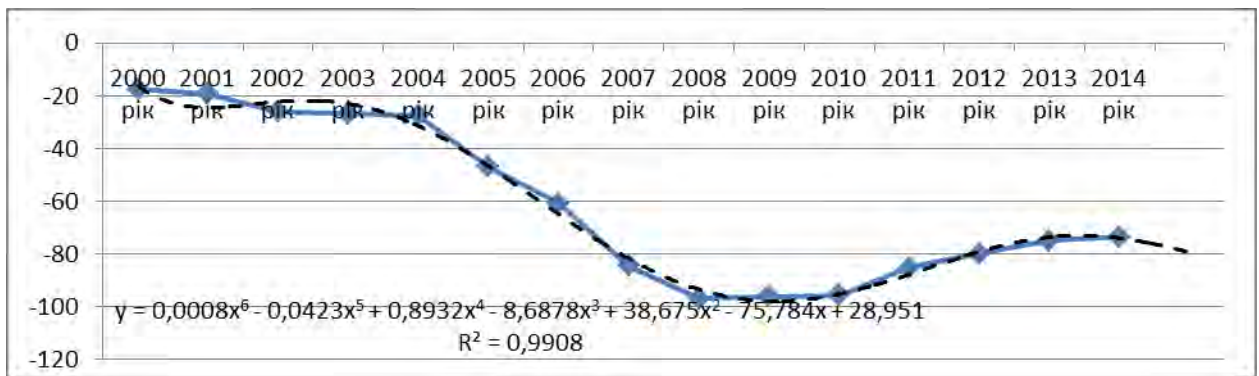

Рис. 3.6. Динаміка відношення МП до ВВП Болгарії за період 2000-2014 рр.
Джерело: розраховано автором на основі [62]

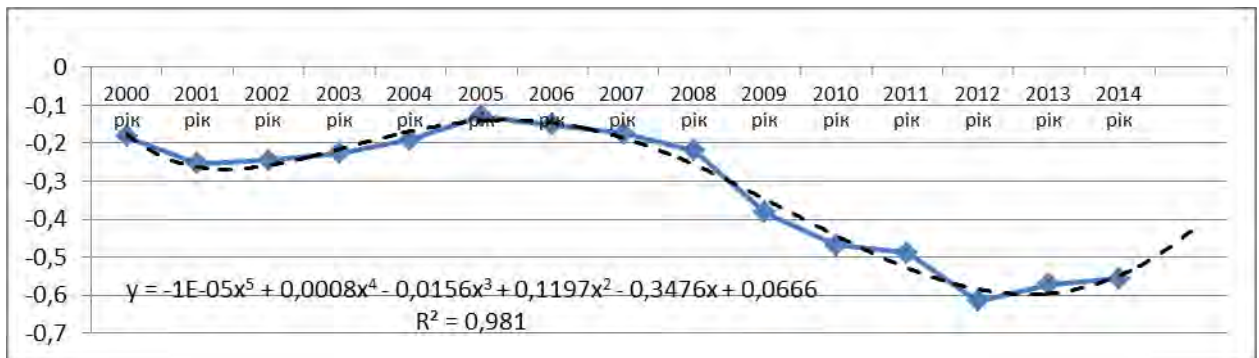

Рис. 3.7. Динаміка відношення МП до ВВП Білорусії за період 2000-2014 рр.
Джерело: розраховано автором на основі [62]

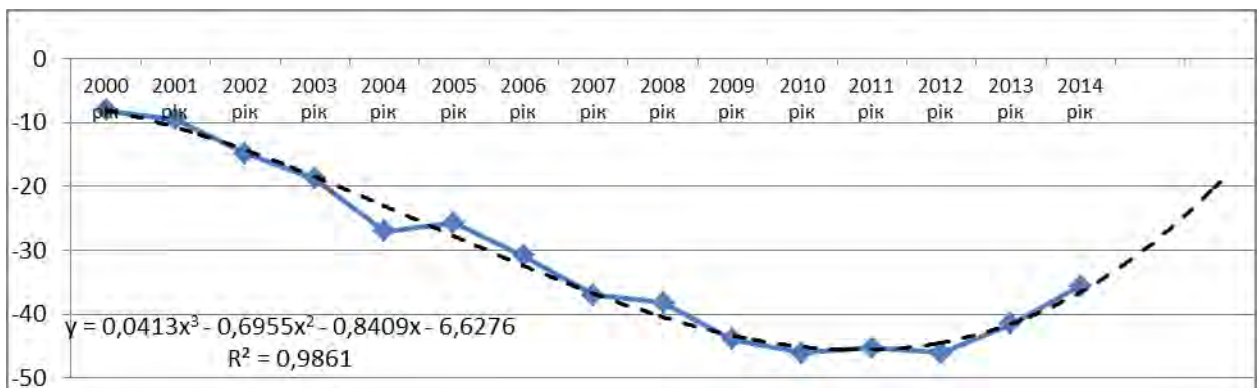

Рис. 3.8. Динаміка відношення МП до ВВП Чехії за період 2000-2014 рр.
Джерело: розраховано автором на основі [62]

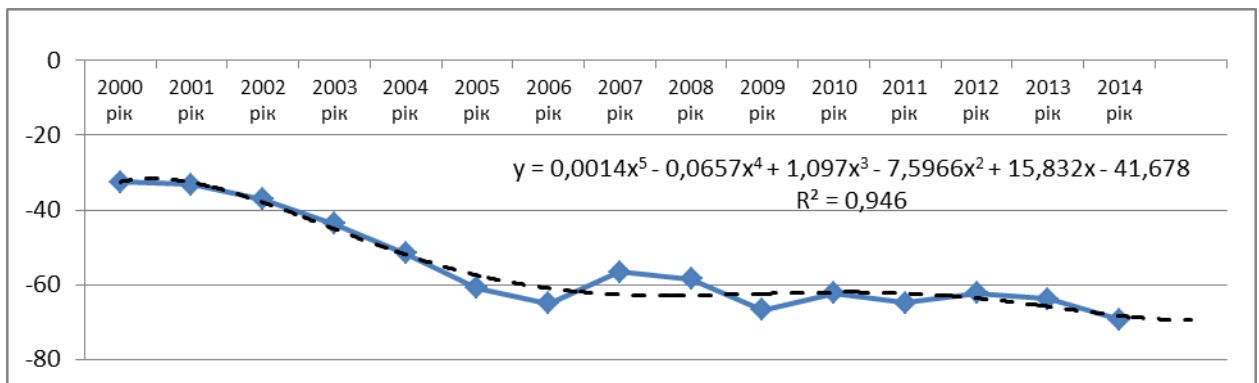

Рис. 3.9. Динаміка відношення МІП до ВВП Словаччини за період 2000-2014 рр.

Джерело: розраховано автором на основі [62]

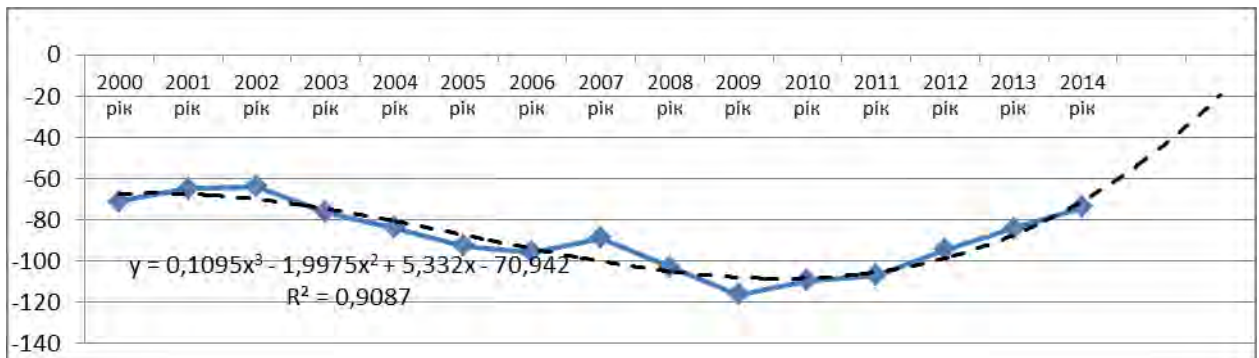

Рис. 3.10. Динаміка відношення МІП до ВВП Угорщини за період 2000-2014 рр.

Джерело: розраховано автором на основі [62]

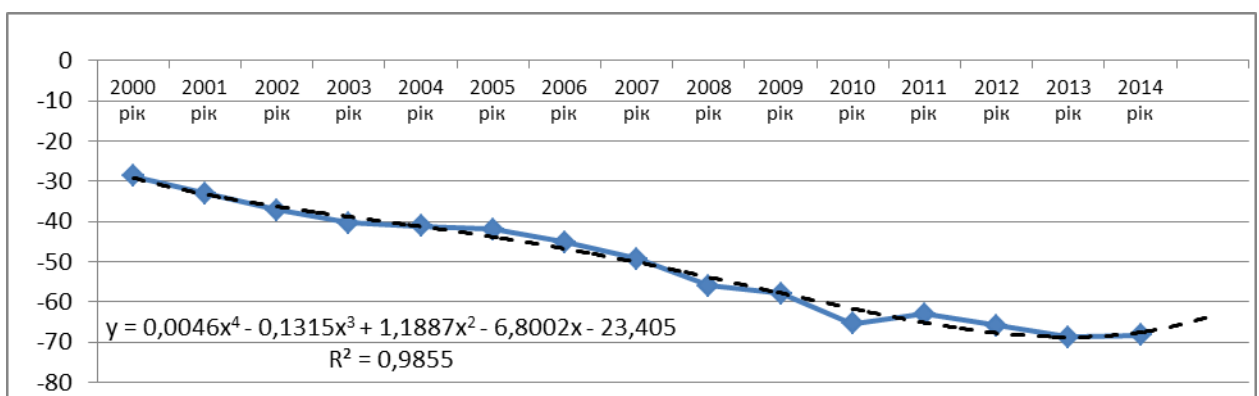

Рис. 3.11. Динаміка відношення МІП до ВВП Польщі за період 2000-2014 рр.

Джерело: розраховано автором на основі [62]

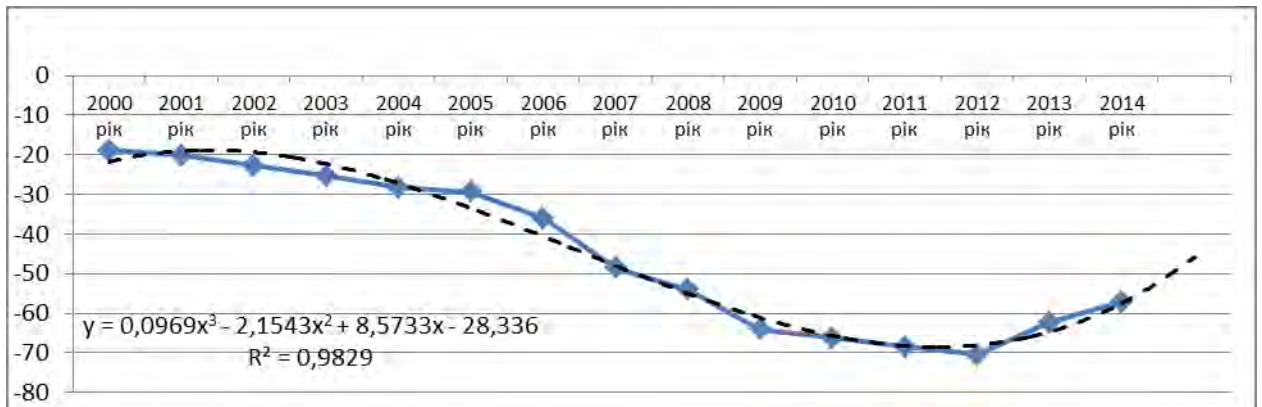

Рис. 3.12. Динаміка відношення МІП до ВВП Румунії за період 2000-2014 рр.

Джерело: розраховано автором на основі [62]

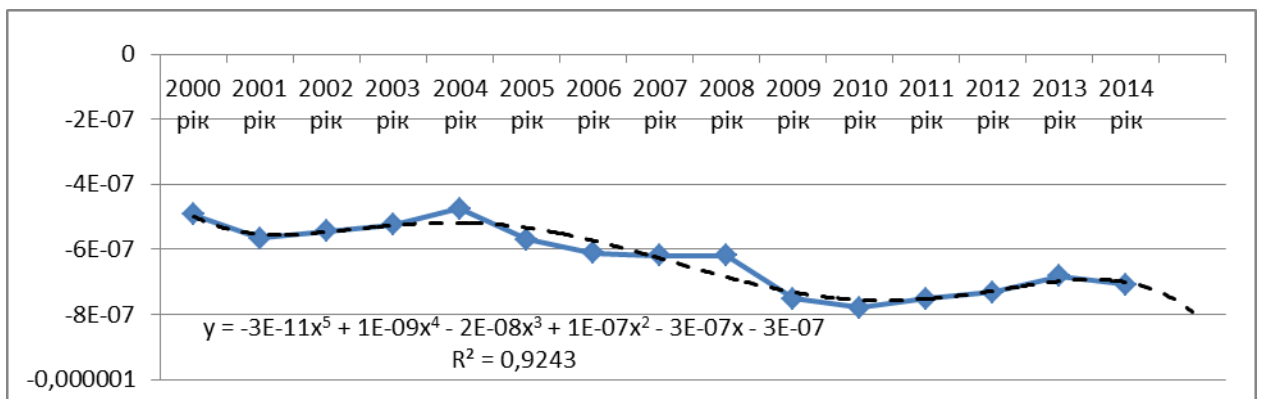

Рис. 3.13. Динаміка відношення МІП до ВВП Молдови за період 2000-2014 рр.

Джерело: розраховано автором на основі [62]

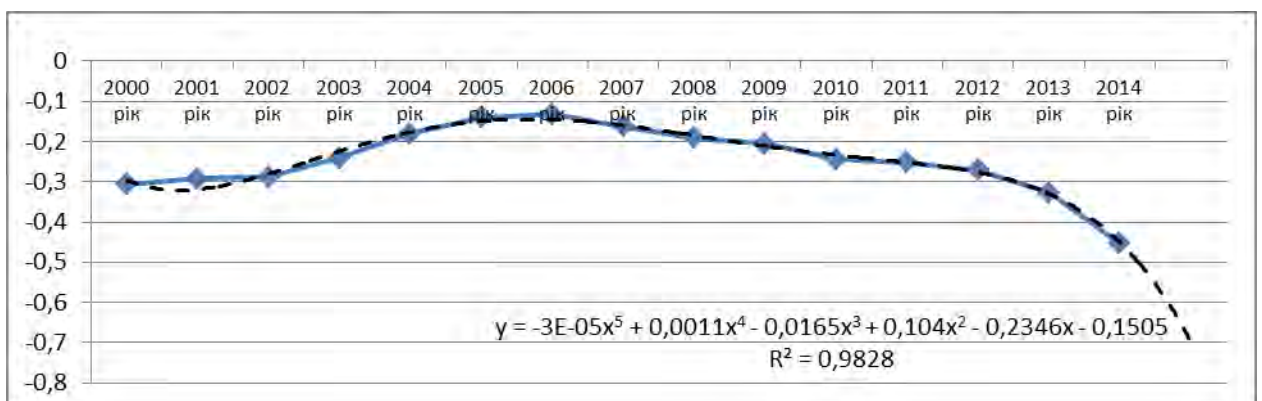

Рис. 3.14. Динаміка відношення МІП до ВВП України за період 2000-2014 рр.

Джерело: розраховано автором на основі [62]

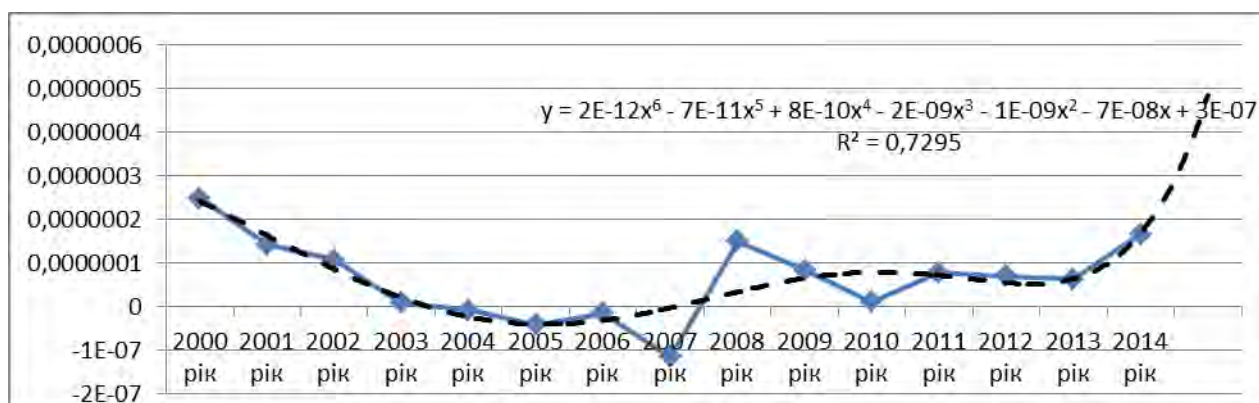

Рис. 3.15. Динаміка відношення МІП до ВВП Росії за період 2000-2014 рр.

Джерело: розраховано автором на основі [62]

Продовження пунктирних ліній показує для Чехії, Угорщини, Румунії та Росії суттєве зростання цього показника, для Білорусії та Польщі – невелике зростання. В інших чотирьох країнах показник має тенденцію до спаду: символічного для Болгарії та Словаччини, помірного для Молдови та суттєвого для України. Підкреслимо, що Росія – єдина з усіх досліджуваних країн має позитивні значення відношення МІП до ВВП.

В таблиці 3.2 представлено відповідні даним таблиці 3.1 апроксимуючі функції з прийнятними коефіцієнтами детермінації.

Високі коефіцієнти детермінації для більшості країн свідчать про адекватність моделей. Низький коефіцієнт детермінації 0,7295 для Росії забезпечено в основному за рахунок показників 2007-2010 рр. Початок цього періоду ознаменувався значним підйомом економіки, який змінився спадом з настанням світової фінансово-економічної кризи.

Дослідження залежності загального коефіцієнта сальдо міграцій (відношення сальдо міграцій до середньорічної чисельності населення) від співвідношення МІП до ВВП здійснено за поліноміальними функціями, які апроксимують відповідні часові ряди динаміки МІП/ВВП (вісь x на графіках) і сальдо мігр./населення (вісь y).

Таблиця 3.2

Апроксимуючі функції МП до ВВП країн Східної Європи

Країни	Апроксимуюча функція	Коефіцієнт детермінації (R^2)
Болгарія	$y = 0,0008x^6 - 0,0423x^5 + 0,8932x^4 - 8,6878x^3 + 38,675x^2 - 75,784x + 28,951$	0,9908
Білорусь	$y = -1E-05x^5 - 0,0008x^4 - 0,0156x^3 + 0,1197x^2 - 0,3476x + 0,0666$	0,981
Чехія	$y = 0,0413x^3 - 0,6955x^2 - 0,8409x - 6,6276$	0,9861
Словаччина	$y = 0,0014x^5 - 0,0657x^4 + 1,097x^3 - 7,5966x^2 + 15,832x - 41,678$	0,946
Угорщина	$y = 0,1095x^3 - 1,9975x^2 + 5,332x - 70942$	0,9087
Польща	$y = 0,0046x^4 - 0,1315x^3 + 1,1887x^2 - 6,8002x - 23,405$	0,9855
Румунія	$y = 0,0969x^3 - 2,1543x^2 + 8,5733x - 28,3366$	0,9829
Молдова	$y = -3E-11x^5 + 1E-09x^4 - 2E-08x^3 + 1E-07x^2 - 3E-07x - 3E-07$	0,9243
Україна	$y = -3E-05x^5 + 0,0011x^4 - 0,0165x^3 + 0,104x^2 - 0,2346x - 0,1505$	0,9828
Росія	$y = 2E-12x^6 - 7E-11x^5 + 8E-10x^4 - 2E-09x^3 - 1E-09x^2 - 7E-08x + 3E-07$	0,7295

Джерело: розраховано автором

На рис. 3.16-3.18 представлені відповідні залежності для Білорусі, Чехії та Польщі.

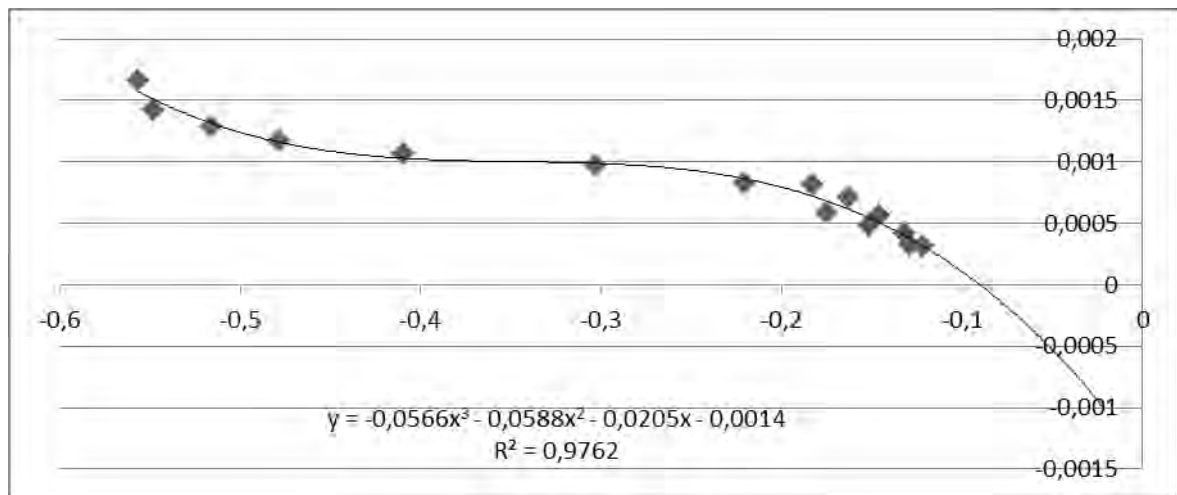

Рис. 3.16. Залежність сальдо міждержавної міграції по відношенню до чисельності населення Білорусії від міжнародної інвестиційної позиції по відношенню до ВВП

Джерело: розраховано автором

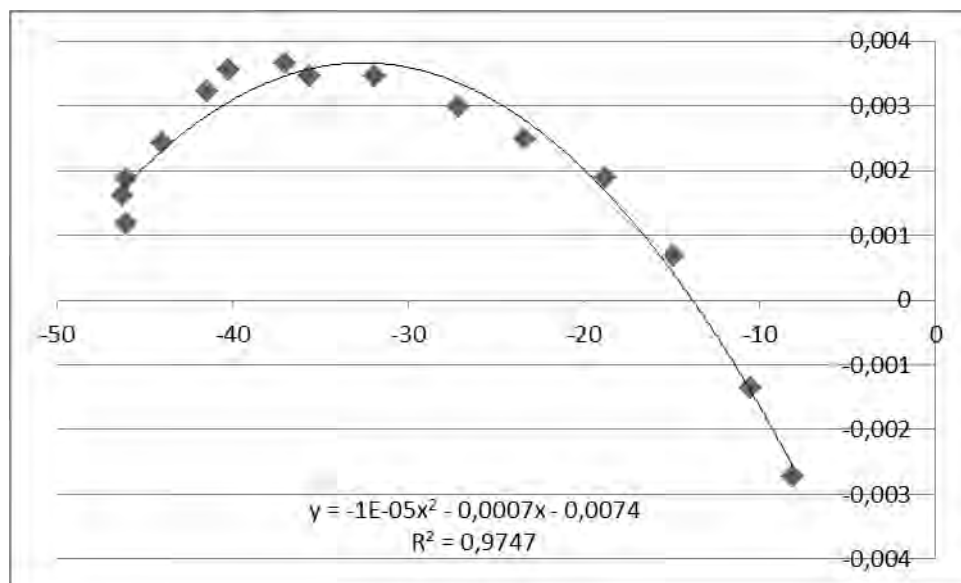

Рис. 3.17. Залежність сальдо міждержавної міграції по відношенню до чисельності населення Чехії від міжнародної інвестиційної позиції по відношенню до ВВП

Джерело: розраховано автором

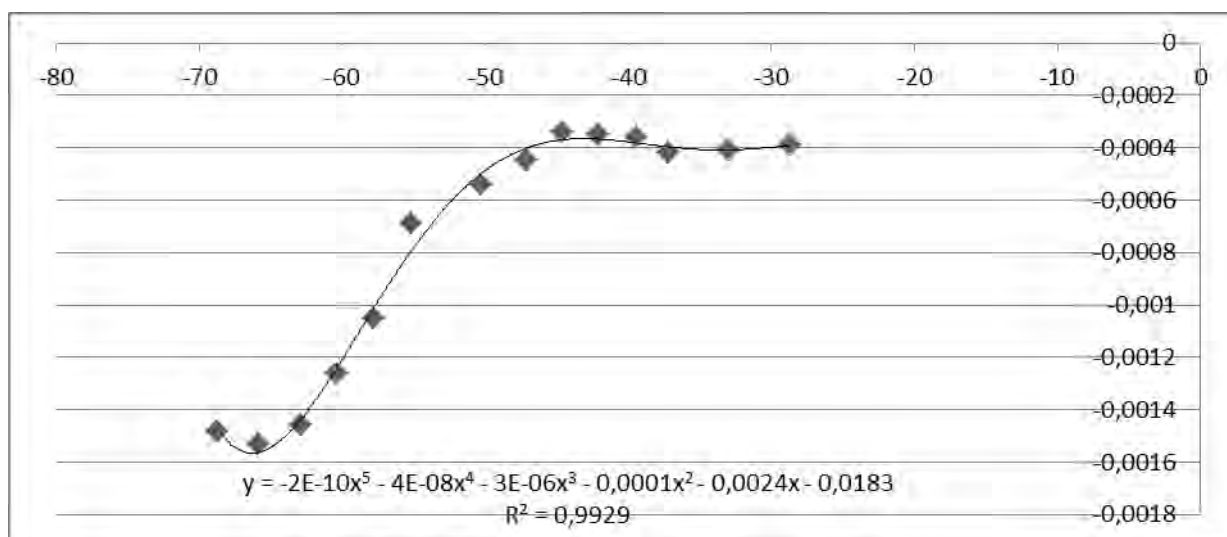

Рис. 3.18. Залежність сальдо міждержавної міграції по відношенню до чисельності населення Польщі від міжнародної інвестиційної позиції по відношенню до ВВП

Джерело: розраховано автором

Високі значення коефіцієнта детермінації свідчать не лише про адекватність моделей, але про їх близькість до функціонального характеру. Як бачимо, в Білорусі та Чехії загалом спостерігається тенденція до збільшення величини сальдо із зниженням відношення МІП до ВВП (при цьому «збільшення величини сальдо міграцій» означає збільшення значення додатного сальдо міграцій або зменшення величини модулю від'ємного сальдо міграцій), хоча в обох випадках ця тенденція не чітко виражена. В Польщі відповідна тенденція має зворотний (і знову ж таки не стабільний) характер.

На жаль для низки країн неможливо встановити тренд із-за хмарного характеру поведінки точок (рис. 3.19, 3.20), тому говорити про функціональну залежність в цьому випадку немає сенсу.

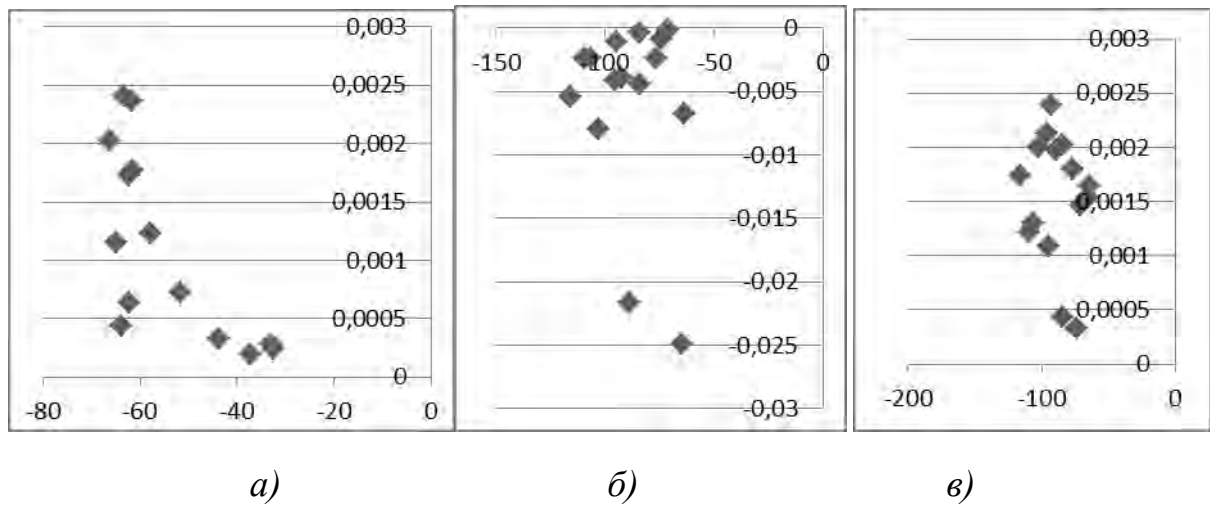

Рис. 3.19. Хмари точок з координатами (МІП/ВВП; сальдо міграції/нас)
(а)Словаччини, (б)Румунії, (в)Угорщини

Джерело: розраховано автором

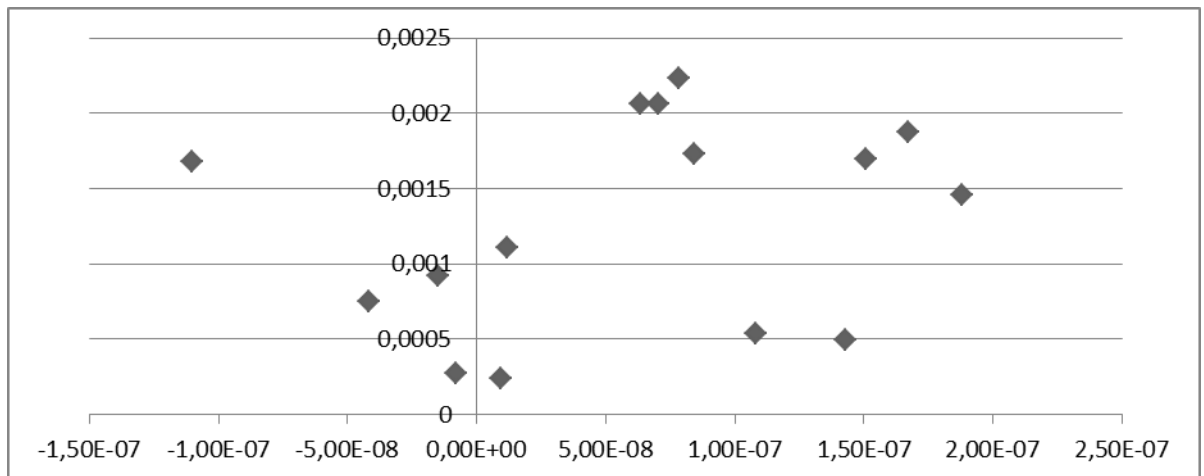

Рис. 3.20. Хмари точок з координатами (МІП/ВВП; сальдо міграції/нас)
Росії

Джерело: розраховано автором

В Україні виявлена чітка тісна залежність відносного сальдо міждержавної міграції від показника відношення міжнародної інвестиційної позиції до ВВП, яка на відміну від відповідних тенденцій у Білорусі, Чехії та Польщі має стійкий характер, а апроксимуюча функція має більш високий коефіцієнт детермінації (рис. 3.21). Представлена модель свідчить, що

динаміка факторного показника більш, ніж на 99,7% пояснює мінливість результативного показника.

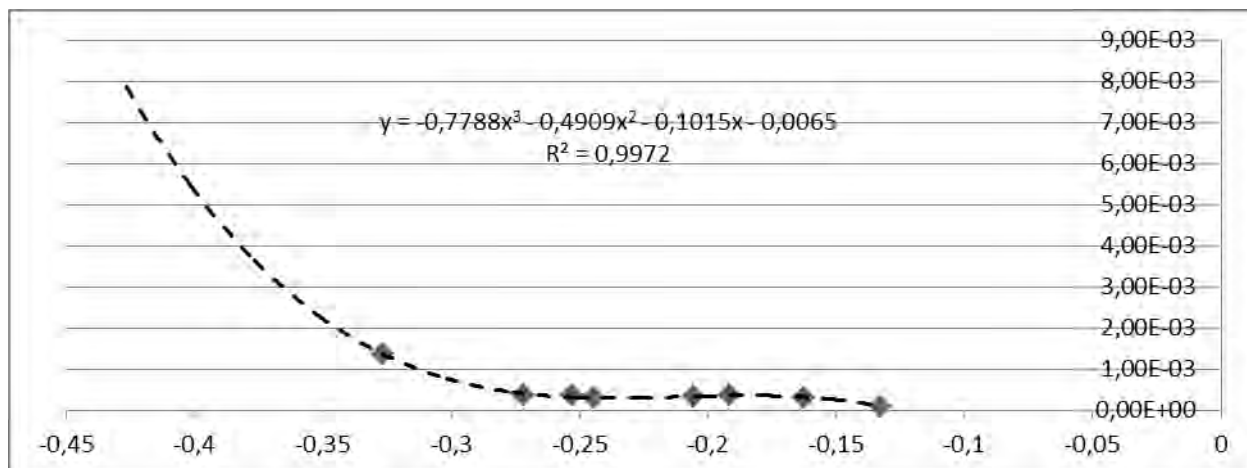

Рис. 3.21. Залежність сальдо міждержавної міграції по відношенню до чисельності населення України від міжнародної інвестиційної позиції по відношенню до ВВП

Джерело: розраховано автором

Таким чином, існує тісна залежність сальдо міждержавної міграції по відношенню до чисельності населення України від МІП по відношенню до ВВП, яка має наступну тенденцію: зі зниженням міжнародної інвестиційної позиції України величина її міграційного сальдо має тенденцію до зростання.

3.2. Асиметричність міграційних процесів в Україні та шляхи її пом'якшення

Оцінка рівня асиметрії міграційних процесів у регіонах України здійснена для умов 2013 р., оскільки, по-перше, у пізніші роки дані по АР Крим та м.Севастополю відсутні, а дані по Донецькій та Луганській областях є неповними, а, по-друге, поява численних контингентів внутрішньо переміщених осіб призвела до того, що статистика реєстрації/зняття з реєстрації за місцем проживання не повною мірою відображає реальні масштаби міжрегіональної міграції.

Для кожного регіону на основі відомостей про розподіл прибулих міжрегіональних мігрантів за регіонами походження та розподілу вибулих міжрегіональних мігрантів за регіонами призначення були розраховані відповідні коефіцієнти асиметрії (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Коефіцієнти асиметрії розподілу сукупності прибулих та вибулих за регіонами, 2013 р.

	Коефіцієнт асиметрії прибулих за регіонами походження	Коефіцієнт асиметрії вибулих за регіонами призначення
АР Крим	1,0	2,6
Вінницька	2,2	2,6
Волинська	2,3	2,3
Дніпропетровська	1,5	1,4
Донецька	2,4	2,1
Житомирська	3,6	3,9
Закарпатська	3,5	2,8
Запорізька	2,7	2,2
Івано-Франківська	3,0	2,5
Київська	4,5	4,6
Кіровоградська	1,8	1,6
Луганська	3,0	2,5
Львівська	1,6	1,6
Миколаївська	2,5	2,5
Одеська	1,9	1,8
Полтавська	2,3	2,5
Рівненська	1,5	2,0
Сумська	2,2	2,4
Тернопільська	1,8	1,4
Харківська	2,0	1,6
Херсонська	1,1	1,1
Хмельницька	1,6	2,2
Черкаська	3,5	3,6
Чернівецька	2,1	2,1
Чернігівська	3,6	3,8
Київ	2,8	4,0
Севастополь (м/р)	4,3	4,4

Джерело: розрахунок автора за даними Держстату України

Як бачимо, усім регіонам України притаманна значна правостороння асиметрія розподілу як прибулих до регіону, так і вибулих з нього (усі показники є додатними та більшими за 0,5). Тобто міжрегіональна міграція в Україні характеризується концентрацією мігрантів у відносно невеликій кількості найбільш масових потоків при незначних параметрах більшості міжрегіональних міграційних контактів. Найвищі значення коефіцієнтів асиметрії фіксуються у регіонах, прилеглих до столиці, де міграційні зв'язки всередині цієї групи регіонів є значно сильнішими, ніж з регіонами за межами цієї групи, а також у Севастопольській міськраді, де спостерігається високий рівень концентрації міграційних зв'язків з сусідньою АР Крим (майже половина міжрегіональних мігрантів як по прибуттю, так і по вибуттю).

Різні міграційні потоки відрізняються між собою не лише за обсягами, але й за структурою мігрантів. Зокрема, у регіонах, де має місце концентрація престижних вищих учбових закладів, зазвичай спостерігається висока інтенсивність прибуття 17-18-річних осіб та підвищений рівень вибуття 23-24-річних осіб. Аналіз структури мігрантів в регіонах України за даними Держстату за 2013 р. показав, що, якщо в більшості регіонів частка осіб працездатного віку серед прибулих становить 65-75%, то у м.Києві та у Харківській області – близько 85%. За рахунок осіб працездатного віку на Харківщині забезпечується майже 95% міграційного приросту, тоді як, наприклад, у Київській області – лише 2/3. Так само різною є структура міграційних втрат у регіонах з від'ємним міграційним балансом: на Херсонщині на осіб працездатного віку припадає понад 80% від усіх втрат населення за рахунок міграції, тоді як у сусідній Миколаївщині – менше 60%. Разом з тим, різких відмінностей у віковій структурі між прибулими та вибулими у жодному регіоні України не виявлено. Тобто, можна зробити висновок, що прояви диспропорційності регіональної міграційної асиметрії в Україні відсутні.

Оцінимо також наскільки поширеною в країні є надмірна форма регіональної асиметрії міграційних процесів. На жаль, інформація про кількість економічно активних осіб серед мігрантів, які змінюють місце реєстрації, відсутня. Однак, відомо, що частка вікових груп, які формують економічно активне населення, серед мігрантів є підвищеною, тобто міграційний приріст населення означає ще більший (у відносному вимірі) приріст економічно активного населення, відповідно при наявності у регіонів міграційних втрат втрати економічно активного населення будуть ще відчутнішими.

Виходячи з обґрунтованих орієнтовних критеріїв надмірності регіональної асиметрії міграційних процесів (див. п. 1.2) вважатимемо сальдо міграцій у понад 20‰ або менше -20‰ такими, що мають ознаки надмірної міграційної асиметрії.

Подібні показники відносного сальдо не спостерігалися у жодному регіоні України принаймні кілька десятиліть. Однак, як уже зазначалося, статистика реєстрації/зняття з реєстрації за місцем проживання не враховує переміщення ВПО, яке набуло в Україні значних масштабів. Окремі ВПО можуть придбати житло, зареєструватися у ньому і таким чином потрапити до державної статистики, однак кількість таких осіб мізерна. Умовно приймемо, що кількість ВПО, які за даними ДСНС України розміщені в регіонах України станом на кінець 2015 р., є прибулими до відповідних регіонів протягом 2014-2015 рр., не врахованими статистикою реєстрації/зняття з реєстрації за місцем проживання, і що протилежний потік відсутній (фактично він представлений поодинокими випадками).

Базуючись на цьому припущенні, розрахуємо умовні (з врахуванням ВПО) загальні коефіцієнти сальдо міграцій по регіонах України в середньому за 2014-2015 рр. (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Загальні коефіцієнти сальдо міграцій по регіонах, 2014-2015 рр. (в середньому за рік), ‰

	Фактичний	Умовний (з врахуванням ВПО)
Вінницька	0,3	2,2
Волинська	0,4	1,5
Дніпропетровська	-0,1	6,4
Донецька	-2,3	4,3
Житомирська	-0,7	0,7
Закарпатська	-1,0	-0,2
Запорізька	-0,5	9,0
Івано-Франківська	1,1	1,9
Київська	6,5	13,3
Кіровоградська	-0,8	2,4
Луганська	-3,1	24,1
Львівська	0,6	1,7
Миколаївська	0,4	2,2
Одеська	1,2	4,8
Полтавська	0,7	5,7
Рівненська	-0,4	0,3
Сумська	-0,6	3,1
Тернопільська	0,2	0,8
Харківська	2,4	21,2
Херсонська	-0,5	2,1
Хмельницька	-0,1	1,3
Черкаська	0,0	2,8
Чернівецька	1,3	2,1
Чернігівська	-0,1	2,9
Київ	4,8	8,2

Примітка. Дані по АР Крим та м. Севастополю відсутні.

Джерело: розрахунок автора за даними Держстату України та ДСНС України

Як бачимо з табл. 3.4, надмірна міграційна асиметрія спостерігається у двох областях – Луганській та Харківській. При цьому реальна міграційна

напруга на Луганщині є значно більшою, оскільки показник обчислено відносно розрахункової чисельності населення Луганської області в цілому, тоді як навантаження внутрішньо переміщеними особами зазнають лише мешканці підконтрольної уряду України частини Луганщини. Подібною є ситуація на Донеччині, де реальна міграційна асиметрія вочевидь наближається до рівня надмірності.

Отже, масштабність руху ВПО та їх підвищена концентрація в окремих регіонах України призводять до надмірної регіональної асиметрії міграційних процесів в Україні, яка до 2014 р. не спостерігалася.

Ще одним аспектом асиметричності міграційних процесів в Україні є нерівномірність переказів трудових мігрантів. За оцінками Позняка О.В. якщо по Україні в цілому відношення надходжень від трудових мігрантів до наявного доходу населення становить близько 3%, то у Закарпатській та Чернівецькій областях воно перевищує 23%, в Івано-Франківській та Тернопільській областях – становить від 12 до 19%, в інших західних регіонах – 7-10%. Натомість у більшості центральних, східних та південних регіонів цей показник є меншим за 1,5% [69]. При цьому у регіонах підвищеної концентрації зовнішньої трудової міграції перекази отримують не всі домогосподарства, що може сприяти посиленню майнового розшарування і соціальної напруги.

Міжнародна міграція, характерна для сучасного глобалізованого світу, супроводжується одним з найпотужніших міжнародних фінансових потоків, який формується завдяки переказам мігрантами зароблених за кордоном коштів своїм сім'ям на батьківщині. Суми переказів постійно зростають: у 2012 р. вони становили 529 млрд. доларів США, що у чотири рази більше, ніж в 2000 р., у п'ять разів, ніж у 1995 р. За обсягами приватні трансферти порівняні з міжнародною фінансовою допомогою та прямими іноземними інвестиціями і справляють очевидний вплив не лише на добробут домогосподарств-отримувачів, а й на макроекономічні показники на рівні держав [64].

В цілому проблематика міграційного капіталу та його використання в національних стратегіях економічного розвитку все активніше досліджується у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Так, значна увага приділяється вивченню ролі міграційного капіталу як джерела економічного зростання в країнах-реципієнтах. Доведено, що міграційний капітал збільшує національний дохід, дає можливість збалансовувати платіжний баланс, забезпечує зростання особистих заощаджень та інвестицій в країні [65, с. 184].

Постійне зростання обсягів приватних переказів в Україну в останні півтора десятиліття сприяло зміні структури витрат домогосподарств, коли менша частина спрямовувалась на харчування, житло, більша – на освіту, лікування, відпочинок, придбання товарів тривалого користування. В цілому, такі процеси сприяють підтримці та покращенню якості людського потенціалу, що відповідає загальносвітовим тенденціям [65, с. 186].

Проблема перетворення міграційного капіталу в реальний інвестиційний ресурс економіки не була вирішена в Україні ні в період економічного зростання, ні в період посткризового відновлення. Між тим, зарубіжний досвід ефективного залучення міграційного капіталу для національного економічного розвитку визначає пріоритети: удосконалення механізму здійснення грошових переказів, в т. ч. за рахунок посилення офіційних каналів, стимулювання зростання їх обсягів, заохочення до продуктивного використання, спрямування переказів на інтереси розвитку [64].

В Україні за даними різних опитувань до відкриття чи розширення бізнесу за рахунок зароблених за кордоном коштів вдаються лише 7-8% мігрантів. Причина в недостатніх для серйозних інвестицій сумах заробітків, недоступності дешевих кредитів, несприятливому для малого бізнесу інвестиційному кліматі в країні. Разом з тим, порівняння характеристик мігрантів та усього населення дає підстави для висновку, що міграція певним чином все ж пов'язана із розвитком підприємництва. Так, обстеження

домогосподарств мігрантів прикордонних областей 2001 р. показало, що серед осіб з міграційним досвідом частка самозайнятих була в 1,5 разу більшою, а частка роботодавців на третину більшою, ніж серед зайнятого населення в цілому [47].

Водночас, необхідно враховувати непрямий вплив переказів на інвестиції. Як зазначає О.Малиновська, по-перше, вони знижують інвестиційні ризики домогосподарства, по-друге, - вивільнюють інші кошти для інвестицій.

По-третє, оскільки перекази зменшують ризики нестабільності вітчизняної економіки, вони можуть підвищувати атрактивність інвестицій.

По-четверте, перетворюючись на заощадження, накопичуючись у фінансових установах, перекази сприяють здешевленню кредитів, що може призвести до збільшення інвестицій за рахунок позичених коштів. Причому запозичення можуть бути більшими, ніж надходження від мігрантів, з розрахунком, що борг обслуговуватиметься з майбутніх переказів [64].

Оскільки вплив переказів на розвиток країни-реципієнта великою мірою залежить від її соціально-економічної політики, детального аналізу вартий досвід зарубіжних держав щодо стимулювання припливу та використання грошових надходжень від мігрантів. Політика у цій сфері зазвичай розвивається за чотирма основними напрямками: удосконалення механізму переказів, у т.ч. спрямування переказів офіційними каналами; стимулювання переказів з метою збільшення їх обсягів; заохочення продуктивного використання переказів; спрямування переказів в інтересах розвитку (табл. 3.5) [64].

Таблиця 3.5

Управлінські заходи, спрямовані на підвищення віддачі від переказів

Мета	Заходи
Спрямування частини переказів на економічний розвиток	Оподаткування мігрантів Обкладення податком переказів стимулювання добровільних внесків на добродійництво
Стимулювання збільшення величини трансфертів та їх переправлення через офіційні канали	Випуск мігрантських облігацій Дозвіл на відкриття рахунків в іноземній валюті Спеціальні рахунки для мігрантів з преміальним процентом Поширення фінансової грамотності
Стимулювання інвестування переказів	Підтримка через створення місцевих центрів обслуговування мігрантів, надання їм інформації Звільнення від податків імпорту засобів виробництва, що ввозяться мігрантами Схеми підтримки малого бізнесу – фінансової, інфраструктурної чи інноваційної навчальної програми
Підтримка колективних переказів мігрантів	Спільне з державою фінансування проектів Створення підприємств у спільних державно-приватній власності Пропозиція привабливих цін при виконанні соціально важливих проектів
Вплив на моделі споживання	Популяризація товарів вітчизняного виробництва Створення привабливих умов для купівлі мігрантами товарів своїм родичам на батьківщині
Убезпечення майбутніх переказів	Сприяння легальній та організованій міграції Встановлення тісних зв'язків у співпраці з діаспорами

Джерело: [64]

В багатьох країнах світу влада і суспільство усвідомили переваги від трудової міграції та надходження міграційного капіталу. В країнах Латинської Америки, Карибського басейну, Південно-Східної Азії вже тривалий час розробляються програми щодо залучення міграційного капіталу для розвитку їхніх територій, що є особливо актуальним для України, з якої за роки незалежності, за різними розрахунками, виїхало понад 5 млн. осіб; а

річні масштаби міграційного капіталу в кілька разів перевищують обсяги іноземних інвестицій в Україну (дорівнюючи за оцінками А.Гайдучького майже 1/5 ВВП країни), в окремих регіонах у кілька разів перевищуючи надходження до місцевих бюджетів [12, с. 11-12].

На сьогодні витрати, пов'язані з відправленням грошових переказів через банківські установи та міжнародні платіжні системи, часто є надто високими. Це спонукає багатьох відправників коштів звернутися до альтернативних неофіційних каналів, які пропонують послуги за більш низькою ціною та привабливішими умовами, такими як швидкість, анонімність угод, вигідне розташування місць відправлення та одержання коштів [104, с. 36].

Офіційні дані НБУ за 2011–2015 роки свідчать про збільшення частки грошових переказів неформальними каналами та збільшення частки переказів, що надійшли через міжнародні платіжні системи (рис. 3.22).

Рис. 3.22 Розподіл обсягів грошових переказів із-за кордону за каналами надходження

Джерело: [60]

О.В. Позняком розроблено класифікацію напрямів використання грошових переказів в залежності від міри корисності для економічного розвитку. Всі основні напрями використання переказів поділено на три групи. До частково корисних віднесено ті, які мають значення для добробуту домогосподарств-отримувачів, але вплив яких на економіку проявляється

тільки через мультиплікаційний ефект. До корисних включено напрями використання переказів, які відзначаються більш швидким і потужним мультиплікаційним ефектом. Нарешті ті напрями використання надходжень від трудових мігрантів, які здійснюють безпосередній вплив на розвиток економіки, об'єднано у групу особливо корисних [69].

На наш погляд, доцільно систематизувати напрями використання міграційного капіталу загалом, включаючи не лише використання грошових переказів, але й напрями витрат у країні перебування. Удосконалена класифікація напрямів використання міграційного капіталу представлена у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6.

**Класифікація напрямів використання заробітків зовнішніх
трудомих мігрантів в залежності від міри корисності для соціально-
економічного розвитку України**

Групи	Напрями використання
Максимально корисні	відкриття власної справи в Україні інвестиції у економіку України, у т.ч. спільне з державою фінансування проєктів придбання засобів виробництва в країнах перебування для подальшого використання в Україні відкриття банківських рахунків в Україні
Корисні	оплата навчання/лікування членів домогосподарства будівництво/реконструкція будинку або квартири витрати на поточне проживання в Україні витрати на благодійництво в Україні
Умовно корисні	заощадження поточні витрати в країнах перебування витрати на переміщення до/з країни працевлаштування
Не корисні	придбання/будівництво житла в країнах перебування відкриття власної справи в країнах перебування

Джерело: розроблено автором

Звертаємо увагу, що більша корисність інвестицій в економіку порівняно з витратами на поточне споживання чи поліпшення житлових умов полягає, крім іншого, в тому, що вони сприяють згладжуванню негативних

наслідків асиметричності розподілу грошових переказів. Придбання трудовим мігрантом засобів виробництва в країнах перебування з метою їх подальшого використання в Україні потенційно є не менш корисним для соціально-економічного розвитку країни, ніж прямі інвестиції у вітчизняну економіку. Відповідно воно віднесене до максимально корисних напрямів використання міграційного капіталу.

До корисних, на наш погляд, доцільно відносити не лише ті напрями використання міграційного капіталу, які сприяють економічному розвитку, але й ті, що є важливими для соціуму (напр., витрати на благодійність). Ті напрями витрат заробітків мігрантів, міра корисності яких залежить від того, до яких наслідків призведе відповідне використання міграційного капіталу (на що будуть витрачені заощадження в майбутньому, чи повернеться в підсумку мігрант до України тощо), слід визначити як умовно корисні. Нарешті ті напрями витрат мігрантів, які посилюють зв'язок останніх з країнами перебування і таким чином знижують вірогідність повернення заробітчанина, не мають корисності для України.

У вересні 2008 року Світовим банком було створено Всесвітню базу вартості грошових переказів, яка містить дані про ціни та умови грошових переказів у близько вісімдесяти країнах світу. Проект є ключовим інструментом для контролю витрат, понесених при відправці й отриманні грошей основними напрямками грошових переказів та надає можливість відправникам порівняти ціни на послуги, що пропонуються фінансовими посередниками, та обрати найоптимальніший варіант. Створення загальнодоступної бази даних, що містить детальну інформацію про вартість відправки грошових переказів, є одним з найбільш ефективних засобів підвищення прозорості ринку цих послуг. Збір даних на національному або регіональному рівні може бути більш детальним, частіше оновлюватися і враховувати потреби місцевих жителів. На сьогодні Світовим банком були сертифіковані національні бази даних Африки, Австралії/Нової Зеландії, Центральної Америки, Франції, Італії, і Норвегії. Враховуючи всі переваги

таких баз даних, Україні слід перейняти цей позитивний досвід, оскільки така база даних може фактично служити інструментом, який дозволяє легко порівнювати вартість послуги і дає більш точне уявлення про те, скільки одержувач отримає в кінцевому підсумку і за який період. У той же час, доступ до таблиць порівняння цін стимулює конкуренцію на ринку фінансових послуг щодо їх ефективності та зниження витрат. Місцеві органи влади також можуть співпрацювати з місцевими банками, кредитними спілками й ощаднокредитними кооперативами, наприклад, заохочуючи їх до розробки дешевших грошових переказів та впровадження інноваційних інструментів передачі коштів [104, с. 36-37].

Привабливими для мігрантів також можуть бути спеціальні ощадні продукти, які передбачають вигідні процентні ставки в порівнянні із звичайними ощадними рахунками. Ці рахунки можуть бути відкриті навіть з-за кордоном мігрантами особисто або через довірених осіб на батьківщині мігрантів. Стимулом для підвищення банками відсоткових депозитних ставок для мігрантів може виступити конкуренція з боку державних банків, або сплата їх частини за бюджетні кошти. Ще одним альтернативним видом фінансових інструментів є державні або муніципальні облігації для мігрантів. Позитивний досвід з їх розміщення мають такі країни як Індія, Ізраїль, Бангладеш, Китай, Ефіопія, Ліван, Непал, Марокко та інші. Кошти, одержані від їх емісії, мають цільове спрямування, здебільшого на виконання інфраструктурних та інших інвестиційних проєктів, спрямованих на покращення соціально-економічного стану території. Значною перешкодою на шляху запровадження таких заходів в Україні є те, що державні та місцеві органи влади не користуються високим рівнем довіри у населення, тому, на нашу думку, попит на такі види цінних паперів буде не надто високим [104, с. 37].

Дослідження, що були проведені в Молдові та Австрії, суттєво змінили бачення мігрантів як соціально вразливої групи на успішних підприємливих людей, де грошові перекази є значним інвестиційним ресурсом. За

результатами опитування мігрантів було розроблено і запропоновано до впровадження такі фінансові інструменти як мікрокредитування, пенсійні схеми заощадження та схеми заощадження на освіту дітей тощо [104, с. 37].

Досвід зарубіжних країн показує, що ефективним є проведення тренінгів з підвищення фінансової грамотності мігрантів та членів їх сімей. На таких тренінгах навчають як правильно приймати фінансові рішення, а саме як вести облік сімейних доходів та витрат, як планувати сімейний бюджет, як складати плани заощаджень, куди інвестувати кошти тощо [104, с. 38].

Процес тісної співпраці за участю органів державної влади, об'єднань мігрантів, неурядових організацій та приватного сектору може дати значний результат для місцевого розвитку. Так, у Мексиці уряд надає відповідні кошти для заохочення асоціацій мігрантів до інвестицій такого роду. В деяких регіонах Мексики федеральні, державні та місцеві органи реалізовували програму, за якою фінансування проектів, спрямованих на соціально-економічний розвиток територій, відбувалося у співвідношенні «один до двох»: одна третина коштів надходить з фондів асоціацій мігрантів, за бюджетні кошти фінансується дві третини. До 2002 року за програмою було реалізовано проектів на суму 43,5 млн дол. США, дві третіх з яких спрямовано на підтримку сільського господарства в чотирьох регіонах з високим рівнем еміграції. У 2000 році групою мігрантів з штату Сакатекас, що на півночі Мексики, інвестовано 6 млн дол. США в будівництво нових доріг, шкіл, церков, систем водопостачання і парків. Іноді таке партнерство використовується для просування комерційних підприємств. В штаті Гуанахуато в центральній частині Мексики, наприклад, таким чином місцеві органи влади заохочують асоціації мігрантів інвестувати в невеликі фабрики з пошиття одягу, обіцяючи профінансувати деякі початкові витрати таких підприємств [123, с. 82].

Стимулювання мігрантів до інвестицій їх коштів в підприємницьку діяльність може відбуватися шляхом надання пільгових мікрокредитів в

країні походження мігрантів. Виділення позикових коштів може відбуватися на фінансування індивідуальної підприємницької діяльності або для розвитку бізнесу [104, с. 38].

Подальшими обов'язковими напрямками удосконалення міграційної політики України мають бути: ефективне збалансування еміграційних та імміграційних потоків України за рахунок реалізації як стратегічних заходів, що передбачають врахування міграційного компонента при розробці та впровадженні планів соціально-економічного розвитку на корпоративному та державному рівнях, а також тактичні заходи, зокрема, забезпечення стабільного зростання реальної заробітної плати, підвищення рівня соціальної відповідальності роботодавців, посилення захисту прав мігрантів за кордоном, сприяння поверненню та реінтеграції українських мігрантів на батьківщину, інші [2, с. 13-14].

Важливим індикатором зростання масштабів міжнародної міграції є збільшення частки міжнародних мігрантів в чисельності населення країн. Таким чином, у сучасному світі міжнародні міграційні потоки перетворилися на глобальне явище, яке має вплив на всі сторони життя світового співтовариства, а міжнародна міграція стала одним із ключових джерел соціально-економічного розвитку держав.

Забезпечення легітимного поля міжнародної міграції та раціональне використання наявної у мігрантів кваліфікації може бути досягнуто тільки за допомогою розумної, стратегічно вивіреної міграційної політики, що не допускає тріумфу націоналістичного атавізму над логікою економічного розвитку.

Глобалізаційні процеси стають новим і досить істотним чинником сучасної міграції населення, що фактично виконує функцію акселератора в її розвитку. У свою чергу, міграція все більшою мірою виконує роль чинника глобалізації в розвитку окремих країн і регіонів.

Таким чином, активна міграційна політика, має сприяти розвитку держави та відзначатися комплексним характером, тобто єдністю погляду на

всі міграційні потоки, включенням міграційних питань в усі інші напрями політичної діяльності держави. Дана політика повинна формуватися прозоро, на підставі широкого суспільного діалогу, базуватися на глибокому розумінні міграційної ситуації, точній та достовірній міграційній статистиці, фундаментальних наукових дослідженнях, реалізовуватися на основі чітко скоординованої діяльності різних урядових структур, місцевої влади, соціальних партнерів, неурядових організацій [2, с.13].

Враховуючи сучасні негативні тенденції демографічного розвитку перш за все, стрімке старіння населення, розвиненим країнам буде потрібно в рамках довгострокової перспективи забезпечити суттєвий приплив іммігрантів. Зауважимо, що роль та значення міжнародної міграції населення в демографічному розвитку може зрости для більшості країн як за умови збільшення обсягів імміграції чи еміграції, так і значних масштабів тимчасової трудової міграції, а також вимушеної міграції.

Міжнародна міграція населення стає в ряд найважливіших глобальних явищ, що значною мірою впливає на розвиток світової економіки. Вже тільки масштаби міжнародної міграції дозволяють говорити про неї як про явище, що має глобальне значення.

Останніми роками в Україні відбулася активізація законотворчості у сфері міграції. У 2010 р. в межах адміністративної реформи було створено спеціальний орган виконавчої влади, покликаний реалізовувати державну міграційну політику – Державну міграційну службу (ДМС). У 2011 р. Указом Президента затверджено Концепцію державної міграційної політики України, а згодом і План заходів з її реалізації [2, с. 5].

Концепція державної міграційної політики України від 30.05.2011 р. визначає напрями, стратегічні завдання державної міграційної політики України, принципи і пріоритети діяльності державних органів у сфері міграції, напрями вдосконалення її законодавчого та інституціонального забезпечення, а також механізми реалізації Концепції [32].

Малиновська О.А. в аналітичній записці «Щодо необхідності розробки і затвердження нової редакції Концепції державної міграційної політики України» зазначає, що «Концепція державної міграційної політики України, скоріше нагадує зведений план заходів різних міністерств та відомств, ніж документ стратегічного характеру. В ній відсутня загальна ідея, немає визначення специфіки міграційної ситуації в Україні і обумовлених нею викликів, залишаються незрозумілими цілі, які держава планує досягти засобами міграційної політики. Немає в Концепції й зв'язку міграційної політики з іншими сферами діяльності держави, у т.ч. з тими, які мають ключове значення для розвитку міграційних процесів та управління ними, а саме, стратегією соціально-економічного та демографічного розвитку». У зазначеній аналітичній записці представлені методологічні та організаційні підходи до підготовки нової редакції Концепції державної міграційної політики України, зокрема наголошується, що у форматі євроінтеграційних пріоритетів України «Концепція міграційної політики повинна забезпечити перехід держави від політики в сфері міграції реактивного характеру, відповіді на внутрішні та зовнішні чинники, до більш активної і цілеспрямованої» [46].

У 2011 р. парламент схвалив нові редакції законів «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [88], «Про біженців та осіб, які потребують додаткового чи тимчасового захисту» [70]. У 2012 р. було прийнято нову редакцію Закону України «Про зайнятість населення» [74], низка положень якого стосується регулювання трудової міграції, був прийнятий Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» [72], яким встановлено документи для виїзду українців за кордон та перебування іноземців на території України, а також порядок їх видачі. На виконання Плану заходів з реалізації Концепції державної міграційної політики [76] Міністерством соціальної політики України розроблено законопроект «Про зовнішню трудову міграцію» [2, с. 5]. У 2015

році Закон «Про зовнішню трудову міграцію» [83] був прийнятий.

У червні 2011 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України було затверджено План заходів щодо інтеграції мігрантів в українське суспільство на 2011-2015 роки [78]. А у серпні 2012 р. Уряд схвалив План заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство на період до 2020 року [77].

Стосовно євроінтеграційного вектору України, то історично аспекти міграційних питань знайшли відображення ще в Угоді про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (УПС) [107], що набула чинності 1 березня 1998 р. У цьому ж році було затверджено Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу, яка, крім іншого, передбачала підготовку детальної Програми інтеграції [82]. Наприкінці 2001 р. Україною та ЄС було погоджено План дій у галузі юстиції та внутрішніх справ [68]. У сфері міграції та притулку у ньому йшлося про адаптацію відповідного національного законодавства України, а також системи органів державної влади до норм і стандартів ЄС, проведення більш інтенсивної інтеграційної політики, надання допомоги для заснування державної міграційної служби, здійснення моніторингу міграційних процесів, передовсім нелегальної міграції, співробітництво у сфері реадмісії, продовження діалогу щодо візових питань. [50, с. 37]. Новим етапом співробітництва між Україною та ЄС після розширення Євросоюзу, у т.ч. за рахунок суміжних з Україною держав, та запровадження політики сусідства було погодження у 2005 р. спільного плану дій, в якому було встановлено перелік пріоритетів співпраці як в рамках, так і поза рамками УПС. Серед них переговори щодо спрощення візового режиму між Україною та ЄС [5], угоди про реадмісію [105]. Відповідно до Порядку денного асоціації, міграційні питання знайшли відображення в кількох статтях проекту Угоди про асоціацію з ЄС [106], зокрема, в її політичній частині, підписаній в березні 2014 р. Так, сторони підтвердили важливість спільного управління міграційними потоками та

всеохоплюючого діалогу у цій сфері, який має ґрунтуватися на основоположних принципах солідарності, взаємної довіри, спільної відповідальності та партнерства [50, с. 40].

Для досягнення позитивного соціально-економічного ефекту від збільшення міграційних процесів в цілому та мобільності робочої сили зокрема, державна політика країн-реципієнта має бути спрямована на отримання переваг від міжнародної міграції за рахунок ефективної інтеграції мігрантів до світового ринку праці. Дана успішна інтеграція може забезпечити не лише вирішення певних економічних питань (збільшення доходів держави за рахунок мігрантів, їх грошових переказів), але і забезпечить прогресивний інноваційний розвиток (вирішення питання «відпливу інтелекту») та демографічний розвиток (вирішення питання старіння населення).

Регулювання міграційних процесів має засновуватись на ефективно налагоджених дипломатичних відносинах між країнами, що передбачають політичний діалог та співробітництво з метою мінімізації негативних сторін міграційних процесів не тільки в межах внутрішніх ринків праці (створення умов для гідних умов праці та захисту трудового права, здійснення грошових трансфертів мігрантів), але й вирішення питання міграційного транзитного навантаження на певну країну [134].

Міграційна політика держави має бути спрямована на забезпечення ефективного розвитку ринку праці, успішну інтеграцію мігрантів на внутрішньому ринку праці і включати [134, 149]:

- ефективне інформування іммігрантів та потенційних роботодавців (особливо сектору малого та середнього бізнесу) про сучасний стан ринку праці (інформація про відкриті вакансії; адміністративні процедури найму мігрантів, права працівників тощо);
- реалізація державних програм щодо зайнятості тимчасових мігрантів, залежно від циклічних зрушень на ринку праці;

- створення можливостей отримання освіти та проходження професійної перепідготовки мігрантів;
- зниження ризику соціальної ізоляції за рахунок реалізації житлової політики (державні програми сприяння постійному місцю проживання, возз'єднанню сімей тощо);
- розширення доступу до фінансових послуг (наприклад, можливість мігрантів відкривати банківські рахунки і здійснювати фінансові операції);
- державна підтримка підприємців-мігрантів з метою інноваційно-технологічного розвитку;
- поліпшення бізнес-клімату за рахунок зниження бюрократичних бар'єрів.

На особистому мікроекономічному рівні першою умовою сприяння успішній трудовій міграції та поверненню є підтримка трудових мігрантів в досягненні ними своїх міграційних цілей та забезпечення належних умов повернення та реінтеграції [19, с.16].

На макрорівні уряд України має орієнтуватися на [19, с.16]:

- сприяння сталому розвитку в Україні шляхом переходу від економічних моделей, побудованих на залежності від грошових переказів та споживання, до моделі з провідною роллю інвестицій;
- підтримка ефективної трудової міграції та забезпечення захисту прав трудових мігрантів, підвищення рівня фінансової грамотності та сприяння розвитку умов для сталого повернення та реінтеграції.

Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що на сучасному етапі найбільшими міграційними викликами для соціально-економічного розвитку України є високий рівень концентрації ВПО в окремих регіонах та низька ефективність залучення грошових переказів у вітчизняну економіку. Стратегічною метою державної міграційної політики України, на наш погляд, має бути максимальне використання результатів міграцій в інтересах розвитку та пом'якшення негативних проявів регіональної асиметрії

міграційних процесів. Міграційний капітал має стати ресурсом економічного розвитку, а не засобом посилення майнового розшарування. Підвищення ефективності використання грошових переказів потребує впровадження таких заходів:

1. Звільнення від мита засобів виробництва, які ввозяться зовнішніми трудовими мігрантами з метою використання у власному бізнесі.
2. Розробка та введення в дію програми сумісного фінансування державою та трудовими мігрантами на паритетних засадах проектів з підтримки власної справи та місцевого розвитку.
3. Створення привабливих умов (позитивна дискримінація) для розміщення трудовими мігрантами коштів у вітчизняних банках.

Так само важливо, щоб внутрішньо переміщені особи стали ресурсом пом'якшення демографічної кризи у депресивних регіонах, а не джерелом напруги на ринку праці та в інших сферах. Для стимулювання розселення ВПО у регіонах з найгіршими параметрами демографічного розвитку, зокрема у сільській місцевості, пропонується:

1. Встановити додаткову допомогу для ВПО, які погоджуються на переїзд до рекомендованого місця проживання.
2. Розробити механізм надання у довгострокову оренду землі для ВПО у демографічно депресивних регіонах.
3. Надавати пільгові кредити на купівлю/облаштування житла для ВПО, які переселяються до відповідних регіонів.

Висновки до розділу 3

1. Сучасні міжнародні економічні відносини характеризуються зростанням масштабів міжнародного руху капіталу, яке обумовлене низкою чинників, серед яких не останню роль відіграє інвестиційна привабливість окремих країн та регіонів світу. Рух капіталу здійснюється у трьох формах:

міжнародних інвестицій, міжнародного кредиту та офіційної допомоги розвитку, серед яких домінуючою є перша з названих форм. Міжнародні інвестиції є вагомим чинником соціально-економічного розвитку окремих країн та подолання надто великої асиметрії світової економіки. Відповідно показник міжнародної інвестиційної привабливості країни (МІП) набуває ролі одного з найвагоміших детермінаторів міграційних процесів.

2. Моделювання взаємозв'язку між відношенням міжнародної інвестиційної позиції України до ВВП (факторна ознака) та відношенням сальдо міграції до середньорічної чисельності населення (результативна ознака) дозволило виявити стійку тенденцію до збільшення величини сальдо міграцій із зменшенням МІП. Виявлена залежність є дуже тісною, причому рівень надійності моделі є вищим порівняно з аналогами, які описують відповідну залежність для інших країн Східної Європи. Таким чином гіпотеза про визначальний вплив змін МІП на трансформації міграційного приросту для України (на відміну від низки східноєвропейських країн) повністю підтвердилася.

3. Дослідження регіональної асиметрії міграційних процесів на рівні сукупності міграційних потоків дозволило виявити, що усім регіонам України притаманна значна правостороння асиметрія розподілу як прибулих до регіону, так і вибулих з нього, тобто має місце концентрація мігрантів у відносно невеликій кількості найбільш масових потоків при незначних параметрах більшості напрямів переміщень. Дослідження міграційної асиметрії на рівні укрупнених потоків показало, що в Україні до початку конфлікту 2014 р. в усіх регіонах асиметричність міграційних процесів набувала природної форми, але поява в країні внутрішньо переміщених осіб та нерівномірність їх розподілу по областях України призвели до формування надмірної міграційної асиметрії в низці регіонів, прилеглих до зони конфлікту.

4. Попри значні масштаби зовнішньої трудової міграції та високий рівень концентрації трудових мігрантів в окремих регіонах, основна частина

трудових поїздок за кордон має короткостроковий і потенційно зворотний характер, тобто не призводить до формування надмірної міграційної асиметрії. Основний вплив зовнішньої трудової міграції на асиметричність пов'язаний з нерівномірністю розподілу переказів трудових мігрантів між регіонами України та між групами населення в межах конкретних регіонів. Залучення міграційного капіталу в економіку країни і відповідне зменшення його спрямування на поточне споживання та інші особисті потреби є важливим чинником пом'якшення негативних наслідків асиметричності розподілу грошових переказів.

Основні висновки, пропозиції та положення наукової новизни, викладені в 3 розділі, опубліковані у роботах автора [36, 37, 41, 42].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі проведено теоретичне узагальнення питань регіональної асиметрії міграційних процесів та запропоновано нове вирішення важливого науково-практичного завдання, що полягає у подальшому розвитку теоретичних підходів до вивчення міграційних процесів, його методичного забезпечення та в розробці практичних рекомендацій з регулювання міграцій. Проведене дослідження дало змогу сформулювати такі висновки теоретичного та науково-практичного характеру.

1. Узагальнення існуючих підходів до дослідження міграційних процесів дало змогу запропонувати уточнене визначення феномену міграції населення як зміни місцеперебування осіб, яка супроводжується трансформацією їх соціально-економічного статусу в умовах зміни соціальної, освітньої, виробничої, інноваційно-інвестиційної, інституціональної та інформаційно-комунікаційної інфраструктури при переміщенні від території вибуття до території прибуття; інтенсивність відповідних переміщень (за умови добровільного характеру міграції) є прямо пропорційною відмінностям в умовах життя між двома територіями та обернено пропорційною відстані між ними. Дане визначення враховує як економічні та просторові аспекти формування міграційних процесів, так і наслідки для мігрантів.

2. У дисертації здійснено спробу більш глибинно проаналізувати форми асиметрії міграційних процесів. Останню ми визначаємо як нерівномірність потоків міграцій внаслідок різниці привабливості окремих країн (регіонів) для мігрантів в умовах асиметричності глобалізаційного розвитку. Обґрунтовано, що асиметрію необхідно досліджувати на двох рівнях: на рівні сукупності міграційних потоків, де асиметрія може набувати правостороннього або лівостороннього характеру і оцінюватися за

допомогою коефіцієнта асиметрії, та на рівні укрупнених потоків, на якому виділяються такі її форми, як додатна та від'ємна, а індикаторами слугують сальдо міграцій, загальний коефіцієнт сальдо міграцій та коефіцієнт результативності міграцій.

3. Важливим чинником асиметрії міграційних процесів є міграційна політика держав світу, яку можна представити за двома напрямками: імміграційна політика та еміграційна політика. Імміграційна політика включає в себе такі складові: інтеграційну політику; політику натуралізації; політику сприяння поверненню іммігрантів у країни їх походження; політику возз'єднання сім'ї; політику щодо залучення висококваліфікованих працівників. Еміграційна політика об'єднує політику щодо подвійного громадянства; політику стимулювання повернення громадян на батьківщину; політику залучення інвестицій з діаспори. Питання проведення виваженої міграційної політики є засобом подолання негативних наслідків асиметрії міграційних процесів.

4. Основні міграційні переміщення у світі проходять з країн, що розвиваються, до економічно розвинених країн та між країнами, що розвиваються. В результаті багаторічних міграцій сформувалися шість світових центрів тяжіння мігрантів, з яких два утворені економічно розвиненими країнами, один – сукупністю економічно розвинених країн та країн, що розвиваються, ще три – групами найбільш благополучних країн, що розвиваються, у своїх регіонах світу. В перспективі за певних умов можливе формування сьомого центру тяжіння населення та робочої сили на базі країн Східної Європи, окремі з яких (в першу чергу Польща та Чехія) уже сьогодні стають країнами-реципієнтами мігрантів.

5. Сучасні міграційні процеси в Україні сформувалися під впливом соціально-економічного розвитку та геополітичних трансформацій останніх десятиліть. Найбільш масштабними міграційними потоками є зовнішня трудова міграція, рух внутрішньо переміщених осіб та вимушена міграція за межі країни з регіонів бойових дій. Міграція є важливим чинником

демографічного розвитку України, сприяючи перерозподілу населення між регіонами. Крім того, перекази мігрантів є важливим джерелом валютних надходжень і перспективним чинником соціально-економічного розвитку України. В процесі дослідження обґрунтовано, що максимально корисними напрямками використання міграційного капіталу для соціально-економічного розвитку України є відкриття власної справи в Україні; інвестиції у економіку України, у т.ч. спільне з державою фінансування проектів; придбання засобів виробництва в країнах перебування для подальшого використання в Україні; відкриття банківських рахунків в Україні. При цьому інвестиції в економіку, крім іншого, сприяють згладжуванню негативних наслідків асиметричності розподілу грошових переказів.

6. В ході дослідження була висунута гіпотеза про наявність тісного зв'язку між міграційним балансом та показником відношення міжнародної інвестиційної позиції країн до ВВП. Оцінка залежності загального коефіцієнта сальдо міграцій від співвідношення МІП до ВВП, здійснена для країн Східної Європи за поліноміальними функціями, які апроксимують відповідні часові ряди динаміки, підтвердила дану гіпотезу лише частково: в низці країн така залежність відсутня, в інших тенденція до зміни результативного показника із трансформацією факторного є нестійкою. При цьому саме в Україні спостерігається найбільш тісна і стійка залежність сальдо міграцій від міжнародної інвестиційної позиції, яка має обернений характер.

7. Головними викликами для соціально-економічного розвитку України у сфері трудової міграції є низька ефективність використання грошових переказів, поширення майнового розшарування в регіонах високої інтенсивності зовнішньої трудової міграції, втрати населення та робочої сили внаслідок переходу трудової міграції у постійну. За останні роки суттєвою міграційною проблемою стали великі масштаби і нерівномірний розподіл ВПО по регіонах України. Якщо до 2013 р. включно в Україні (навіть попри наявність масштабної зовнішньої трудової міграції) не спостерігалось

надмірної форми регіональної міграційної асиметрії, то нині вона з'явилася як наслідок руху внутрішньо переміщених осіб. Отже, ключовими напрямками міграційної політики України як засобу пом'якшення негативних проявів регіональної асиметрії міграційних процесів є ефективне залучення міграційного капіталу в економіку України та використання людських ресурсів ВПО для покращення демографічної ситуації в регіонах, які цього потребують.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амеліна І. В. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. / Амеліна І. В., Попова Т. Л., Владимиров С. В. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 256 с.
2. Аналітична записка Інституту економічних досліджень та політичних консультацій «Міграційна політика в Україні: формування, зміст, відповідність сучасним вимогам» - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files//publications/Policy_Briefing_Series/PB_01_migration_2013_ukr.pdf
3. База даних Організації Об'єднаних Націй, POP/DB/MIG/Stock/Rev.2013
4. Базилевич В.Д. Концептуалізація мегатрендів економічного розвитку в контексті глобальних викликів сучасності / В.Д. Базилевич // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Парадигмальні зрушення Економіка. Управління. Інновації. Випуск № 1 (11), 2014 в економічній теорії ХХІ ст.» (15-16 листопада 2012 року). – К.: Київський національний університет ім. Т. Шевченка, 2012. – 460с.
5. Безвізовий діалог між Україною та ЄС. План дій з лібералізації візового режиму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/document/244813925/План%20дій%20щодо%20лібералізації%20візового%20режиму%20для%20України.pdf>
6. Білоцерківець В. В., Завгородня О. О., Лебедєва В. К. та ін. Міжнародна економіка. Підручник./ За ред. А. О. Задоя, В. М. Тарасевича – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 416 с.
7. Большой толковый социологический словарь (Collins). Т. 1 (А–О) : [пер. с англ.]. – М. : Вече, АСТ, 1999. – 544 с.
8. Бондырева С. К. Миграция (сущность и явление) / С. К. Бондырева, Д. В. Колесов. – М. : Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж : Издательство НПО «МОДЭК», 2004. – 296 с. – (Серия «Библиотека психолога»).

9. Булатов А.С. Мировая экономика [учебник]/ [под ред. Булатова А.С.].- М.- Юристъ, 2000.- 734с.
10. В Україні посилюються міграційні настрої. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dw.com/uk/%D0%B2-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8E%D1%8E%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F-%D0%BC%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D1%97/a-18074497>
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел.] – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
12. Гайдучький А. П. Міграційний капітал в країнах, що розвиваються / А. П. Гайдучький. – К. : УкрІНТЕІ, 2008. – 296 с.
13. Глобальное экономическое развитие: тенденции, регулирование: монография/ [Д.Лукияненко, В. Колесов, А. Колот, Я. Столярчук, и др.]: под науч. Ред. Профессоров Д.Лукияненко, А.Поручника, В.Колесова, - К.: КНЭУ, 2013. – 466 с.
14. Грабовський С. Глобалізація: виклики і міфи : Теоретичні шкіци до теми №1 сучасного світу //Сучасність. - 2005. - № 7-8. - С. 91-104.
15. Дембіцька А. В. Основні етапи міжнародної міграції робочої сили / А. В. Дембіцька. // Вісник ОНУ імені І.І.Менчикова. – 2013. – Т. 18. - №4/1. – С. 149–152.
16. Демографический энциклопедический словарь [редкол. : Валентей Д. И. (гл. ред.) и др.]. – М. : Сов. Энциклопедия, 1985. – 608 с.
17. Демографічна криза в Україні руйнівніша за військовий конфлікт - The National Interest. 15 грудня 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dt.ua/UKRAINE/demografichna-kryza-v-ukrayini-ruynivnisha-zavviyskoviy-konflikt-the-national-interest-159262_.html

18. Дмитриев А. В. Миграция: конфликтное измерение / А. В. Дмитриев. – М. : Альфа-М, 2006. – 432 с.
19. Дослідження та діалог щодо політики у сфері міграції і грошових переказів в Україні [Електронний ресурс] // Міжнародна організація з міграції (МОМ), Представництво в Україні. – 2016. – Режим доступу до ресурсу:
http://iom.vh.lucky.net/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf.
20. Дощенко А. В. Розвиток дистанційної зайнятості як складова трансформації соціально-трудової сфери / А. В. Дощенко // Ринок праці та зайнятість населення. - 2014. - № 4. - С. 21-25.
21. Драгунова Т. Управління міграційними процесами великих міст / Т. Драгунова // Україна: аспекти праці . – 2004. - № 5. - С. 35-39.
22. Евдокимов А. И. Международные экономические отношения: [учеб. пособие] / Евдокимов А. И. и др. - Москва. - Проспект. - ТК Велби. - 2206. - 552 с.
23. Єрмоленко О. О. Визначення впливу просторової асиметрії розміщення трудових ресурсів на економіку регіону / О. О. Єрмоленко // Чернігівський науковий часопис Чернігівського державного інституту економіки і управління. Сер. 1 : Економіка і управління. - 2012. - № 1. - С. 31-36.
24. Жовтяк Г. А. Оцінювання просторової асиметрії розміщення продуктивних сил в економіці регіону [Електронний ресурс] / Г. А. Жовтяк // Ефективна економіка. – 2015. – Режим доступу до ресурсу:
<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4300>.
25. Заробітчани переорієнтовуються з Росії на Європу. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://europe.newsru.ua/article/18074497>
26. Збірник договорів Організації Об'єднаних Націй. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <http://treaties.un.org>.

27. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2013 [Електронний ресурс] // Фонд «Ефективне управління». – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://www.feg.org.ua/uploadfiles/ckfinder/files/reports/2013/FEG_report_2013_body_ukr_web.pdf.
28. Інститут економіки та прогнозування НАН України. – К., 2015. – 544 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ief.org.ua/docs/mg/Monogr_Modeli%20identyfikacii%20macroeconomicznyh%20dysbalanciv_2015.pdf
29. Керецман В.Ю. Державне регулювання регіонального розвитку: теоретичні аспекти : [Монографія] / В. Ю. Керецман. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 188 с.
30. Киреев А.П. Международная экономика. – Москва.Международные отношения,ч.1. 1997.- 416 с.
31. Колот А.Асиметрії розвитку соціально-трудової сфери: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії / А. Колот // Україна: аспекти праці. - 2011. - № 8. - С. 3-11.
32. Концепція державної міграційної політики. Схвалено Указом Президента України від 30 травня 2011 року № 622/2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ovu.com.ua/articles/10854-pro-kontseptsiiyuderzhavnoyi-migratsiynoyi-politik>.
33. Корнієнко О.О. Аналіз регіональної міграційної асиметрії в країнах східної Європи / О.О. Корнієнко // Глобальні та національні проблеми економіки.-Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського. – 2014. – С. 959-964.
34. Корнієнко О.О. Вплив основних макроекономічних показників на сучасні міграційні потоки в умовах глобалізації / О.О. Корнієнко // Формування ринкових відносин в Україні. - Науково-дослідний економічний інститут, 2015. – Вип.3 (166). – С. 64-69.

35. Корнієнко О.О. Кластерний аналіз міграційних потоків в межах України/ О.О. Корнієнко // Міжнародна науково-практична конференція «Зовнішні та внутрішні фактори впливу на економічну систему країни» (Київ 31 січня 2015 р.). – К.: ГО «Київський економічний науковий центр», 2015. – Ч.2. – С. 16-20.
36. Корнієнко О.О. Міграційна політика України в системі глобального розвитку світової економіки / О.О. Корнієнко // Управління сучасним містом. Київ. -2013. – Вип. 3-4/7-12(51-52). – С. 51-56.
37. Корнієнко О.О. Моделювання регіональної міграційної асиметрії/ О.О. Корнієнко // Міжнародна науково-практична конференція «Наукові засади ресурсозбереження в системі антикризового управління і відтворення економіки» (Хмельницький 30-31 січня 2015 р.). Університет економіки і підприємництва. - Хмельницький : вид. дім «Гельветика». – 2015. – С. 90-93.
38. Корнієнко О.О. Особливості сучасного етапу міжнародних міграційних процесів. / О.О. Корнієнко// Економічний простір. 2015. - №104. – С. 28-43.
39. Корнієнко О.О. Роль міграції населення в демографічному розвитку України/ О.О. Корнієнко // Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток нової економічної системи на світовому, державному та регіональному рівнях» (Львів, 30 січня 2015 р.). – Львів: ЛЕФ,2015. – Ч.2. – С. 44-47.
40. Корнієнко О.О. Співставлення рівнів соціально-економічного розвитку країн – передумови аналізу міграційної асиметрії / О.О. Корнієнко // 2 Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання економічних наук (13-14 березня 2015 р.). - Херсон: вид. дім «Гельветика».- 2015. – Ч.1. – С. 84-88.
41. Корнієнко О.О. Функціональна залежність сальдо міжнародної міграції від міжнародної інвестиційної позиції України/ О.О. Корнієнко // Міжнародна науково-практична конференція «Євроінтеграція економіки України: виклики та рішення»(Дніпропетровськ 20-21 лютого 2015р.) //

Національний гірничий університет. – Дніпропетровськ: вид. дім «Гельветика». – 2015. – С. 147-150.

42. Корнієнко О.О., Блудова Т.В. Взаємозв'язок показників міграції та міжнародної інвестиційної позиції України/ О.О. Корнієнко, Блудова Т.В. // Бізнес-Інформ (Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, РИНЦ, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, CiteFactor, Academic Journals Database, Research Bible, Соціонет, Open Academic Journals Index, GetInfo, BASE, OpenAIRE, SUNCAT Union Catalogue, COPAC Union Catalogue, J-Gate, Open Access Library, Scientific Indexing Services, Advanced Science Index, Академія Google, InfoBase Index, WorldCat). – 2015. – № 4. – С. 130-137

43. Кравчук Н.Я. Асиметрії і дисбаланси глобального розвитку: ідейно-теоретичні та фундаментальні основи дослідження / Н. Я. Кравчук // Міжнародна економічна політика. - 2011. - Вип. 1-2. - С. 170-210.

44. Лавровский Б., Измерение региональной асимметрии на примере России. Вопросы экономики, 1999, № 3, с. 42–52.

45. Малиновська О. А. Мігранти, міграція та Українська держава : аналіз управління зовнішніми міграціями : Монографія / О. А. Малиновська. – К. : Вид-во НАДУ, 2004. – 236 с.

46. Малиновська О. А. Щодо необхідності розробки і затвердження нової редакції Концепції державної міграційної політики України [Електронний ресурс] / О. А. Малиновська // Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1762/>.

47. Малиновська О. Україна, Європа, міграція: міграції населення України в умовах розширення ЄС. – К.: Бланк-Прес, 2004. - С.139

48. Мармоза А.Т. Теорія статистики [текст] підручник / А. Т. Мармоза – 2-ге вид. перероб. та доп. – К.: «Центр учбової літератури», 2013 – 592 с.

49. Международные экономические отношения / Н.Н.Ливенцев [и др.]//МГИМО мин.ин.дел Российской федерации. = Москва: проспект: Велби.-2005.- 648 с.
50. Міграційна політика Європейського союзу: виклики та уроки для України /О. А. Малиновська. - К. : НІСД, 2014. - 48 с.
51. Міграційний профіль України: 2010-2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dmsu.gov.ua/images/files/pr2014_1.pdf
52. Міграційні процеси в сучасному світі : світовий, регіональний та національний виміри : (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія практика) : [Енциклопедія / упоряд. Ю. І. Римаренко; за ред. Ю. Римаренка]. – К. : Довіра, 1998. – 912 с.
53. Міграційні процеси в Україні : сучасний стан і перспективи : монографія / НАН України; ін-т демографії та соціальних досліджень ; О.В. Позняк (наук. ред). – Умань : СПД Сочінський, 2007. – 276 с.
54. Міграція в Україні факти і цифри [Електронний ресурс] // Міжнародна організація з міграції (МОМ). Представництво в Україні. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://iom.org.ua/sites/default/files/ukr_ff_f.pdf
55. Міжнародна економіка: підручник/ Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Я.М. Столярчук. – К.: КНЕУ, 2014. – 762, [2] с.
56. Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні: кол. моногр. / за ред. д-ра екон. наук Скрипниченко М.І.; НАН України, ДУ —Інститут економіки та прогн
57. Население Болгарии катастрофически уменьшается [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.bulgariatoday.ru/news/society/naselenie_bolgarii_katastroficheski_umenshaetsya/
58. Население и демографски процеси през 2013 година (окончателни данни) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Population2013_AUIT2RS.pdf

59. Населення України. Трудова еміграція в Україні. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, 2010. – 233 с.
60. Огляд приватних грошових переказів в Україну [Електронний ресурс] // НБУ. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208358>.
61. Офіційний сайт Департаменту економічних і соціальних питань ООН (підрозділ народонаселення). [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
<http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/index.shtml>
62. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/categorycat_id=44465
63. Офіційний сайт Світового Банку [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: www.worldbank.org
64. Перекази мігрантів з-за кордону та можливі заходи щодо їх заохочення та ефективного використання. Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс] // Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1276/>.
65. Петкова Л. Міграційний капітал в системі факторів економічного зростання / Л. Петкова // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. - 2014. - Вип. 37(2). - С. 183-188
66. Петрова Т. П. Концепція державної міграційної політики: цільова орієнтація і основні напрямки. — К.: НЦЗРП, 1996. — С.8).
67. Питання Державної міграційної служби України. Указ Президента України від 06.04.2011 № 405/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/405/2011>

68. План дій Європейського Союзу в галузі юстиції та внутрішніх справ. Міжнародний документ від 12.12.2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_494

69. Позняк О. Оцінювання наслідків зовнішньої трудової міграції в Україні // Демографія та соціальна економіка. – 2016. - №2 (27). – С. 169-182.

70. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Закон України від 03.03.2016 р. № 3671-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>

71. Про громадянство України. Закон України від 18.01.2001р. №2235-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2235-III>

72. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що засвідчують особу і підтверджують громадянство України або її спеціальний статус. Закон України від 20.11.2012 № 5402-VI [Електронний ресурс]. - <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5492-17>

73. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України від 20.10. 2014р. №1706-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

74. Про зайнятість населення. Закон від 05.07.2012 5067-IV [Електронний ресурс]. - <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>

75. Про затвердження Національного плану заходів з виконання другої фази Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 805-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/805-2014-%D1%80/page>

76. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції державної міграційної політики. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2011 р. N 1058-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/1058-2011-%D1%80>

77. Про затвердження плану заходів щодо інтеграції біженців та осіб, які потребують додаткового захисту, в українське суспільство на період до 2020 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. N 605-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=245522329>

78. Про затвердження плану заходів щодо інтеграції мігрантів в українське суспільство на 2011-2015 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 червня 2011 р. N 653-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/653-2011-%D1%80>

79. Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми. Постанова Кабінету Міністрів України від 23. 05. 2012 №417 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/417-2012-%D0%BF>

80. Про затвердження Правил реєстрації місця проживання та Порядку передачі органами реєстрації інформації до Єдиного державного демографічного реєстру. Постанова Кабінету Міністрів України від 02. 03. 2016 р. №207 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/207-2016-%D0%BF>

81. Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2006 р. № 879 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/879-2006-%D0%BF>

82. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу. Указ Президента України від 11.06.1998 № 615/98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/615/98>

83. Про зовнішню трудову міграцію. Закон України від 5. 11. 2015 р. №761-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/761-VIII>

84. Про імміграцію. Закон України [Електронний ресурс]. - <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2491-14>

85. Про концепція державної міграційної політики. Указ Президента України від 30 травня 2011 року N 622/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/622/2011>

86. Про Національний план з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України. Указ Президента України від 22. 04. 2011 року №494/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/494/2011>

87. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України. Закон України від 21. 01. 1994 р. №3857-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3857-XII>

88. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства. Закон України від 22.09.2011р. № 3773-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

89. Про протидію торгівлі людьми. Закон України від 20. 09. 2011 р. №3739-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3739-VI>

90. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні. Закон України від 11.12.2003р. №1382-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>

91. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : Резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року : Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_791.

92. Протокол проти незаконного ввозу людей по суші, морю і повітрі (11 березня 2004 р.) : Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_790

93. Регіональні асиметрії сталого розвитку України: діагностика та механізми вирівнювання [Текст] : монографія / Вахович І. М., Табалова О. Є.; Луц. нац. техн. ун-т. - Луцьк : ВолиньполіграфTM, 2012. - 343 с.
94. Ресурси та моделі глобального економічного розвитку: монографія / [Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, А.М. Колот, Я.М. Столярчук, та ін.]; за заг. ред. докторів екон. наук, професорів Д.Г. Лук'яненка та А.М. Поручника. — К.: КНЕУ, 2011. —703, [1] с.
95. Савіцька О. П. Особливості міграційних процесів населення в умовах глобалізації/ О. П. Савіцька, В. В. Цоньо // Науковий вісник НЛТУ України. - 2013. - Вип. 23.17. - С. 295-303.
96. Сайт Державної служби України з надзвичайних ситуацій [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dsns.gov.ua/ua/Mizhvidomchiy-koordinaciyniy-shtab.html>
97. Світ у дзеркалі міжнародної міграції / Гол. ред. В.А. Іонцев. Наукова серія: Міжнародна міграція населення: Росія і сучасний світ Вип.10.М., 2007.
98. Словарь иностранных слов и выражений [авт.-сост. Е. С. Зенович]. — М. : Олимп ; ООО «Фирма «Издательство АСТ», 1998. — 608 с.
99. Современный словарь иностранных слов : толкование, словоупотребление, словообразование, этимология [Л. М. Баш, А. В. Боброва и др.]. — 4-е изд., стереотип. — М. : Цитадель-трейд, Рипол-классик, 2003. — 960 с.
100. Социологический энциклопедический словарь [ред.-координатор — акад. РАН Г. Г.В. Осипов]. — М. : Издательство НОРМА (Издат. группа НОРМА-ИНФРА-М), 2000. — 488 с.
101. Столярчук Я. М. Асиметрія глобального розвитку: соціально-економічний вимір: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.02 / Я. М.Столярчук; Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана. - К., 2009. - 34 с. - укр.

102. Столярчук Я. Сучасна сегментація та ключові тенденції розвитку світового ринку праці/ Я. Столярчук, С. Поручник //Україна: аспекти праці. - 2014. - № 7. - С. 12-17.
103. Столярчук, Я.М. Глобальні асиметрії економічного розвитку: монографія/ Я.М. Столярчук. – К. : КНЕУ, 2009. – 302, [2] с.
104. Ткачук І. Г. Залучення міграційного капіталу в інвестиційну діяльність в Україні / І. Г. Ткачук, М. П. Вусятицька // Проблеми економіки. - 2013. - № 3. - С. 34-40.
105. Угода між Україною та Європейським співтовариством про рєадмісію осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/ru994_851
106. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Міжнародний документ від 27.06.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011
107. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_012
108. Україна у цифрах. – Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2015/zb/07/zb_Uz14_uk.zip
109. Фесенко М. Цей багатополіусний світ: Формування сучасної системи міжнародних відносин //Політика і час. - 2005. - № 12. - С. 26-36.
110. Цілі розвитку тисячоліття Україна: 2000–2015 [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.idss.org.ua/monografii/2015%20MDG%20Ukr%20Report%20DRAFT.pdf>.

111. Шепелєв М. Міжнародний та режими функціонування системи глобального управління //Людина і політика. - 2004. - № 1. - С. 101-116
112. Шубна О.В. Асиметрія регіональної структури розміщення трудових ресурсів України / О.В. Шубна // Научный вестник ДГМА. – Краматорськ: ДДМА, 2011. – Вип. № 2 (8Е). – С. 443–449.
113. Adams, R.H. (2003): “International migration, remittances and the brain drain: A study of 24 labour-exporting countries”, World Bank Policy Research Working Paper 3069, June
114. Alonso, J.A and R. Gutiérrez (dirs) (2010): Emigración y Lengua. El papel del español en las migraciones internacionales, Barcelona, Editorial Ariel
115. Borjas, G. (1992): “Ethnic capital and intergenerational mobility”, Quarterly Journal of Economics, 107, 123-50
116. Borjas, G. (1995): “The economic benefits from immigration”, Journal of Economic Perspectives, n° 9, 3-22
117. Borjas, G. (1999): “Economic Research on the Determinants of Immigration: Lessons for the European Union”, World Bank Technical Paper 438
118. Chuzhykov V., Regional Diversification of Ukraine’s Foreign Trade. International Economic Police, 2004, № 1, p. 52–70.
119. Communication from the commission to the european parliament and the council on the implementation of Directive 2009/50/EC on the conditions of entry and residence of third-country nationals for the purpose of highly qualified employment [Електронний ресурс] // EUROPEAN COMMISSION. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2014/EN/1-2014-287-EN-F1-1.Pdf>
120. D.C.Barham, B. and S. Boucher (1998): “Migration, Remittances and Inequality: Estimating the Net Effects of Migration on Income Distribution”, Journal of Development Economics, 55 (2), pp. 307-331
121. European Cities in Competition, Edited by C. Jensen-Butler, A. Shachar and J. Weesep: Brookfield, Vermont: Avebury, 1997, 530 p.

122. Eurostat Database [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections>
123. Ghosh. B. Migrants remittances and development: myths, rhetoric and realities. Paper prepared for International Organization for Migration, 2006 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://publications.iom.int/bookstore/index.php?main_page=product_info&products_id=148
124. Global Approach to Migration and Mobility [Электронный ресурс] // EUROPEAN COMMISSION. – 2016. – Режим доступа до ресурсу: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/global-approach-to-migration/index_en.htm.
125. Global Employment Trends 2014 [Электронный ресурс] // Режим доступа до ресурсу: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_233953.pdf
126. Global Employment Trends 2014: Risk of a Jobless recovery? – International Labour Office. – Geneva, 2014. – P. 17.
127. Global Migration Flows [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.iom.int/world-migration>
128. Gordon R. I., The Cyclical sensitivity of Regional Employment and Unemployment Differentials / Urban and Regional Economics, L.: Aldershot, 1991, P. 277–292.
129. Hatton, T. (2005): “Explaining trends in UK immigration”, Journal of Population Economics, 18, pp. 719-740
130. Hatton, T. and J. Williamson (1998): The Age of Mass Migration: Causes and Economic Impact, New York, Oxford University Press
131. Hatton, T. and J. Williamson (2003): “What fundamentals drive world migration?”, Discussion Paper 2003/23, WIDER
132. Hatton, T. and J. Williamson (2005): Global migration and the World Economy. Two Centuries of Policy and Performance, MIT Press, Cambridge, Mass

133. How the world views migration [Электронный ресурс] // International Organization for Migration. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: http://publications.iom.int/system/files/how_the_world_gallup.pdf.

134. International migration: recent trends, economic impacts, and policy implications [Электронный ресурс] // IMF – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.imf.org/external/np/g20/pdf/2015/111515background.pdf>

135. International investment position statistics [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/International_investment_position_statistics

136. International Migration Policies 2013 [Электронный ресурс] // United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. – 2013. – Режим доступа до ресурсу: http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/InternationalMigrationPolicies2013/InternationalMigrationPolicies2013_WallChart.pdf.

137. International Migration Policies Government Views and Priorities [Электронный ресурс] // 2013 – Режим доступа до ресурсу: http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/InternationalMigrationPolicies2013/Report%20PDFs/z_International%20Migration%20Policies%20Full%20Report.pdf.

138. International Migration WallChart [Электронный ресурс] // United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/wallchart/docs/MigrationWallChart2015.pdf>.

139. Johansson B., Karlsson Ch., Stough R., Theories of Endogenous Regional Growth. Lessons for Regional Policies, Berlin: Springer, 2001, 428 p.

140. Jonkers, Koen (2008). A comparative study of return migration policies targeting the highly skilled in four major sending countries. Firenzi: European University Institute. Available from

http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/9454/MIREM%20AR2008_05.pdf?sequence=1.].

141. Karemera, D., V.I. Oguledo and B. Davis (2000): “A gravity model analysis of international migration to North America”, *Applied Economics*, 32: 1745-55

142. Katz, E. and O. Stark (1984): “Migration and Asymmetric Information: Comment”, *American Economic Review*, 74, 533-34

143. Keating M., *The New Regionalism in Western Europe. Territorial Restructuring and Political Change*, Cheltenham: Edward Elgar Publishers, 1998, 242 p.

144. Li, X. and McHale, J. (2009): “Emigration and Institutions”, Working Paper, Galway, National University of Ireland

145. Mayda, A.M. (2007): “International Migration: A panel data analysis”, Discussion Paper 07, Centre for Research and Analysis of Migration

146. McGinnis, M. V., *Bioregionalism*, London: Routledge, 1999, 525 p.

147. Medium and Long-Term Scenarios for Global Growth and Imbalances [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.oecd.org/berlin/50405107.pdf>

148. Migration and remittances Fastbook/.2013 /Secjnd edition/ / The International Bank of Reconstruction and Development / The Word Bank.-2013.- 264 p.

149. Migration and Remittances: Recent Developments and Outlook [Электронный ресурс] // The World Bank. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: <https://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1288990760745/MigrationandDevelopmentBrief22.pdf>

150. Migration Profiles - Common Set of Indicators [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://esa.un.org/MigGMGProfiles/MPCSI.htm>

151. Milanovic, B. (2011): *The Haves and the Have-Nots. A Brief and Idiosyncratic History of Global Inequality*, New York, Basic Books.

152. Moreno, J. and G. López-Casanova (2006): “Los determinantes de la inmigración internacional en España”, *Investigaciones Regionales*, 9, pp. 25- 30
153. Pedersen, P.J., M. Pytlikova, and N. Simth (2004): “Selection on networks effects? Migration flows into 27 OECD countries”, IZA DP, n° 1104
154. Register of Commission Documents [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep>
155. *Revue d'économie politique*. – 2011. – № 4. – P. 523.
156. Rodriguez-Pose A., Convergence or divergence? Types of regional responses to socio-economic change in Western Europe. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 1999, Vol. 90(4), P. 363–378.
157. S&P Global [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.standardandpoors.com/en_EU
158. Site of European Commission [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/sgp/pdf
159. Skeldon R. Global Migration: Demographic Aspects and Its Relevance for Development [Электронный ресурс] / Ronald Skeldon // United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division. – 2013. – Режим доступа до ресурсу: http://www.un.org/esa/population/migration/documents/EGM.Skeldon_17.12.2013.pdf.
160. Solimano, A. (2001): *International migration and the global economic Order: An overview*, Macroeconomics and Growth Development Economics Research Group, World Bank
161. Stark, O. and Chau, N.H. (1998): “Human capital formation, asymmetric information and the dynamic of international migration”, *Economic Series 52*, Institute of Advanced Studies
162. Stark, O. and D. Levhari (1982): “On migration and risk in LDCs”, *Economic Development and Cultural Change*, vol 31, n° 1, 191-96
163. *Statistics Yearbook 2013 and data releases from central banks, national statistical agencies, and World Bank country desks.*

http://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.10/2013/mtg1/WB_Migration_and_Development_Brief_21.pdf

164. Summaries of EU Legislation: Return Fund (2008-13). Available from http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/114570_en.htm

165. The Global Competitiveness Report 2013-2014 [Электронный ресурс] // World Economic Forum. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf.

166. The Global Competitiveness Report 2015-2016 [Электронный ресурс] // World Economic Forum. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf.

167. Ukrainian Migration in Time of Crisis: Forced and Labour Mobility / Dušan Drbohlav, Marta Jaroszewich (editors). Prague, 2016. – 180 p.

168. UNCTAD, FDI/TNC database [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.unctad.org/fdistatistics

169. UNDP (2009): Overcoming Barriers: Human Mobility and Development, Human Development Report, New York.

170. United Nations Development Program (2013). Human Development Report Office. <http://esa.un.org/MigGMGProfiles/indicators/indicators.htm>

171. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Institute for Statistics(2012). <http://stats.uis.unesco.org>

172. United Nations, World Population Policies Database. http://esa.un.org/poppolicy/about_database.aspx/

173. Upwork online work report [Электронный ресурс] // Upwork. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: <http://elance-odesk.com/online-work-report-global>

174. Wannop U. A., The Regional Imperative: Regional Planning and Governance in Britain, Europe and the United States, London: Jessica Kingsley, 1995, 441 p.

175. World Bank staff calculation based on data from IMF Balance of Payments Statistics Yearbook 2013 and data releases from central banks, national statistical agencies, and World Bank country desks.

176. World Development Indicators- World Bank 2013 Показники світового розвитку - Світовий банк (2013).

177. World Investment Report 2016: Annex Tables [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/World%20Investment%20Report/Annex-Tables.aspx>

178. World migration report «Migrants and Cities:New Partnerships to Manage Mobility» [Електронний ресурс] // International Organization for Migration. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://publications.iom.int/system/files/wmr2015_en.pdf.

179. World Migration Report 2011 – Communicating Effectively about Migration. Geneva: IOM. Available from http://publications.iom.int/bookstore/free/WMR2011_English.pdf

180. World Population Prospects:The 2015 Revision [Електронний ресурс] // United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://esa.un.org/unpd/wpp/publications/files/key_findings_wpp_2015.pdf.

181. Zelinsky W. The Hypothesis of Mobility Transition // Geographical Review. 1971. № 61. P. 219-249

ДОДАТОК А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Корнієнко О.О. Міграційна політика України в системі глобального розвитку світової економіки / О.О. Корнієнко // Управління сучасним містом. Київ. – 2013. – Вип. 3-4/7-12(51-52). – С. 51-56. (0,5 д.а.).
2. Корнієнко О.О. Аналіз регіональної міграційної асиметрії в країнах Східної Європи / О.О. Корнієнко // Глобальні та національні проблеми економіки.-Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського. – 2014. – С. 959-964. (0,5 д.а.).
3. Корнієнко О.О. Вплив основних макроекономічних показників на сучасні міграційні потоки в умовах глобалізації / О.О. Корнієнко // Формування ринкових відносин в Україні. – Науково-дослідний економічний інститут, 2015. – Вип. 3(166). – С. 64-69. (0,5 д.а.).
4. Корнієнко О.О., Блудова Т.В. Взаємозв'язок показників міграції та міжнародної інвестиційної позиції України/ О.О. Корнієнко, Блудова Т.В. // Бізнес-Інформ (Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, РИНЦ, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, CiteFactor, Academic Journals Database, Research Bible, Соціонет, Open Academic Journals Index, GetInfo, BASE, OpenAIRE, SUNCAT Union Catalogue, COPAC Union Catalogue, J-Gate, Open Access Library, Scientific Indexing Services, Advanced Science Index, Академія Google, InfoBase Index, WorldCat). – 2015. – № 4. – С.130-137 (0,8 д.а., особисто автору належить 0,6 д.а.: проведено аналіз основних макроекономічних показників України, представлено динаміку відношення МІП до ВВП, розглянуто структуру основних міграційних потоків України).
5. Корнієнко О.О. Особливості сучасного етапу міжнародних міграційних процесів / О.О. Корнієнко // Економічний простір (Index

- Copernicus, Google Scholar, Advanced Science Index). – 2015. – №104. – С.28-43 (1,6 д.а.).
6. Корнієнко О.О. Співставлення рівнів соціально-економічного розвитку країн – передумови аналізу міграційної асиметрії / О.О. Корнієнко // Друга міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання економічних наук (13-14 березня 2015 р.). – Херсон: вид. дім «Гельветика». – 2015. – Ч.1. – С. 84-88 (0,2 д.а.).
 7. Корнієнко О.О. Роль міграції населення в демографічному розвитку України / О.О. Корнієнко // Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток нової економічної системи на світовому, державному та регіональному рівнях» (Львів, 30 січня 2015 р.). – Львів: ЛЕФ, 2015. – Ч.2. – С.44-47 (0,2 д.а.).
 8. Корнієнко О.О. Кластерний аналіз міграційних потоків в межах України / О.О. Корнієнко // Міжнародна науково-практична конференція «Зовнішні та внутрішні фактори впливу на економічну систему країни» (Київ, 31 січня 2015 р.). – К.: ГО «Київський економічний науковий центр», 2015. – Ч.2. – С.16-20 (0,3 д.а.).
 9. Корнієнко О.О. Функціональна залежність сальдо міжнародної міграції від міжнародної інвестиційної позиції України / О.О. Корнієнко // Міжнародна науково-практична конференція «Євроінтеграція економіки України: виклики та рішення» (Дніпропетровськ, 20-21 лютого 2015р.) // Національний гірничий університет. – Дніпропетровськ: вид. дім «Гельветика». – 2015. – С.147-150 (0,2 д.а.).
 10. Корнієнко О.О. Моделювання регіональної міграційної асиметрії / О.О. Корнієнко // Міжнародна науково-практична конференція «Наукові засади ресурсозбереження в системі антикризового управління і відтворення економіки» (Хмельницький, 30-31 січня 2015 р.). Університет економіки і підприємництва. – Хмельницький: вид. дім «Гельветика». – 2015. – С.90-93 (0,2 д.а.).

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної
роботи ДВНЗ «Київський
національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

д.е.н., професор

Лук'яненко Д.Г.

23 травня 2016 р.

Деканат факультету маркетингу ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» підтверджує, що ряд наукових положень кандидатської дисертаційної роботи Корнієнко О.О., які були отримані особисто автором, використовуються в процесі викладання наступних дисциплін:

1. «Теорія ймовірностей та математична статистика» (економіко-математична модель визначення функціональної залежності сальдо міждержавної міграції по відношенню до чисельності населення України від міжнародної інвестиційної позиції по відношенню до ВВП).
2. «Регіональна економіка» (соціально-економічний аналіз регіональної асиметрії міграційних процесів).

Корнієнко О.О. була безпосереднім учасником розробки і впровадження в навчальний процес лабораторних робіт з науки «Математичне забезпечення у сфері економіки».

Декан факультету маркетингу

д.е.н., професор

Шафалюк О. К.

Вих. № 28-Р
від «25» травня 2016 р.

ДОВІДКА

про практичне впровадження результатів дисертаційної роботи

Корнієнко О.О. на тему:

«Соціально-економічний аспект регіональної асиметрії міграційних процесів»

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.07 - демографія, економіка праці,
соціальна економіка і політика

Основні положення дисертаційного дослідження, виконаного Корнієнко О.О. містять ряд актуальних і обґрунтованих положень і рекомендацій стосовно визначення функціональної залежності сальдо міждержавної міграції по відношенню до чисельності населення від міжнародної інвестиційної позиції по відношенню до ВВП для ряду країн Східної Європи. Дослідження дало змогу зробити висновки, що існує чітка тенденція зростання міграційного сальдо ряду досліджувальних країн Східної Європи зі зниженням їх міжнародних інвестиційних позицій.

На особливу увагу заслуговує дослідження кореляційного взаємозв'язку між сучасними глобалізаційними процесами з одного боку та прямими іноземними інвестиціями, напрямками міграційних потоків та потоків міграційного капіталу з іншого боку у форматі проведеного кількісного та якісного комплексного аналізу.

Довідка видана для надання Вченій раді за місцем захисту дисертації як підтвердження впровадження результатів наукових досліджень Корнієнко О.О. в практичній роботі.

Завідувач кафедри
реklamного та виставкового бізнесу
ВНЗ «Інститут реклами»
к.е.н., доцент

А.Ю.Аль-Тмейзі

В і ш і й о р н а в ч а л ь н и й з а к л а д
І Н С Т И Т У Т Р Е К Л А М И
р / р № 2 6 0 0 0 9 6 1 3 6 0 0 1
у б а н к у П А Т « А С К О Б А Н К І М О С І З 9 5 0 0 1
К о д Є Д Р Р О У 3 2 5 9 4 5 7 0
03039, Україна, м. Київ, вул. Прометівська, 2
☎ 380 44 496 97160, E-mail: mail@ad.edu.ua